

VOLUM 18 GENER 2003

CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS

Notes

MONOGRÀFIC:

*Projectes arquitectònics
singulars que han marcat la transformació
urbanística de Mollet del Vallès*

AQUEST LIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA

Kao Corporation S.A. ㇏

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Els autors

© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(La Marineta, plaça de l'Església, 7)

CONSELL DE REDACCIÓ: Jaume Vilaginés, Jordi Bertran, Joan Corbalán,
Xavier Ludevid, Àngel Moreno i Jame Boix

DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch (Servei Municipal d'Arts Gràfiques)

TIRATGE: 900 exemplars

IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana

ISSN: 1578-6009

DL: B-37-059-1987

SUMARI

EDITORIAL.....	7
PRESENTACIÓ.....	9
OPINIÓ	
<i>Els orígens del Centre d'Estudis Molletans</i>	11
Oriol Fort i Marrugat	
<i>La Sala Fiveller i el Centre d'Estudis Molletans</i>	15
Joaquim Brustenga i Miquel	
<i>El CEM, petit anàlisi</i>	18
Joan Ventura i Maynou	
<i>La casa del pintor Abelló</i>	21
Josep Fèlix Bentz i Oliver	
MISCEL·LÀNIA	
<i>La dona propietària del seus béns</i>	25
Mireia Trujillo i Eva Villalobos	
<i>El franquisme i la repressió cultural a Mollet del Vallès</i>	31
Marc Santos i Oriol Barberà	
<i>Coneixements sobre la Sida i actituds de prevenció entre el jovent de Mollet del Vallès</i>	39
Amelia Santalices, Jordi Xavier Gómez i Albert San José	
<i>Aigua i Molins en el segle XV</i>	53
Jaume Vilaginés i Segura	
<i>Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga, 1836-1847</i>	67
Ernesto Vilás Galindo	
<i>Aproximació al sistema de partits molletà (1977-1982)</i>	79
Alexandra Pujol i Ramon Renedo	
<i>Moviments migratoris metropolitans a Mollet, 1996-2001</i>	95
Antonio Lista	
<i>Apunts per a la història de la indústria ciclista de Mollet. Una conversa amb Antonio Basoli i Rabasa</i>	113
Ramon Boter de Palau i Samuel Palacín	
<i>Entrevista a Lluís Sala i Sala</i>	129
M ^a Dolors Bernal i Joan Corbalán	
<i>Les dones i la República 1931-1936</i>	149
Maite Fandos i Payà	
<i>Una petita reflexió sobre l'associacionisme a Catalunya, 1931-39</i>	157
Joan Serrallonga i Urquidí	
<i>Ensenyament de la Història i República</i>	165
Francesc Xavier Hernández i Cardona	

MONOGRÀFIC

Presentació	173

Xavier Ludevid i Massana

El Patrimoni urbanístic de Mollet del Vallès	179

Rosa Escala i Jordi Sardà

El complex esportiu de Ca n'Arimon	197

Moisés Gallego Olmos

El Museu Joan Abelló	207

José Félix Basterrechea, Josep Ortiz i Mª Angeles Rodríguez

La nova Casa de la Vila	213

Enric Serra, Lluís Vives i Jordi Cartagena

Els 200 habitatges i el Parc de Can Borrell	225

Jordi Garcés

Passeig fotogràfic	231

Ferran Mateo

RESSENYA BIBLIOGRÀFICA . Josep M ^a . Bernís	246

FITXA ARTÍSTICA . Josep Fèlix Bentz	248

TOCS DE LITERATURA . Juan Alberto Sáez	251

TOCS D'ART . Judith Vizcarra	259

PUBLICACIONS DEL CEM	271

editorial

amb la il·lusió d'haver estrenat recentment un nou any i amb l'esperança que la convivència i la concòrdia s'imposin arreu, surt el número 18 de *Notes*. Cal recordar que fa deu anys Mollet va celebrar el seu mil·lenari. Aquell any va ser un temps de festa i de recapitulació del passat. Es va publicar la primera història del municipi, amb el títol de *Moledo-Mollet. 993-1993*. Per primer cop, els molletans podien trobar en un llibre una àmplia recopilació dels mil anys d'història de la ciutat. Al mateix temps, el camí començat per aquesta revista va culminar amb la fundació del Centre d'Estudis Molletans, el CEM, que es va constituir el dia de Sant Vicenç, però de l'any següent. Tres dels articles d'opinió d'aquest número recorden aquells moments de celebració i de començament de projectes que ara estan ja consolidats. Els articles estan escrits per Oriol Fort, regidor de cultura, Joan Ventura, membre de la Sala Fiveller, i Joaquim Brustenga, durant molt de temps rector de la parròquia. Precisament, Joaquim Brustenga fa poc ha deixat la seva tasca pastoral a Mollet i, des de *Notes*, volem agrair-li el paper tan important que ha tingut de recolzament del CEM. Els articles d'opinió es completen amb un article sobre la casa del pintor Abelló; juntament amb el Museu, un dels valors culturals més destacats de la localitat.

La part de Miscel·lània conté, per ordre, tres articles que resumeixen els treballs de recerca premiats a la darrera convocatòria del Premi Juvenil Vicenç Plantada, dos articles sobre el passat de localitats veïnes (Parets i Santa Perpètua), dos sobre l'evolució demogràfica i política més recent de Mollet, i també dues entrevistes, una a Antoni Basoli, de Mollet, i l'altra a Lluís Sala que havia estat al camp de concentració de St. Llorenç de Cerdans i va fer la Guerra Civil Espanyola a la 122 BM amb companys de Mollet. Els darrers articles de la Miscel·lània corresponen a les ponències que es van fer a les jornades del CEM de l'any 2001, que van versar sobre les aportacions modernitzadores que va fer la Segona República, en diferents camps, l'ensenyament, l'associacionisme i la promoció de la dona, tant a Mollet, com a tot el país.

La monografia d'enguany, coordinada per Xavier Ludevid, correspon a les ponències que es van presentar a les darreres Jornades del CEM, que

es van celebrar la passada tardor amb el títol de «Projectes arquitectònics singulars que han marcat la transformació urbanística de Mollet del Vallès».

El número es completa amb les seccions habituals: els tocs de literatura i els tocs d'art, en els quals hi col·laboren els artistes locals Joan Albert Sáez i Judith Vizcarra, la ressenya bibliogràfica i la fitxa artística. Al final, el lector disposa d'un útil índex de les publicacions del CEM.

Com es pot comprovar, el número que surt enguany té una diversitat i una extensió notable, la qual cosa és possible gràcies a la col·laboració dels autors i de moltes altres persones i institucions. Entre aquestes persones, hi ha els membres del Consell de redacció, que podeu trobar citats als crèdits de la revista. Enguany hi falta el nom de Josep Gordi, el qual des de la seva fundació ha estat membre del Consell i ànima de la revista. La seva absència és temporal i per motius personals. Tots esperem que es reincorpori aviat a la revista amb la il·lusió i la capacitat que sempre ha demostrat.

Consell de Redacció

Presentació

ovint, en la presentació anual de la revista *Notes* procuro fer un repàs de les activitats del Centre d'Estudis Molletans (CEM) en el decurs de l'any recentment finalitzat. És una expressió de la voluntat de contribuir a donar a conèixer l'activitat d'aquest servei cultural de la ciutat i, ensems, mostrar el meu reconeixement per tot el treball fet per les persones que integren i col·laboren amb el Consell Directiu de l'esmentat centre.

Encara que sigui molt breument no deixaré de fer-ho. Ja fa un any, hom presentava l'edició del número 17 de la revista *Notes*, el moll de l'os del treball del CEM. Continuant amb els objectius de publicar volums monogràfics, a través de la Col·lecció Vicenç Plantada sortia a la llum el llibre *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*, un llibre presentat amb la presència dels fills del qui fou un gran home de la cultura, les tradicions, el civisme i la política molletana en temps de la República i que morí a l'exili a França. Fou un acte emotiu que ens obrí noves portes per al coneixement, amb voluntat de concòrdia, d'una època on, per sobre de tot, mancà humanitat.

No podem deixar d'esmentar l'atorgament de la V Beca de Recerca Vicenç Plantada al projecte d'investigació presentat per l'Olga Alcaide i que porta per títol *Arbres d'interès local. La Norma Granada: exemples d'aplicació a Mollet del Vallès*. I les ja tradicionals Jornades de Tardor que ens varen portar a un millor coneixement del patrimoni arquitectònic modern de la nostra ciutat. La presència de moltes persones de fora de Mollet ens va fer sentir orgullosos del treball del Centre i de l'evolució del patrimoni urbanístic i arquitectònic de Mollet del Vallès.

Unes paraules per a una benvinguda i per a un comiat. Mossèn Joan Miranda ocupa, des de finals de setembre de 2002, el càrrec de rector de la Parròquia de Sant Vicenç. Tots l'hem rebut amb els braços oberts; també el CEM, del qual ja en forma part com a vocal nat del Consell Directiu. La seva presència serena i afectuosa ens ajudarà a trobar, en tot moment, la vessant més humanista del nostre treball.

Mossèn Joaquim Brustenga, que tant va contribuir a la fundació del nostre Centre, ha estat destinat a Mataró. El seu enorme treball per la concòrdia, la convivència i la solidaritat, també des del CEM, li ha estat reconegut atorgant-li, per primera vegada, el títol de Membre d'Honor; reconeixement que cal sumar-lo a la Distinció Cívica atorgada per l'Ajuntament, i a tants agraïments individuals i col·lectius que vàrem palesar el dia del seu comiat; uns actes –tots ho recordareu– plens de l'emoció més humana.

Ara entrarem en el desè aniversari del Mil·lenari de Mollet, moment de la gestació del CEM, presentat oficialment el gener del 2004. Rememorarem moments històrics per la ciutat, la seva història i la seva cultura.

Gràcies a tots, a tants, que esteu contribuint des de les institucions fundadores del CEM (la Parròquia i l'Ajuntament) i des de tots els mitjans possibles, a fer de la nostra ciutat un poble amb arrels i amb futur.

Montserrat Tura i Camafreita
Alcaldeessa

Els orígens del Centre d'Estudis Molletans

Oriol Fort i Marrugat
Regidor de Cultura

El repàs dels números 5, 6, 7 i 8 de la revista **Notes** corresponents a l'edició dels treballs escrits els anys 1991, 1992, 1993 i 1994 dóna una visió prou clara dels orígens, motius, objectius i primers passos del Centre d'Estudis Molletans.

Jaume Vilaginés, en un article publicat a **Notes 5**, presentat el 22 de gener de 1992 i que porta per títol *Dues mirades retrospectives: Mil·lenari i Carreratge (993 i 1393)*, ens dóna a conèixer, traduïts al català, els documents descoberts per Mn. Joan Galtés –fundador de la revista **Notes** quan va ser rector de Mollet– que ens porten a saber de les referències més antigues del poble i de la parròquia. El 10 de juny de 993 és la referència de l'església de Sant Vicenç, i el 4 de novembre de 993, la del poble.

El mateix article acull les referències al Carreratge que assenyalen el 2 de desembre de 1393 com la data essencial que ens portà a ser considerats «Carrer de Barcelona». Els 600 anys els vam celebrar també durant 1993.

L'autor –permanent col·laborador de la revista **Notes** i, amb certesa, la persona que millor coneix l'època medieval molletana– conclou la prime-

ra part del seu article amb unes paraules que, certament, foren escoltades *«Amb les commemoracions dels mil·lenaris no es tracta tant de celebrar un fet històric, guarnint-lo ideològicament d'esperit xovinista, com de fer servir una realitat històrica per obrir una reflexió, que també inclogui una aproximació rigorosa al passat històric»*.

I així fou. Aquell mateix dia l'Ajuntament i la Sala Fiveller, en nom de la Parròquia, anunciàvem la creació d'una Comissió organitzadora del Mil·lenari i, també, començàvem a aplegar a l'entorn de Josep Gordi i de Jaume Vilaginés un seguit d'historiadors i estudiosos col·laboradors habituals de **Notes** per a iniciar els treball d'edició del llibre *Moledo-Mollet, 993-1993*, primer recull històric de la ciutat.

El 22 de gener de 1993 i com a primer acte del Mil·lenari, es presentava **Notes 6**. L'alcaldesa, en el seu pròleg, remarcava els trets coincidents entre la Sala Fiveller, la trajectòria de la revista **Notes** i l'Ajuntament en el camí de recerca d'història i d'identitat del nostre poble.

Deia Montserrat Tura *«Així, el treball conjunt d'ambdues entitats (la Sala Fiveller i l'Ajuntament) en el marc de la Comissió organitzadora del Mil·lenari ha estat i està adreçada a aconseguir el millor coneixement dels nostres orígens, de la nostra història, de la nostra realitat i del nostre present; a ajudar a crear consciència de ciutat i orgull de poble; a deixar una empremta inesborrable en el rostre de la ciutat, però, també, en el cor dels seus ciutadans i de les seves ciutadanes; i a obtenir la màxima participació de persones i entitats de la nostra ciutat»*.

La Comissió ciutadana del Mil·lenari, formada per nombroses entitats i persones, va ser el motor necessari per aconseguir que la commemoració tingués el caràcter participatiu imprescindible que demanava l'alcaldesa.

L'octubre de 1993, també l'alcaldesa en la presentació editada en el llibre *Moledo-Mollet 993-1993*, ens deia *«Certament, però, el treball de recerca i de difusió de la nostra història i del nostre present —història i present que sovint i de manera indestruïble ens vinculen als pobles del nostre entorn— no poden aturar-se ni avui ni amb aquest llibre. És per això que amb motiu del Mil·lenari es constituirà el Centre d'Estudis Molletans i s'establirà el Premi de Recerca Vicenç Plantada, com a garantia de continuïtat en l'estudi i publicació del que hem estat i del que som»*.

L'anunci responia als fruits d'un treball discret, silent però profund i meditat, en què hi participaren decisivament Mn. Joaquim Brustenga, en Joan Ventura i en Josep Gordi. Com a regidor de Cultura hi vaig ser en representació de l'Ajuntament; va ser una experiència instructiva, creativa i, finalment, emocionant.

No correspon a la cronologia del naixement del Centre d'Estudis Molletans, però la seva importància i transcendència fan que em sembli ne-

cessari anotar-ho en aquest article. Es tracta d'una expressió usada per Mn. Joan Galtés el dia 3 de novembre de 1993 en la seva conferència al teatre Can Gomà, en l'acte central del Mil·lenari amb la presència dels Reis d'Espanya: «*umdecumque venientes*» vinguts d'arreu, expressió referida als pobladors de les nostres terres una vegada foragitats els sarraïns el segle X, i expressió que, ben segur, ha estat vinculada durant tota la nostra història als nostres creixements demogràfics.

No es tractava, certament, en aquest cas d'un nou neologisme, però sí d'una expressió que, al costat de *molletanisme*¹, ha esdevingut estendard d'una nova concepció de la ciutat: arrelada en la història, orgullosa del seu esforç per ser, i conscient de la seva pluralitat.

El 22 de gener de 1994, Mn. Joaquim Brustenga i l'alcaldessa Montserrat Tura signaven l'acord formal de creació del Centre d'Estudis Molletans. El CEM ja era una realitat. En el mateix acte i com és tradicional, es presentava **Notes 7** –ja editada pel Centre d'Estudis Molletans– amb tots els escrits treballats durant l'any del Mil·lenari.

L'escrit conjunt de l'alcaldessa i del rector de presentació de la revista **Notes 7**, esdevenia una fita històrica per la ciutat. Que lluny quedaven els temps malastrucs!².

Val la pena recordar alguns paràgrafs d'aquella presentació conjunta. «*Quan convinguérem a celebrar el Mil·lenari, la Sala Fiveller i l'Ajuntament coincidírem en els criteris bàsics que havien de guiar-nos a l'hora de preparar el seu programa d'actes i activitats: el millor coneixement dels nostres orígens; la popularització de la nostra història; el foment i la creació d'una identitat col·lectiva; l'orgull d'ésser membres d'un poble mil·lenari; la màxima participació individual i col·lectiva en l'organització i realització d'actes i activitats; la consolidació o la creació d'instruments que ens permetessin la recerca i la difusió del nostre ésser passat i present...*».

1. *Consciència de ciutat i orgull de poble*. L'any 1993 vàrem promoure l'ús d'un neologisme per a resumir aquests sentiments, aquestes actituds, un neologisme que ja ens és imprescindible: *molletanisme*, la síntesi del Mil·lenari, la llavor de la renaixença cívica i cultural nascuda a cavall de 1992 i de 1993.
2. Uns mesos abans, a la Missa del Vot de Poble de l'agost de 1993, es produïa un fet d'un simbolisme extraordinari. Just abans d'acabar la celebració eucarística, l'alcaldessa era convidada per Mn. Miquel Àngel Pérez, aleshores vicari de Sant Vicenç, a pujar a l'altar per tal que pogués lliurar a la Parròquia una còpia del primer document en què se cita Mollet. Després, en un moment d'una emotivitat i significació colpidores, la neta de l'alcalde republicà Feliu Tura adreçava unes paraules d'explicació i d'agraïment a tots els assistents. No sé quanta gent es va emocionar; jo, que havia participat en la preparació d'aquest moment, sí. Era com si, just aleshores, dos móns que havien estat distanciat profundament en moments ben dramàtics, s'apropessin per a iniciar, definitivament, un camí plegats pel benestar del nostre poble i de la seva gent.

«No en deu pas ésser element innocu o factor neutre per a aquestes coincidències i acords, el fet que Parròquia i Ajuntament siguin les entitats més antigues de la ciutat, i que, fins i tot, fos la Parròquia la institució que exercí funcions de substitució d'ajuntament, o de protoajuntament, quan aquest – en l'època en què es fundà el poble – no existia».

«És així –conclouen– que neix el Centre d'Estudis Molletans, com a fruit de la decidida voluntat de l'Ajuntament i de la Sala Fiveller de crear un ens que faci possible l'existència i la pervivència d'un instrument ciutadà al servei de la recerca i de la difusió del que és i ha estat Mollet, la seva ciutadania i el seu entorn; i no pas per girar l'esquena al futur, ans el contrari, per afrontar el futur sobre la base i amb el bagatge insubstituïble que és el coneixement conscient del que veritablement som i hem estat».

A partir d'aquest moment, i sobre la base dels homes i les dones col·laboradors de **Notes** des del número 1, es va crear l'equip que ha fet possible tota la gran feina del CEM d'aquests darrers 10 anys.

Aquest és un repàs –més periodístic que d'historiador– d'un procés que ens va portar a la constitució d'una entitat que ja és imprescindible per a la ciutat, i que convé que mai no oblidi els seus orígens, marcats, sobretot, per la voluntat de dues institucions de treballar plegades pel bé de la ciutat. Un camí ja iniciat que obre un munt de possibilitats.

Com a regidor de Cultura vaig tenir el privilegi de treballar en tot aquell procés. Confio –des d'on sigui– poder-ho continuar fent: per a la ciutat, els fruits positius dels esforços comuns són incommensurables. Aquests són els moments que justifiquen el pas per un càrrec de representació democràtica.

La Sala Fiveller i el Centre d'Estudis Molletans (CEM)

Joaquim Brustenga i Miquel

Ex-Rector de la Parròquia i Membre d'Honor del CEM

I C.E.M. va néixer de la voluntat de potenciar i divulgar el coneixement de la història de Mollet, de la vida passada i present de la nostra ciutat, una vida que vol estar oberta al futur. En definitiva, el Centre d'Estudis Molletans va néixer per a promoció de la cultura a la nostra ciutat. L'Ajuntament en fou el promotor, liderat pel Sr. Oriol Fort, Regidor de Cultura. Es va demanar la col·laboració d'unes persones vinculades al món de l'ensenyament de la història i d'altres àmbits de la cultura, algunes de les quals estaven vinculades a la Sala Fiveller, entitat de la parròquia de Sant Vicenç que des del rectorat de Mn. Joan Galtés havien iniciat la publicació anual de *Notes* històriques, coincidint amb les celebracions de la festa major de Sant Vicenç. Més endavant, la Sala Fiveller ha organitzat els «Sopars-tertúlia» mensuals, amb la presentació de temes de divulgació cultural i temes relacionats amb la fe, la vida i el pensament de l'Església. També Sala Fiveller participa en la «Fira del Llibre» en la diada de Sant Jordi, oferint el llibre de caire religiós.

L'Ajuntament va suggerir a la Sala Fiveller de ser, les dues entitats, cofundadores del Centre d'Estudis Molletans.

Voldria explicar aquí, en veu alta, la –diem-ne– filosofia de fons, que va

moure al grup responsable de la Sala Fiveller a acceptar l'oferta i a caminar junts en aquesta nova i engrescadora iniciativa cultural de Mollet.

.....

Faré una ràpida mirada a la història de les relacions Església i societat, Església i cultura. Entenem la paraula «cultura» en el sentit més ampli que li solen atribuir molts escriptors i filòsofs: «La cultura és una totalitat complexa que enclou els coneixements, les creences, l'art, la moral, les lleis, els costums i qualsevol altres habituds i capacitats adquirides per l'home, en tant que és membre d'una societat» (J. M. Castellet, «Per un debat sobre la cultura a Catalunya» Barcelona 1983, pp. 18-19).

A Europa, durant llargs segles hem viscut en la «societas christiana» (societat cristiana). La Religió, posseïdora de la Veritat i, per tant, immutable, era el garant de l'ordre social, polític i cultural d'Europa.

Amb el pensament modernista –la Modernitat– que s'obre camí durant el segle XIX, la societat pren consciència d'ella mateixa i s'emancipa de la fe cristiana. L'Església va tenir moltes dificultats per acceptar aquesta nova realitat i admetre l'autonomia de les realitats terrenes. Serà el Concili Vaticà II (anys 1962-1965) en la Constitució de l'Església en el món actual (n. 36) que afirmarà: «Les coses creades i la mateixa societat frueixen de les seves pròpies lleis i valors, que l'home ha de descobrir, emprar i ordenar. Totes les coses estan dotades de consistència, veritat i bondat pròpies, que l'home ha de respectar».

Per tant, la fe cristiana no es pot imposar a ningú. La fe serà «llum» que il·lumina les realitats humanes, pels qui, naturalment, vulguin deixar-se il·luminar. Serà «llevat», capaç de fermentar la vida dels homes i de la societat. L'Església serà com «la font que raja en la plaça del poble» (Joan XXIII) per a tothom qui vulgui beure de la «font de la vida». L'Església serà la «servidora de la humanitat» (Pau VI), no pas la que domina, mana i controla la vida de la societat humana.

Més encara, l'actitud dels cristians i de les comunitats de fe haurà de ser, no només de respecte vers la societat humana, però allunyats i vivint al marge d'ella, per a no infectar-se del mal del món dolent i pervers, sinó que haurà d'estar amarada de simpatia vers el món, que els cristians hem d'estimar amb amor entranyable. El Concili de les diòcesis catalanes (any 1996) va proclamar: «Sentim el goig d'anunciar l'Evangeli del Regne de Déu i el vivim en la nostra societat concreta, marcada per la secularització i pel pluralisme».

La comunitat cristiana, doncs, no pot restar tancada i aïllada del món que l'envolta. Ben al contrari, ha d'estar amb les portes i les finestres

ben obertes al món, sense pors ni recels. Ha de ser comunitat oberta, atenta al món, solidària.

.....

El grup de la Sala Fiveller ens vàrem situar en aquestes actituds de fons, convençuts que Església i poble podem caminar junts, podem ajudar-nos i enriquir-nos mútuament, que l'Església, concretament en l'àmbit cultural, pot fer la seva aportació, perquè té una llarga i valuosa trajectòria de servei a la cultura universal, i molt concretament, a la cultura europea.

A més a més, els cristians, en un context de secularització creixent, d'indiferentisme religiós, de postmodernitat, tenim la temptació de «privatitzar» la nostra fe; és a dir, reduir-la a l'àmbit de la pròpia consciència, al marge de la vida del món. En la sala Fiveller no hem volgut caure en aquest parany. Per això hem volgut pujar al tren del CEM i comprometre'ns a tirar-lo endavant, entre tots, per fer un bon servei al món cultural de Mollet.

JOAN GALTÉS - JUDIT BORDÉ - JAYME VILAQUINÉ
TERE CASTANO - Mre ANGELA MASGAUDER

MOLLET DEL VALLÈS
NOTES HISTÓRIQUES

1

EDITA: SALA FIVELLER
MOLLET DEL VALLÈS
1987

El CEM, petit anàlisi

Joan Ventura i Maynou

Membre de la Sala Fiveller

Quan es va inaugurar la Sala Fiveller, el dia 22 de gener de 1987, festivitat de Sant Vicenç, possiblement només existia a Mollet una altra associació de caràcter cultural que era el Casal Cultural, almenys tant en l'aspecte físic d'imatge, com en el desenvolupament d'un cert ideari programàtic.

Aquesta va ser la segona causa de la fundació de la Sala Fiveller. La primera, la responsabilitat d'una projecció cultural de la Parròquia d'acord al seu ideari cristià.

En les dècades 70, 80 i 90, van omplir una part de l'àmbit cultural les Associacions de Pares d'Alumnes (APAS) a les escoles, en les àrees de pedagogia i formació. Les associacions de veïns, en aquell temps de forta vitalitat, tenien una projecció més de reivindicacions que de projecció social o cultural.

La necessitat de tenir aquesta entitat per a la Parròquia i per a la societat de Mollet, la va copsar ràpidament l'aleshores Cardenal-Arquebisbe de Barcelona, Narcís Jubany, en una única visita que se li va fer; i amb l'ajuda del Bisbat i de Vivendes del Congrés es va sufragar el condicionament interior de la sala i vestíbul amb les característiques actuals.

Avui en dia a Mollet poden existir una vintena d'entitats instal·lades en Centres cívics, Centres d'esplai de la gent gran, Casal cultural, Museu

Municipal Abelló, Sala Fiveller, associacions d'art, locals de col·leccions privades, etc...

El primer llibre de **Notes** apareix l'any 1987. Modestíssim però amb la idea concreta d'anar gestant un Grup d'Estudis de Mollet, orientat i finançat per la Sala Fiveller.

No obstant, el que podríem anomenar nº 0 va ser la Guia Històrico-Artística de l'església de Sant Vicenç de Mollet, escrita per en aquells anys rector de la Parròquia i historiador Mn. Joan Galtés i Pujol, que va encoratjar els inicis de **Notes** a nivell personal i pastoral. Aquest camí iniciat amb el nº 1 del 1987 va durar fins el nº 6 del 1992.

El 1993 s'origina un fet transcendental pel municipi, que és la data del Mil·lenari. A partir d'unes investigacions fetes per Mn. Joan Galtés i l'historiador molletà Jaume Vilaginés i Segura, en el *Cartulari* del monestir de Sant Cugat del Vallès es descobreix que el primer document escrit on surt el nom de Moledo data del 4 de novembre del 993.

En aquest temps, simultàniament, es plantejava el futur de **Notes** dins el marc d'un Grup d'Estudis de Mollet, o en un Centre d'Estudis Molletans, com hi havia en diverses poblacions.

La primera direcció s'hauria fet mitjançant una agrupació d'associacions culturals del municipi, persones amb caràcter particular, i recolzada econòmicament per subscripcions, aportacions i subvencions. Aquesta línia, defensada per una part de la gent que envoltava la Sala Fiveller, de la Parròquia, i d'altres fora d'aquest contorn, era una idea que en l'àmbit abstracte potser encara és la millor, però no resolía les mancances d'infraestructura i econòmiques.

La segona direcció era involucrar plenament l'Ajuntament en el CEM, però mantenint l'equilibri democràtic en la pluralitat d'idees, de llibertat de criteris dels autors; era el repte que es plantejava, i era defensada per una altra part de persones en els entorns de la Sala Fiveller.

Es va trobar una fórmula en què la Junta del CEM fos compartida per membres de l'Ajuntament, membres de la Sala Fiveller, i la resta per persones amb un nivell intel·lectual i professional que garantissin correctament aquesta segona època de **Notes**.

Analitzant el present la situació de **Notes** i del CEM podríem dir que segueix un bon camí; tant per la qualitat dels treballs, estudis, autors,... com per la quantitat d'articles, pàgines i col·leccions monogràfiques. L'esforç econòmic és notable, no posant cap impediment a les iniciatives. I la dificultat sempre latent de rotació de persones, canvis estatutaris i trobar nous membres a la Junta es pretén resoldre-ho amb delicadesa, persuasió i donant il·lusió per la feina.

Analitzant el futur, hauria de ser en base de fer realitat la utopia de la

llibertat, ja que les institucions públiques no confien totalment en la societat civil, i aquesta moltes vegades dóna la impressió de falta de maduresa, responsabilitat, diàleg...

La cultura en la seva globalitat no ha d'estar dirigida, sinó que ha de ser autònoma. No ha d'estar desproveïda econòmicament sinó subvencionada en un grau important.

En l'aspecte de la subvenció econòmica o d'infraestructures administratives a disposició total de les associacions culturals, evidentment són tres els estaments oficials que haurien de canviar ràpidament de criteris administratius i polítics.

L'estat ha de transferir el Ministeri de Cultura a les Comunitats Autònomes. O si no, ens trobem amb la paradoxa que s'ha perdut més fàcilment el control de la pesseta o l'exèrcit, i bona part de la política econòmica i exterior a favor de la Comunitat Europea, sens ni tan sols fer referèndums.

La Generalitat haurà de transferir íntegrament el pressupost de la Conselleria de Cultura, via Diputacions o Consells comarcals, per optimitzar i clarificar la nova direcció.

I finalment els Ajuntaments, via regidoria de Cultura, transmetre a la societat civil, institucions i associacions, tot el gruix d'infraestructures i recursos econòmics que ve dels estaments superiors. Al cap i a la fi l'estat té el deure i nosaltres el dret d'exigir que es compleixi la llei d'or de l'Administració: que el que pugui fer un organisme inferior no ho faci un de superior.

Bé, encara que n'estem una mica lluny, sembla que no massa. Encara que a l'Administració li costa d'entendre, s'hi va acostant. Sigui com sigui, la feina feta pel CEM, Déu n'hi do!

La Casa del Pintor Abelló

Josep Fèlix Bentz i Oliver

Historiador d'art

luny queda ja el dia en què l'il·lustre artista molletà Joan Abelló i Prat va fer-se un espai entre les gallines que ocupaven el pati de la seva casa natal, situada al carrer de Lluís Duran, per instal·lar-hi el seu primer estudi de pintor. Aquell va ser l'inici d'una realitat que avui en dia ens enlluerna. Unes fustes i quatre taulons, entre els sacs dels pinsos dels animals de corral, van donar de seguida cabuda a reunions d'amics interessats per qüestions intel·lectuals, d'art, i es va anar formant un món que, a poc a poc, va anar impregnant tots aquells racons. Així va començar el procés d'adquisicions, de canvis, de pintures experimentals, que van anar agafant el seu lloc per convertir-se en els amfitrions principals de tot els espais de la casa. Aviat es va quedar tot petit, fins que Abelló va decidir comprar l'immoble del costat, i l'altre, i l'altre, i tots els va anar omplint de pintures, escultures, dibuixos, talles, objectes de vidre, ventalls, indumentària, mobles, icones, ceràmica, imatges i objectes sacres..., fins arribar a assolir les dimensions de la col·lecció actual.

Així hem arribat a l'any 2002, un any important per la cultura de la ciutat de Mollet del Vallès i que segurament esdevindrà un referent en el futur del segle XXI en què ens aventurem. Feia només tres anys que semblava que havíem tocat sostre amb la inauguració del Museu Abe-

lló, però el 27 de març d'enguany es va posar encara el llistó més alt: s'inaugurava la Casa del Pintor Abelló. Complexes i difícils han estat les obres per adequar l'antic edifici i complir la normativa vigent per obrir-lo al públic en general. Múltiples tasques d'adequació s'han dut a terme per preservar el patrimoni que allà es conserva. Supressió de barres arquitectòniques, climatització amb control de temperatures i humitat relativa, instal·lacions elèctriques i nova il·luminació..., un camí que semblava que no arribava mai a bon destí. Finalment, i d'una manera esplèndida, s'ha aconseguit posar a disposició de tothom un equipament amb què Mollet pot oferir als seus ciutadans i visitants una magnífica oferta cultural de primera línia, i esdevenir així una ciutat referent en el mapa artístic i cultural del país.

Entrar a la Casa suposa una experiència única, màgica, que mai oblidarem. En creuar la monumental portalada, passem de la realitat quotidiana per endinsar-nos en el món de l'artista, del bohemí, del col·leccionista. Una gran imatge d'Abelló ens dóna la benvinguda. Una vitrina plena d'objectes relacionats amb la seva vida: fotografies, premis, objectes personals..., emmarcada en un espai medieval, entre escultures de sants, col·leccions de plats de reflexos i hispanoàrabs. En conjunt i a tall d'exemple, descobrirem com conviuen quasi sobreposades obres d'artistes tan rellevants i distingits en el camp de la pintura com Pantoja de la Cruz, Boguerau, Millet, Pellicer, Fortuny, Sorolla, Mir, Nonell, Casas, Gimeno, Gris, Clavé, Cuixart, Picasso, Dalí, Miró, Saura, Tapies i Brossa, i d'altres que farien aquesta llista massa extensa. En escultura sobresurten les col·leccions de Hugué, Montané, Benlliure, Clarà, Llaurador, Rebull, Navarro..., i les talles romàniques i barroques de l'escola catalana que ens flanquegen el pas i que ens porten fins a la sortida per tornar a la realitat de la qual hem vingut, com si es tractés d'un somni, d'un altre moment, d'un altre món ple de misteri, d'art, d'esperit col·leccionista, en definitiva i com ja he dit abans, del món d'Abelló.

No puc deixar de parlar d'un altre artista català que ha tingut aquest any el seu homenatge i la seva distinció. M'estic referint a Antoni Gaudí i Cornet, un home que va néixer el 1852 a Reus (Camp de Tarragona), fill d'un calderer de Riudoms, i que des de la infantesa va ser un atent observador de la natura, de la qual l'atreien les formes, els colors i la geometria. Gaudí ha estat probablement l'artista més homenatjat de tot el món, ja que aquest 2002 ha esdevingut l'Any Gaudí.

Mollet del Vallès ha estat particip també, en aquest cas, d'un particular homenatge a la figura de l'insigne arquitecte català, en diferents actes que han tingut lloc a través del Museu Municipal Joan Abelló. D'aquesta

manera, el 18 de maig –Dia Internacional dels Museus– es va seleccionar com la Joia del Museu de l'any 2002 un picaporta fet amb ferro forjat per Gaudí, que forma part del fons de la col·lecció de la Fundació Municipal Joan Abelló.

Tornant a la Casa del Pintor Abelló, cal ressaltar també que en el mateix edifici s'ubica el Centre de Documentació, un servei del museu dirigit especialment a tots els estudiosos, historiadors d'art i gent interessada en la cultura en general. La vida i l'obra del pintor Abelló hi és abastament documentada. El fons conté tota la seva biografia, amb tots els llibres, catàlegs i una hemerografia de les més completes sobre la seva vida i l'obra. S'han documentat i arxivat més de 3.000 cartes i manuscrits, i més de 7.000 fotografies i transparències, a part de dosiers de premsa que superen els 2.000 articles, documentació gràfica de les seves exposicions, i una gran quantitat de documents personals i familiars, entre els quals podem trobar una col·lecció de llibretes amb la història de l'adquisició i dels intercanvis que va anar fent al llarg dels anys per aconseguir l'actual fons d'art. Un taller de restauració i un magatzem completen aquest magnífic equipament de la ciutat.

Per dur a terme tot això, Joan Abelló d'una banda i la ciutat de Mollet de l'altra han fet un gran esforç, que crec que tots hem de reconèixer i que ben segur no trigarà gaire a recollir-ne els fruits més preuats, i que situarà la ciutat a l'avantguarda cultural del nostre país. Enhorabona!

La dona propietària dels seus béns Evolució de la propietat femenina a Mollet (1894-1994) *

*Mireia Trujillo Soley
Eva Villalobos Sánchez*

La dona ha estat sempre marginada socialment al llarg de la història i se l'ha discriminat. Únicament en el segle XX la dona començà a tenir un paper més significatiu dins la societat en la que viu, gràcies a la seva lluita per assolir la igualtat de drets entre homes i dones. La finalitat del nostre treball ha estat conèixer si les dones de Mollet del Vallès patien, com la resta de dones d'arreu, l'abans citada marginació social. Per tal d'assolir l'objectiu de descobrir si es donava aquesta marginació i en quina mesura, ens hem centrat només en un aspecte concret: en l'anàlisi de la propietat dels béns immobles, és a dir, volíem saber si les dones de Mollet hi figuraven com a propietàries o, pel contrari, si eren únicament els seus marits qui gaudien de la titularitat dels béns familiars.

METODOLOGIA

El nostre treball de recerca consisteix en analitzar l'evolució de la propietat femenina a Mollet durant el període comprès entre els anys 1894 i 1994.

Per a comptar quants propietaris i propietàries hi havia en cada any, hem utilitzat un gran nombre de documents extrets de dos impostos locals: l'impost de la Contribució Territorial Urbana i la Plusvàlua. Sobre tots dos impostos es troben documents a l'arxiu històric de Mollet del Vallès.

* Aquest article és un resum del treball guanyador del III Premi Juvenil Vicenç Plantada. El treball de recerca va ser realitzat durant el curs 2001-2002, quan la Mireia i l'Eva cursaven batxillerat social a l'Escola Sant Gervasi, de Mollet del Vallès, sota la direcció del tutor Joan Carles Gil i Garriga.

En el moment de publicar el volum 18 de Notes, la Mireia Trujillo i Soley (Mollet del Vallès, 1984) estudia Dret a la Universitat Pompeu Fabra i l'Eva Villalobos i Sánchez (Barcelona, 1984) estudia Administració i direcció d'empreses a la Universitat Pompeu Fabra.

Amb totes les dades recollides vam realitzar un gràfic, el qual mostra el nombre d'homes i dones propietaris/es en tant per cent al llarg dels cent anys d'història de què ens ocupem. El gràfic representa per una banda tots els homes que figuren sols com a propietaris encara que estiguin casats. Per altra banda, representem totes les dones propietàries dels seus béns immobles, tant si figuren soles com acompanyades pels seus marits. Llavors vam fer un comentari d'aquest gràfic per tal de donar una explicació sobre l'evolució del nombre de propietàries a Mollet del Vallès.

Resumint a grans trets el comentari del gràfic, podem dir que és cert que la dona ha estat marginada al llarg de la història, però a Catalunya i concretament a Mollet del Vallès, aquesta marginació no s'ha donat d'una forma tan intensa com a la resta d'Espanya.

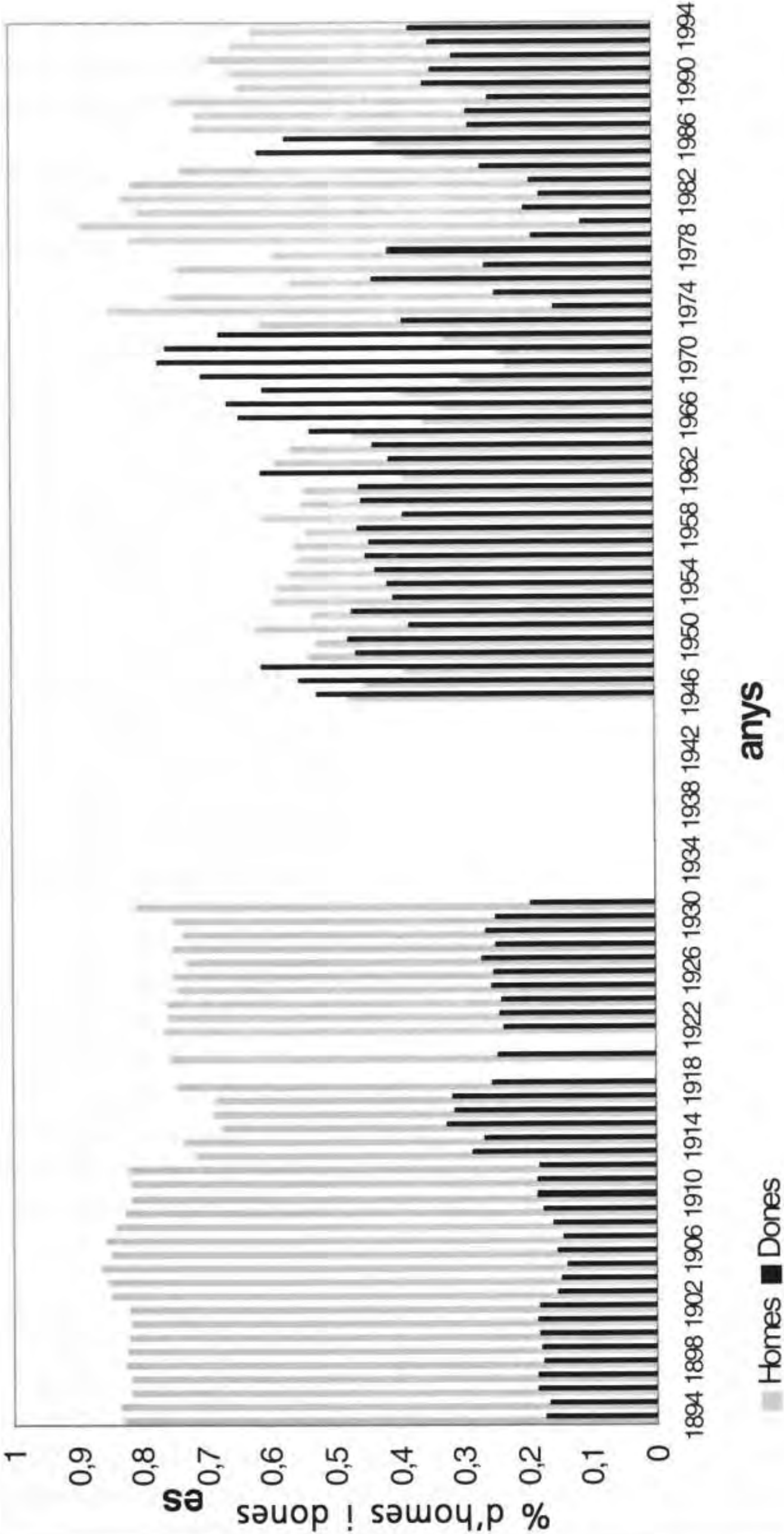
Al llarg dels 20 primers anys analitzats (1894-1913) hi ha un gran predomini d'homes que figuren sols com a propietaris, que contrasta amb el reduït nombre de dones propietàries. En aquest període, el pensament predominant era que el matrimoni per a la dona era la única via de realització social i personal. A més, el matrimoni era l'únic mitjà per assegurar-se el seu benestar econòmic, ja que no tenia un treball remunerat, que la societat no veia amb bons ulls, i acceptava només en situació de necessitat extrema. La dona accepta resignada en la majoria dels casos aquesta situació, que s'explica per un seguit de factors entre els quals potser el de més pes era la influència notable de la religió catòlica, defensant que la família era el nucli primordial de la convivència cívica i la solidesa de la societat, i la considerava com una institució sagrada i permanent.

La llei reduïa la dona casada a ciutadana de segon ordre, o bé com a menor d'edat, que necessitava l'autorització del marit per a qualsevol acte legal, fins i tot per a administrar els seus propis béns. I fins i tot si la dona aportava un sou, aquest passava a formar part de la comunitat de béns que era administrada pel marit.

Però a la societat catalana la dona gaudia d'una situació un xic diferent, Això és degut a què a Catalunya hi havia vigent el *règim de separació de béns* entre marit i muller, que establia el Dret Civil català, i que permetia a la dona casada gaudir d'independència econòmica dins del matrimoni. És per això que, encara que el nombre de dones propietàries durant aquesta època és inferior al nombre d'homes propietaris, considerem que aquest nombre de dones és bastant alt comparat amb la resta d'Espanya.

Durant els 15 anys següents, exactament en el període comprès entre 1914 i 1928, el nombre de dones propietàries experimenta un petit increment, possiblement degut als esdeveniments que van succeir a principis del segle XX, quan les dones van començar a lluitar pels seus drets; la Primera Guerra Mun-

Evolució del nombre d'homes i dones propietaris/es

dial, que exigí un nou rol a la dona, va ser decisiva en aquest canvi. Les dones van incorporar-se massivament al treball i importants canvis es produïren paral·lelament també en la dinàmica social, cultural i també la tímida incorporació a la vida política. Però Espanya no participà en la gran guerra, i els canvis hauran d'esperar encara alguns anys.

Com a botó de mostra d'aquest tímid canvi tenim, però, la feminista catalana Carmen Karr, directora de la revista *Feminal*, que pronuncià a l'Ateneu Barcelonès, el 1916, una conferència sobre la missió social de la dona en la vida moderna i va reivindicar el dret de les dones soles.

En el següent període de 5 anys (1929-1933), el nombre de dones propietàries es redueix una mica, però tot i així és més elevat que el primer període analitzat. Així doncs, no va ser fins a aquesta tercera dècada del segle XX quan va començar a produir-se un canvi d'actitud de les dones joves davant el matrimoni. Aquest canvi va fer sorgir noves generacions de dones amb predisposició envers la participació en la vida social, i també amb més possibilitats d'accedir a llocs de treball remunerat. D'aquesta manera va aparèixer un nou tipus de dona més independent, que ja no veia el matrimoni com l'única manera d'assegurar-se un futur.

Al nostre país, els esdeveniments polítics fan d'aquests anys moments de gran transcendència històrica. A partir d'abril de 1931, tant el govern de la República Espanyola com el de la Generalitat de Catalunya van introduir canvis en la legislació vigent per eliminar la discriminació que patia la dona. Concretament a Catalunya, la Llei sobre Capacitat Jurídica dels Cònjuges va establir la igualtat de l'home i la dona en el matrimoni, i va eliminar el principi d'autoritat marital.

Del següent període, comprès entre els anys 1934-1943, no es disposava de dades a l'arxiu, perquè durant la Guerra Civil Espanyola van ser cremats molts documents. Un cop va finalitzar la guerra, fins després de 4 anys no es van recollir dades de l'impost analitzat, però tenim informació sobre el que va passar. Tot i que la Constitució de 1931 va equiparar legalment l'home i la dona, la derogació de practicament la totalitat de les lleis republicanes pel règim franquista van fer perdre a les dones molts dels drets que aconseguiren amb la República.

En el següent període (1944-1948) va haver-hi un increment de dones que figuraven com a propietàries, mentre que els homes que figuraven sols representen un 45% del total. Una explicació possible d'aquest fet seria la mort de molts homes en la guerra, i per tant van ser les dones qui passaven a ser les propietàries dels béns familiars. Atès que aquests són uns anys de legislació dura envers els drets de les dones, sembla l'explicació més adient a les dades esmentades, ja que al Codi Civil es troben un munt d'articles discri-

minatoris per a la dona. Per altra banda, la llei l'obliga a obeir al marit, a seguir-lo obligatòriament on sigui que ell vulgui fixar el domicili. I explicitament disposa que l'esposa no tindrà dret d'administrar els seus propis béns.

Durant el període comprés entre 1949 i 1963 el nombre de dones propietàries disminueix respecte el període anterior. Però els anys 60 van ser, per a tot el món occidental, un període d'auge de les reivindicacions feministes. Arreu del món, i també a Catalunya, van començar a sorgir grups de dones que qüestionaven l'autoritarisme imperant en tots els àmbits en la nostra societat patriarcal. Catalunya, i Barcelona en particular, van ser pioneres dels moviments de dones en defensa dels seus drets, impulsades pels partits d'esquerra i molt vinculades a la lluita antifranquista. L'any 1965 es va celebrar a Barcelona la Primera Assemblea General de Dones, en la qual es va constituir el *Movimiento Democrático de Mujeres*, que agrupava les dones de tot l'Estat.

Entre 1964 i 1973 el nombre de propietàries va augmentant de mica en mica. Van ser els anys del desenvolupament, amb l'arribada en massa de turistes i les injeccions de divises que aportaven els emigrants a països de l'Europa occidental. Això va obrir Espanya a noves influències que van comportar un gran xoc amb els hàbits i costums vigents. Amb els nous temps, la família poc a poc es va anar fent més permissiva i la dona va començar a mostrar-se públicament i menys sotmesa als costums tradicionals.

En el següent període (1974-1983), va haver-hi una disminució molt gran del nombre de propietàries, fet que podria reflectir la crisi d'aquests anys. Però a Catalunya té una explicació molt particular: l'augment d'immigrants procedent de diverses comunitats espanyoles, els quals seguien el règim de la *comunitat de guanys* del Codi Civil espanyol, més coneguda popularment com «gananciales», ens explica aquesta reducció de dones propietàries. En aquesta comunitat de guanys es fan comuns pel marit i la muller els guanys i beneficis que s'obtinguin indistintament per qualsevol d'ells, i el dia que es dissolgui, aquests béns seran atribuïts per igual a cadascun dels cònjuges. Això, en certa manera, era perjudicial per a les dones, ja que els seus béns i el seu sou passava a formar part de la comunitat de guanys que era, en la pràctica, administrada pel marit. Com que les dones que arribaven a Catalunya tenien una gran dependència dels seus marits, aquest fet va provocar que en els impostos analitzats figures sin molts més homes que dones propietàries. Un altre fet pel qual el tant per cent de dones propietàries va disminuir en aquest període, és que majoritàriament els immigrants que van venir a Catalunya eren homes; en general joves en edat de treballar. Per aquest motiu, molts d'aquests homes van comprar habitatges i el seu nom va figurar com a propietari.

La fi de la dictadura i la lenta però progressiva consolidació de la democràcia va comportar l'elaboració d'una nova legislació destinada a posar fi

a les desigualtats jurídiques de gènere. La Constitució de 1978 va eliminar els obstacles legals per a la participació política: la dona era electora i elegible.

En l'últim període analitzat (1984-1994) el nombre de propietàries augmentà, perquè les dones anaven coneixent i exigint l'aplicació cada cop més dels seus drets. En els darrers anys, la legislació ha anat eliminant també la discriminació laboral de la dona. L'Estatut dels Treballadors, de l'any 1979, va establir el principi d'igualtat de tracte entre homes i dones quant a l'accés al treball, a les condicions laborals, a la promoció en el treball i a la igualtat de salaris.

L'any 1981 es va modificar el Codi Civil. Es va establir la pàtria protestat comuna i es va ratificar l'administració conjunta dels guanys. A Catalunya la dona casada catalana va poder tenir el dret de vendre, comprar i contractar els seus béns, entre altres drets que avui dia són inqüestionables. En els últims anys, el nombre de dones propietàries ha augmentat molt, però encara continua estant per sota del nombre d'homes.

Però això és en el terreny teòric, o millor jurídic. El que succeeix realment és que, en general, l'home i la dona no tenen avui encara una situació igual, ja que les dones són les que tradicionalment tenen cura dels fills i realitzen les tasques domèstiques, i si treballen fora de la llar, a vegades, no tenen sous iguals per a treballs idèntics. Per tant, en el moment del trencament del matrimoni sorgeix una clara desprotecció econòmica per a la dona. Caldria concloure que el règim de separació de béns només beneficia als cònjuges quan ambdós s'ocupen igual de la llar i dels fills, i quan tenen ingressos similars. Tots sabem que això pot ser real en alguns casos (i tant de bo ho fos en tots) però és, avui per avui, poc corrent en la nostra societat.

CONCLUSIONS

Després de la nostra recerca, ens hem adonat que, si bé la dona ha estat marginada al llarg de la història, i fins a dates molt recent no ha canviat aquesta situació, a Catalunya i concretament a Mollet del Vallès no s'ha donat en un grau tan elevat com a la resta d'Espanya.

Cal recordar aquí i valorar el gran esforç que ha representat per a les dones aconseguir el grau d'igualtat de que avui disposen respecte als barons, encara que malauradament encara resta molt camí per fer.

Tot aquest treball ha suposat un gran repte per a nosaltres, però també, una vegada salvades totes les dificultats que se'ns han presentat, una gran satisfacció i també un conèixer de primera mà una realitat força interessant. Conèixer una mica més a fons la història de la reivindicació femenina i la història de Mollet del Vallès.

*El franquisme i la repressió cultural a Mollet del Vallès**

Marc Santos i Canals
Oriol Barberà i Masats

EL PER QUÈ I EL COM D'AQUEST TREBALL

a) El per què.

L'anomenat treball de recerca, que l'últim curs de batxillerat els alumnes han de realitzar, és un treball difícil i dur. Per això vam decidir fer-lo sobre algun tema que ens interessés. Un aspecte de la història d'Espanya que sempre ens ha atret, per la seva proximitat i per les encara visibles conseqüències que té sobre nosaltres, és la dictadura franquista i la repressió cultural que el franquisme va dur a terme al llarg de tot el temps que aquest règim durà.

Del període comprès entre els anys 1936-1975 se n'han escrit centenars de llibres; molts d'aquests llibres tracten sobre la Guerra Civil, d'altres parlen sobre la dictadura franquista o les conseqüències que aquesta va tenir a Espanya. Aquestes conseqüències van ser especialment visibles a Catalunya, on la llengua i la cultura van ser prohibides, marginades i fins i tot perseguides.

Tots aquests llibres constitueixen una gran font d'informació sobre un període de la nostra història que nosaltres trobem apassionant. Però, com es va viure la dictadura al nostre poble, Mollet del Vallès? Com va afectar la repressió lingüística i cultural als seus habitants? En quin estat estava Mollet del Vallès després de la guerra? Van sorgir moviments per mantenir viva la cultura i les tradicions catalanes? Juntament amb aquestes preguntes ens en vam fer

* Aquest article és un resum del treball guanyador d'un accèssit del **III Premi Juvenil Vicenç Plantada**. El treball de recerca va ser realitzat durant el curs 2001-2002, quan el Marc i l'Oriol cursaven batxillerat social a l'Escola Frederic Mistral – Tècnic Eulàlia de Barcelona, sota la direcció del tutor Ferran Martínez. En el moment de publicar el volum 18 de Notes, el Marc Santos i Canals (Mollet del Vallès, 1984) estudia Geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona i l'Oriol Barberà i Masats (Mollet del Vallès, 1984) estudia Història a la Universitat Autònoma de Barcelona.

moltes d'altres i, no quedant satisfets amb la minsa informació que vam poder extreure de les fonts escrites, vam decidir que seria molt interessant fer un treball basat en entrevistes a persones que van viure la dictadura franquista i la repressió cultural a Mollet.

Per què hem decidit fer un treball d'aquest tipus i no l'hem volgut enfocar des de l'anàlisi i la valoració del franquisme a Mollet utilitzant fonamentalment les fonts escrites, històriques i historiogràfiques? Doncs perquè, havent-hi persones que van viure aquesta grisa etapa de la nostra història, seria un error ignorar o menystenir la gran quantitat d'informació que ens poden aportar. És per això que hem decidit fer un treball basat en entrevistes, on podien aflorar les vivències i anècdotes personals; un treball que creiem que expressa les opinions d'un grup de persones molt significatiu. Cada una de les persones que hem entrevistat tenia una opinió diferent del que va passar en aquella època, i gràcies a aquest fet creiem que el nostre treball és molt ric en matisos. Va més enllà dels fets històrics concrets. És a dir, entra en el món de la subjectivitat. Això, i es pot comprovar en les entrevistes, ens fa pensar que encara avui el franquisme no va deixar les mateixes empremtes en tothom.

També pensem que aquest treball pot ajudar a comprendre i a recordar aquest període de Mollet que cada vegada ens sembla més llunyà.

b) El com

El procediment que hem seguit durant l'elaboració del treball ha estat un procés llarg, i en algunes ocasions lent i fins i tot pesat, però, gràcies a l'ajuda de moltes persones i a la voluntat de tirar endavant el projecte, hem pogut anar avançant la nostra recerca i documentació, així com l'elaboració de la fase final del treball.

La part central del treball –el cos– l'hem basat en entrevistes. Aquestes van ser elaborades seguint un criteri comú que vam aplicar a totes elles: vam preguntar sobre com va afectar socialment l'entrada de les tropes franquistes, i sobre el procés que els enquestats havien viscut –la Guerra Civil–, amb tot el que comportava –bombardeigs, empresonaments, assassinats, execucions, repressió, etc.–; quins canvis es van produir en la vida del poble; quines associacions culturals van ser abolides i quines es van mantenir; la repressió de la llengua; l'obligació de parlar *el idioma nacional*; el perquè de la subsistència del català tot i la intenció de voler-lo eliminar; etc.

Per seleccionar les persones que vam entrevistar, vàrem decidir que havien de ser ciutadans de Mollet que haguessin tingut alguna relació amb la cultura del poble. D'aquesta manera podríem recollir una visió més encertada del que realment va passar. Vam buscar persones que haguessin participat en associacions culturals del poble, com és el cas de Jacint Garriga, que va ser president

de la Societat Coral el Clavell, o com Joan Pineda i Josep Pi, que hi canten des de fa gairebé 40 anys. Gent com la Conxita Manils, que va lluitar des de les Associacions de Veïns per assolir millores en el poble, o com Pepita Queixalós, que va ser mestra de l'Acadèmia Viñas i muller del seu fundador. Homes com Josep Maria Blanch, que van col·laborar en la construcció de nous edificis i monuments. Persones com Pere Garcia o Josep Vilà, dels quals destaca el seu interès per organitzar activitats que es realitzessin al Centre Parroquial. Gent com Andreu Oliveres, popularment conegut com l'Andreu de Mollet, que va tenir una especial voluntat per conservar la tradició de la sardana. També veïns de Mollet que van destacar en el camp de les lletres, com el poeta Joan Aliguer. Persones que van lluitar per aconseguir el canvi democràtic, com Pere Sentís, Arcadi Viñasi Queixalós o l'exministre de cultura socialista Jordi Solé Tura. Persones que van patir més de prop la repressió a causa de l'afiliació política dels seus familiars, com Pere Fortuny, —el seu pare va ser alcalde durant la Guerra Civil—, o el ja esmentat Pere Sentís.

Cal afegir que seleccionar aquestes persones no va ser cosa fàcil. Si aquest treball hagués estat una mena de recull de les explicacions dels molletans més il·lustres, lògicament ens hagués calgut incloure les opinions de molta més gent; però és que ni el temps ni la llargada del treball ens ho permetia.

Així doncs, nosaltres hem limitat el nombre d'entrevistes a una petita representació de persones que, en diferents aspectes, han estat lligades al món cultural i social durant el període que abraça els anys 1939-1975 de la nostra ciutat.

EL FRUIT DE LA NOSTRA RECERCA

Tota la informació recollida en les nostres entrevistes l'hem estructurada en diferents apartats que responen als àmbits temàtics següents: associacions culturals; repressió lingüística; la pervivència del català. Finalment hem tret unes conclusions personals.

Associacions culturals

Tots els entrevistats comparteixen la mateixa visió sobre com va afectar l'arribada del franquisme a les entitats culturals del poble: gairebé la totalitat de les existents abans de la Guerra Civil van desaparèixer sota el règim franquista. Les dades que hem obtingut d'estudis sobre l'associacionisme català ho corroboren. Segons el llibre *Història de l'associacionisme català contemporani*, la dinàmica de creació d'associacions que s'havia donat des de principis del segle XX al nostre municipi cau en picat: si en la dècada del anys 30 es creen 15 associacions (enregistrades), en els anys 40 només hi ha constància de dues associacions de nova creació: el Centre Parroquial i l'*Agrupación Folklórica Molle-*

tense. Aquesta informació cal valorar-la tot tenint en compte que les nombroses entitats existents de dècades anteriors van ser oblidades gairebé en la seva totalitat per les lleis del nou règim, tan bon punt la Guerra es va acabar. Per tant, l'arribada del franquisme va acabar amb la llarga tradició associacionista de l'època republicana a Mollet del Vallès.

- *El Centre Parroquial*. Aquesta entitat va ser fundada el 1945, i va ser la més dinàmica del Mollet de la postguerra. Va portar a terme moltes activitats: teatre, cinema, esports, publicació de revistes com *Sembra*, conferències, la creació d'una ràdio provisional i, més tard, a partir dels anys 60, moviments d'esplai, creació d'una biblioteca, Càritas, catequesi, i un llarg etcètera. El Centre Parroquial depenia de l'església de Mollet i per això va poder dur a terme un gran nombre d'activitats en català sense haver-se de preocupar de les prohibicions sobre la llengua, doncs l'Església gaudia d'una certa immunitat.

Molts dels nostres entrevistats estan d'acord a considerar que el Centre i l'església van tenir un paper cabdal en la conservació del català a Mollet. Pere Garcia, com la majoria d'entrevistats, és de l'opinió que l'església va afavorir el català: «Sí, (...) al Centre Parroquial sempre vam fer el teatre en català i no vam tenir mai cap problema.»

No obstant això, no tots els entrevistats hi estan d'acord. Pere Fortuny fa les següents consideracions sobre el Centre: «Allà hi anaven tots els franquistes (...) i van seguir la política del que ho va obrir, que va ser, per desgràcia, el capellà que va fer assassinar el meu pare, mossèn Josep Casanovas, que va ser un franquista rematat i, com que ell ho dominava tot, allà s'hi va anar seguint la política que ell volia.»

- *Agrupación Folklórica Molletense*. El que va passar amb l'entitat ens ho explica Andreu Oliveres: «(...) vam haver de canviar el nom que tenia abans (del 1939) –Foment de la Sardana–, pel d'*Agrupación Folklórica Molletense*, perquè l'Ajuntament no acceptava els noms d'abans». Com refermen molts dels entrevistats, l'associació va tenir molta empenta en els primers anys del franquisme, però de mica en mica, i sobretot a finals de la dècada dels 70, va anar perdent socis i importància.

Les entitats molletanes –culturals o recreatives– posteriors a l'any 1939 van patir molt de prop la repressió del règim. N'és un exemple la coral «El Clavell», que ja existia des del 1913, però amb l'arribada de la guerra va haver d'interrompre les seves activitats. Aquesta Coral no va poder tornar a cantar en català fins el 1945. Com diu Conxita Manils: «No podies fer res del que és la nostra cultura catalana que durant anys i panys havia funcionat». O sigui, que totes les associacions que volien fomentar la cultura i tradicions catalanes tenien problemes a l'hora de ser acceptades per les autoritats. Amb tot, molts dels entrevistats expliquen que, a part dels problemes inicials, l'Ajuntament no els posava gaires impediments perquè desenvolupessin les seves funcions

mentre no es passessin d'uns límits. Un exemple clar dels límits que no s'havien de sobrepassar era *La Santa Espina*, que com diu Pepita Queixalós: «Cantar la Santa Espina era pecat».

Cal remarcar també que les Associacions de Veïns, que van començar a aparèixer a la dècada dels 70, van tenir un paper significatiu a l'hora d'exposar les queixes i reclamacions dels barris a l'Ajuntament, així com en la recuperació d'actes i activitats que el franquisme va abolir. Conxita Manils va ser una de les principals impulsores d'aquestes agrupacions en els seus inicis. Manils diu: «Vam canviar els noms dels carrers, vam fer la campanya per la recuperació de la font de la plaça, vam fer la maqueta de l'estàtua de l'onze de setembre que vam donar a l'Ajuntament i que, posteriorment, es va transformar en monument, vam recuperar totes les festes més tradicionals del poble, com el fer cagar el tió, el ball de Sant Joan, la castanyada o la rua de carnaval (...)».

Les conclusions generals extretes sobre l'associacionisme a Mollet són les següents: les activitats realitzades eren principalment de caràcter recreatiu i cultural, tot i l'existència d'entitats de caràcter esportiu, religiós o de rerafons polític. El protagonisme indiscutible d'aquest moviment és de la classe mitjana i baixa, que correspon al perfil social de la immensa majoria dels habitants de Mollet. La funció formativa i culturitzadora de moltes entitats molletanes és evident i altament positiva per a la població.

Com ja hem dit, el dinamisme de la xarxa associativa del primer terç del segle XX va desaparèixer a causa de l'arribada de la guerra, ja que la immensa majoria d'associacions eren de caràcter catalanista, republicà i sindicalista; és a dir, de gent d'esquerrres. I, a conseqüència de la repressió, durant tota la dècada dels anys 40 només es van legalitzar dues associacions a Mollet, que van ser el Centre Parroquial i l'*Agrupación Folklórica Molletense*, ja anomenades, a part de la coral «El Clavell», que ja existia des del 1913 i que va interrompre la seva activitat momentàniament a causa de l'esclat de la guerra, i alguna entitat de tipus esportiu.

REPRESSIÓ LINGÜÍSTICA

En aquest punt, no tots els entrevistats comparteixen la mateixa opinió. Però gairebé tots coincideixen a dir que el català va ser prohibit en les institucions franquistes i en l'àmbit legal. Així ho constata Jordi Solé Tura: «(...) es va anar mantenint amb molta força, en el sentit que, per exemple, als funcionaris que parlessin en català els feien fora, a les escoles només ensenyaven castellà, etc.». No obstant això, molts diuen que no hi havia prohibicions a l'hora de parlar-lo en família o al carrer, tal com diu Josep Mª Blanch: «Jo he sentit a parlar de molta repressió del català actualment, però bé que el parlava tothom (...) i a l'església normalment es feien els sermons en català. No es

donaven facilitats per parlar-lo, però excepte a l'escola i als llocs oficials, tots parlàvem en català». Aquesta posició també és defensada pel Andreu Oliveres: «(...) Jo mai m'he trobat que hagués de parlar en castellà enlloc, ni quan anava a Barcelona, ni res. Si m'havia de dirigir a un *urbano* ho feia en català i ell em contestava en català. I és que jo quan em dirigeixo a una persona sempre ho faig i ho he fet en català, perquè abans et podies trobar amb dos catalans que estiguessin parlant en castellà entre ells, sense que sabessin que tots dos parlaven català.» Altres entrevistats, com Pere Fortuny, no ho recorden així: «(...) els mateixos catalans de Mollet (...) et denunciaven si parlaves en català i, si et dirigies a ells, et deien *háblame en castellano*». Fins i tot, Jaume Prades ens va dir que es va arribar a trobar en una situació tan molesta com aquesta: «Jo recordo un pare dient-li al seu fill al carrer que *el catalán no es idioma, no tienes porqué hablarlo, tu tienes que hablar el castellano*».

Aquesta diversitat d'opinions ens va portar a investigar a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet sobre la possible existència de documents que provessin la prohibició del català al poble. El resultat va ser positiu: vam trobar diversos documents que restringien l'ús del català, com l'avís per part de la Falange al *párroco*, exhortant-lo a fer les misses en castellà; l'escrit diu així: «*rogándole diga los sermones en el idioma nacional*». D'altres que deixaven palesa la censura de la correspondència, el canvi de noms de carrers i el canvi d'idioma de rètols que s'exposessin públicament (aquests documents s'inclouen en el treball).

El conjunt d'aquests documents ens porten a la conclusió que sí que hi van haver prohibicions en l'ús del català. Però aquestes només van ser dutes a terme en els àmbits oficials, ja que tractant-se d'un poble petit i on la majoria dels habitants es coneixien, l'ús del català va continuar com en temps anteriors, excepte a nivell institucional.

LA PERVIVÈNCIA DEL CATALÀ

Un altre tema que ens ha interessat és com va ser possible que el català sobrevisqués després del llarg període franquista, en què un dels «objectius» del règim era l'eliminació de la llengua, així com tota la cultura i tradicions catalanes. Les respostes dels entrevistats han coincidit en què el factor clau va ser que: «Si la llengua no s'ha perdut és perquè l'hem sabut mantenir a nivell familiar i d'amistats», com diu Pere Fortuny. O com explica Pere Sentís: «Nosaltres, els catalans, hem estat molt tossuts. El poble català sap encaixar, ja que ens n'han fet moltes, i ens les continuen fent». D'altres afegeixen que hi van haver altres causes que van fer que el català es mantingués, com: «El fet que hi hagués hagut una acció per part de gent que no volia que es perdés, i el fet de no contraposar el català al castellà, i viceversa, sinó més aviat anar sumant, va fer que s'anés creant un pòsit que feia que el català es mantingués

Habiendo de pasar por la Censura Militar toda la Correspondencia, se pone en conocimiento de los vecinos de esta localidad, que, a tal fin deben depositarlas abiertas en la Comandancia Militar. (Ada. Calderó). redactadas en castellano.

Español

Havent de passar por la Censura Militar tota la correspondència, es posa en coneixement dels veïns d'aquesta localitat, que a tal fi, tenen l'obligació de depositar-les obertes en la Comandancia Militar. (Ada. Calderó.). redactades en castellà.

Mollet 22 de febrero de 1.939
III Año Triunfal.

El Alcalde & D. SINEON RABASA SINGLA .

Ayuntamiento de Mollet

Negociado Gobernación

Núm. _____

BANDO

D. Sineón Rabasa Singla, Alcalde Presidente del Ayuntamiento de Mollet.-

HAGO SABER:

Que a partir de hoy y con un plazo de quince días deberán quedar redactados al idioma nacional todos los letreros, rótulos de propaganda, que aparecen a la vista pública sintiendo así la verdadera identificación a la gloriosa Causa Nacional.

Sopero del estímulo de la población al máximo rigor de cumplimiento.-

Mollet, 4 de marzo de 1.939

III AÑO TRIUNFAL

Rabasa

familiarment. I també el retorn d'antics exiliats feia la seva part, en el sentit que ens ensenyaven un català millor, del temps d'abans de la guerra», tal com diu Jordi Solé Tura. O també perquè «Hi ha hagut gent de l'Església que ha tingut molt interès i que van fer valdre el seu pes. I aquesta lluita interna, com és el cas de Montserrat, va permetre anar-lo obrint», diu Jaume Prades. I fins i tot, segons el poeta Sr. Aliguer, en part el català ha pogut subsistir gràcies «als que estàvem a tercera o quarta fila, que també hi hem posat el nostre gra de sorra i hem treballat en aquest sentit».

Una cosa sembla clara després del treball que s'ha fet: una llengua difícilment mor si el poble no vol. Per tant, sembla que el poble català, i el poble de Mollet en concret, van «lluitar», van aconseguir, si més no, que es mantingués «en el nucli familiar», tal com diu Pere Garcia. I d'aquesta manera, si «la gent de casa l'anava parlant, no es podia perdre», com bé ens diu Jaume Prades.

LES NOSTRES CONCLUSIONS PERSONALS

La gran quantitat d'informació que hem descobert durant aquests mesos que hem dedicat al treball de recerca ens ha obert noves perspectives sobre la realitat històrica de Mollet, i ens ha ajudat a comprendre part del Mollet actual. És cert que ens hagués agradat entrevistar més persones, perquè hi ha molta més gent que va contribuir al desenvolupament cultural, social i polític de Mollet, però la manca de temps per parlar amb tots aquells que ens haguessin pogut ajudar amb la seva experiència i coneixement, ens han fet limitar tant el nombre d'entrevistes com la temàtica tractada.

Tots aquests nous coneixements que hem adquirit sobre la nostra ciutat esperem que serveixin a tots aquells que consultin el treball en aquests dos aspectes: situacions viscudes durant la repressió i el drama humà que tota dictadura comporta.

*Coneixements sobre la Sida i actituds de prevenció entre el jovent de Mollet del Vallès **

Amèlia Santalices i López

Jordi Xavier Gómez i Sánchez

Albert San José i Marquino

PRÒLEG

 La idea de realitzar aquest treball va començar tot just el curs anterior, durant una de les classes de Biologia.

Les lliçons anteriors havíem estat parlant de la cèl·lula i la seva importància en la nostra vida, però aquell dia vam començar un tema nou. Aquest es titulava: "Estructures acel·lulars: virus i prions".

Fins aquí tot era normal, però quan vam arribar a l'estructura i el mecanisme d'actuació del VIH alguna cosa ens cridà l'atenció. Tots havíem sentit a parlar del virus de la Sida, però mai l'havíem vist des d'aquella perspectiva mortífera i anihiladora.

Al cap d'un temps els professors ens van començar a parlar sobre el "famós treball de recerca" i sense cap tipus de vacil·lació vàrem decidir fer un treball sobre el VIH.

Hem d'admetre que al principi estàvem un pèl perduts perquè no sabíem des de quina perspectiva havíem d'enfocar el treball, ja que ho podíem fer des de múltiples vessants.

Va ser en aquest moment que el nostre tutor, Joan Tarn, ens va proposar fer un treball estadístic amb els joves de Mollet com a base de l'experimentació del nostre treball.

* Aquest article és un resum del treball guanyador d'un accèssit del **III Premi Juvenil Vicenç Plantada**. El treball de recerca va ser realitzat durant el curs 2001-2002 quan l'Amèlia, el Jordi Xavier i l'Albert cursaven batxillerat científic a l'Escola Sant Gervasi, de Mollet del Vallès, sota la direcció del tutor Joan Tarn i Munter. En el moment de publicar el volum 18 de Notes, l'Amèlia Santalices i López (Sabadell, 1984) estudia Magisteri d'educació especial a la Universitat Ramon Llull, en Jordi Xavier Gómez i Sánchez (Sabadell, 1983) estudia Fisioteràpia a la Universitat de Vic i Albert San José i Marquino (Mollet del Vallès, 1984) estudia Química a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Decidírem que el treball de recerca estaria compost per dues parts, una bibliogràfica, on s'englobessin tots els coneixements referents a la Sida i una altra basada en el camp de l'experimentació estadística, on s'analitzarien els resultats d'una enquesta (amb preguntes relacionades amb el VIH) que posteriorment es passaria als alumnes de 1r de Batxillerat i 3r d'ESO de la nostra localitat.

I així va ser com sorgí el nostre treball: "Coneixements sobre la Sida i actituds de prevenció entre el jovent de Mollet del Vallès".

Des d'aquest escrit volem donar les gràcies a totes aquelles persones que han col·laborat en el nostre treball:

- Al nostre tutor, Joan Talarn, pel seu constant suport en el nostre treball.
- Al Departament de Salut Pública de l'Ajuntament de Mollet i a la regidora Sra. Carme Guarro, per ajudar-nos i donar-nos tota mena de facilitats.
- Al coordinador de 3r d'ESO de l'institut IES Mollet i a la coordinadora de l'IES Mollet per la seva important col·laboració.

No farem esment de cap tipus a la part bibliogràfica, ja que l'interès del nostre treball no rau en la Sida com a objecte d'investigació científica, sinó que ens centrarem en l'estudi estadístic que vàrem dur a terme sobre una part del jovent de Mollet.

INTRODUCCIÓ, METODOLOGIA I HIPÒTESI

Per a la segona part del nostre treball, l'experimental, hem fet servir el Mètode Hipotètic Deductiu. Aquest va ser estudiat a 1r de Batxillerat, durant una de les classes de Filosofia, i és emprat per l'estudi d'una hipòtesi prèviament determinada.

A continuació es mostra l'esquema de la nostra metodologia, dividint-la en quatre subapartats:

- Situació Problema
- Recerca d'informació
- Hipòtesi
- Experimentació

Situació Problema:

L'edat de les persones que s'infecten pel VIH disminueix. Es donen casos de nois que amb 17 i 18 anys ja han estat infectats. El nostre treball està dirigit a estudiar quins són els coneixements que els joves (de 1r de Batxillerat i 3r d'ESO) de Mollet tenen sobre la problemàtica de la Sida i les Infeccions de Transmissió Sexual. A més, volem comparar els coneixements que tenen els joves de 1r de Batxillerat (edat d'alt risc d'infecció) respecte els coneixements que tenen els estudiants 3r d'ESO (joves que comencen a veure el món tal com és).

Recerca d'informació:

Per tal d'assolir la informació necessària per a realitzar l'enquesta vàrem buscar part de la bibliografia pel nostre compte (ja sigui mitjançant Internet, suport informàtic, llibres, revistes...) i ens vam adreçar a l'Ajuntament de Mollet i a la Regidoria de Salut Pública. Allí, la Dra. Ribas i la Sra. Carme Guarro, regidora de Sanitat, ens van aconsellar de com plantejar l'enquesta.

Un cop dissenyada, l'enquesta va ser valorada per la Dra. Ribas, el Dr. Martí Vall (Tècnic de Salut) i pel tutor del treball de recerca. Tots tres van donar el vist-i-plau.

Hipòtesi:

La hipòtesi que vam plantejar va ser la següent:

"Els joves de 1r de Batxillerat tenen més coneixements sobre el VIH, les ITS i la Sida, que no pas els joves de 3r d'ESO, ja que els primers han assolit més coneixements, tenen una perspectiva més ampla sobre la realitat i han pres part en projectes de conscienciació envers la Sida "

Experimentació:

Per tal d'experimentar i poder corroborar la nostra hipòtesi vam crear l'enquesta "mare". Un cop acabada, aquesta va ser valorada pels tècnics en salut i pel tutor del treball de recerca, el professor Joan Talarn; tots tres van donar el vist-i-plau.

Quan es va finalitzar l'apartat bibliogràfic del treball, vam repartir les enquestes per l'IES Gallecs, l'IES Mollet i l'escola Sant Gervasi.

PROCEDIMENTS PREVIS A LA REALITZACIÓ DE L'ENQUESTA

Un cop es va plantejar com s'enfocaria el projecte decidírem anar a l'Ajuntament de Mollet per tal de poder informar-nos sobre el nombre d'alumnes de la població, de presentar-nos com a grup de treball i demanar consell. Va ser allà on ens vam posar en contacte amb la Dra. Ribas.

Des d'un primer moment la doctora ens va fer veure la dificultat que el nostre treball presentava, ja que les magnituds de l'estudi estadístic que preteníem fer semblaven excessives per a les nostres possibilitats. Malgrat tot es va decidir continuar endavant. A més a més, ens van proporcionar el nombre d'alumnes que cursaven 3r d'ESO i 1r de Batxillerat de Mollet, alguna informació per a la part bibliogràfica i idees per la realització de l'enquesta.

A final de curs ens vàrem posar en contacte amb l'IES Vicenç Plantada perquè preteníem passar les enquestes en tornar de vacances. La veritat és que no es van mostrar massa predisposats a ajudar-nos, ja que ens van negar tota

col·laboració argumentant que no tenien temps a perdre en la seva ajustada programació del curs.

Després d'aquesta incòmode situació ens vam desmoralitzar molt pensant que tots els col·legis ens donarien la mateixa resposta, i per això decidírem posar-nos en contacte amb la resta de centres en tornar de vacances.

Durant tot l'estiu vam realitzar l'apartat bibliogràfic i vam elaborar l'enquesta que, un cop acabada, es portà a en Martí Valls (tècnic de salut) per a comptar amb la seva experta opinió. Aquest ens aconsellà canviar varies preguntes que segons ell eren massa difícils per al nostre nivell i ens en va proposar unes de més adients. També vàrem portar l'enquesta a la Dra. Ribas, ja que ella tenia molta experiència en realitzar estudis com el que nosaltres volíem fer. Un cop allà ens va aconsellar que canviéssim el format de l'enquesta perquè potser els col·legis la veien massa llarga pel poc temps de què disposaven.

Va ser a començaments de Setembre quan l'enquesta definitiva ja estava a les nostres mans, però encara quedava la part més difícil que era aconseguir la col·laboració de les escoles.

En primer lloc acudírem a la Dra. Ribas i aquesta ens va dir que ens escriuria una carta de presentació per a les escoles, corroborant que l'Ajuntament participava de manera indirecta en el nostre treball.

Amb la carta de l'Ajuntament i una altra que ens va fer el nostre tutor, en Joan Talarn, a la mà, vam anar al primer centre, l'IES Mollet. Estàvem molt nerviosos perquè no sabíem si ens podrien rebre en aquell moment però tot i així ens dirigírem a recepció. Allà ens van donar cita i hora amb el coordinador d'ESO, en Carles López.

Vam haver de tornar-hi el dia en qüestió, però això no ens preocupava perquè sabíem amb certesa que aquell cop sí que ens rebrien. Afortunadament no només ens van rebre sinó que van elogiar de tal manera l'esforç que estàvem fent, que vam quedar amb en Carles López per a ensenyar-los el treball quan l'acabéssim. A més de tot això també vam deixar les enquestes per a què les omplissin (aproximadament van ser unes 200 còpies).

Quan ja havíem deixat llest l'IES Mollet i la nostra escola estava ja fent les enquestes, trucàrem a l'IES Gallecs. A l'igual que l'altre centre, ens van citar amb l'Ángeles Suárez, coordinadora de Batxillerat.

Quan vam anar-hi ens trobàrem amb un petit problema, ja que la professora Ángeles ens va dir que hauria de parlar amb la resta de companys per a decidir si col·laboraven.

Al cap d'una setmana ens vam presentar allà amb les enquestes (unes 220 fotocòpies) i la coordinadora molt amablement va accedir a donar-nos el suport del seu centre.

A mitjans d'Octubre ja teníem a les nostres mans les enquestes omplertes (600) i només ens quedava començar a tabular-les. Aquí és on va arribar la

veritable feinada, ja que era molt pesat analitzar enquesta per enquesta per anotar tots els resultats. Però la veritat, era d'agrair que totes les respostes eren sinceres i cap jove es va prendre l'enquesta com una broma. Això el que ens demostra és que els joves de Mollet, quan ens ho proposem, som molt seriosos i solidaris entre nosaltres.

Al Novembre ja teníem els resultats tabulats i analitzats en un programa informàtic que durant l'estiu ens havia estat ensenyant un professor de l'antiga escola de l'Amèlia, en Rubén Garcia.

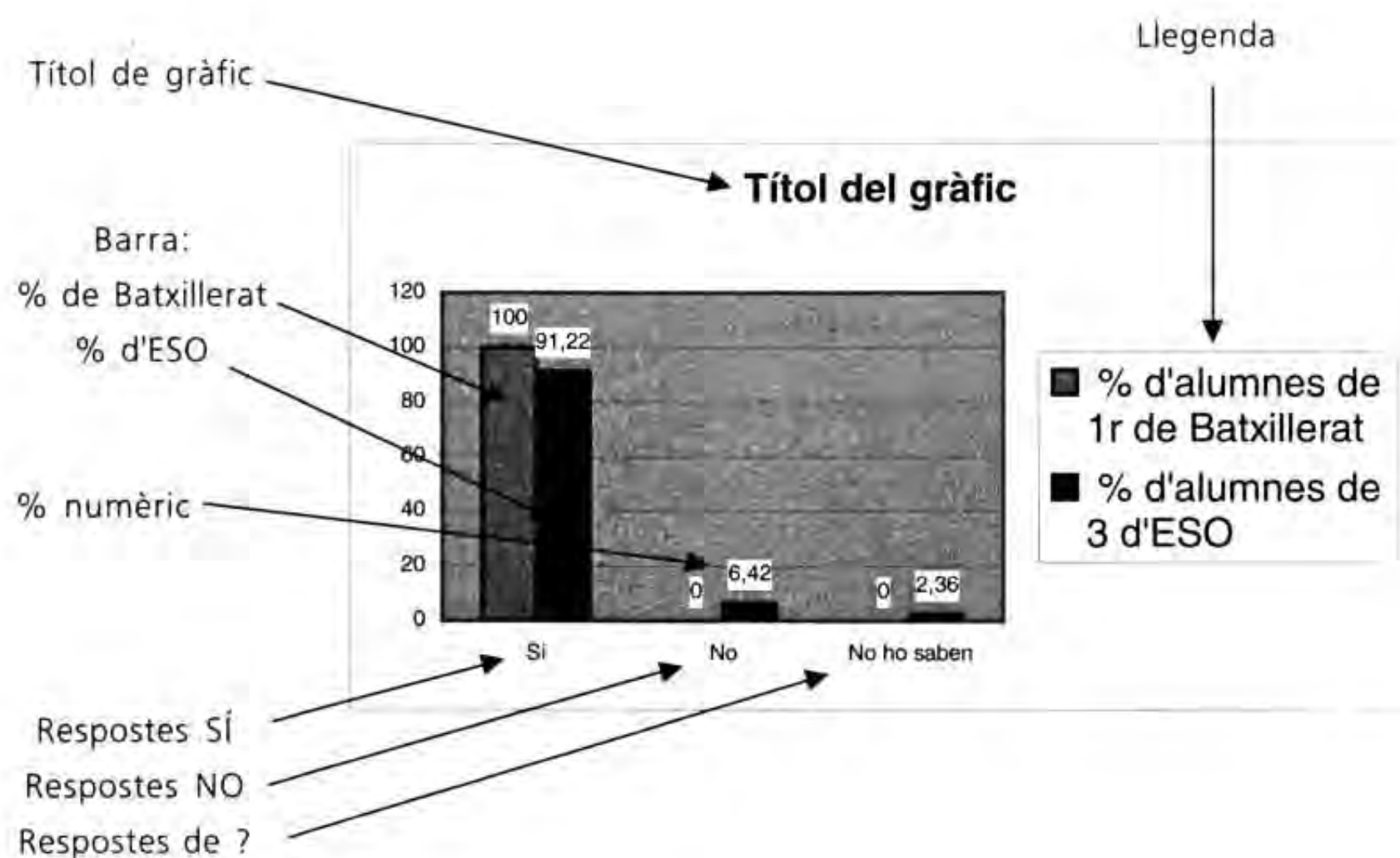
Afortunadament la gran feinada ja havia acabat, però encara no podíem cantar victòria perquè els detalls que ens restaven eren senzills però requerien molt de temps.

I així ha estat com ha pres forma, durant vuit mesos, el nostre treball del que ens sentim plenament orgullosos.

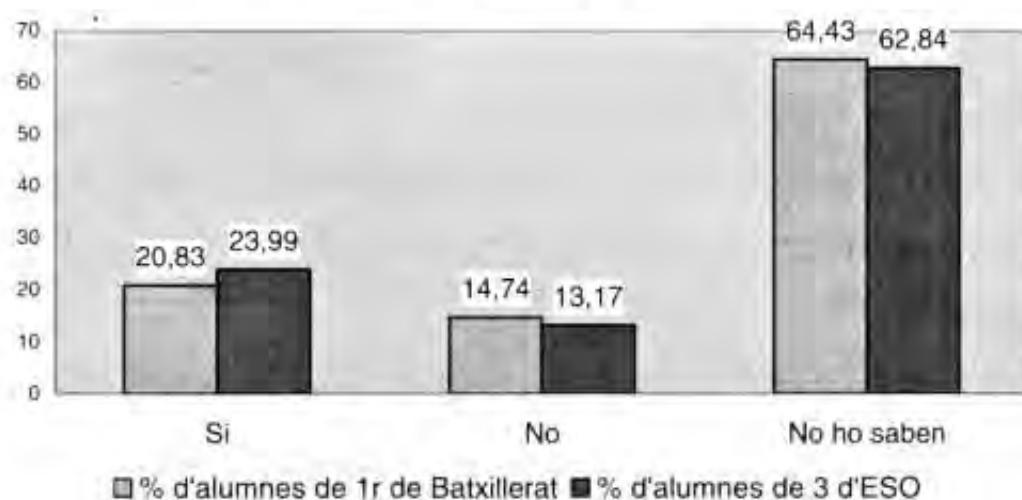
PRESENTACIÓ DE LES ENQUESTES

Tot seguit us presentem els resultats de les enquestes més significatives per al nostre treball de recerca. Com que l'objectiu d'aquest és la comparació entre els coneixements dels alumnes de 3r d'ESO i els de 1r de Batxillerat de Mollet, vam passar les enquestes als alumnes de 1r i de 3r dels instituts IES Mollet (110 de 3r i 99 de 1r.), IES Gallecs (93 i 96 respectivament) i Sant Gervasi (93 i 117).

Per tal de facilitar la lectura de les gràfiques us adjuntem a continuació una llegenda-model.

4. Les ITS poden provocar l'esterilitat de la dona?

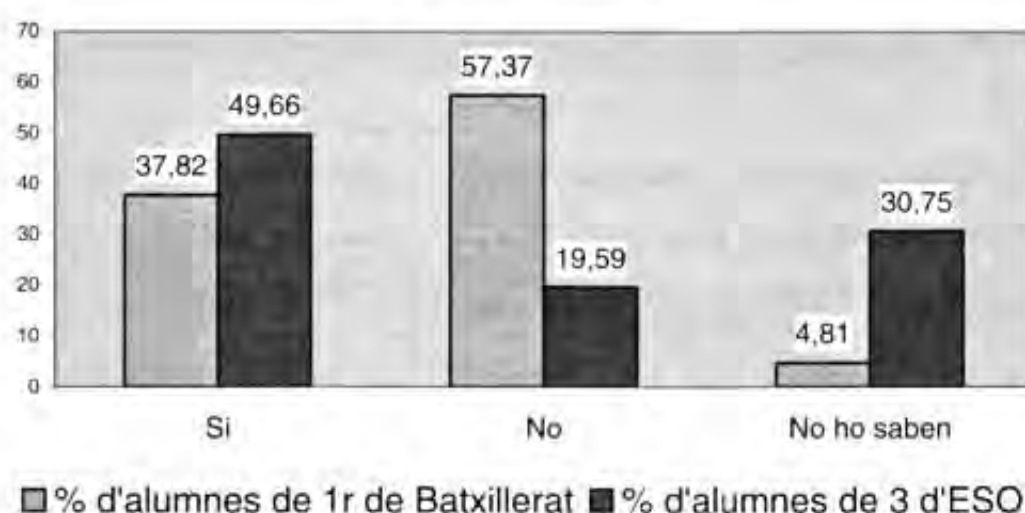

Aquesta pregunta és difícil, per això els resultats són tant semblants. No obstant, els alumnes de 1r de Batxillerat responen amb un % més elevat a la resposta "NO", fet que implica que els seus coneixements són més amplis, o almenys les seves intuïcions. També es pot observar que el desconeixement sobre la possible resposta és ampli en tots dos cursos.

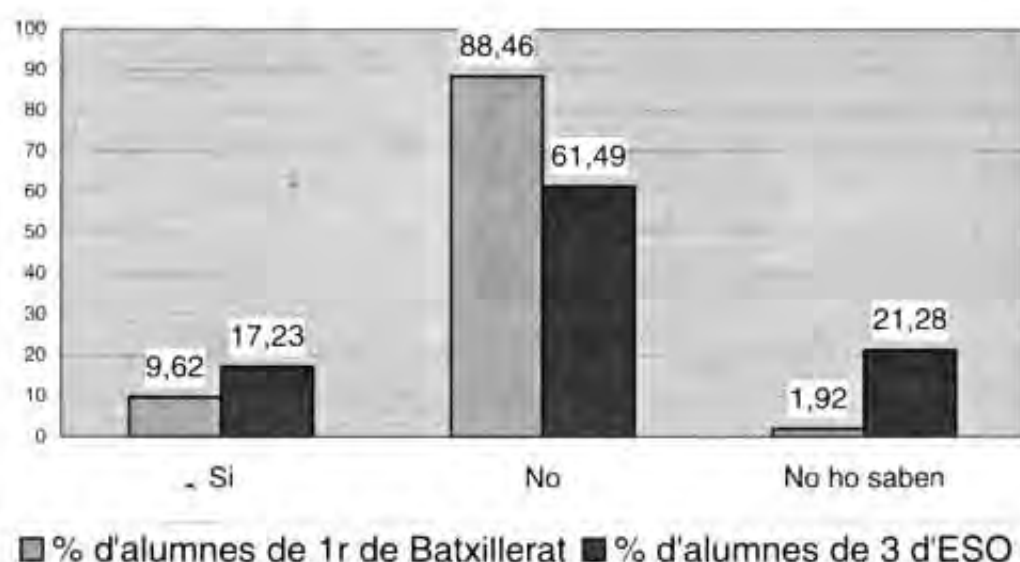
Aquest gràfic també segueix la idea que els de 1r de Batxillerat posseeixen més coneixements que els de 3r d'ESO. Contràriament a la idea que des de petits pensem, una persona seropositiva no té perquè poder-se reconèixer a primera vista. Aquest fet és més conegut pels alumnes de 1r que pels de 3r.

A més, els alumnes de 3r segueixen tendint a respondre "No ho sé", mostrant la seva ignorància respecte a la Sida.

5. Es pot detectar a primer cop d'ull si s'és portador?

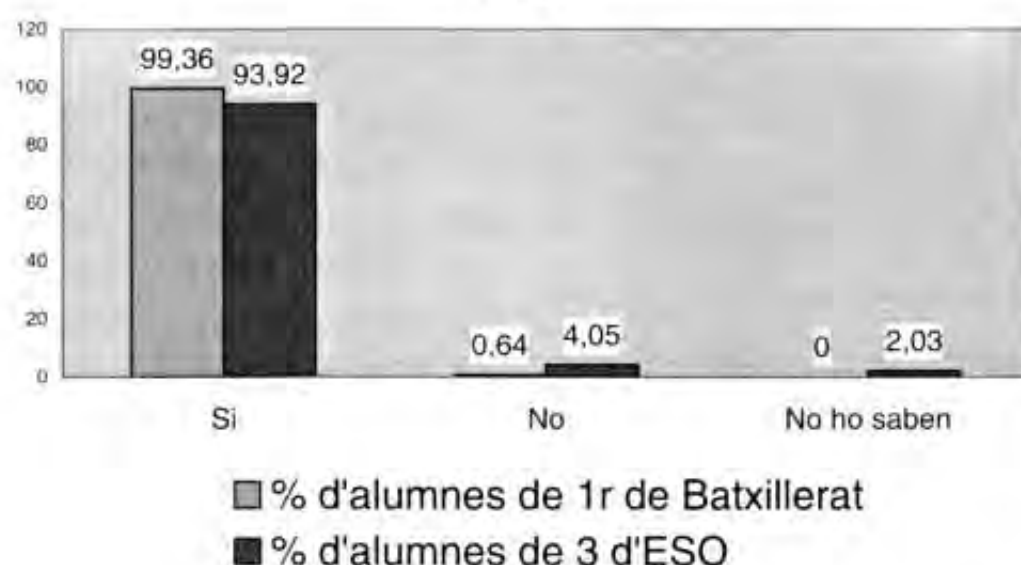

7. El VIH es pot transmetre mitjançant gots o coberts?

Seguint amb l'estil de respostes, els alumnes de 3r creuen erròniament que mitjançant gots o coberts es pot contagiar el VIH; cal dir que molts d'ells especifiquen que cal contacte sanguini. La resposta de Batxillerat tendeix a ser més permissiva amb la pregunta i la majoria creu que no es pot contagiar el VIH, o que les possibilitats són extremament baixes.

9. El VIH es pot transmetre per la sang?

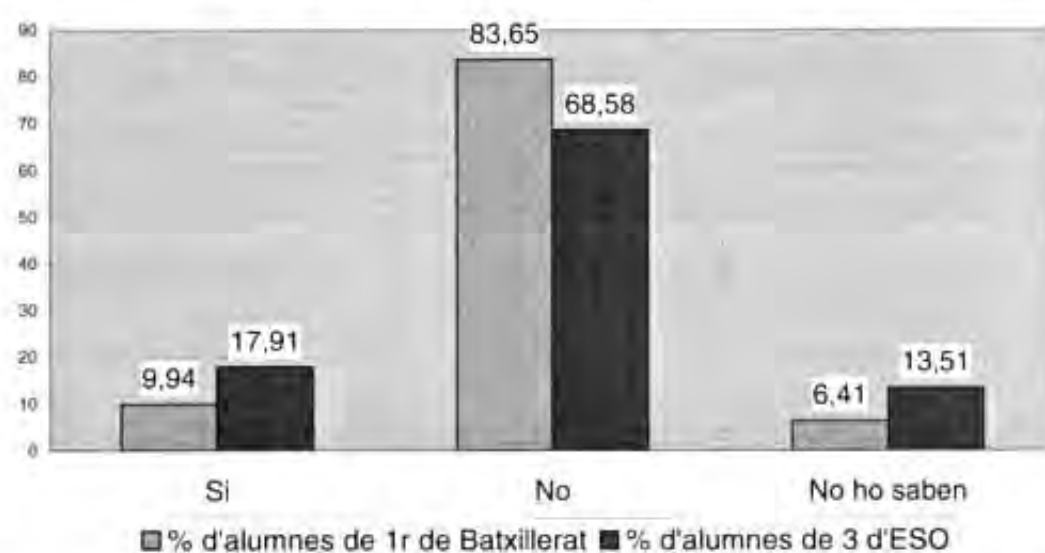

Aquest gràfic mostra una clara superioritat davant l'afirmació: "El VIH no es pot transmetre per la saliva". El resultat és molt favorable, tot i que, un percentatge un tant elevat (sobretot entre 3r d'ESO) opina que el VIH sí que es transmet per la saliva.

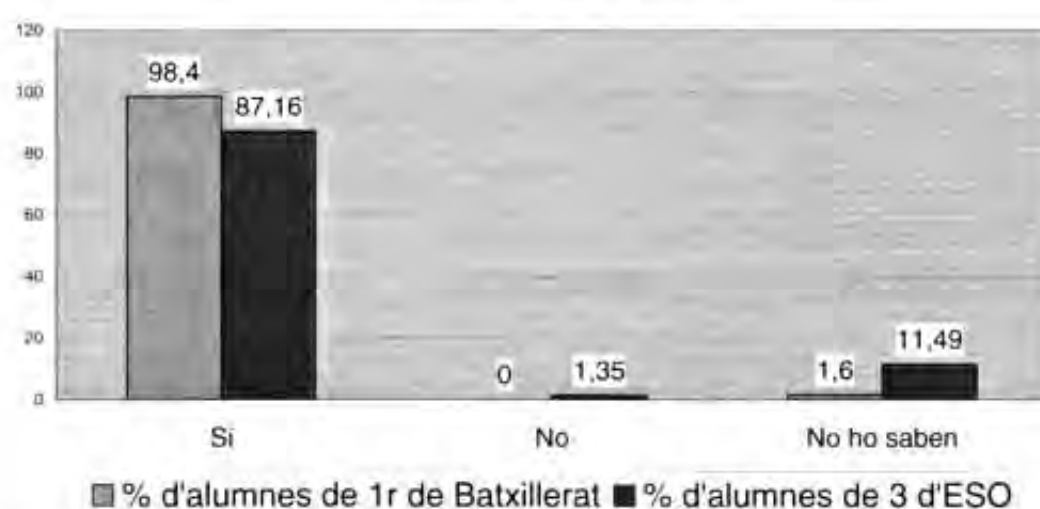
EL grau de desconeixement envers aquesta qüestió pot venir donat perquè avui en dia es creu que el VIH es pot transmetre per la saliva si és en grans quantitats, molt superiors a les que es donen, per exemple, quan fem un petó a una altra persona.

Per tant, la possibilitat existeix, però no s'ha donat cap cas i la probabilitat que es doni és molt baixa.

10. El VIH es pot transmetre per la saliva?

11. El VIH es pot transmetre per les secrecions genitals?

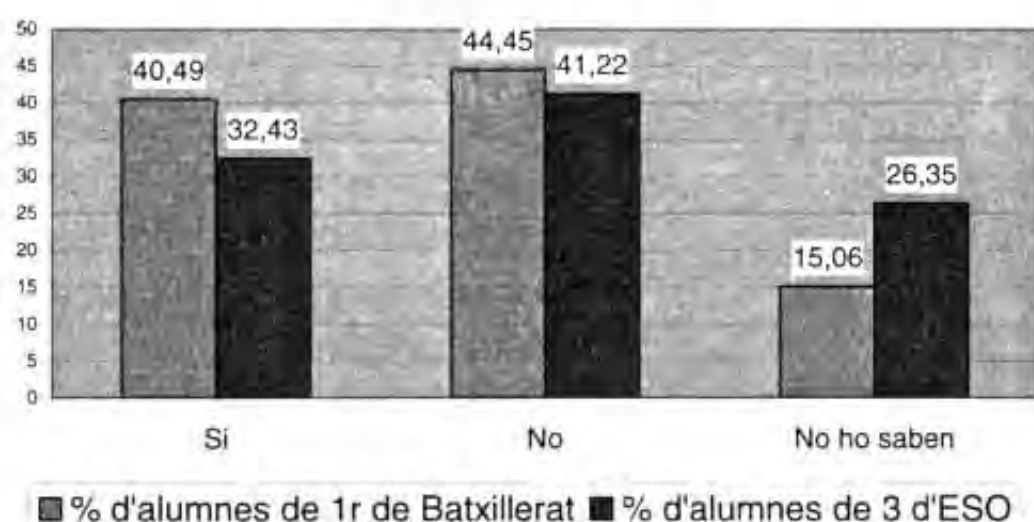
Tal com era de suposar, els resultats d'aquest gràfic apunten a la clara conscienciació entre el jovent de Molllet que una de les principals vies de transmissió del VIH és la sang (via parenteral).

El nombre d'alumnes que no ho saben o no ho creuen és gairebé inapreciable entre els de 1r de BTX, tot i que, entre els de 3r d'ESO una petita fracció desconeixen aquest fet importantíssim a l'hora de la prevenció.

El resultat obtingut en aquesta gràfica és, tal com esperàvem, molt semblant a la de la gràfica número 9, ja que la via sexual és també una via molt freqüent de transmissió si tenim en compte que, avui en dia, la major part de persones infectades ho han estat mitjançant una relació sexual.

Un cop més, els alumnes de 3r d'ESO, demostren una maduresa un tant inferior en les seves respostes, fet, però, que canvia en un parell d'anys tal i com es pot observar en els resultats dels alumnes de 1r de BTX.

12. Si una persona és seropositiva és també portadora del VIH?

Si una persona és seropositiva vol dir que ha estat en contacte amb el virus i per tant és portadora del VIH, concepte que només tenen clar menys de la meitat dels alumnes enquestats.

La resposta obtinguda en aquesta gràfica és bastant alarmant des del punt de vista de la barreja d'informació que té el jovent.

Aquesta qüestió té molt interès ja que demostra clarament si els joves tenim o no els conceptes ben definits.

La resposta majoritària indica que gran part dels nostres companys tenen una idea errònia envers aquests termes referents al VIH.

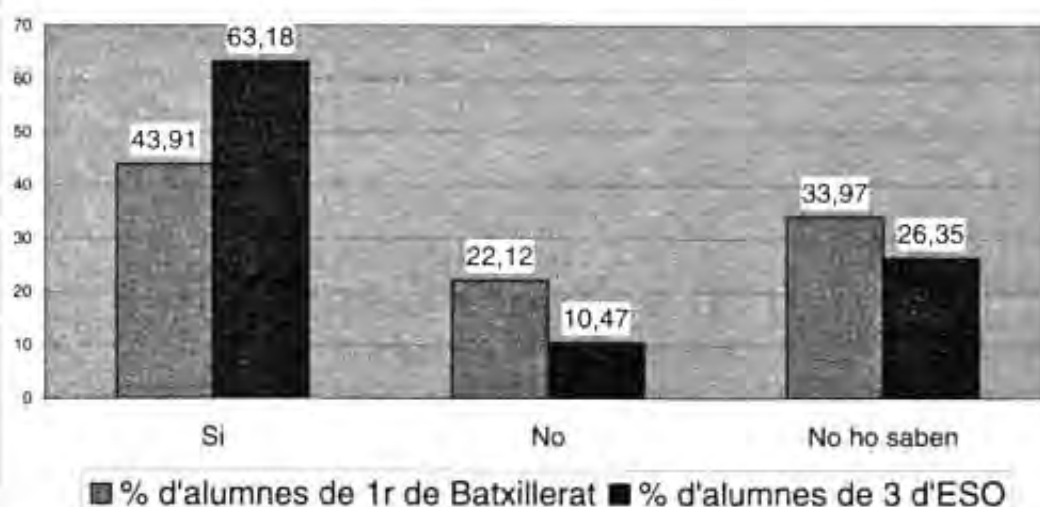
La qüestió plantejada en aquesta gràfica és probablement una de les menys encertades en la nostra enquesta.

A simple vista, gairebé tothom pensa en la necessitat de comunicar a l'escola la infecció del seu fill/a, ja que és el millor mitjà per a prevenir accidents posteriors.

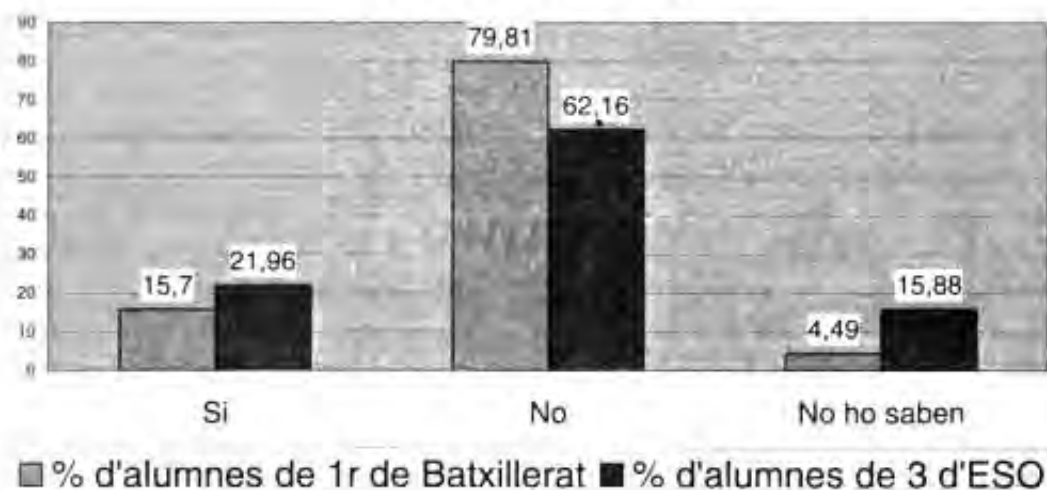
Tot i això, el Govern Espanyol considera que els pares tenen dret a prendre la decisió que ells personalment considerin oportuna. Legalment, no és obligatori comunicar a l'escola la infecció d'un nen/a ja que es creu que en un centre escolar només es produeixen situacions denominades "de risc".

És en aquest punt on l'opinió o moralitat de cada pare/mare entra en joc per a prevenir una possible infecció. Per aquest motiu, aquest resultat reflecteix, més que l'obligació, l'opinió personal de cada alumne/a.

13. Creieu en l'obligació de comunicar al centre la infecció del vostre fill/a?

14. Tots els anticonceptius eviten el contagi del VIH?

Els resultats d'aquest gràfic són realment esperançadors ja que, si veritablement la majoria de joves pensen que tots els anticonceptius no eviten la infecció del VIH, se'ns obre un gran camí cap a la total prevenció.

Tal com el nom indica, els anticonceptius eviten l'embaràs. Si és cert que n'hi ha alguns que també eviten la infecció d'algunes malalties com ara la Sida (és el cas del

preservatiu masculí) però, també, els joves de Mollet disposem d'altres mesures com ara la píndola postcoïtal que no impedeix cap tipus d'infecció.

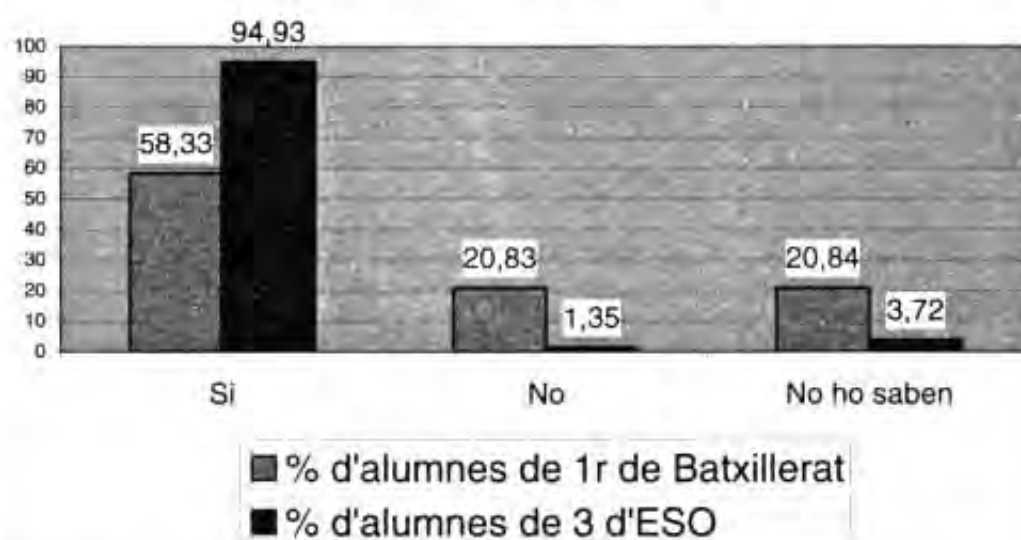
Tot i això, no hem d'oblidar que malgrat que els joves tenen plena consciència d'aquest factor, a l'hora de la posterior prevenció no utilitzen cap mesura de protecció.

El que volem dir amb això és que no serveix de res estar molt ben informat sobre la Sida i altres malalties de transmissió sexual si després no utilitzem cap mètode contra una possible infecció.

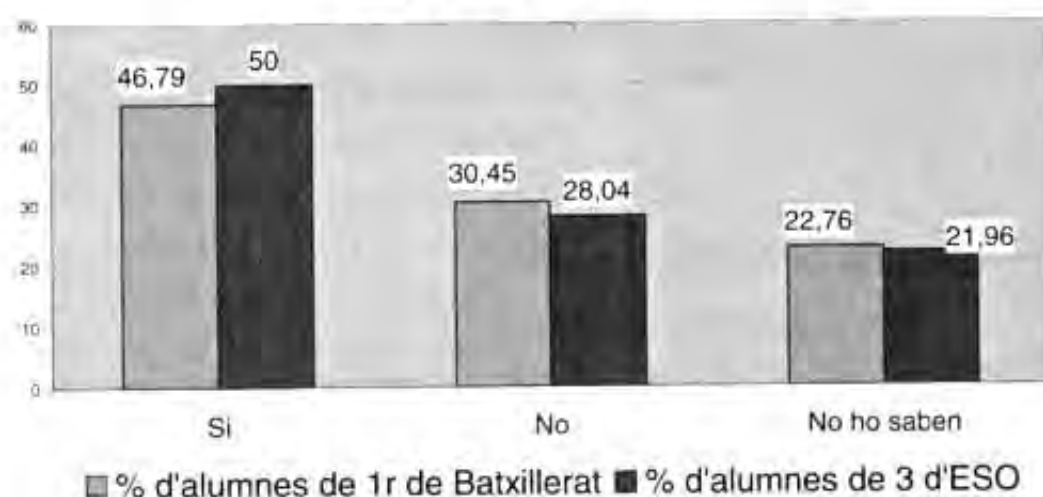
Aquests resultats ens criden especialment l'atenció perquè el que es desprèn d'ells és que els joves alumnes de 3r d'ESO tenen un sentit molt més estricte davant l'ús de preservatius en les seves futures relacions, fet, però, que es perd al cap d'un parell d'anys tal i com ens mostren les respostes del alumnes de 1r.

Potser aquesta diferència ve donada perquè els alumnes de 3r d'ESO en ser més joves i inexperts tenen més respecte o por davant la Sida. Si aquesta por o respecte es mantingués a totes les edats, no patiríem tant davant el poder destructiu del VIH.

15. Utilitzariu preservatiu durant una relació sexual?

18. Li donaríeu un petó a una persona infectada pel virus?

maven que el VIH no es pot transmetre mitjançant la saliva, el jovent planteja a través d'aquests resultats la seva por davant una possible infecció. Personalment, esperem que el que mou els alumnes a les respostes anteriors sigui la por i no el rebuig envers persones que possiblement necessitin tant els fàrmacs com el nostre suport.

Les respostes donades per l'alumnat davant aquesta qüestió són molt variades i depenen de la moralitat i consciència de cadascú.

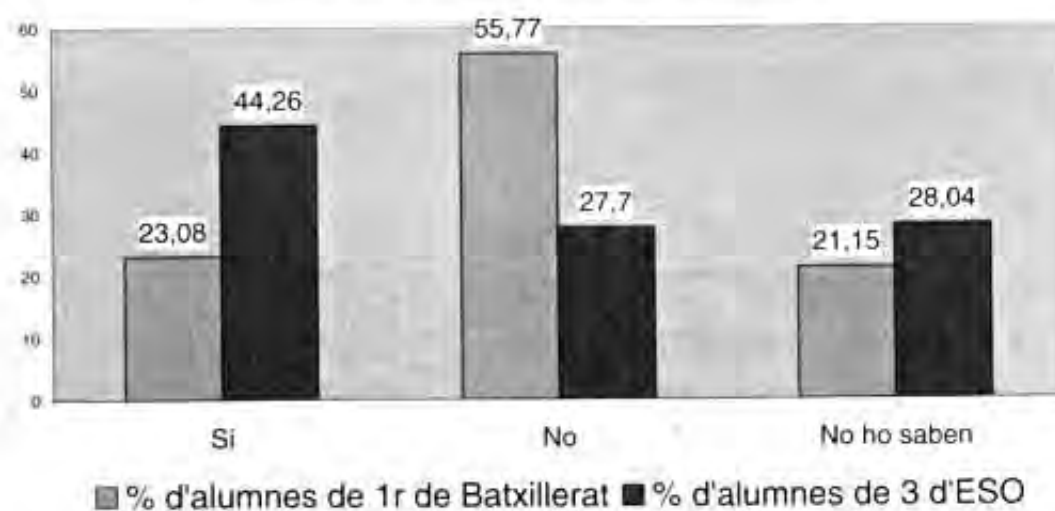
El que podem extreure dels resultats es que no hi ha una resposta que englobi a les altres, fet que ens demostra que no saben ben bé el que farien davant aquesta situació. Tot i que a la gràfica número 10 un 83,65 i un 68,58% afir-

El que es desprèn d'aquest gràfic és que la major part dels alumnes, en una futura situació que tinguessin fills, no permetrien la relació d'aquests amb un seropositiu.

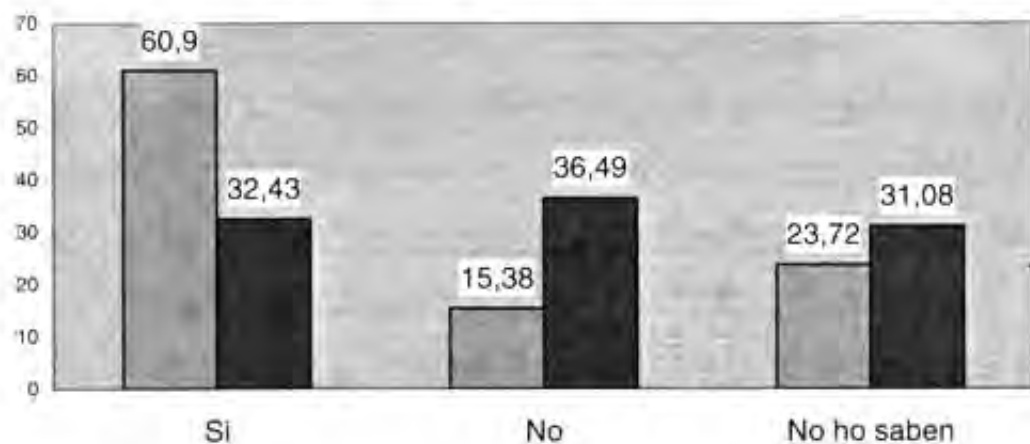
En aquest sentit els joves de 3r d'ESO són més tolerants, fet però que contrasta amb les seves respostes en les qüestions anteriors.

Suposem que el grau d'incoherència en les seves respostes és potser fruit de la immaduresa típica en un alumne de 13-14 anys.

20. Permetrieu que el vostre fill es relacionés amb un seropositiu?

21. Utilitzaríeu la píndola postcoïtal per a evitar una possible infecció?

■ % d'alumnes de 1r de Batxillerat ■ % d'alumnes de 3r d'ESO

protecció.

Trobem especialment interessant que els joves de 3r d'ESO estiguin millor informats en aquest aspecte.

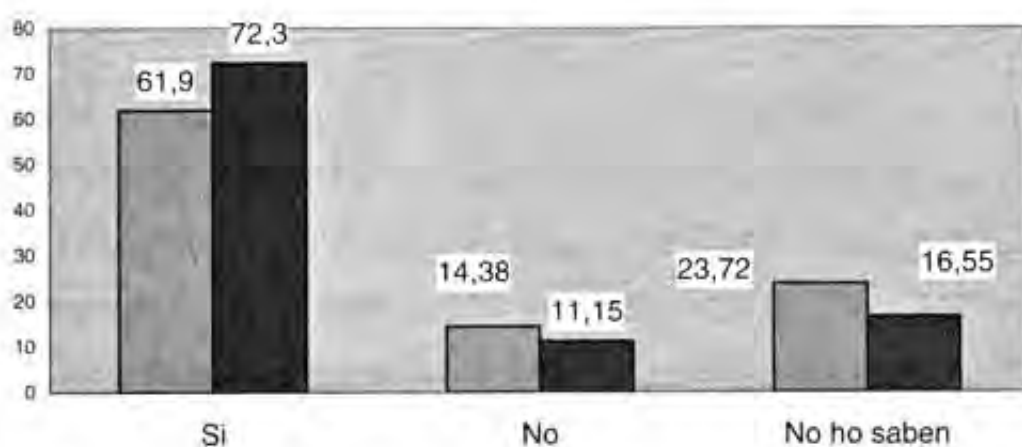
Aquesta és una de les qüestions més poc encertades de la nostra enquesta. Els resultats ens demostren que els alumnes de Mollet no coneixen prou bé els mecanismes de prevenció davant del VIH.

La píndola postcoïtal, tal i com només ha encertat un 15,38% a 1r de BTX i un 36,49% a 3r d'ESO, serveix per a prevenir l'embaràs després d'una relació sense

El que es desprèn d'aquests resultats és que la major part del jovent de Mollet mostra un alt grau de tolerància envers aquesta qüestió. El que volem dir és que es consciencien de la problemàtica que pot esdevenir si la infecció del seu fill/a no es comunicada al centre escolar.

Un sector bastant important d'alumnes no saben com reaccionarien davant d'aquesta situació, en tractar-se de simples joves adolescents.

22. Comunicaríeu al centre que el vostre fill/a és portador del VIH?

■ % d'alumnes de 1r de Batxillerat ■ % d'alumnes de 3r d'ESO

CONCLUSIÓ FINAL

Una de les primeres conclusions i fàcilment observable és que els alumnes de 3r d'ESO tenen menys coneixements que els de 1r de Batxillerat respecte el VIH i les ITS. Aquest fet es pot observar en gran part gràcies a les catorze primeres preguntes, ja sigui per l'afirmació dels alumnes de 3r sobre una possible vacuna, com la resposta d'alguns alumnes sobre que el virus del VIH no es transmet per la sang. Cal dir, però, que alguns alumnes de 1r de Batxillerat cometien els mateixos errors essent dos o tres anys majors.

Un altre punt que demostra el grau de desconeixement dels alumnes de 3r d'ESO és el seu abús de la tercera resposta, la de NO HO SÉ.

En relació a les expectatives de conductes, cal mencionar les conductes alarmistes dels alumnes de 1r de Batxillerat. Com ja hem esmentat abans, els alumnes de Batxillerat tenen més coneixements sobre el VIH i les ITS (ja que a mitjans de 3r d'ESO es fan tallers sobre la Sida i ells, contràriament als de tercer, ja els han fet), és per això que les seves conductes haurien de ser més meditades, oportunes i correctes. Però no és així; les seves conductes són xenòfobes, immadures i incoherents*. Aquesta idea es pot corroborar amb la qüestió de fer un petó a una persona seropositiva:

- Els alumnes de 1r de Batxillerat, més que els de tercer d'ESO, tenen el coneixement correcte (entre un 83%) que és difícil la infecció del VIH mitjançant la saliva, però després, més de la meitat dels alumnes són reticents a fer un petó a un seropositiu. Fins i tot els alumnes de 3r d'ESO superen als de 1r en la postura de fer un petó a un seropositiu.

- Aquesta pregunta és una de les més incoherents. Tant els alumnes de 3r d'ESO com de 1r de Batxillerat contestaven a la pregunta de coneixements que no tots els mètodes anticonceptius evitaven el contagi del VIH, i ara, en la pregunta d'expectatives de conductes, opinen que la píndola postcoïtal evita una possible infecció del VIH. Aquest fet demostra que els alumnes de 1r de Batxillerat no tenen uns coneixements molt amplis, que tenen poca maduresa per enfrontar-se davant d'una situació com aquesta de la píndola, i que no coordinen els seus coneixements i els seus actes*. En resum, els alumnes de 1r de Batxillerat de Mollet saben sobre el tema del VIH, però no ho porten a la pràctica.

Per finalitzar cal dir que, en qüestió d'actituds, les respostes de 3r d'ESO són més esperançadores que les de 1r de Batxillerat, en part per motius com:

- Mai han pensat sobre aquest tema ni han intentat plantejar-se què farien en una possible situació de compromís com les de les qüestions. Suposem que quan topin amb el problema de la infecció prendran mesures.

* Aquestes conclusions estan fetes valorant els coneixements i les actituds com a grup i no pas individualment.

- Els seus coneixements són més escassos i no poden valorar tots els punts de vista, com per exemple les repercussions d'una infecció amb VIH.
- Amb els anys es reuneix experiència. Aquesta és major (en teoria) en els alumnes de 1r de Batxillerat i permet valorar casos i actuar segons els exemples coneguts.

COMPLIMENT DE LA HIPÒTESI

Com esperàvem abans de començar la part d'investigació, la hipòtesi plantejada s'ha complert perfectament.

La nostra hipòtesi es plantejava la idea que els alumnes de 1r de Batxillerat superessin en coneixements sobre el VIH i les ITS als alumnes de 3r d'ESO. L'estudi detallat, gràfica per gràfica, així ens ho ha corroborat. A més, també ens ha permès observar altres comportaments en els alumnes enquestats, els quals hem descrit anteriorment.

Aigua i Molins en el segle XV.

Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV

Jaume Vilaginés i Segura
Historiador

INTRODUCCIÓ

El primer dimecres del mes de febrer, concretament el dia quatre, de l'any 1439, es va celebrar a Barcelona una audiència per resoldre el plet interposat per Joan de Planella, donzell i senyor de Vilatzir, casa fortificada de Parets, contra Joan Borrell, parroquià de Mollet. El motiu de la disputa era l'aigua de la riera del Tenes, més concretament l'ús que se'n feia com a força motriu per als molins que hi havia a la zona.

El judici i la sentència van ser recollits en un registre de la cancelleria reial¹. El document sobre el plet es complementa amb dos més que aclareixen detalls de la sentència, especialment el pagament de costes i d'indemnitzacions². La disputa ens mostra, en un àmbit geogràfic conegut, la ribera del Tenes al seu pas per Parets, la importància que va adquirir el control de l'aigua com a força motriu dels molins, el desenvolupament de la molinaria i l'interès que entre els sectors privilegiats tenien els molins i els cursos fluvials. Els protagonistes de la disputa eren dos personatges que pertanyien a dues famílies destacades de la zona, les quals havien participat unes dècades abans en els fets i litigis que van desembocar en el Carreratge de Mollet, Parets i Gallecs³. Ambdues famílies poden ser representatives de dos sectors que van mantenir un paper molt actiu en el període històric en qüestió.

El plet va ser dirimit a la Cort i va ser la lloctinent del Principat, la reina Maria, la que va presidir el tribunal. La reina Maria, esposa del comte-rei Alfons IV, exercia de lloctinent de la Corona d'Aragó, perquè el rei en aquells moments estava absent, pendent de la conquesta del regne de Nàpols⁴. L'interès polític de la monarquia catalanoaragonesa per la Mediterrània occidental venia d'antic i estava relacionada amb els interessos comercials que els mercaders catalans, especialment de Barcelona, tenien per la Mediterrània. En els segles anteriors, els reis de la Corona d'Aragó havien obtingut el domini sobre Sicília i Sardenya, la qual cosa havia enfrontat la Corona a l'altra potència que

Retrat d'Alfons IV de Catalunya
(Font: Enciclopèdia Catalana)

Maria de Castella, detall de
la miniatura de Bernat Martorell
al llibre dels Usatges de 1448.
(Font: Enciclopèdia Catalana)

pretenia controlar el comerç i la política de l'àrea, Gènova. Alfons IV, anomenat el Magnànim, era el segon dels reis que va tenir la Corona d'Aragó, de la casa Trastàmara. El seu pare, Ferran I, anomenat d'Antequera, va ser el primer monarca de la família castellana de Trastàmara que va regnar a la Corona catalanoaragonesa. Va ser coronat després del polèmic compromís de Casp (1412). El seu fill va ser educat a Castella, a Medina del Campo, en un ambient de refinament, luxe i cultura⁵. Alfons va continuar amb la política mediterrània tradicional de la monarquia catalanoaragonesa. Primer va consolidar la posició catalana a Sardenya, després va intentar dominar Còrsega, el títol de la qual posseïa i, finalment, va aconseguir el control del regne de Nàpols, on va instal·lar una esplendorosa cort, en la qual es fomentava la cultura humanista i des de la qual pretenia crear un centre de poder mediterrani. Maria de Castella va exercir el càrrec de lloctinent reial a Catalunya, en l'absència del seu espòs. El seu origen també era castellà, d'aquí el sobrenom amb el qual ha passat a la història. Era filla del rei de Castella, Enric III, també de la família Trastàmara. Es va casar amb el rei Alfons, l'any 1415, amb qui no va congeniar gaire. Sembla que aquesta raó i les ambicions mediterrànies d'Alfons IV expliquen perquè per dos cops, i des de 1432 definitivament, el rei s'absentés de Catalunya i dels altres territoris peninsulars de la Corona. Malgrat la llunyania d'Alfons, la seva esposa i els territoris peninsulars van respondre fidelment quan el monarca va tenir problemes. Quan ell i els seus germans foren empresonats pel duc de Milà, l'any 1435, la reina i els seus súbdits van reaccionar immediatament per tal d'alliberar-lo. També, des de Catalunya es van sostenir les pretensions del Magnànim a Itàlia amb ajuda financera, quan aquest la demanava.

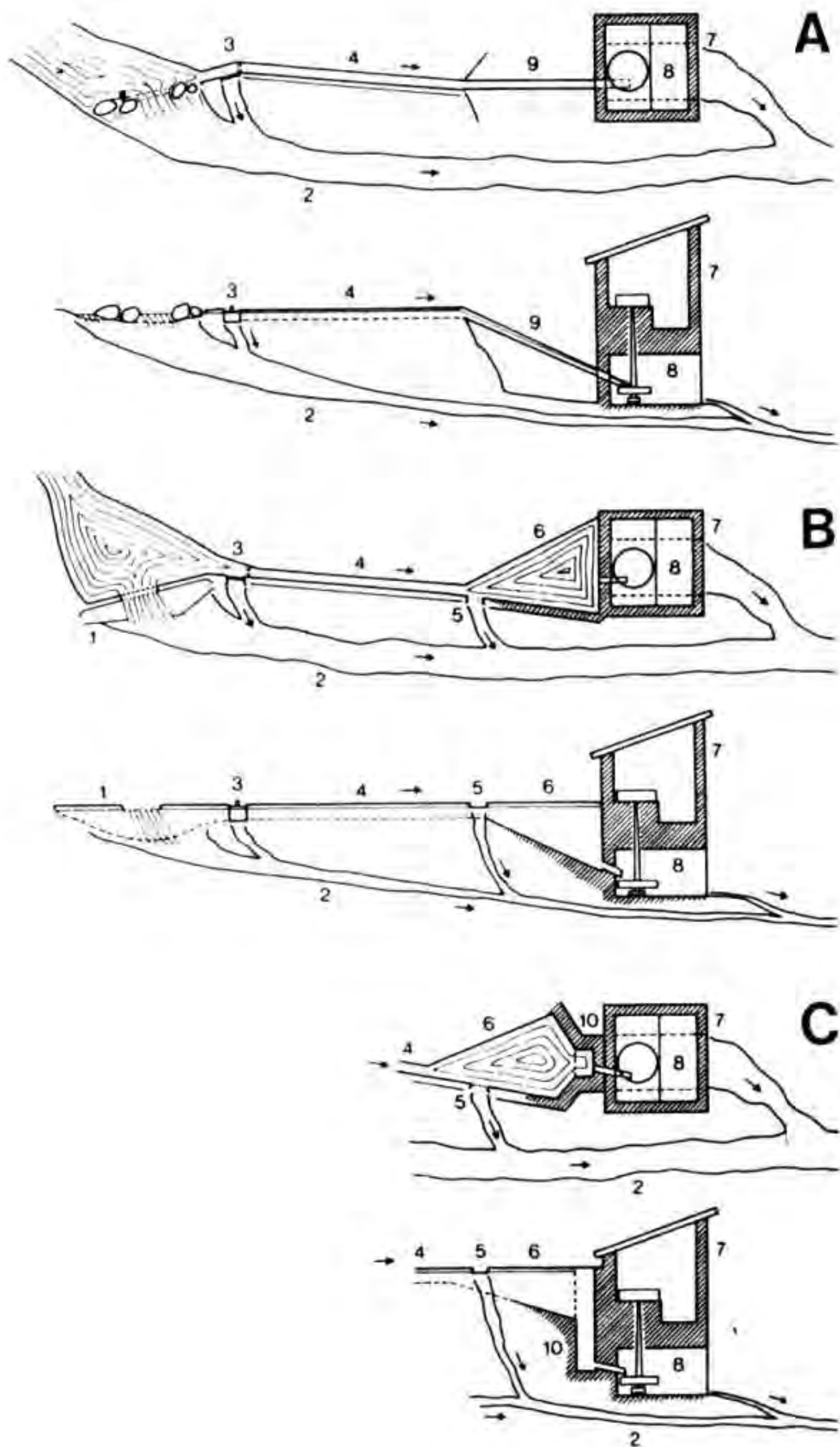
Mentrestant, al Principat, la lloctinència havia de fer front a un seguit de problemes que anticipaven els grans conflictes del regnat del successor d'Alfons, Joan II. Es tractava de les reivindicacions remences, les lluites pel control del municipi barceloní, entre la Biga i la Busca, les bandositats nobiliàries, la recuperació del patrimoni reial, els enfrontaments entre ciutadans i forans a Mallorca i la incipient crisi econòmica. També, la reina Maria va tenir un paper actiu en els enfrontaments que la Corona va tenir amb el regne de Castella, fins i tot quan el rei estava present a la península.

En aquest context es va produir el plet per l'aigua del riu Tenes, que la reina Maria va presidir i sobre el qual va dictar sentència.

ELS MOLINS A LA BAIXA EDAT MITJANA

L'àrea del baix Vallès era una àrea propícia al desenvolupament de l'agricultura de regadiu i de la molinaria⁶. Gran part de la conca del Besòs va ser, ja a l'alta edat mitjana, un indret on hi trobem abundants molins i on l'horticultura i, en general, els cultius de regadiu es practicaven extensament⁷. En el segle X, la presència de molins a la zona ja era important. Eren molins petits, aixecats en comunitat pels pagesos, que funcionaven amb roda horitzontal, aprofitant les crescudes estacionals de les rieres o rius. Els molins anaven associats a un espai agrari específic, que venia determinat per l'aigua que es captava per a l'ús moliner a través de recs. L'explotació d'aquestes terres irrigades molts cops adquiria més importància que l'ús que es feia del molí. El molí s'integrava en un règim agrari particular, basat en l'autosuficiència, la policultura i la combinació amb la pràctica de la ramaderia de pasturatge i la silvicultura⁸. El molí funcionava discontinuament, quan les rieres i els rius portaven aigua suficient, tal com ens ho recorden els documents, i la seva fragilitat els exposava fàcilment a la violència torrencial que, de forma ocasional, es dona en el règim hidrològic mediterrani⁹. El seu ús servia per fer farina dels cereals que es cultivaven, especialment ordi i blat, però també s'hi molien altres fruits com aglans i, de vegades, tots aquests productes barrejats. La riera o riu Tenes s'integrava en la zona on abundava aquesta agricultura irrigada, que trobem també en el curs del Ripoll, del Congost, del Mogent, de la Riera de Caldes i, naturalment, del Besòs.

La molinaria vinculada amb l'agricultura de regadiu, pròpia de l'alta edat mitjana, va anar evolucionant. Es van produir al llarg dels segles XII i XIII canvis en els aspectes socials, concretament en el règim de propietat, i en les característiques de les instal·lacions. Els molins van esdevenir objectiu de l'interès senyorial. Com en altres mitjans de producció, els senyors van veure-hi una font d'abundants ingressos, perquè es podia retenir una part de la farina que se'n feia. La farina, sobretot si era de blat, era la base d'un dels aliments més

Diferents tipus de molins fariners medievals, amb la planta i el perfil.

El tipus A, el més antic, correspon a un molí sense bassa, molt semblant als que encara es troben al Pirineu. Els tipus B i C corresponen a molins amb bassa més evolucionats o amb mecanismes més perfeccionats. El tipus B es diferencia del C perquè té la bassa sense pou. Probablement, els molins del riu Tenes dels segles XIV i XV eren del tipus B.

Els elements de la part hidràulica del molí són: 1) la resclosa; 2) el riu; 3) l'estallador; 4) el rec; 5) el vessador; 6) la bassa; 7) el molí; 8) el carcavà; 9) el canal; 10) el pou.

Font: Bolòs, J. i Nuet, J., *Els molins fariners*, Barcelona, 1983, pàg. 21

cobejats de la dieta senyorial, el pa blanc, que aleshores era un producte alimentari de consum essencialment senyorial¹⁰. Els molins van deixar de ser una part més dels recintes irrigats i van esdevenir l'element central d'aquests. Els horts passaven a ser elements secundaris. Per altra banda, perquè poguessin realitzar la seva feina amb més continuïtat i poguessin assumir l'augment de treball que la difusió del cultiu de cereals va generar, les instal·lacions molineres es van fer més complexes i sòlides. Va aparèixer la figura del moliner, que vivia en el molí, subsistia dels horts de l'entorn del molí i va esdevenir un agent senyorial, perquè ell recaptava els tributs senyorials, especialment la moltura, la part que el senyor es quedava de cada mòlta¹¹. Calia també que el senyor s'assegurés que el molí tingués usuaris suficients. Es va aconseguir creant el monopoli moliner; és a dir, l'obligació que tenien els pagesos dependents d'un senyor de moldre el seu cereal al molí senyorial¹².

Les noves instal·lacions esdevenien complexes, més sòlides i grans. Els nous molins tenien grans basses on acumulaven l'aigua per moure els mecanismes, ara més sofisticats¹³. L'aigua que era la força motriu dels molins i es feia servir per irrigar els horts i els camps abans i després del seu ús moliner, va esdevenir un element valorat que va motivar nombrosos conflictes. Les disputes sorgien pel seu ús moliner, principalment. Les rescloses que derivaven l'aigua al molí limitaven la seva utilització posterior per a altres molins, perquè el seu ús no era immediat i tardava a tornar al curs. Va ser aquest el motiu del litigi que comentem. L'aigua esdevenia un bé apreciat per l'ús que se'n feia com a força motriu dels molins.

ELS PROTAGONISTES

El plet el va interposar Joan de Planella. En el document on es recull el cas i la sentència se'l qualifica de donzell i senyor de la senyoria de Vilatzir¹⁴. Vilatzir va ser el nom que va rebre la casa forta, que actualment es coneix com masia de la Torre de Malla, a Parets. En aquell indret hi va existir un nucli habitat («villa») almenys des del segle X i, des del segle XI, hi residia una família senyorial que vivia en una casa forta («mansione»)¹⁵. A la vil·la hi havia una església amb la seva sagrera¹⁶. El senyor eminent del lloc va ser el monestir de Sant Cugat, no sabem per quan temps¹⁷. A finals del segle XIV, la casa forta estava en mans dels Planella.

L'origen de la família Planella és desconegut, encara que hi ha constància d'una família de la petita noblesa catalana que era originària de Moià i portava el mateix cognom. Com els Planella de Vilatzir, formaven part del sector menys important de la noblesa, perquè també rebien el títol de donzells¹⁸.

No sabem com els Planella van esdevenir senyors de Vilatzir. Coneixem en Marc de Planella, que apareix l'any de 1381, com a senyor de Vilatzir¹⁹.

Joan de Planella devia ser el seu germà, potser el seu successor com a senyor de la casa forta, perquè també a ell se l'anomena senyor de la casa de Vilatzir. Sabem que la mare de Marc i de Joan es deia Blanca. Va protagonitzar la cessió dels drets d'ús de l'aigua de la riera del Tenes, l'any 1394 i, uns anys més tard, l'any 1399, disputava encara el dret de jurisdicció sobre alguns homes de Parets i Gallecs, quan la resta de vilatans depenien de la jurisdicció reial²⁰. Blanca era vídua de Bernat de Planella, donzell i senyor de Vilatzir, mort abans de l'any 1381, quan el seu fill Marc va comprar la jurisdicció sobre Mollet, Gallecs i Parets. Marc va heretar el títol del seu pare i el seu germà petit, Joan, devia heretar-lo quan ell va morir, abans de 1395, donat que per aquella data Blanca apareix en un document sense el seu fill²¹. Els Planella de Vilatzir eren suficientment rics com per pagar una quantitat considerable de diners quan van comprar la jurisdicció reial de les parròquies de Mollet, Parets i Gallecs, l'any 1381²². Precisament aquest fet va marcar un dels moments àlgids de la família, perquè van estendre el seu domini sobre un territori ampli al voltant de la seva casa forta, probablement ja l'edificació que actualment correspon a la masia de la Torre de Malla²³.

El plet va ser interposat contra Joan Borrell. Tot i tenir un molí a la riba del Tenes, Joan era de Mollet (*«parrochie de Mollet»*). El cognom Borrell ens remet a una família molletana que coneixem d'abans de la data del document. Tro-

Torre de Malla

bem un Felip Borrell a la visita pastoral de 1305²⁴ i a la llista de parroquians que apareix a la constitució del beneficiat de Santa Maria, de l'any 1322²⁵. Més endavant, els Borrell donaran batlles locals, l'any 1551 i, ja en el segle XVIII, batlles i regidors²⁶. Així doncs, la família Borrell va ser una de les més importants de la història de Mollet. Formaven part de l'elit pagesa que va dirigir la localitat. Per això, Felip va testimoniar amb altres prohoms locals a la visita pastoral del bisbe Ponç de Gualba i va denunciar les negligències del rector, fet que va servir per reclamar la constitució d'un clergue-beneficiat. El nou clergue seria proposat pels vilatans (universitat de parroquians), que aconseguien crear un càrrec que substituïa de fet el càrrec de rector, la font de poder local més destacada que depenia del bisbe, senyor de la parròquia²⁷. El grup de caps familiars que va assistir a la constitució del beneficiat (Borrell, Fonolleda, Banalocha, Fontanet, Moragues, Riera, Ferrer, Umbert, Ros, Buscarons, Manent, Oliver,...) estava constituït pels vilatans més poderosos, pagesos rics que dirigien el municipi (*universitat*) i, juntament amb alguns pagesos rics de Parets i Gallecs, van conformar l'elit dirigent del municipi que va regir durant segles el destí de la localitat. Entre les actuacions que va portar a terme el grup de pagesos rics de Mollet, destaca la lluita per alliberar-se del domini senyorial dels Planella, a finals del segle XIV. La universitat de Mollet, Parets i Gallecs, que ja funcionava com a municipi, va pugnar pel retorn a jurisdicció reial de les tres parròquies, després que la jurisdicció que hi exercia la monarquia fos venuda pel rei a Marc de Planella, senyor de Vilatzir, l'any 1381²⁸. La universitat es va encarregar de recaptar la quantitat que era necessària per pagar la redempció i, després d'insistir, va aconseguir entrar a formar part de la jurisdicció barcelonina, constituint-se en carrer de la ciutat i, d'aquesta manera, es va protegir d'una nova venda reial. La lluita vilatana per aconseguir una autonomia municipal va culminar amb la concessió dels capítols que regulaven el govern del municipi, l'any 1573²⁹.

La família Borrell la podem associar amb la masia de Can Borrell. De fet, la masia no apareix esmentada específicament amb aquest nom fins molt més tard. De tota manera, cal tenir present que el nom de les masies corresponia a la dels seus propietaris³⁰. A vegades, era a l'inrevés. Fos com fos, a Mollet en el segle XV difícilment podríem trobar una masia que portés un nom coincident amb una família local que no fos la dels seus propietaris o masovers. L'edifici que ha arribat a l'actualitat en gran part correspon a afegits posteriors, però el cos principal probablement ja existia a l'època del conflicte, a la primera meitat del segle XV³¹.

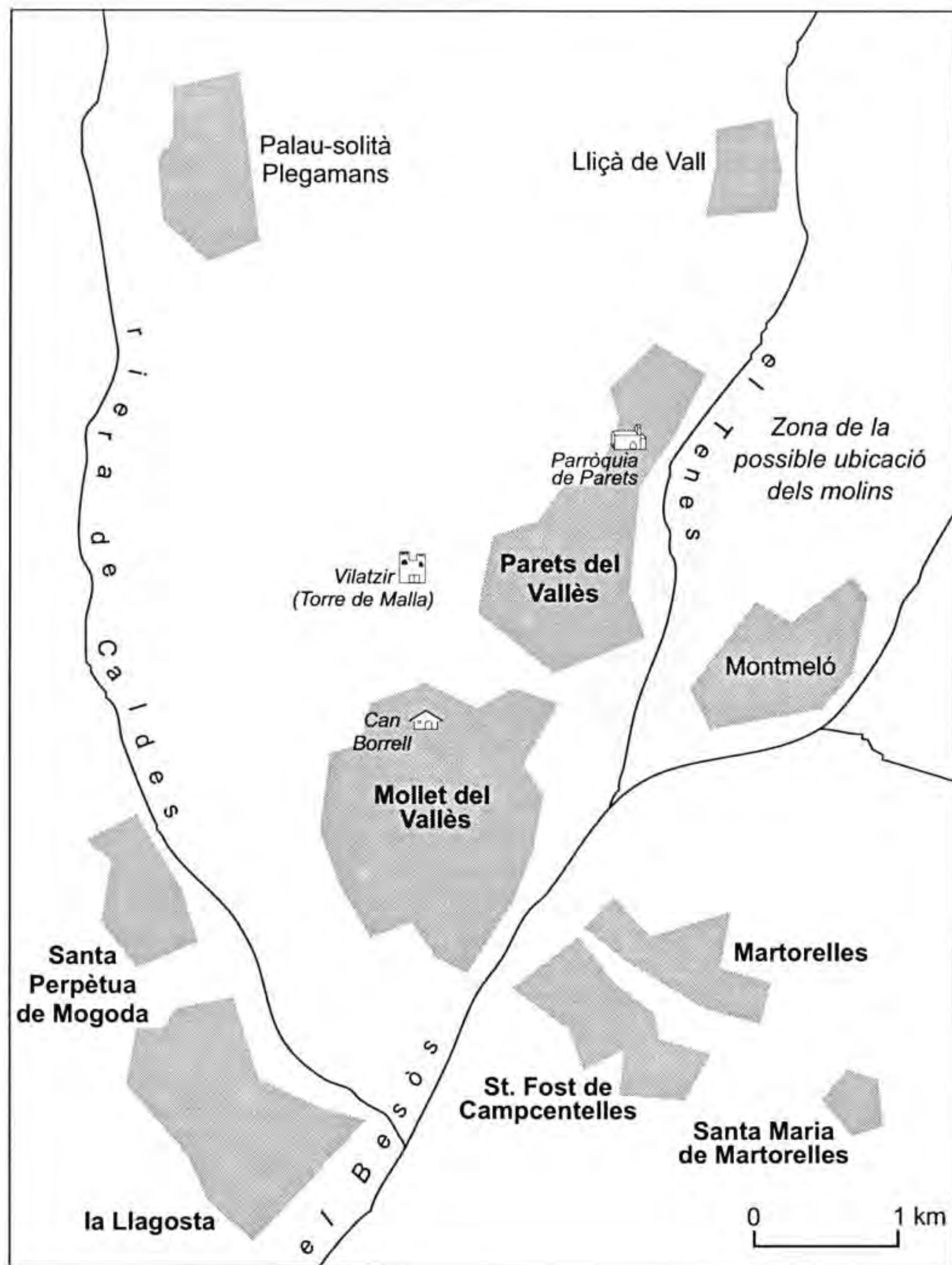
Can Borrell

LES CIRCUMSTÀNCIES I LA SENTÈNCIA DEL PLET

Els fets es poden situar a la part baixa de la riera del Tenes («*riera Athene*»), a l'altura del terme de Parets. S'esmenten tres persones de Parets, Antic de Mediona, Margarida, filla de Francesc Mascot, i Rafael Moliner de la parròquia de Parets. També s'esmenta un altre molí, de Ribafort, el nom del qual apareix com a antrotopònim i com a topònim de Parets, de difícil ubicació, en èpoques anteriors³². La circumstància que els protagonistes residissin a la Torre de Malla i a Mollet reforça la idea que els molins afectats pel plet estiguessin en el terme de Parets, més avall de la zona anomenada del Pla³³.

Allà, Joan Borrell, tenia un molí anomenat Despinells. El molí l'havia rebut per la resignació que sobre el seu ús havia fet Bartomeu Cases, de la parròquia de Sant Iscle de les Feixes. Estava situat al costat d'un hort del monestir de Sant Pau del Camp, que també era el seu senyor eminent. Joan Borrell va obtenir l'usdefruit del molí després de firmar el contracte d'establiment que li va oferir el prepòsit del monestir, l'any 1432.

Segons el document, el molí rebia l'aigua per antics recs o canals i anava al molí de Ribafort. Una riuada va destruir la resclosa i els recs, i va deixar inoperant el molí, perquè no rebia aigua. Joan va aprofitar l'avinentesa per fer una nova resclosa més amunt d'on era habitual, contravenint el que deia el contracte d'establiment. El document parla d'un lloc més amunt d'on ho feien els seus avantpassats, la qual cosa fa pensar que devia captar aigua per a camps o altres molins.

Croquis de la situació dels topònims esmentats al text

la seva mare Blanca, sobre l'aigua de la riera, de 1394, que era anterior al contracte d'establiment de Joan Borrell, que era de 1432. La sentència estableix clarament que cap altra captació de l'aigua de la riera podia ser feta després de la concessió a Blanca de Vilatzir³⁵.

La sentència va ser firmada a Barcelona, davant de Joan de Planella i absent Joan Borrell. Juntament amb el document que explica el plet i inclou la sentència, hi ha dos registres documentals que afecten al tema i a les parts. En ambdós s'especifiquen les despeses i les indemnitzacions del plet. En ells s'estableix com i qui les ha de pagar. Precisament, Joan Borrell és el que havia d'assumir una part més important del cost.

La disputa demostra com l'aigua esdevenia un bé privat. La sentència no regula l'ús que se n'havia de fer, com era propi d'un bé públic. L'aigua a la pràctica havia esdevingut un bé apropiable. La concessió a Blanca per part del batlle general dels drets sobre l'aigua de la riera, convertien la força motriu dels molins en un bé privat, que es podia vendre i establir, com un camp o un molí qualsevol. Joan Borrell no lluitava contra la distribució equitativa d'un recurs comunitari, sinó contra un domini privatitzat. Almenys, a Joan Borrell li quedava el consol que la reina li permetia tornar a captar l'aigua des d'on sempre ho havia fet.

Notes

1. El registre és Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, reg. 3246, fols. 175,176 i 177 (1439)
2. Són ACA, Cancelleria, 3246,177 i ACA, Cancelleria, 3247, 178 i 179
3. El carreratge va ser una via que molts municipis catalans, i en especial del Vallès, van adoptar per aconseguir alliberar-se de l'opció reial de vendre l'autoritat pública (jurisdicció), que sobre elles exercia el monarca, a nobles o magnats a canvi de diners, amb la qual cosa quedaven sotmesos a l'arbitrarietat del seu nou senyor. El carreratge suposava adquirir els drets i privilegis de la ciutat de Barcelona, convertint-se, en l'àmbit legal, en carrers de la ciutat. En contraprestació, havien d'assumir les obligacions i càrregues de la ciutat, que de cap manera eren tan feixugues com suportar un domini jurisdiccional privat. Vegeu sobre el carreratge a Mollet, Parets i Gallecs, Vilaginés, J. «Mollet i el carreratge» a *Notes*, 14, Mollet del Vallès, 2000, pàgs. 25-40.
4. Sobre el regnat d'Alfons IV i la figura de la reina Maria de Castella, vegeu, Vicens Vives, J. *Els Trastàmars*, Barcelona, 1980 (2ª edició), pàgs. 103-146 i Batlle, C. *L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)*, pàgs. 196-200.
5. Vegeu, Vicens Vives, J. *Els Trastàmars...*, pàg. 103.
6. La zona era rica en aigües subàlvies i estava nodrida per la part més cabalosa de la xarxa hidrològica de la conca del Besòs. Sobre el tema, vegeu, Llobet, S. «La formació del relleu i la funció de les aigües a Granollers» a *Estudis*, 1, Granollers, pàgs. 15-20. També, vegeu, Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*, Barcelona, 2001, pàgs. 22-27.
7. Vilaginés, J. «Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès» a *Notes*, 16, Mollet del Vallès, 2001, pàgs. 61-66.
8. Vilaginés, J. *El paisatge...*, pàgs. 90-102.
9. Un document de l'any 1154 de Cardedeu ens parla «d'un molí que s'ha d'edificar perquè ha estat destruït per les aigües» (Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB), 1-1-830). Un altre, de l'any 1197, de Palou, concedeix que «si el molí fos destruït per l'aigua i no fos possible reconstruir-lo, us permetem que l'aixequem de nou a les nostres terres» (ACB, 1-1-831).
10. Vegeu, Vilaginés, J. *El paisatge...*, pàgs. 271-274 i del mateix autor, «Aproximació al règim alimentari de la noblesa al Vallès en l'alta edat mitjana (segles XI i XII)» a *Lauro*, 11, Granollers, pàgs. 13-17.
11. Per exemple: «.. el molí on el seu germà sol moldre el seu blat sense pagar la moltura...»: ACB 1-4-281 (1080).
12. Dockès, P. *La liberación medieval*, Mèxic, 1984, pàgs. 211-218.
13. Vilaginés, J. *El paisatge...*, pàg. 95.
14. «*Iohannes Planella domicellum dominus domus de Vilatzir sita in vallensis*» (ACA, Canc.,3246, 175-177)
15. Sobre l'origen i primera història del lloc, vegeu, Gordi, J. i Vilaginés, J. (coord.), *Moledo-Mollet. 993-1993*, Mollet del Vallès, 1993, pàg. 34. A l'església de Parets s'hi troba una làpida de Bernat de Vilatzir de l'any 1200. El mateix Bernat de Vilatzir apareix com a testimoni a l'acta de consagració de l'església, de l'any 1207. Vegeu, AA.DD. *Catalunya Romànica*, vol. 18, Barcelona, 1991, pàgs. 395-396. En relació amb la possible casa forta, cal dir que apareix una *mansione* en el testament de Guiu Ricolf, senyor del lloc, aleshores anomenat *Villa Littoris* (Rius, J. (ed.), *El Cartulario de «San Cugat» del Vallès*, vol 2, Barcelona, 1945-47, doc. 634; abreujat, CSC,II,634; 1063).
16. L'església era la de Sant Iscle. En el segle XI va ser senyorial i posteriorment va estar sota domini del monestir de Sant Cugat (CSC,II,634; 1063). Posteriorment, va fer

les funcions eclesiàstiques de les parròquies, tot i que no es va constituir com a tal. L'any 1122 s'esmenta un sagrer, que era d'Esteve Vidal. L'edificació estava a tocar amb l'edifici eclesiàstic, pel que sembla (CSC,III,862). L'església es construïa encara l'any 1067 (CSC,II,656), perquè sabem que, en un testament, es van donar dos mesures de vi per a la seva construcció. La sagrera era l'espai sagrat al voltant de l'edifici religiós, de 30 passes de radi, que establia la normativa canònica (Vilaginés, J. *El paisatge, la societat i l'alimentació...*, pàgs.136-148). La sagrera s'omplia d'edificacions, magatzems, cellers o vivendes, que omplien el reduït espai sagrat. La sagrera de Vilatzir es devia edificar entre l'acabament de les obres de l'església romànica (més tard de 1067) i la primera referència d'un sagrer (1122).

17. Ho era encara al segle XII (CSC,II,849; 1120).
18. Vegeu, Vilaginés, J. «Mollet i el carreratge», a *Notes*, 14, Mollet del Vallès, 2000, pàg. 32.
19. ACA, reg. 1699 (1381).
20. ACA, reg. 2192 (1399).
21. ACA, reg. 1910 (1395).
22. ACA, reg. 1699 (1381).
23. Vegeu, Vilaginés, J. «Mollet i el carreratge»,..., pàgs. 25-40.
24. Arxiu Diocesà de Barcelona (ADB), Visites Pastorals, 1bis, 53v (1305).
25. ACA, Can Falguera, 1,165.
26. Pérez, X. «L'Edat Moderna (segles XV-XVIII)» a Gordi, J. i Vilaginés, J. (coord.), *Moledo-Mollet...*, pàg. 65.
27. Vilaginés, J. «El benefici de Santa Maria, de Sant Vicenç de Mollet del Vallès. Segle XIV» a *Notes*, 6, Mollet del Vallès, 1992, pàgs. 9-22.
28. ACA, reg. 1699 (1381).
29. ACA, reg. 4701,187-193.
30. Al Vallès Oriental s'observa que hi havia una relació entre els noms dels propietaris i els de les masies, almenys en un inici: Vilaginés, J. *El paisatge, la societat...*, pàg. 161.
31. Blanch, J. M., «Can Borrell o el gemec de les pedres», *Notes*, 6, Mollet del Vallès, 1992, pàgs. 45-61.
32. ACA, RBIV, 131 (1142), ACA RBIV,132 (i) (1142), ACA, RBIV, 133 (ii) (1153) i ACA, AlfonsI, 202 (1176). Apareix com a topònim a l'acta de consagració de 1207: ADB, Reg. Dot.,7, 308.
33. Vegeu la toponímia actual de la zona a García-Pey, E. Salvador, M. *Recull onomàstic de Parets del Vallès*, Parets del Vallès, 2001. Vull agrair les indicacions de Rosa Martí sobre topònims de Parets i sobre fets històrics de la família Vilatzir.
34. «Comprovat el document fet pel batlle general sobre [la concessió] de l'aigua de la riera del Tenes a Blanca, esposa de Bernat de Planella, donzell, senyor de Vilatzir, i a l'èsmentat Joan..»: ACA, reg. 3246, 175-177 (1439).
35. ACA, reg. 3246, 175-177 (1439).

*Agregacions al segle XIX. El cas de Santiga, 1836-1847 **

Ernesto Vilàs Galindo
Historiador

-----I-----

rganitzar i racionalitzar el territori ha estat durant els segles XIX i XX una idea constant dels diferents responsables polítics i administratius dins de l'Estat espanyol. De fet, encara avui és tema de debat i de noves propostes d'adequació de l'espai a les necessitats dels seus habitants, tal com demostra l'aparició de l'anomenat «Informe Roca». El debat i la contestació que han generat les seves propostes de modificació de termes municipals demostren com afecten als sentiments de les comunitats les decisions de les administracions.

Nosaltres també ens ocuparem d'una modificació de termes municipals, concretament de l'agregació de Sta. Maria l'Antiga, més coneguda avui dia com Santiga, dins del municipi de Sta. Perpètua de Mogoda. La nostra integració cal emmarcar-la a l'entorn d'un procés de gairebé un segle per definir el model de municipi que necessitava el nou estat liberal, que es va anar construint a cop de reforma i contrareforma al llarg del s. XIX. A la vegada, la recerca del municipi constitucional adient s'insereix dins del procés unificador de l'Estat espanyol endegat per Felip V i el Decret de Nova Planta (1716). L'Estat absolut generarà un seguit de reformes orientades a posar ordre dins del caos administratiu i territorial, mitjançant una acció dirigida a assolir una major uniformització institucional i una centralització de l'exercici del poder.

S'ha de tenir present, no obstant, que durant el segle XIX varen produir-se processos territorials diferents i, fins i tot, contraposats. Els intents de la burgesia catalana per articular un mercat nacional, l'extensió del ferrocarril, o la mateixa divisió provincial, constituïren factors d'integració i uniformització

* A la memòria de Joan Morral i Miquel, membre fundador del Grup Pro Arqueologia i Història de Sta. Perpètua i de l'associació d'Amics de Santiga. La seva amistat i el seu mestratge no ens deixaran mai.

del territori. Per contra, el sorgiment dels nacionalismes, la defensa per part dels liberals progressistes de l'autonomia municipal, la formulació de les idees internacionalistes conseqüència de la Primera Internacional (1864) o el moviment regionalista, foren factors disgregadors o potenciadors de la diversitat.

L'objectiu d'aquest treball serà descriure els esforços dels diferents grups polítics espanyols per a respondre, a partir dels seus interessos i les seves concepcions del territori, a la utilització centralista del model territorial instaurat el 1833 per una part de la burgesia dominant¹; i de com van patir aquestes lluites les comunitats locals, sorgides al territori per evolució històrica i fortament arrelades a la terra, que veien perillar la seva existència. Els veïns de molts pobles de Catalunya i Espanya s'organitzaren per demostrar la seva raó de ser amb èxit desigual. Respecte a Santa Maria l'Antiga, l'esforç mancomunat dels seus vilatans no va fructificar malgrat que al seu topònim tinguessin un bon argument per demostrar la seva raó de ser on eren.

----- II -----

El plet amb les autoritats provincials dels santiguencs començava a mitjan 1836 quan el «Boletín Oficial de Barcelona» publicava una circular del Govern Civil de la província ordenant l'agregació d'un seguit de pobles. Entre ells es trobaven la «cuadra de Moguda» (2 habitants) i Sta. Maria l'Antiga (20 habitants) que havien d'integrar-se a Sta Perpètua de Mogoda². La raó considerada era l'escàs nombre de veïns que «no permiten formen y renueven al debido tiempo sus municipalidades con arreglo a la nueva ley provisional de Ayuntamientos que determina por mínimun de estas corporaciones cinco personas, debiendo a lo menos el alcalde y secretario saber escribir»³.

La quadra de Mogoda, amb dos veïns, poc podia fer. Tornava en virtut d'aquesta circular i la nova legislació al municipi del que s'havia segregat el 1718 a instàncies de la Cartoixa de Montalegre⁴. Els habitants de Santa Maria l'Antiga s'organitzaren per resistir pacíficament, però. El juny del 1837, administrativament agregats a Sta. Perpètua⁵, els santiguencs constitueixen una comissió amb l'objectiu de «recobrar el dia de poderse por si solos y sin dependencia de otro lugar, formarse Ayuntamiento»⁶. Els comissionats seran Josep Castells, Pau Soley, Feliu Mayol i Francesc Font.

Una vegada acordada la posició del veïnat calia argumentar-la en la corresponent instància, presentada al Govern Civil el 24 de juny del 1837⁷. Sense negar l'escassetat de població, atribuïen la causa del decandiment a raons externes al poble com eren les conseqüències de la Guerra de Successió: «destruida la libertad del pueblo catalán, hollados sus fueros y privilegios y reducida toda Cataluña a la más ominosa esclavitud», Santiga va perdre l'esplendor que

amb «*un vecindario considerable*» la feien «*tal vez la población de más nombradía del Vallés, conforme así lo atestigua la historia del Principado*».

La difícil situació de Santiga era responsabilitat d'un sistema de govern despòtic i els veïns confiaven que dins de la «*nueva aurora de Libertad y ventura*» el poble «... *recobraría sin duda su antigua prosperidad y esplendor bajo un gobierno esencialmente liberal y Protector de los Pueblos*». Els comissionats volien mostrar la seva fervent adhesió al nou sistema liberal i constitucional que des de 1812 dedicava la seva tasca legislativa a desmuntar el model de govern i administració de l'Antic Règim, just en el moment en què l'Estat lluitava contra els involucionistes en la Primera Guerra Carlina (1833-1840). Vinculaven el seu declivi, com el d'Espanya, a la implantació d'aquest sistema decadent i a la pèrdua de les llibertats catalanes. D'aquesta manera, amb el ressorgiment d'Espanya i Catalunya sota un govern just, renaixeria Santiga. L'argument era la fidelitat i la identificació amb el nou règim que sorgia, i l'apel·lació a l'esperit liberal, segons el qual tots els pobles tenien dret a governar-se lliures d'antics vasallatges. Dins del nou règim de llibertat, no hi cabia cap tipus de servitud d'un poble vers un altre.

Per si aquests arguments laudatoris no eren suficients, afegiren un seguit de dificultats geogràfiques: «... *es público y notorio que el lugar (...) dista más de tres cuartos de hora de Sta. Perpètua, mediando entre los dos el caudaloso rio Besós ...*» amb la qual cosa «... *particularmente en invierno, le es imposible pasar a él (Sta. Perpètua) por no poder vadear el espresado Besós*». Aquestes dificultats implicaven greus inconvenients als santiguencs atès que per a qualsevol gestió a Sta. Perpètua havien de perdre la major part del dia, afirmaven els comissionats.

Com que «*sería un nunca acabar si hubiesen de referirse uno por uno los inconvenientes (...) de su agregación*» els representants dels veïns de Santiga oferien, finalment, al governador civil el compromís formal de tot el poble de proveir, tal com establia la legislació vigent, dues persones que sabessin escriure per ocupar els càrrecs d'alcalde i secretari i, d'aquesta manera, poder renovar «*a su tiempo*» el personal de l'ajuntament. Tal compromís pretenia desfer la raó argumentada a la circular de maig del 1836.

El cert era que feia temps que l'escàs nombre d'habitants a Santiga provocava problemes a l'hora de reemplaçar el personal municipal, resultant que els càrrecs se'ls repartien sempre els mateixos. Prenguem per exemple el procés de nomenament a bayle i regidors per a 1832. La proposta de candidats la feien els regidors sortints a l'alcalde major de Terrassa que, en el cas de Santiga, era qui decidia. L'octubre del 1831 les autoritats locals tenien uns noms de veïns que consideraven capacitats i amb les circumstàncies requerides per la legislació vigent. «*Solamente que Francisco Llobet, propuesto en 2º lugar de Bayle es cuñado de José Fadó, Regidor Decano actual y Jayme Lloberas, propuesto en*

primer lugar de Regidor Decano es tambien cuñado de Juan Posas, Procurador Síndico actual, y atendiendo a los pocos sujetos idóneos que se hallan en dicho vecindario censados (...) no se ha podido formar de otro modo del que se ha practicado»⁸.

Per aclarir, amb detall, la situació a Santiga, a principi d'agost⁹ el govern civil va demanar al consistori de Sta. Perpètua que informés de la seva posició, el padró de Sta. Maria i les dificultats físiques exposades pels comissionats. Les autoritats perpetuenques comencen per exculpar-se de cap responsabilitat en l'agregació i manifestaven no treure'n cap profit, només havien obeït a l'autoritat. Negava l'alcalde Guillem Folguera, com és natural, les dificultats orogràfiques perquè Santiga és a mitja hora a peu i l'accident fluvial que separa els dos pobles és la riera de Canalies, situada a ponent de Sta. Perpètua. «*El rio Besós – deia – dista tres cuartos de hora de este Pueblo (per Sta. Perpètua) por la parte de oriente*»¹⁰.

Els inconvenients derivats de les gestions administratives també els minimitzava atès que els veïns de Santiga només havien d'anar a Sta. Perpètua els dies d'eleccions de regidors; la resta de gestions, fiscals principalment, les realitzava el regidor únic de Santiga en tracte directe amb el secretari municipal del poble, «... y aun esto no es excusa, porque cuando aquel pueblo era independiente de este sucedia lo mismo porque de muchos años á esta parte siempre han tenido el Secretario á este Pueblo». Efectivament, Josep Bellsolà, propietari i secretari municipal de Sta. Perpètua, feia aquesta funció també a Santiga, signant com a tal la terna de candidats a autoritats locals pel 1832 citada anteriorment, per exemple.

Amb tota aquesta documentació al cartipàs, la comissió encarregada al govern civil d'aclarir el cas va elevar l'informe corresponent al governador l'octubre del 1837¹¹. No trobaven cap inconvenient a la segregació atès que consideraven que qualsevol agregació havia de beneficiar a ambdues parts, cosa que no era clara per a ells. D'altra banda, Sta. Perpètua no havia demanat l'agregació i no s'oposava al fet que retornés la situació anterior a 1836. Però deixaven la resolució a criteri del governador i aquest va decidir negar la segregació i mantenir allò que va quedar establert per la circular del maig del 1836. A l'expedient 1209 obert pels funcionaris estatals, aprovat pels mateixos i suspès pel màxim responsable, no hi ha cap explicació, només la sentència: «*SUSPENDIDO*». L'explicació la trobarem més endavant, quan parlem de la reordenació territorial i administrativa que tindrà el seu màxim exponent en la creació de la divisió provincial.

A la vista de la seva infructuosa gestió i aprofitant el canvi de governador civil, els veïns de Santiga tornaren a la càrrega el febrer de 1838 amb una altra instància adreçada a l'Excelentíssim Senyor Governador. El to d'aquesta segona instància no va ser tant enardit com la primera i cercava arguments en la

legislació no pas en la defensa aferrissada d'uns drets històrics o la identificació amb els valors del règim liberal: «Consultese la ley, examinense los primeros artículos de la instrucción para el gobierno económico político de las provincias»¹². No diu quina de les dues promulgades (1813 o 1823) però sembla que fan referència a la Instrucció de febrer de 1823 on es regulava per primer cop la supressió i l'agregació de municipis en raó de l'escàs nombre de pobladors o per sol·licitud expressa dels mateixos¹³. Els santiguencs argumentaven que si amb la llei a la mà podien crear-se nous municipis amb 50 veïns, per què no mantenir el seu independent? El decret, deien, establia que «basta menor número cuando los intereses (...) y la topografía del país lo aconsejassen». Acollint-se a aquest apartat de la legislació tornaven a carregar amb les dificultats orogràfiques i finalment mantenien que «los intereses, las relaciones de ambos son distintas, sus contribuciones divididas, sus términos deslindados, todo, todo, Exmo. Señor hasta la misma naturaleza parece reclamar la separación que solicitamos»¹⁴.

Aquesta primera embranzida agregacionista va ser vençuda pels habitants de Santiga, no sabem si per l'èxit d'aquesta estratègia legalista o perquè les estructures de control del territori per part de l'Estat encara no eren prou fermes. Ho deduïm del fet que no hem trobat cap document revocant el decret d'integració a Santa Perpètua de 1836, i de l'existència dels llibres d'actes dels Judicis de Conciliació del Jutjat de Pau «del pueblo de Santa Maria la Antigua» dels anys 1844 i 1845. La darrera acta d'aquests llibres la signa Pau Soley com a alcalde constitucional, molt probablement el darrer alcalde de Santiga.

----- III -----

Els comissionats nomenats pels ciutadans de Santiga per a defensar-se es movien en un entorn polític molt poc receptiu a les seves demandes. A l'hora de crear un nou mapa municipal modificant l'organització territorial heretada de l'Antic Règim, els reformadors liberals disposaven de dos models a aplicar: el model anglosaxò i el que va portar Napoleó. Al model anglosaxò l'Estat delega en l'administració local les competències que considera que l'ajuntament pot gestionar millor, transformant-lo en una instància de poder real. Depèn d'ell policia, justícia, educació, fiscalitat... No hi ha competència govern/municipi perquè el primer delega en el segon.

A l'Estat espanyol s'imposarà el model napoleònic, on el consistori és un organisme de deliberació però el poder d'actuar correspon a l'alcalde nomenat pel governador. Les raons per adoptar aquest model foren diverses:

1. Per la tradició borbònica centralista importada per Felip V.
2. La revolució liberal va fer-se enmig d'una guerra civil, la qual cosa imprimia la necessitat d'un control estricte.

3. La pervivència de l'obra organitzativa feta pels francesos durant la seva ocupació del territori espanyol. Recordem el projecte d'integració de Catalunya a França fet per Napoleó sota el paradigma de la departamentització francesa.
4. La darrera raó no seria la menys important: la por a les forces perifèriques i als possibles contrapoders locals.

El nou municipi que va intentar bastir-se venia definit pel binomi igualtat davant l'administració i uniformitat tant en el territori com en les institucions, tot plegat determinat per un seguit de condicionants:

- a. Exigències polítiques d'una més gran igualtat davant l'administració, derivada de la Revolució Francesa.
- b. Necessitat d'estructurar una administració territorial més senzilla, eficaç i racional com a resposta a la pluralitat municipal de l'Antic Règim.
- c. Per coherència amb la incardinació del municipi dins del poder executiu, facilitant els nous mecanismes de control: les eleccions.
- d. Com a resposta al «federalisme» americà i al foralisme ultraconservador dels diputats valencians i catalans.

L'acceptació del règim foral al País Basc i Navarra va introduir una escletxa legal i pràctica dins d'aquests principis igualitaris i uniformitzadors del model territorial que encara dura.

Una vegada establerta pels dirigents liberals la necessitat d'uniformització de l'Estat, les mesures de caire jurídic institucionals lluitaren entre dues tendències, una fortament centralitzadora i l'altra més potenciadora del poder local.

Respecte a la canalització del poder central podem dir que, durant els moments de govern dels grups polítics progressistes, existirà una tendència a la descentralització, no del poder, sinó de l'acció administrativa. D'aquesta manera s'observa que les Diputacions (institució clau en tot aquest procés), encara que sotmeses al control del cap polític o governador, i del govern, veuen augmentades les seves competències i possibilitats d'actuació. Per contra, quan el poder rau en mans dels grups moderats, l'actuació administrativa en les províncies romandrà conduïda pel cap polític, configurant-se les Diputacions com cossos consultius d'aquells, segons explica Santana Molina¹⁵.

Pel que fa als municipis, aquesta lluita entre models encara serà més gran. Pensem que la divisió provincial establerta el 1833 de forma provisional encara es manté, amb escasses variacions, en contrast amb les successives solucions al problema dels petits municipis des de 1812¹⁶. No hi haurà llei municipal que no introdueixi els seus retocs sobre l'aportació gaditana inicial. La mida mínima del municipi o les agregacions i segregacions varen ser qüestions que ultrapassarien els límits del segle XIX.

Peça clau en tot aquest procés seran els mecanismes d'accés i control dels naixents poders locals, és a dir, el sistema electoral. Els progressistes voldran ampliar el més possible la base electoral. Els moderats, per contra, lluitaran per reduir al màxim les bases, restringint les persones amb dret a vot i amb possibilitats de ser escollides.

La política electoral de cadascun dels partits burgesos va ser una de les causes últimes de dissensió. La relació causa/efecte entre el control dels municipis i el de les eleccions generals permetia la continuada exclusió dels progressistes amb l'avenç del model censatari. Si fem un esforç de síntesi d'aquest procés municipalitzador podem establir tres períodes:

1. 1812-1833. Caracteritzat pel model establert a les Corts de Càdis, clarament democratitzador. Concepció de Castro considera el 1812 com l'inici a Espanya d'un règim local esglaonat i homogeni, resposta als criteris bàsics de representativitat ciutadana, divisió de poders, racionalitat i màxima eficàcia de l'administració amb cost mínim¹⁷. En suma, transformar les «*baylies*» de jurisdicció reial o senyorial en ajuntaments constitucionals.

Amb aquests criteris, el conjunt de «*ciudades, villas, lugares y aldeas*», que en nombre superior a 20.000 deixarà l'Antic Règim, s'agruparà a mitjan s. XIX en 9.355 ajuntaments, substituint el conglomerat heterogeni del règim anterior per una xarxa de municipis uniforme en resposta a dos criteris: independència municipal dels nuclis i representació legal de cada municipi pel seu ajuntament¹⁸. A Catalunya, la Diputació provincial va adoptar el criteri de transformar en ajuntaments els nuclis amb més de 50 veïns.

El liberalisme gadità considerava la institució municipal com el mitjà més adient de participació ciutadana al govern, el primer nivell del govern interior i el gran mitjà de penetració de les noves idees, a més d'una font de votants amb el planejat sufragi universal masculí. Malgrat rebre àmplies atribucions sobre tota l'administració civil del terme corresponent i encarregar-se de la recaptació dels tributs generals per delegació de l'Estat, tota activitat municipal estava sota supervisió de la Diputació provincial. L'objectiu d'incorporar la vida municipal a l'acció de l'Estat reflectia tant les limitades possibilitats centralitzadores d'un Estat amb recursos escassos com la voluntat integradora dels legisladors.

En aquests primers anys de revolució els progressistes eren més municipalistes perquè ells tenien més fàcil l'accés al poder als municipis que no pas a les Corts. Per contra, els moderats necessitaven restringir el poder municipal perquè els resultava difícil el seu accés a les corporacions locals en un joc obert.

2. 1834-1843. Aquest serà un període d'enfrontaments de models. Al 1834 el partit progressista renuncià al sufragi universal de tots els veïns en favor d'un censatari ample. Superada l'etapa revolucionària, la consolidació del sistema comportava un reforçament dels vincles de les administracions territorials i locals amb l'administració central. Els moderats volien que l'alcalde fos el

representant del govern al municipi. Per això es va establir l'elecció mixta d'alcalde (seleccionat pel govern d'entre els regidors). L'administració local, per a ells, es convertiria en una línia jeràrquica des del Ministeri de Governació que, passant pels governadors, baixava directament fins l'alcalde.

La confrontació entre progressistes i moderats d'aquests anys es produirà tant al carrer com a les Corts, i apareix des de les primeres Corts de l'Estatut Reial (1840). Malgrat els esforços progressistes per crear una administració mínimament representativa i descentralitzada, amb el triomf moderat a la dècada del 1840 s'anirà imposant gradualment el sistema municipal més centralista i jeràrquic, culminant el procés amb la Llei d'ajuntaments de 1840 que deixava en no res la Instrucció de 1823 o la Constitució progressista del 1837.

La revolta popular que entre 1840-43 es durà al carrer, organitzada pel moviment Juntista, serà la resposta i l'últim intent progressista de mantenir l'únic terreny on encara tenia una possibilitat d'actuar i contraposar (per la via indirecta dels ajuntaments i les diputacions) el control de les Corts que un sistema electoral censatari estricte posava a les mans dels moderats.

Els aixecaments populars finalment foren esclafats pel general Prim amb el suport dels grans terratinents i industrials, que començaven a veure un excessiu protagonisme popular. El fracàs de les experiències descentralitzadores realitzades entre 1836-37 per les diputacions progressistes en guerra amb els carlins i la substitució el 1844 de la Milícia Nacional per la Guàrdia Civil constitueixen els fets significatius d'aquesta progressiva centralització. La Milícia era organitzada pels ajuntaments, encarregats d'armar i reemplaçar els seus contingents. Era una força civil prevista per la Constitució com a suport de la revolució burgesa. Va sorgir amb la guerra de la Independència al servei de les Junes Locals, encara que no va ser regulada fins l'abril de 1820. La Guàrdia Civil serà la seva antítesi: cos armat, militaritzat que naixia del poder central per controlar la perifèria.

3. 1844-1847. El model moderat, netament centralitzador, s'imposarà definitivament amb la victòria d'aquest sector a les eleccions del 1844. La restricció de la representativitat del municipi, amb la intervenció de l'executiu en l'elecció d'alcaldes i tinents d'alcalde a través del cap polític, afavorirà la delimitació dels grups i persones cridades a exercir el poder. D'altra banda, la restricció del dret de vot va significar, a la província de Barcelona per exemple, passar d'un cens electoral d'unes 20.000 persones el 1844 a 6.657 el 1846¹⁹.

El retall en les funcions de l'ajuntament adobava el control estricte que el poder central volia imposar. Per Nadal, la Milícia Nacional era un factor que impulsava la formació d'un Estat descentralitzat, construït sobre el poder municipal. Aquesta era la idea més volguda de l'esquerra del progressisme, els «exaltats», i contestada pels governs moderats. La desfeta de l'aixecament popular del 1843 va ser, potser, el fet polític més clar de ruptura neta amb el model d'Estat que la Milícia era portadora.

---- IV ----

L'any 1845 serà clau en la determinació del destí dels santiguencs i de molts altres pobles de Catalunya en virtut de l'aplicació de la llei d'ajuntaments promulgada el 8 de gener. L'article 70 del nou text legal implicava la supressió dels municipis amb menys de 30 veïns (de 120 a 160 habitants). Santiga feia molt temps que no arribava al mínim: el 1819 hi consten oficialment 15 veïns (de 60 a 80 habitants)²⁰ i Madoz el 1845 l'hi atorga 20 veïns (115 ànimes)²¹. Altres fonts vénen a reblar el clau, fonts eclesiàstiques del 1815 estableixen 21 famílies amb 71 individus i el 1850, 23 veïns i 80 ànimes de comunió²². Aquesta disposició va afectar més a la meitat septentrional del Principat, amb nuclis més petits de població i, en conjunt, va significar una disminució de més del 38% dels municipis catalans (de 1.758 al 1842 va passar a 1.084 el 1857)²³.

El fet de ser any electoral prorrogarà durant uns mesos l'aplicació de la nova llei municipal. Al febrer les autoritats reconeixen que, davant les dificultats per a executar-la de forma immediata, calia mantenir «*hasta nueva disposición (...) los Ayuntamientos actuales con la misma organización que en el día tienen (...) continuando por ahora las Municipalidades existentes en poblaciones que no esceden de treinta vecinos*»²⁴. És el moment de formar la llista d'electors i aquesta és tasca delicada i prioritària, per la qual cosa s'ajornà l'aplicació de les agregacions.

No gaire temps va mantenir-se la moratòria, al març²⁵ s'inserí al Butlletí Oficial de la Província de Barcelona la Reial Ordre que establia, a través de l'article 70, la supressió dels nuclis de menys de 30 veïns. Les autoritats tenien pressa per liquidar la qüestió i disposaren l'obertura immediata dels expedients, consultant als pobles afectats per les seves preferències d'agregació i la situació de les comunicacions i relacions d'ambdues localitats i les del voltant. L'Ordre establia vuit dies per donar resposta manifestant «*á que pueblo querian agregar-se para formar distrito municipal*».

El text s'expressava en to peremptori i inapel·lable, no deixant escletxa per a la reclamació. Es vol que el procés sigui ràpid i al maig trobem una circular del Govern Civil dirigida a l'Ajuntament de Sabadell demanant «*con toda urgència*», informe sobre les distàncies entre Santiga i Sabadell, Santiga i Sta. Perpètua de Mogoda i les seves relacions, donat que Sta. Maria l'Antiga havia sol·licitat la seva agregació a aquesta darrera població²⁶, segons consta a la circular.

Tres dies més tard el consistori sabadellenc envia les seves conclusions: «*Sta. Maria la Antiga dista de esta villa una hora y de Santa Perpetua apenas media y los medios de comunicación y estado de los caminos ofrecen a Santiga mucha más ventaja que no con respecto a esta villa (per Sabadell). En orden a la*

*relación en intereses que ligan a dichos pueblos: en cuanto a los particulares lo ignora el Ayuntamiento; en cuanto a la parte pública o administrativa son bastantes, porque muchos vecinos de Sta. Perpetua son terratenientes de Santiga i viceversa*²⁷. Recordem en aquest sentit el cas del secretari municipal i, a la vegada, jutge de Pau, Josep Bellsolà, que exercia al mateix temps als dos pobles.

Desconeixem si donades les circumstàncies polítiques de clara involució els santiguencs varen rendir-se, acceptant els fets consumats o no. De moment no hem trobat documentació en cap sentit. El fet és que el 12 de desembre del 1845²⁸ una nova Reial Ordre desfaria definitivament les esperances que haguessin pogut tenir els vilatans de Santiga pel seu momentani èxit en les gestions fetes a final de la dècada del 1830. El Govern Civil i la Diputació provincial tancaven els expedients de supressió dels ajuntaments de menys de 30 veïns de la província de Barcelona agregant Santa Maria l'Antiga a Santa Perpètua de Mogoda. Aquesta vegada serà definitiva, com comprovarem al maig del 1847 quan es publiqui el nomenclàtor de municipis de la província de Barcelona²⁹. Però el sentiment de pertinença a un lloc, a una terra no pot esborrar-se a cop de decret i encara al 1918 faran festa major pròpia a Santiga com a mostra de la pervivència d'un tarannà propi, diferenciat, i la seva església mantindrà rector fins després de la Guerra Civil³⁰.

En aquestes pàgines hem vist com la supressió del règim senyorial el 1811 feia necessari substituir el vell batlle de jurisdicció reial o senyorial per l'alcalde constitucional. Amb la Constitució a la mà, calia establir les noves atribucions dels municipis com a primer pas per a la creació dels districtes electorals amb els quals bastir les eleccions previstes; per a poder estendre els partits judicials com a font d'un nou model de justícia o crear les províncies com un nou òrgan territorial substituïnt els corregiments felipistes.

Per a fer-ho tot, calia establir qui i com organitzava la vida als pobles i ciutats de l'Estat, si l'ajuntament es transformava en un veritable poder o només en una corretja de transmissió del poder central. Mirant cap enrere com hem fet, veiem que la tasca legislativa desenvolupada al llarg del s. XIX ha construït un model municipalista amb escases competències i recursos, situació pal·liada parcialment a final del s. XX amb la feina de diputacions i òrgans autònoms. Malgrat tot, continua el poder central condicionant el funcionament dels nostres municipis, tal com ho demostra, per exemple, la supressió de forma unilateral de l'impost d'activitats econòmiques, un important recurs financer per a les hisendes locals. El passat, una vegada més, ens explica el present.

Fonts i Arxius

Arxiu de la Diputació de Barcelona

Arxiu Fermí Vinyals

Arxiu Històric de Sabadell

Arxiu Històric de Sta. Perpètua de Mogoda

Bibliografia

Burgueño, J.: *De la vegueria a la provincia*. Col. Camí Real, n. 7, Rafael Dalmau Ed., Barcelona, 1995.

Castro, Concepción de: *La Revolución Liberal y los municipios españoles*. Alianza Universidad, Madrid, 1979.

Fontana, J.: *La fi de l'Antic Règim i la industrialització*. col. Història de Catalunya dir., Pierre Vilar, vol V, Edicions 62, Barcelona, 1988.

Nadal, F.: *Burgueses, burócratas y territorio*. Instituto de Estudios de la Administración Local, Madrid, 1987.

Ricart, J.; Díez, M.; Vilàs, E.; Aymerich, L i Morral, J.: *El que sabem del segle XX. Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1979*. vol 1, Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Sta. Perpètua, 1999.

Santana Molina, M.: *La Diputación Provincial en la España decimonónica*. col. Historia de la Administración, Ministerio de las Administraciones Públicas, Madrid, 1989.

Sarrión Gualda, J.: *L'organització política del Pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona n. 4, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2000.

Vinyals Rovira, F.: *Notes de la història de Santiga, petit poble del Vallès*. Ed Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua de Mogoda, Sta. Perpètua, 1984.

Notes

1. Esforç bàsicament intel·lectual, segons Francesc Nadal: *Burgueses, burócratas y territorio*, Instituto de Estudios de la Administración Local, Madrid, 1987.
2. Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (BOPB), n. 47, 19.05.1836.
3. BOPB, n. 47. Preàmbul de la circular: «*Considerando que el corto número de vecinos de algunos pueblos (...) no permite formen y renueven sus municipalidades con arreglo a la nueva ley provisional de Ayuntamientos...*» es decretava la creació d'entitats locals majors afegint els petits municipis al seu veí més gran «*aprovechando los conocimientos locales del Sr. Diputado de Terrassa*». És a dir, deixant la decisió a l'atzar d'un criteri personal subjecte a interessos diversos.
4. Vinyals i Rovira, Fermí: *Història de Sta. Perpètua de Mogoda*, Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda, Sta Perpètua, 1994, Pàg. 222-223.
5. La prova, la trobem a l'Arxiu Històric de Sta. Perpètua (AHSPM) on es conserven les actes dels Judicis de Conciliació redactades per la recent creada figura del Jutge de Pau (1835) amb encausats de Santiga citats com a «... vecino de este término».
6. Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB), Àrea de Govern, Lligall n. 400, expedient 4. Document de constitució de la Comissió antiagregació amb data de 20 de juny de 1837.
7. AHDB, Lligall 400.
8. Arxiu Fermí Vinyals (AFV), expedient n. 328.

9. AHDB, Lligall n. 400, 02.08.1837.
10. AHDB, Lligall n. 400, 14.08.1837.
11. AHDB, Lligall n. 400, 02.10.1837.
12. AHDB, Lligall n. 400, 09.02.1838.
13. Article 85 de la Instrucció del 1823 recollit per J. Sarrión Gualda a *L'organització política del Pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*, Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona, n. 4, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2000, pàg. 14.
14. AHDB, Lligall 400, 09.02.1838.
15. Santana Molina, M.: *La Diputación Provincial en la España decimonónica*, Ministerio de Administraciones Públicas, Madrid, 1987, Pàg. 52.
16. Del Decret de 6 d'agost de 1811 abolint els senyorius com a pas previ per a l'aparició d'ajuntaments electius i uniformes, a la Llei municipal de 26 de juliol de 1892, més de 17 reials decrets, instruccions, constitucions i lleis municipals, amb els seus corresponents reglaments i modificacions sobre la marxa, sortiran al carrer impreses als butlletins oficials. Per seguir la pista mireu Sarrión Gualda, J.: *L'organització política del Pla de Barcelona...*
17. De Castro, Concepción: *La revolución liberal y los municipios en España*, Alianza Editorial, Madrid, 1979, pàg. 57.
18. De Castro, Concepción: *La Revolución Liberal y los municipios...* pàg. 61.
19. Fontana, Josep: *La fi de l'Antic Règim i la Industrialització, 1787-1868*, dins de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar, vol. V, Edicions 62, Barcelona, 1988, pàg. 297.
20. Frígola, Vicente: *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Catalunya mandado formar por el Señor Intendente General Don Vicente Frígola*, Imprenta de la viuda de Antonio Brusi, Barcelona, 1824. Diu així: «lugar de realengo con alcalde ordinario y 15 vecinos, a 4 horas de la capital y 6 1/2 de la cabeza del corregimiento (Mataró).
21. Madoz, Pascual: *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Edició facsímil prorrogada per Antoni Pladevall i publicada per l'editorial Curial el 1985, Pàg.302.
22. AFV, expedient n. 349. Còpies del llibre de visites pastorals a Santiga (1781-1850).
23. Burgueño, Jesús: *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*, Rafael Dalmau Editor, col. Camí Ral, n. 7, Barcelona, 1995, pàg. 202.
24. BOPB n. 19, 17.02.1845.
25. BOPB n. 30, 15.03.1845.
26. Arxiu Històric de Sabadell (AHS), Secció Registres Correspondència Oficial, expedient n. 13, 1845.
27. AHS. Correspondència, exp. n. 13, 1845.
28. BOPB, n. 152, 25.12.1845.
29. BOPB, n. 34, 19.03.1847.
30. Ricart, J.; Díez, M.; Vilàs, E.; Aymerich, L.; Morral, J.; *El que sabem del S.XX. Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1979*, vol. I, Ajuntament de Sta. Perpètua de Mogoda, Sta. Perpètua, 1999, pàg. 43.

Aproximació al sistema de partits molletà

Primera part (1977-1982)

Alexandra Pujol Skjønhaug

Ramon Renedo Yangüas

Traductora i fotoperiodista

1. INTRODUCCIÓ

 La celebració de les primeres eleccions municipals l'any 1977 normalitzen un ordre de relacions polítiques entre les diverses forces socials molletanes. Aquestes relacions, condicionades pel repartiment del poder institucional, el nombre d'actors polítics, la distància i posició ideològica de cadascú, el seu tamany i la capacitat per induir canvis en la realitat social és el que la ciència política denomina "Sistema de partits". Els politòlegs sostenen dues doctrines distintes –i sovint enfrontades– sobre la significació d'aquest concepte. D'una banda existeix una visió només classificadora, taxonòmica: a unes característiques determinades corresponen tals definicions. Però, malgrat aquesta aparent comoditat, no es resolen les qüestions causals ni les conseqüències que se'n deriven d'aquestes dites característiques. Aquesta posició rígida, defensada entre d'altres pel professor Ramon Cotarelo, és una indisimulada crítica a l'estructuralisme en què es basa la pròpia concepció del Sistema de Partits.

Una aproximació més intel·ligent als problemes plantejats pel joc dels actors polítics és la que entén el sistema de partits com una realitat en evolució constant i analitza totes aquestes condicions com una part més de la dinàmica social. Inclou l'estudi de la segmentació ideològica i elements de la cultura política, com el comportament electoral i l'abstencionisme entre altres dades. Amb aquesta percepció, Giovanni Sartori va ampliar els diversos casos o paradigmes, a saber: a) sistema de partit únic, b) de partit hegemònic, c) de partit predominant, d) sistema bipartidista, e) pluralisme o pluripartidisme moderat (tres o quatre partits) i f) pluralisme extrem o atomitzat (cinc o més partits), (SARTORI, 1976). Josep Maria Vallès va ser pioner en l'estudi del comportament electoral en l'anàlisi del sistema espanyol.

Per estudiar el sistema de partits molletà partirem d'aquest segon plantejament per ajudar a comprendre millor l'evolució de l'organització política en aquests anys i per aprofundir en les seves arrels. Una classificació simple produiria –com demostrarem– una visió superficial quan no directament falsejada i poc rigorosa de la realitat. Cal afegir-hi, com comentari metodològic, que hem incorporat a les dades dels comicis municipals les corresponents a les eleccions generals, autonòmiques i, al seu moment, europees (la qual cosa no deixa de ser una petita heterodòxia), però no contemplem els referèndums. Al primer cas, considerem que proporcionen una visió general i evolutiva de l'escenari polític local, de l'electorat molletà i llurs preferències i hàbits polítics gairebé any per any, i la seva incidència en l'estructuració del sistema local. Al segon cas, excloem conscientment les dades dels referèndums perquè no incideixen en l'ordenació del poder local tot i tenir el seu interès com element de cultura política. Però les conclusions que se n'extraurien resten fora del plantejament d'aquest estudi.

Al llarg de l'article intentarem respondre, doncs, els interrogants següents: quins són els actors del sistema de partits molletà? De quina manera ha evolucionat el sistema i quines són les seves característiques? És estable o volàtil? Està relacionat –i de quina manera– amb els sistemes català i espanyol? I, per últim tractarem d'aclarir com interactuen els votants i els partits en la dinàmica política de la ciutat.

L'article que els lectors tenen ara a les seves mans és la primera de les tres parts en què està dividida l'obra i analitza la formació del sistema de partits molletà durant la Transició política. És aquest un temps essencial en el modelat d'un nou sistema polític i institucional en tots els nivells del poder estatal que suposa, de fet, una reconversió dels ja existents (Govern, Corts, Ajuntaments) i l'aparició d'uns de nous: els Govern i Parlaments autonòmics.

La redefinició va parella a la recerca de continguts reals per a cadascuna de les Administracions, una prioritat pels partits que busquen assolir, a més a més, quotes significatives de poder en un context democràtic sense cap experiència prèvia dels fonaments de la lliure competència electoral. Als Ajuntaments, la necessària instauració d'un nou concepte de política administrativa local independent i amb competències nítides –tasca que els partits encaren molt ràpidament– col·lusionen amb els intents d'aquests mateixos partits per estructurar unes xarxes socials que legitimin i ampliïn les seves bases d'influència.

Properament, apareixeran la segona i tercera part de l'estudi amb l'anàlisi del sistema de partits des de 1983 fins 1993 i de 1994 fins l'any 2004, respectivament.

1.- LA TRANSICIÓ. DELS ANYS SETANTA A 1982.

Els resultats electorals de 1979 permeten la participació legal dels partits polítics al poder local per primer cop des de 1939, però els primers passos per la formació d'un sistema de relacions polítiques es remunten a la clandestinitat (BARAS, MATAS, 1988). Pot semblar paradoxal que a les acaballes de la Dictadura els partits –il·legals per definició– conformessin una estructura social efectiva. Però l'actuació conjunta dels partits agrupats dins la secció local de l'Assemblea de Catalunya als anys setanta i la seva estratègia al període d'interinitat produït per la dimissió de Fermí Jaurrieta, així ho demostra (SOLÉ TURA, 1988; GORDI, 1990; BERNAD, 1996).

A la Catalunya de 1974 ja es pot parlar d'un sistema organitzat de relacions interpartidistes (BARAS, MATAS, 1988; BAR CENDON, 1986) que almenys a Mollet condicionarà la vida política fins ben entrat l'any 1982. Així, pels voltants de 1976 el PSUC compta amb prop de mil militants al Vallès Oriental (PLANAS et al., 1993) i és present a l'organització de les Comissions Obreres (GABRIEL et al., 1989). Els comunistes i en menor mesura la UGT eren les úniques organitzacions de masses gràcies a l'activitat sindical, i participen activament a l'articulació del moviment veïnal i reivindicatiu, com la Comissió de Defensa de Gallecs, creada el 1972, o l'Associació de Veïns de Plana Lledó, o la Comissió de dones treballadores, entre d'altres (BOSCH, 1989; GORDI, 1990; PLANELLAS, 2001). Els anys següents veuran l'aparició i consolidació de les estructures locals dels partits més importants de l'oposició antifranquista, presents a l'Assemblea de Catalunya, fenomen que s'estén arreu de les comarques catalanes, especialment al municipis de l'àrea metropolitana (BERNARD, 2002). A Mollet del Vallès, la superioritat organitzativa dels comunistes és inqüestionable. A molta distància, la secció vallesana-oriental del Reagrupament Socialista i Democràtic –germen del futur PSC-PSOE– hi té una militància quasi simbòlica (RUBIAL, 1995)¹. Els socialistes hauran d'esperar la legalització dels partits per créixer de manera significativa amb el segon govern de la Monarquia. Per la seva banda, els històrics ERC i UDC es troben en una situació encara més feble.

Dels partits creats «ex novo» arran el procés de la Transició, únicament Convergència Democràtica de Catalunya pot erigir una secció local aprofitant-se d'estructures preexistents, com els grups parroquials i culturals, o lligades al «terç familiar» del qual provenen alguns líders (PLANELLAS, 2001)². Partits com Alianza Popular o Centristes de Catalunya-UCD són o inexistents o irrelevants electoralment a les primeres convocatòries. El procés de construcció de les estructures partidistes molletanes reproduïx els mateixos trets que a la resta de Catalunya i presenta les mateixes característiques: debilitat estructural del conjunt dels partits, feblesa del vincles partit-militància (que

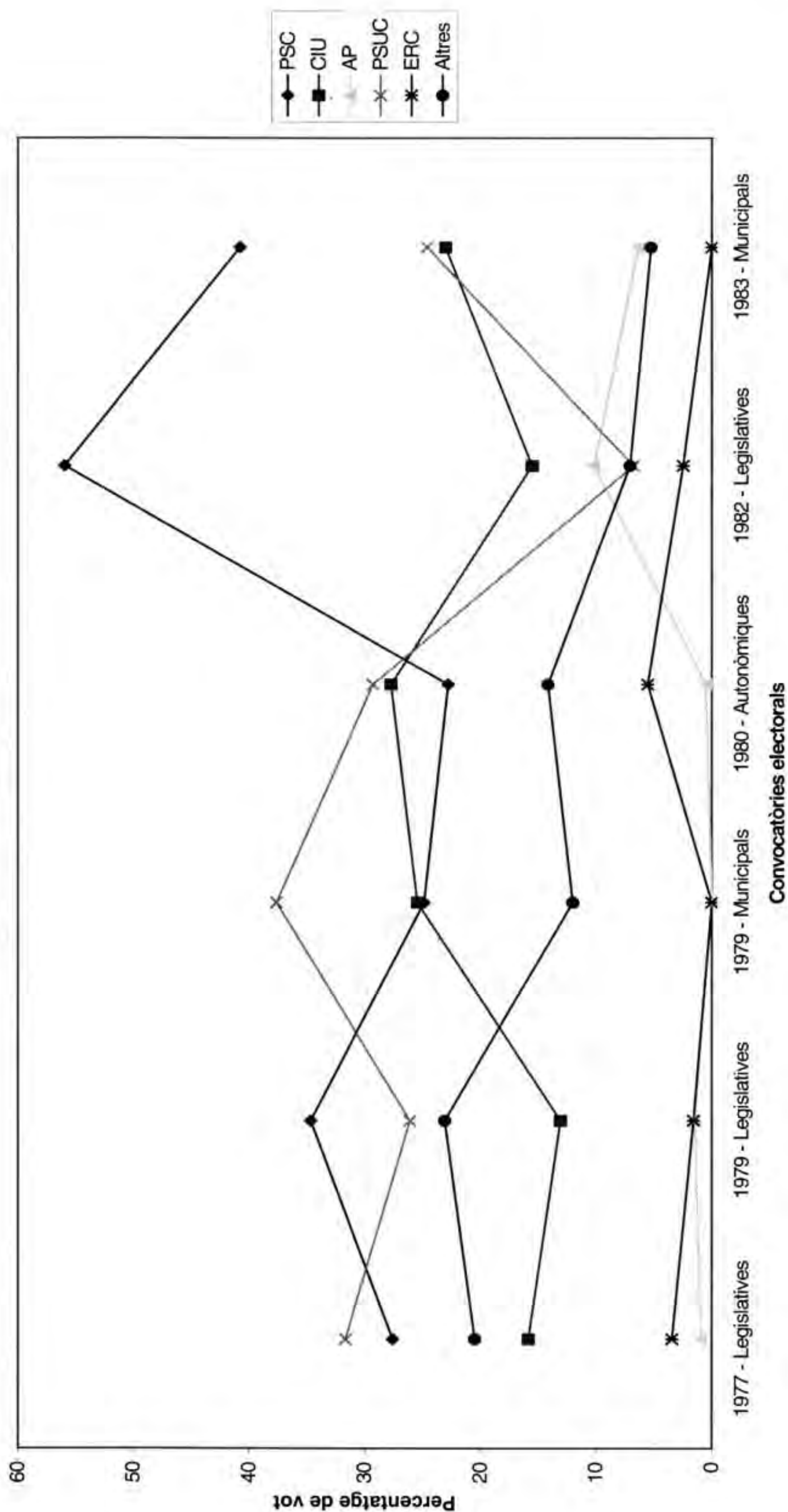
produirà amb el temps un minsa fidelitat electoral) i uns partits nous que es presenten al seu electorat sense referències i amb tendència a la radicalització per tal de definir unes fronteres ideològiques identificables –confuses, malgrat tot– (BAR CENDON, 1986, VILAS, 1997). Aquestes deficiències marcaran l'aparició del fenomen del «neopersonalisme» com solució d'aquestes mancances.

A Mollet, la personalitat dels líders locals deixa la seva imprompta a la creació de les respectives seccions locals, amb una forta influència dels lligams personals als nuclis dirigents i a una activitat política basada en la reivindicació i el proselitisme. Aquesta estratègia és més evident als partits esquerrans, però també al centre-dreta nacionalista que apareix, gràcies a aquesta tàctica, més proper a la socialdemocràcia que al seu propi tarannà (BOSCH, 1989; CULLÀ, 1989). Els orígens de l'elit política local ajuden a explicar llur actuació durant la Transició. Els quadres dirigents dels partits històrics –gairebé tota l'esquerra i la democràcia cristiana catalanista– es nodreixen de professionals i tècnics de grau mitjà, amb estudis universitaris i compta amb un major número d'obers i assalariats qualificats amb gran experiència sindical a la clandestinitat. Anna Bosch, Àlvar Blanco, Josep Torrecillas i Domingo Miguel, del PSUC, i Isidre Carpio i Benigno Iglesias, del PSC, procedeixen de l'àmbit sindical. Anna Bosch, que esdevindrà la primera alcaldessa de la ciutat, començà la seva activitat política als anys seixanta militant al Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) (BOSCH, 1989). La dreta nacionalista –Unió Democràtica i CDC– troba els seus líders dins el món empresarial i o bé són tècnics superiors i administratius, cas d'Alfons Collado, o petits empresaris com Arcadi Viñas. Els dirigents nacionalistes sempre apareixen fortament vinculats a l'Església, fet lògic doncs aquesta era la principal difusora del catalanisme nacionalista. Aquesta situació és molt similar a la descrita per Ismael Pitarch³, tret de la major feminització del lideratge, característica moderna del sistema polític molletà.

El neopersonalisme es justifica –a banda de la ja esmentada debilitat estructural dels partits– per la gran presència i influència de l'elit política al teixit associatiu, la qual cosa comporta l'aparició de tota una xarxa jerarquitzada i clientelar d'interrelacions entre els partits i les incipients associacions cíviques i/o culturals. Degut a això, es pot afirmar que el procés de professionalització dels polítics molletans en aquests anys és directament proporcional al seu prestigi i habilitat com a activistes o gestors culturals. Quan arribin a l'Ajuntament, aquestes habilitats seran la principal –si no única– oferta electoral dels partits, per damunt dels programes.

Les primeres eleccions democràtiques del 1977 –que obren el procés constituent a l'Estat– suposen la legitimació social de l'activitat reivindicativa dels partits al nivell local, però també la dels seus dirigents, i dibuixen la traça principal del marc de competència política a Mollet. Les urnes dictaminen

Taula 1. EVOLUCIÓ DELS VOTS 1977-1983.

quins partits compten realment dins la sopa de lletres existent i quina és la seva força real. Les eleccions mostren tant els *cleavages* –dimensions ideològiques i eixos de competència dins la societat– com la confiança de l'electorat vers els actors que hi participen. Així, el PSUC obté el 31,69 per cent del vot emès, seguit pels socialistes⁴ amb el 27,58 per cent. Convergència Democràtica amb el 15,87 per cent és seguida per ERC amb un 3,45 per cent. Alianza Popular té un minso 1 per cent (Taula 1).

El grau d'interès en aquestes eleccions és evident: l'índex de participació arriba al 77 per cent de la població amb dret a vot i el 20,5 per cent de l'electorat opta per altres partits de l'espectre polític. La victòria de l'esquerra és aclaparadora en sumar més de tres quintes parts dels sufragis. Dins la dimensió catalanisme-espanyolisme, l'electorat dóna suport majoritari a les forces nacionalistes i autonomistes amb força rotunditat: més del 78 per cent dels vots emesos. Si els trets ideològics resten ben definits –majoritàriament esquerranisme i autonomisme–, la dispersió del vot entre quatre forces principals estableix un sistema multipartidista que fluctua entre la moderació i l'atomització dels actors polítics, i projecta ja alguna de les dificultats posteriors per consolidar una majoria de govern als futurs consistoris.

A mesura que s'avança la redacció de la Constitució els partits locals –conscients de la seva legitimitat democràtica i de la irreversibilitat de la Transició– augmenten la pressió contra la pervivència d'un consistori que deu la seva legitimitat al règim caigut. Els partits molletans tenen pressa i convoquen mobilitzacions que provoquen finalment la dimissió de Fermí Jaurrieta, alcalde pel *Terç Familiar* des de 1965 (SOLÉ TURA, 1988; BERNAL et al., 2001). Les subsegüents converses entre les forces democràtiques i l'alcalde accidental, Josep Ribas Cuní –similars a les que van produint-se a altres poblacions barcelonines– obtenen el tímid vist-i-plau del Govern Civil de la capital catalana (SOLÉ TURA, 1988; GORDI, 1990).

L'equip encarregat de les converses entre les forces democràtiques i l'Ajuntament per desbloquejar la situació i preparar un traspàs de poder reproduceix amb tota lògica el tripartidisme apuntat pels resultats electorals. Alfons Collado per CDC, Ramon Bellavista pel PSUC i el socialista Isidre Carpio formen la comissió negociadora i prenen el protagonisme polític, definitivament conscients que han de preparar-se per l'enfrontament dels comicis locals de 1979.

Però abans tenen un altre repte. Les segones eleccions legislatives, convocades poc després de l'aprovació de la Constitució, suposen una confirmació de les tendències tot i que encara resta per definir quin partit assoleix la majoria social. El PSC-PSOE guanya amb el 34,7 per cent dels vots, rellevant PSUC com a primer partit local. Els comunistes tenen el 26,1 per cent, CiU el 13,08 per cent, ERC l'1,58 per cent i AP l'1,46 per cent. Però el 23 per cent dels

votants opten per altres opcions. La fotografia electoral parla d'una societat molt fragmentada –però clarament polaritzada cap a l'esquerra– i que conserva la capacitat de mobilització i de sorprendre als polítics, tal i com es demostrarà un mes després.

El tres d'abril d'aquest any el PSUC s'erigeix amb la majoria simple dels vots, amb el 37,65 per cent dels sufragis. Convergència i el PSC-PSOE queden virtualment empatats amb el 25,45 i el 24,87 per cent respectivament i la local «Candidatura Unitaria de Izquierdas» (CUII) assoleix el 7,15 per cent –ERC no va presentar candidatura. Dies després es signarà el «Pacte de Progrés» que sumarà en l'acció de govern als 9 regidors del PSUC, els 6 de CDC, els 5 del PSC-PSOE i el representant únic de la CUII. Un veritable govern de concentració local a imatge del primer govern Tarradellas, per altra banda un fet molt comú als municipis catalans gràcies a l'estratègia de Convergència de participar en governs de coalició amb l'esquerra, per refermar la seva imatge de partit socialdemòcrata.

Aquestes eleccions estableixen un sistema de partits basat en el pluralisme moderat. Els tres primers partits representen el 88 per cent del total dels sufragis. L'abstenció és –en aquesta convocatòria– del 37,66 per cent, un fet que perjudica al PSC-PSOE però afavoreix CDC, que puja gairebé deu punts percentuals impulsada per l'efecte de la recuperació autonòmica. L'augment de l'abstenció beneficia també la CUII. Els *cleavages* –o escissions ideològiques– iteren els resultats de 1977. Així, el 67 per cent dels electors s'inclinen per partits d'esquerra i autonomistes.

Les municipals de 1979 presenten un cert paral·lelisme amb la situació general a l'Estat. Es constata un èxit relatiu d'un partit que amb independència de la seva adscripció ideològica concreta s'identifica socialment amb el mateix procés democratitzador. El PSUC a Mollet juga el mateix paper que l'UCD a tot l'Estat: és la referència i l'aglutinador de diferents sensibilitats polítiques, malgrat les seves contradiccions⁵. De Partit de Masses (*Mass Party*) es transforma en un Partit d'Arreplega (*Catch All Party*), amb una clara vocació d'exercir el poder municipal⁶. Sense entrar ara a detallar la dimensió sociològica d'aquest triomf, de la qual en parlarem més endavant, apuntarem ací que l'explicació de l'èxit electoral del PSUC ha de buscar-se en la mateixa estructura socioeconòmica de la vila, amb una majoria de població assalariada i immigrant, més receptiva als partits d'esquerra. Però apuntem també que la confiança de l'electorat en els líders locals és superior a la que inspira el mateix partit. L'equip dirigit per Anna Bosch hi afegeix més d'onze punts percentuals al PSUC, fet evident si comparem els resultats electorals municipals amb les generals.

La convivència entre els partits d'esquerra –i entre l'esquerra i la dreta– al si del govern municipal esdevé impossible i als cinc mesos de l'inici de la legislatura CDC abandona el pacte (GORDI, 1990). És el desencís, la fi d'una etapa de

col·laboració entre les forces que van fer possible la Transició a Mollet. Els recels seran, a partir d'ara, la tònica general a les relacions interpartidistes. El PSC-PSOE, seguint l'estela de Convergència, deixa el govern a l'octubre de 1980 provocant una extrema debilitat política del consistori que es perllongarà fins el 1983 (GORDI, 1990).

Les primeres eleccions autonòmiques revelen un electorat immòbil i dividit: la diferència entre el primer partit (novament el PSUC) i el tercer (el Partit Socialista) és de només 6,5 punts. Mai a tota la història política molletana es tornarà a repetir una divisió de vot semblant⁷.

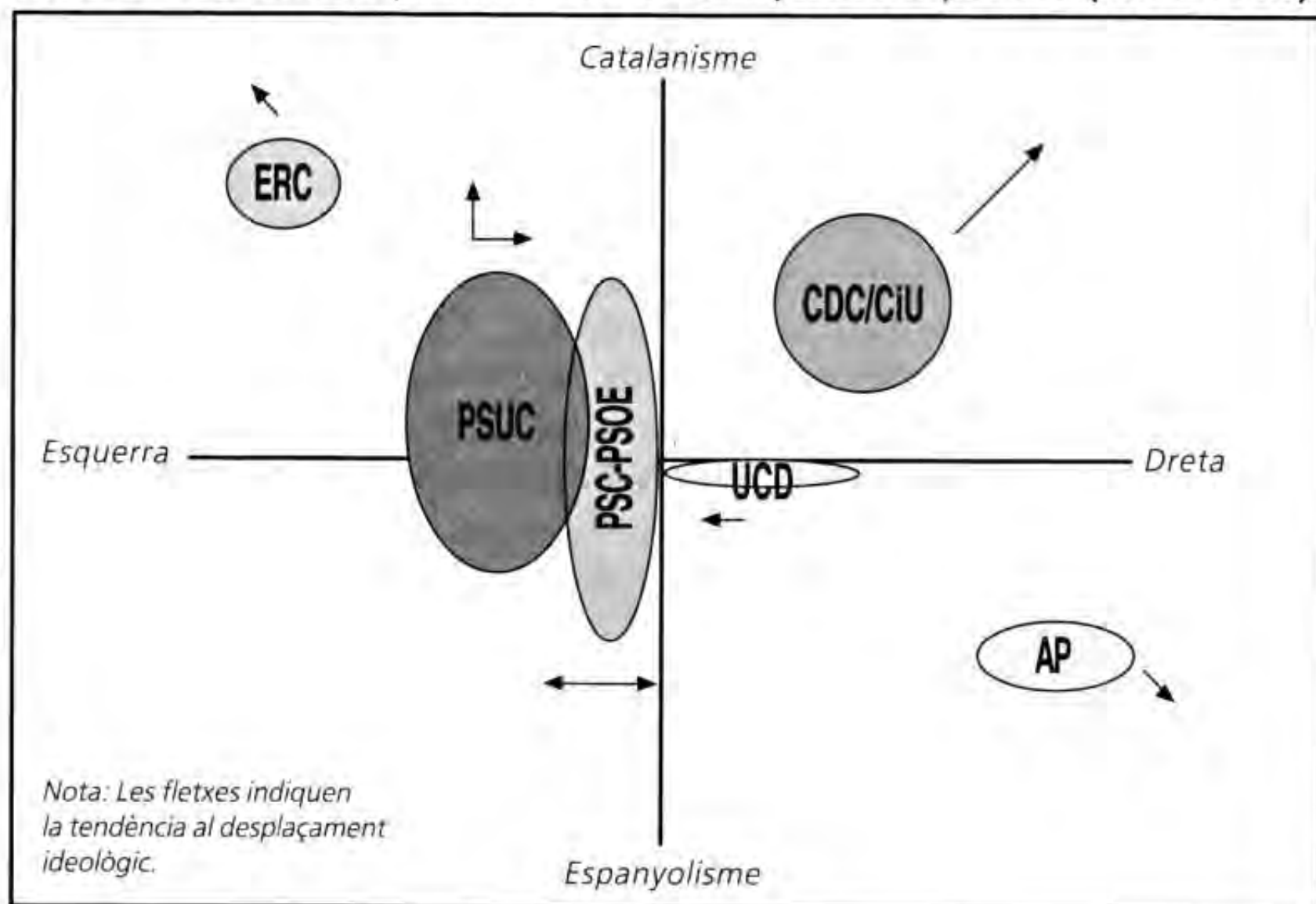
Malgrat el desgast socio-polític pel fracàs del Pacte de Progrés al primer any de govern (passa del 37,65 al 29,28 per cent) el PSUC interpreta que encara és la principal força política a Mollet. Però això és un miratge, tal com els esdeveniments posteriors s'encarreguen de demostrar. La crisi del PSUC, paral·lela a la del Partit Comunista a l'Estat, esclata el gener de 1981 i enfronta dos sectors de la secció molletana, liderats respectivament per l'alcaldeessa Anna Bosch i Carme Coll. La primera amaga la dimissió, un autèntic suïcidi polític per a la formació de dur-se a terme. No succeï, però de l'enfrontament sortirà la imatge d'un PSUC local feble que debilita l'acció institucional i de partit⁸. La conjunció d'aquests fets amb l'efecte produït per l'intent de cop d'Estat el 23 de febrer de 1981 alteraran per complet el comportament electoral de molts molletans.

Les eleccions generals de 1982 són una autèntica revolució a tot arreu, fins al punt que alguns autors parlen de l'excepcionalitat de les mateixes i dels seus resultats i condicions (VALLÈS, 1991). A Mollet, generen molta més mobilització que els referèndums per a la Reforma política i de la Constitució⁹. La participació arriba al 81,82 per cent i les conseqüències de l'ensurt provoquen el primer gran realiniament de les preferències polítiques molletanes. L'electorat d'esquerres recolza majoritàriament el PSC-PSOE amb el 56 per cent dels vots, seguit de ben lluny per la coalició Convergència i Unió amb un 17,55 per cent. La sorpresa la dona AP assolint el 10,17 per cent i un revelador 6,76 per cent del PSUC, que paga ben car les seves crisis. ERC obté el 2,48 per cent, un clar símptoma de la seva feblesa organitzativa i programàtica a la ciutat.

L'any 1982 serà recordat per la victòria de Felipe González i per ser l'any de l'inqüestionable triomf electoral del PSC-PSOE a Mollet, que es consolida com força local majoritària. I és també l'inici de la primera gran decepció. Malgrat ultrapassar el seu gran rival d'esquerres –absorbint de fet el seu electorat– els socialistes encara hauran d'esperar molts anys abans d'arribar al govern de la ciutat. Això no succeirà fins l'any 1987.

Els socialistes treuen vots de l'abstenció (mobilitzats a conseqüència del 23-F i l'hàbil campanya del tàndem González-Guerra) i el que és més important, del PSUC. Un trasvàs de molts centenars de vots. A partir d'aquest

Taula 2. Posició dels partits a l'eix de competència política (1977-1982).

moment, la confiança de l'electorat en els comunistes quedarà reduïda a l'àmbit local perdent el seu paper de referent polític general. La nova situació indica que el principal actiu de la formació és el seu equip de dirigents, que proporcionarà per ell mateix més del 71 per cent dels vots que rebrà el partit en futures eleccions¹⁰. Amb tot, els anys següents demostraran que el PSUC viu el 1982 el seu punt d'inflexió. L'evolució posterior és un constant declinar en benefici d'un Partit dels Socialistes que s'apresta a la renovació interna abans de recollir definitivament el relleu com a principal força d'esquerreres a la ciutat.

Al si del PSC-PSOE existeixen tensions provocades pel peculiar naixement del partit. Aquest és el resultat de la fusió de tres organitzacions amb característiques i pes polític ben diferents durant el franquisme. La feblesa de la federació catalana del PSOE (FSC) és evident per tothom i a l'igual que el Partit Socialista de Catalunya (Reagrupament), pateix els efectes de la desorientació i indefinició propis de la primera etapa de la Transició¹¹. Al juliol de 1978 la Federació Catalana del PSOE i el Partit dels Socialistes de Catalunya (Congrés) s'unifiquen. L'aportació de militants de totes dues organitzacions és semblant, però el PSC (C) supera al seu soci en quadres dirigents mitjans i en una orientació clarament nacionalista. Aquests últims copsen els càrrecs organitzatius i polítics del nou partit avalats per la seva experiència.

A Mollet, contràriament, l'organització del nou partit resta en mans dels sindicalistes Isidro Carpio i Benigno Iglesias, més propers a les tesis del PSOE que al nacionalisme dels anteriors. La labor proselitista d'aquests dirigents

sindicals és evident i el partit, a desgrat de la poca militància, ateny uns resultats electorals impressionants a totes les convocatòries. Però aquest equip es tensiona i crema durant el Pacte municipal de Progrés. El 1983 Maria Dolors Garrido els substitueix com a cap de llista a les municipals. El procés de renovació interna clou amb l'arribada de Montserrat Tura a la cúpula local. Tura havia començat a Bandera Roja (organització de les joventuts de l'OCE)¹² per passar després a Convergència Socialista de Catalunya, més tard integrada al PSC (Congrés). Els candidats procedents del PSC (C) presenten unes característiques diferents dels ugetistes. Hi ha un predomini de tècnics i llicenciats, amb una vocació política més professional i més inclinats al nacionalisme que a l'autonomisme. Amb l'arribada d'aquests a la direcció interna del PSC-PSOE local el partit s'obrirà a una nova franja d'electors d'esquerra nacionalista i classes mitjanes, element clau per entendre els seus triomfs posteriors.

2.- EL COMPORTAMENT ELECTORAL A LA TRANSICIÓ.

El període analitzat ací és clau per l'aparició de dos elements importants de la cultura política de l'electorat molletà. En primer lloc es constata una tendència clarament abstencionista a les convocatòries autonòmiques i locals que esdevindrà una constant els anys posteriors trencada –excepcionalment– en processos de realiniament general del vot a l'Estat. Aquesta absència d'interès vers eleccions de segon rang confirma l'existència a Mollet d'un abstencionisme diferencial que perjudicarà els partits amb menor sol electoral, es a dir, aquells que presenten un grau més minso de fidelitat dels seus electors. Per això mateix aquests anys de recuperació democràtica estan caracteritzats per casos de trasbals de votants entre i dins els blocs (*cleavages*) segons el tipus de convocatòria. Trobem votants d'esquerra que voten Convergència a les autonòmiques, o votants nacionalistes que trien AP segons el moment.

La infidelitat electoral –recordem-ho– és una de les febleses organitzatives dels partits resultat d'un arrelament excepcionalment baix. Altres causes com la indefinició i indeferenciació de les propostes (*issues*) dels partits i la inexperiència de l'electorat ajuden igualment a explicar aquests moviments. Els partits amb un nucli d'electors fidels més gran (nucli dur) com el PSUC i el PSC-PSOE parteixen amb força avantatges sobre els partits de dreta. Amb tot, segons s'incrementa l'abstenció a les autonòmiques i municipals, CDC millora el seu percentatge relatiu (percentatge sobre vot, no sobre població de dret). Aquest fet mostra les tendències polítiques de l'electorat abstencionista.

El 1979, amb nivells molt grans d'abstencionisme, tant a les municipals com les legislatives, CiU, AP¹³ i ERC resulten perjudicats electoralment. Tots tres partits ocupen els extrems dels eixos de competència política i són considerats (si bé per raons diferents cadascú d'ells) com els més radicals per la

majoria de l'electorat molletà. El 1982 però, l'abstenció baixa fins el mínim històric del 18,18 per cent. El resultat és una aclaparadora victòria del PSC-PSOE –com ja hem dit a costa del PSUC– un important creixement de la dreta estatal que se situa per sobre del 10 per cent i una baixada de CiU. ERC cau, però, per baix del 3 per cent. En aquests anys l'electorat abstencionista nodreix gran part del vot més espanyolista el qual es revela també com el més inconstant. L'aparició d'aquest vot ocult no altera gens en termes generals el resultat de les esquerres, ja que mantenen el seu percentatge i atreuen una petita part dels nous votants joves, però sí perjudica CiU. Així, el percentatge del bloc centre-dretà és pràcticament el mateix que l'any 1980, al voltant del 28 per cent. Ara bé, la coalició nacionalista perd un 36 % dels seus votants vers una Alianza Popular-PDP que es beneficia –ahora– de l'autodestrucció de la UCD.

Podem afirmar que si en general els molletans practiquen l'abstencionisme diferencial, una gran part dels votants de centre-dreta professen, tot plegat, el vot diferencial: voten o no segons el rang de la convocatòria, i voten dreta catalana o espanyola segons el moment, quan no d'altres propostes més exòtiques¹⁴. Tornarem a aquest tema més endavant. Amb aquestes dades ens és permès definir l'estructura del comportament i la conducta electoral molletana, delimitada per la participació i la fidelitat als anys de la Transició.

L'electorat d'esquerres és majoritàriament estable a la seva ideologia ja que no a un partit determinat. La dinàmica entre socialistes i comunistes és un seguit tira i arronsa en una disputa per convertir-se en la primera força, fins al trencament definitiu de 1982, en perjudici del PSUC¹⁵. La mobilitat del vot intra blocs és comú a l'esquerra i la dreta, però mentre a l'esquerra aquesta afecta una petita part de l'electorat dels votants del PSC i PSUC (amb l'excepció del realiniament de 1982) i resulta coherent degut al posicionament d'ambdues formacions –molt més properes que no pas llurs referents estatals– a l'espai dretà les coses són molt diferents, com veurem més endavant.

L'electorat més fidel és el socialista: no registra pèrdues significatives de vots i per contra absorbeix els comunistes a partir de les generals de 1982. Això en certa manera contradiu –pel que fa a Mollet– l'estudi d'Eugènia Salvador sobre la ciutat de Barcelona on constata una pèrdua de més de 9 per cent de votants socialistes i centristes entre 1977 i 1980 (E. SALVADOR, 1981). A aquest respecte, el sociòleg Gabriel Colomé afegí que *«el comportament de l'electorat socialista varia substancialment entre eleccions de caire diferent ja que la seva participació és més gran en les eleccions al Congrés de Diputats que no pas en les eleccions al Parlament de Catalunya»* (COLOMÉ, 1989:170). Si bé s'observen oscil·lacions de vot semblants a Mollet, no hem d'oblidar, però, que aquestes es produeixen sobre una base electoral molt més ampla que a la resta de la província de Barcelona i la seva capital. Així, els resultats dels socialistes no baixen mai d'un 22 per cent de l'electorat molletà i es dispara fins el 56 per cent

el 1982 mentre que el sol electoral a les comarques barcelonines és de només el 15 per cent¹⁶ i el seu sostre no arriba al 50 per cent. Aquesta excepcionalitat de l'electorat socialista local podria explicar-se amb la tesi de J.J.Linz exposada al famós «Informe FOESSA». Linz estableix que *«los partidos catalanistas CDC y ERC prácticamente no obtuvieron votos entre los inmigrantes, que los repartieron entre el PSUC, PSC-PSOE, UCD y la abstención, más alta que entre los naturales del Principado. La proporción de votos inmigrantes que fue al PSOE fue superior a la que dieron los naturales, sobre todo las clases medias(...) [Los inmigrantes], sobre todo los que vienen de las regiones más pobres de España [se identifican] con los partidos de izquierda»* (J.J.LINZ et al.: 1981). Amb tot, sí que apareixen certes fugides residuals de votants socialistes cap a Convergència l'any 1979 i 1980, justificades en el clima d'eufòria produït per la recuperació de les Institucions catalanes¹⁷.

Tot i no tenir dades d'enquestes sociopolítiques referents a Mollet, podem fer servir dades més generals (de la província de Barcelona) com punt de partida per situar el perfil dels electors. Així, hom destaca que a principis dels anys 80 els immigrants es decanten, sobretot, per partits representatius de la classe treballadora i que comptin amb possibilitats reals de governar (MIGUELEZ, SOLÉ, 1987:240). El PSUC primer –i després la crisi d'aquest partit– el PSC-PSOE responen a aquest perfil per a l'electorat molletà. El centre-dreta, per la seva part, divideix llurs preferències entre l'adscripció nacional i els interessos de classe, com hem descrit abans. Curiosament, segons enquestes de l'any 1983 sobre preferències de vot, els «autòctons» de classe mitja alta prefereixen votar AP abans que CiU, mentre que els immigrants assalariats el rebutgen (MIGUELEZ, SOLÉ, 1987). El nucli principal de votants de CDC i ERC el conformen els catalans d'origen que anteposen la identificació nacional als interessos de classe social. Per contra, els immigrants de classe mitja-alta que voten centre i dreta distribueixen el seu vot entre CiU, UCD-CC i AP, amb un clar predomini del primer.

A la Transició, la materialització d'una estructura partidista de centre-dreta estable, no tan sols a Catalunya sinó a Mollet, esdevé una impossibilitat sagnant per un electorat potencial que es queda orfe d'oportunitats reals d'accedir al poder polític. A partir de 1980, la coalició nacionalista experimenta un gir cap al conservadorisme i es tornarà una opció atractiva per aquest electorat¹⁸. Però aquest vot no és incondicional, és només un préstec conjuntural. La por de l'intent del cop d'estat deriva aquests vots cap a Alianza Popular. A les eleccions municipals de l'any següent, ja que els nacionalistes tenen una estructura molt més organitzada a la ciutat, aquests vots els hi tornen. Aquesta indefinició dels votants pertorba tot l'espai polític dretà local i constitueix la versió molletana de la crisi de la dreta estatal iniciada per la descomposició de la UCD després de l'ensurt involucionista.

ERC viu, durant aquests anys de la Transició, una singular contradicció. És l'hereu del nacionalisme republicà d'esquerres i amb la restauració de la Generalitat de la mà de Josep Tarradellas¹⁹ assaboreix un moment de glòria. Però els seus resultats no són els esperats. De fet, ERC –un partit que s'orienta vers la defensa dels treballadors i del nacionalisme independentista²⁰– rep el vot de les classes mitges i, encara, aquest és totalment minoritari (MIGUELEZ, SOLÉ, 1987). L'oferta política dels republicans quedarà fora del espai electoral molletà.

Notes

1. Un dels fundadors al 1976 de la secció era Emili Giralt, destacada figura del socialisme molletà. Giralt formà part del Consell polític del RSD per Barcelona el 1978. A aquest mateix any, la militància del neonat PSC-Reagrupament al Vallès Oriental era de només 16 homes i 6 dones [RUBIAL, 1995]. Per un estudi més complet de la militància socialista a la Transició, veure Gabriel Colomé: *El Partit dels Socialistes de Catalunya. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*, Barcelona, Edicions 62, 1989.
2. El Terç familiar era un dels puntals de l'anomenada «Democràcia Orgànica». Representava les diverses associacions civils del franquisme: Sindicats verticals, associacions de pares de família, etc. Un terç dels càrrecs municipals i de les Corts es reservaven per aquestes organitzacions. A l'àmbit municipal va constituir tota una escletxa que l'oposició va aprofitar per infiltrar-se dins les estructures del règim. Adolfo Suarez va recolzar-se en els seus integrants durant la planificació de la Llei de la Reforma Política.
3. PITARCH, I; et al. (1980): *Partits i parlamentaris a la Catalunya d'avui (1977-1979)*. Barcelona, Edicions 62, 1980.
4. Sota les sigles SC, *Socialistes de Catalunya*. ERC va concórrer sota les sigles EC, *Esquerra de Catalunya*, en coalició amb la branca catalana del PTE, *Partido de los Trabajadores de España*. Alianza Popular sota el nom AP-Convivència Catalana; la UDC com *Unió del Centre i la Democràcia Cristiana de Catalunya* i per últim, Convergència sota la denominació *Pacte Democràtic per Catalunya*. Els canvis de nom i d'aliances eren moneda comú als primers anys de la restauració democràtica a tot l'espectre de partits. Les coalicions electorals era el fruit dels intents de definir –o millor dit, redefinir– els espais ideològics polítics, molt difuminats durant la clandestinitat ja que l'objectiu principal de totes aquestes forces no era altre que la destrucció de la Dictadura franquista. La majoria dels partits no van establitzar-se als seus espais ideològics i electorals fins a principis de la dècada següent i, per alguns, com el centre-dreta estatal, això no va ser possible fins als anys noranta.
5. Aquesta comparació entre el paper acomplert pel PSUC molletà i la UCD no és gratuïta. Carme Cebrián destaca que «l'informe d'un estudi electoral encarregat pel PSUC dona com a resultat que aquest és un dels pocs partits coneguts per la població. El PSUC no presenta cap imatge extremista i no s'identifica amb postures totalitàries». [Carme Cebrián, *Estimat PSUC*, Barcelona, Empúries, 1997 (pàg. 173)]. L'actuació del partit comunista a la dictadura i la seva àmplia base social (des dels sectors socialdemòcrates catalanistes fins el esquerranisme espanyol) el convertien –si més no a Mollet– en un partit de consens atractiu per a un electorat desconcertat.
6. Aquesta conversió significava un canvi d'actuació política. L'estratègia d'un partit de masses es basa en la mobilització de la societat civil com element de pressió vers les

Institucions. No necessita, però, ésser al poder per exercir influència. Un partit d'arregleplega busca el suport majoritari de la societat per governar, la qual cosa significa contentar programàticament al major nombre possible d'agents socials amb interessos propis i, a vegades, contradictoris.

7. Els resultats eren els següents: primer el PSUC: 29,28 %, segon CiU: 27,73 % i tercer el PSC-PSOE, amb el 22,78 %. Entre el primer i segon partit, la diferència és de 1,55 punts, i entre el segon i el tercer 4.95 punts.
8. La crisi del PSUC va esclatar dins la mateixa direcció del partit comunista i es va saldar amb l'expulsió del President, Pere Ardiaca. Aquest, juntament amb molts quadres mitjans del partit, va fundar el Partit Comunista de Catalunya (PCC). Després d'aquests fets la militància del PSUC va minvar i els mesos següents, moltes figures comunistes van marxar cap al PSC-PSOE. El molletà Jordi Solé Tura, destacada figura del comunisme català va ser exemple d'aquest èxode. Amb aquesta situació, el tarannà plural i dialogant del PSUC va esvair-se amb uns efectes electorals importants a la dècada dels vuitanta.
9. El Referèndum per a la Reforma política va celebrar-se el 15 de Desembre de 1976. La Constitució va sotmetre's a referèndum el 6 de Desembre de 1978.
10. Aquesta és la seqüència de vots: autonòmiques 1980: 29,28 %, generals 1982: 6,76 %, municipals 1983: 24,61%, autonòmiques 1984: 8,53 %, generals 1986: 5,2 %, europees 1987: 9,37, municipals 1987: 30,04 %... A les eleccions amb un caràcter més polític i ideològic, el PSUC queda relegat a menys del deu per cent dels vots, però les municipals –on es vota la gestió pública i la capacitat dels dirigents locals– es situa en nivells pròxims al trenta per cent.
11. Aquesta debilitat contrasta amb la relativa força de la UGT al cinturó industrial de Barcelona. El 1976 la Federació Socialista Catalana del PSOE comptava amb només 230 militants a tot Catalunya [J. COLOMER et al., 1976. D'altra banda, aquest partit (abans Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya) participà a les primeres eleccions legislatives de 1977 dins la coalició Pacte Democràtic per Catalunya, juntament amb el Front Nacional de Catalunya, Convergència Democràtica de Catalunya i l'Esquerra Democràtica de Catalunya de Trias Fargas.
12. OCE: *Organización Comunista de España*. Partit creat a partir d'una escisió del PSUC a finals del anys seixanta, autodefinit com leninista i influenciat pel maoisme. Va tenir una destacada importància en la creació del moviment veïnal. Després d'algunes crisis internes va unificar-se amb el PSUC en el famós Congrés d'Unificació de l'any 1986.
13. El 1977 sota les sigles *Alianza Popular-Convivència Catalana*, el 1979 com *Coalició Democràtica, Solidaritat Catalana*, l'any 1980 i *AP-Partido Democràtico Popular* l'any 1982.
14. No tenim dades de Mollet que ho corroborin, però segons l'enquesta sobre record de vot realitzada l'any 1983 per Carlota Solé, una gran part dels votants de classe mitja-alta autòctons que l'any 1980 es van abstenir, van votar AP l'any 1982. I en el cas dels immigrants de la mateixa classe social, que a les autonòmiques van votar CiU, triaren el nou PCC a la mateixa convocatòria. Tenim ací un cas poc ordinari de trasvasament de vot *inter* blocs, és a dir, d'un trasvàs de vots de l'espai de la dreta cap a l'esquerra. La hipòtesi contrària (es a dir, comunistes que voten dreta a les autonòmiques i esquerra a les generals) és igualment suggestiva.
15. Hi ha un petit grup d'electors flotants –un deu per cent aproximadament però suficients per crear una majoria política– que reparteixen el seu vot entre PSUC i PSC-PSOE (V. Taula 1).
16. Per un estudi més ampli sobre l'electorat socialista als anys de la Transició podeu consultar els estudis d'Eugènia Salvador i Gabriel Colomé, ja citats.

17. Entre 1979 i 1980 el Partit dels Socialistes perd a Mollet un 2 per cent en benefici de CiU.
18. "El potencial vot dretà, a la Catalunya dels primers anys del postfranquisme, és fortament espanyolista, hostil o molt recelós davant la demanda d'autonomia, i resulta gairebé impossible arribar-hi des de partits catalanistes, o simplement catalans, de manera que només Alianza Popular i, en part, la UCD hi tenien accés. (...) Situada originàriament en un espai progressista de centre-esquerra, Convergència s'hi mantindrà almenys fins a les municipals de 1979 –recordem els «pactes de progrés» amb socialistes i comunistes als principals Ajuntaments de Catalunya–; tanmateix, la inexistència d'un catalanisme obertament conservador i la fragilitat del centrisme estatalista ofereixen a CiU un gran potencial de creixement cap a la seva dreta, un potencial que la coalició nacionalista comença a explotar en les eleccions del 1980, quan per primera vegada els sectors socioeconòmics dretans aposten per ella com a antídòt contra el risc d'una majoria d'esquerrers; la instal·lació progressiva de CiU en aquest espai inicialment no propi, l'adaptació dels plantejaments programàtics a aquest espai, la gradual modificació de la militància són –crec– processos posteriors al 1980, i encara més al 1982, i molt afavorits per l'exercici del poder autonòmic". J.B.Cullà: *L'evolució de l'espai centriste a Catalunya, 1976-1982*, Working Papers nº 4. Barcelona, ICPS, 1984.
19. La restauració de la Generalitat –fruit d'un pacte entre el Govern Suárez i Josep Tarradellas– implicava el reconeixement per part del Govern estatal de la legitimitat republicana de l'autonomia catalana. Una descripció d'aquest procés a: Jaume Lorès (1985): *La transició a Catalunya (1977-1984)*. Barcelona, editorial Empúries, 1985.
20. Veure nota 4. ERC va presentar-se amb el minoritari PTE (*Partido de los Trabajadores de España*) a les eleccions de 1977. Dos anys després va separar-se d'ell per presentar llistes conjuntes amb el *Front Nacional de Catalunya*, FNC, abans en la coalició Pacte Democràtic per Catalunya, liderada per Jordi Pujol.

Bibliografia

Aquesta bibliografia és una selecció -per altra banda petita- de les obres utilitzades com a referència de la primera part de l'obra.

- BAR, A.: 1986, «¿Normalidad o excepcionalidad?: para una tipología del sistema de partidos español, 1977-1982» a ESE: 1986, *Decisió electoral i cultura política*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1986.
- BARAS, M.; MATAS, J.: 1998, «Els partits polítics i el sistema de partits» a MIGUEL CAMINAL BADIA I JORDI MATAS DALMASES (eds.): 1998, *El sistema polític de Catalunya*. Barcelona, Ed. Tecnós-Edicions de la UB-Publicacions de la UB, 1998.
- BERNARD, R.: 1996, «L'Assemblea de Catalunya a Granollers i al Vallès Oriental», a *Lauro*, gener-juny 1996. Revista del Museu de Granollers.
- BERNARD, R.: 2002, *L'Assemblea de Catalunya (1971-1982) Catalanisme popular i antifranquisme*. Tesi Doctoral.
- BOSCH, A.: 1989, «Resenya autobiogràfica» a NÚRIA ALBÓ, JULI BUSQUETS I ROSA MARTÍ (eds.): 1989, *Alcaldesses i regidores de Catalunya*. Barcelona, La Magrana-ed. 62, 1989.
- COLOMÉ, G.: 1989, *El Partit dels Socialistes de Catalunya. Estructura, funcionament i electorat (1978-1984)*. Barcelona, Ed. 62, 1989.
- GABRIEL, P. (coord.): 1989, *Comissions Obreres de Catalunya, 1964-1989 (Una aportació a la història del moviment obrer)*. Barcelona, Empúries-Ceres, 1989.

- GORDI, J.: 1990, *Mollet, 1979-1989. Estudis i reflexions sobre deu anys de vida municipal*. Mollet del Vallès, Grup municipal de Convergència i Unió, 1990.
- MIGUELEZ, F.; SOLÈ, C.: 1987, *Classes socials i poder polític a Catalunya*. Barcelona, PPU, 1987.
- PLANAS, J. (et al.): 1993, *Història contemporània del Vallès Oriental*. Sant Cugat del Vallès, Rourich, 1993.
- PLANELLAS, M.: 2001, «Democràcia i Mollet». *Notes*, nº 16, 2001.
- RUBIOL, G.: 1995, *Josep Pallach i el Reagrupament*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- SALVADOR, E.: 1981 «La geografia electoral de Barcelona ciutat» a ESE: 1981, *Atlas electoral de Catalunya, 1976-1980*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1981
- SARTORI, G.: 1976, *Partidos y sistemas de partidos. Marco para un análisis*. (Segunda edición ampliada). Madrid, Alianza Editorial, 1999.
- SOLÉ TURA, J.: 1988, *Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà*. Argentona, L'aixernador, 1988.
- VALLÈS, J.M.: 1991, «Entre la regularidad y la indeterminación: balance sobre el comportamiento electoral en España. 1977-1990». A F.J. BOBILLO (coord.): 1991, *España a debate. Vol. 1. La política*. Madrid, Tecnós, 1991.
- VILAS, J.: 1997, «Los partidos políticos en España» a Rafael del Águila (ed): 1997, *Manual de ciencia política*. Madrid, Ed. Trotta, 1997.

Moviments migratoris metropolitans a Mollet, 1996-2001

Antonio Lista
Geògraf

En els darrers anys, els fluxos migratoris que afecten el municipi de Mollet han sofert importants transformacions respecte al que havia succeït al llarg del segle XX. Entre aquests canvis, el que tractarem en aquest article és el de les migracions metropolitanes. És a dir, els fluxos de persones que canvien de domicili a l'interior de l'Àrea Metropolitana. Són, aquests, moviments de persones que tenen molt a veure amb l'oferta d'habitatges. Els diversos nivells socials, però també les diverses edats, i encara més les diferents situacions familiars, porten a escollir una o altra forma d'habitatge. I aquests habitatges, adequats a les nostres necessitats, es poden cercar a molts indrets de l'Àrea Metropolitana, ja que aquesta està prou intercomunicada com perquè el canvi de residència no impliqui un canvi de lloc de treball ni d'altres trasbalsos.

Així, cap a Mollet ve gent atreta per determinades opcions d'habitatge que representen una bona relació qualitat-preu, però també marxen persones que busquen habitatges aïllats o adossats, o d'altres tipus que no troben al municipi, sense que això impliqui que realment deixin de fer la vida a Mollet. És aquesta una situació nova i complexa, que és reflex de l'alt nivell d'integració metropolitana que té la població, que podríem descriure com "un barri de la Barcelona metropolitana", en el sentit que la seva població ja no és únicament un reflex del que succeeix al poble, sinó a tota l'Àrea.

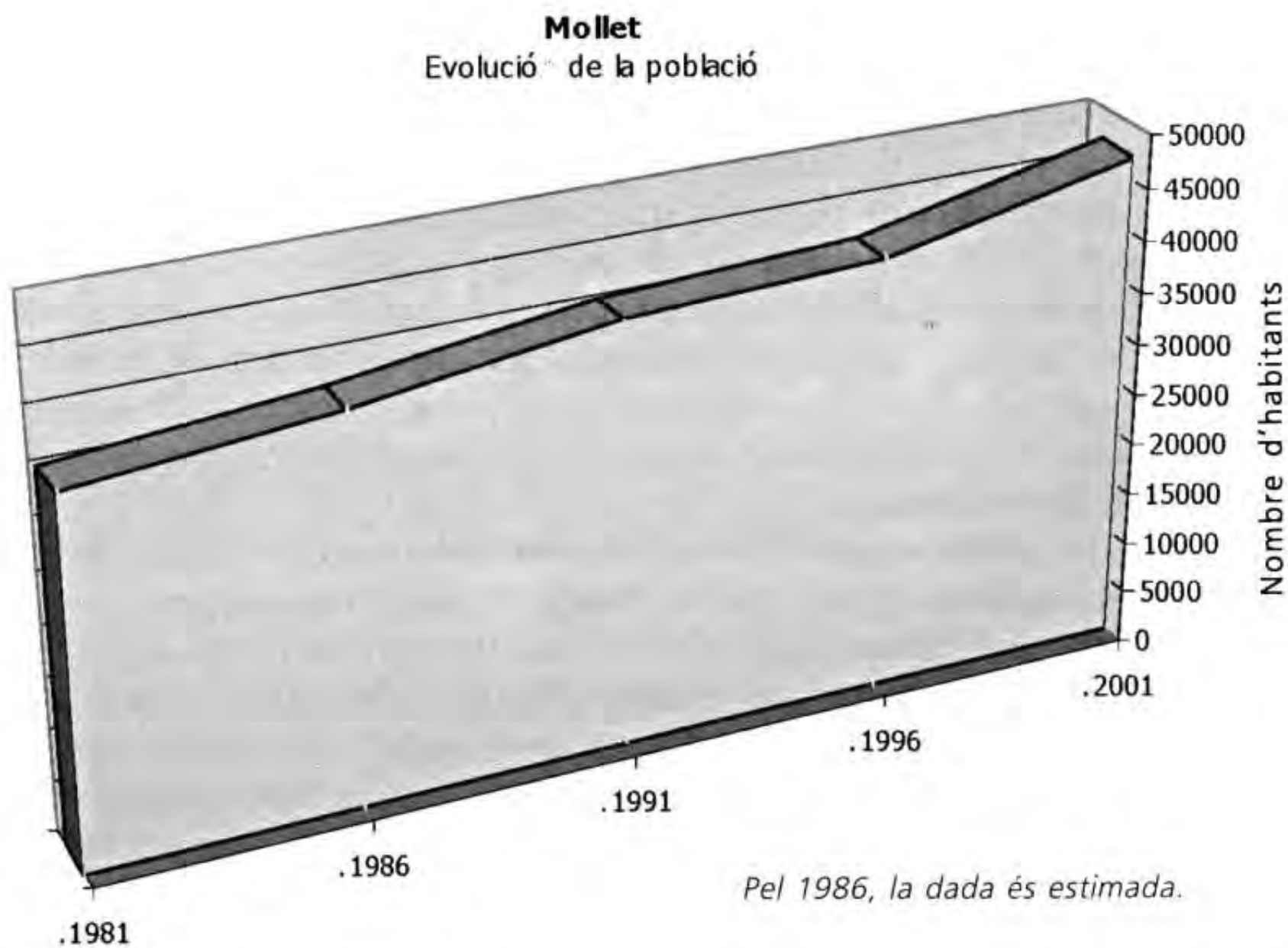
Exposem, a continuació, algunes dades interessants que aparegueren en el transcurs de l'elaboració del Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU), i que vindrien a complementar el magnífic treball de predicció demogràfica que va fer amb rigor i qualitat en Carles Galup, prediccions que fins al moment s'han acomplert. La base del present treball són més de 51.000 entrades de la Base de Dades del Padró Municipal¹, referides exclusivament al moment de l'alta o la baixa en el municipi i al barri. La intenció principal és relacionar els canvis en la població amb el canvis en l'estructura urbana a nivell de barri i amb el paper de Mollet dins l'Àrea Metropolitana, partint de la idea que el flux migratori

dependrà, en bona mesura, de quina sigui l'oferta immobiliària de Mollet en relació a la que es produeixi en el conjunt de l'Àrea. Cal tenir molt present que estem parlant a nivell de tendències, ja que la base del padró amaga, lògicament, un cert marge d'error.

EVOLUCIÓ DEL CONJUNT DEL MUNICIPI

Els efectius totals de la població en els darreres vint anys han estat els següents:

	1981	1991	2001
Població	35.480	40.877	47.026 ²

És a dir, la població ha crescut una mitjana d'uns 570 habitants cada any, per bé que el creixement ha estat major en els darrers anys. En els darrers cinc anys el creixement en el nombre de residents ha estat notable, superior en termes absoluts al 2% anual, dels 41.911 habitants el maig del 1996 als 47.026 del febrer de 2001.

Però cal tenir present que aquestes dades agregades amaguen una realitat que ha estat i és molt més dinàmica, ja que també han estat molts els que han

marxat, de forma que en realitat el ritme d'arribades ha estat força més alt. Vegem-ho amb una mica més de detall:

Les xifres estimades³ ens ofereixen una imatge del dinamisme de la població. Dels 47.026 habitants actuals només 34.894 porten més de 5 anys vivint a Mollet, és a dir, una quarta part són «novinguts», per naixement o immigració.

En total, ha augmentat uns 5.115 habitants en a penes 5 anys.

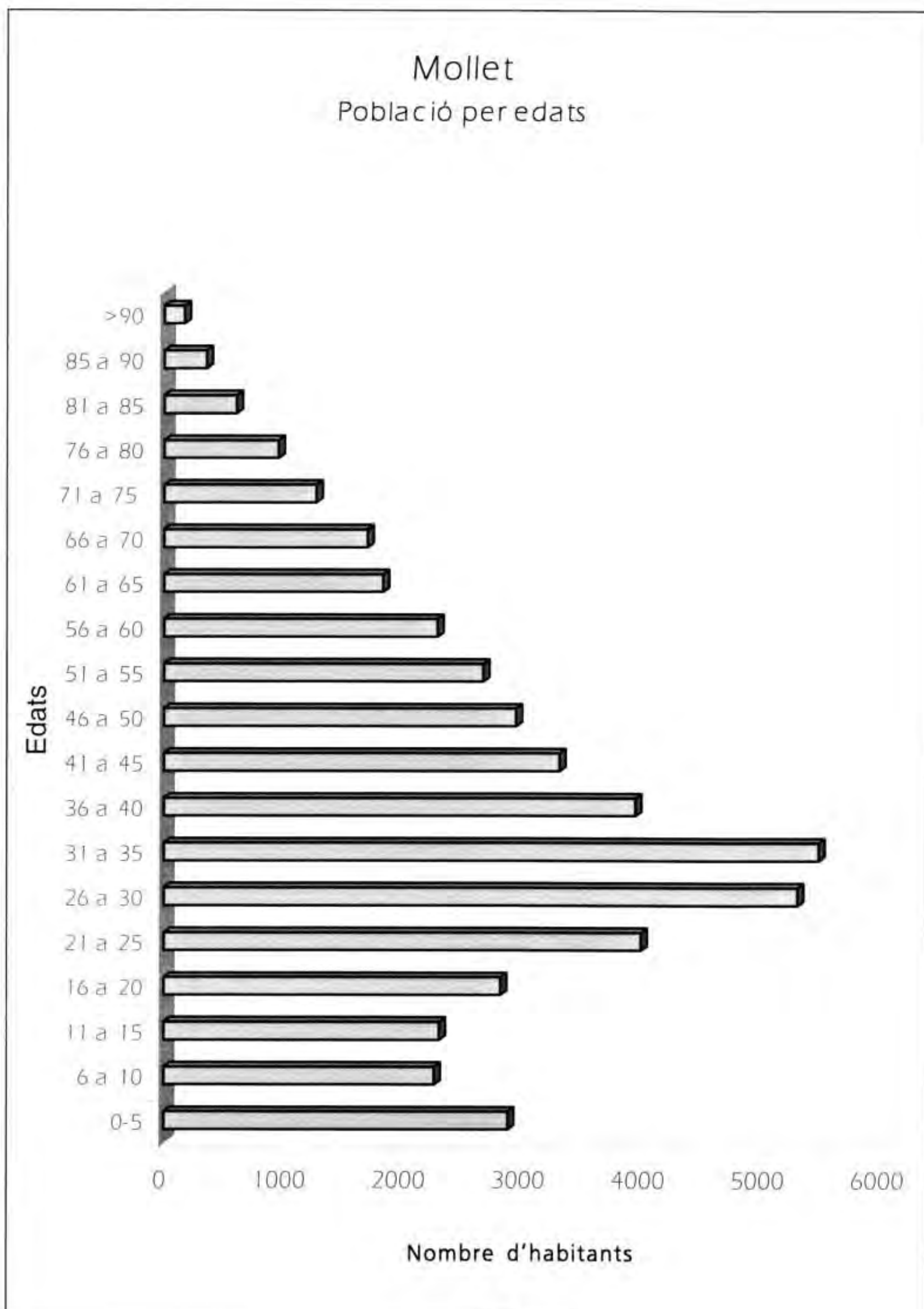
Població	4/1996	41.911
Població	2/2001	47.026
Augment		5.115
	<u>Altes</u>	<u>Baixes</u>
<i>Altes des de 1996</i>		
Vinguts de fora	9.744	
Nascuts	2.390	
<i>Baixes des de 1996</i>		
Marxats		6.053
Defuncions		964
	12.134	7.017
Saldo	+5.117	

Aquestes xifres globals, però, ens estan «amagant» una realitat més complexa, que té molt a veure amb el paper que juga Mollet com a espai residencial dins l'Àrea Metropolitana. Fins aquí, cal destacar tres aspectes:

- La natalitat és elevada, en bona mesura gràcies a l'arribada de parelles força joves
- El flux d'emigrants és intens
- El flux d'immigrants és encara més intens, afavorit per l'oferta immobiliària

L' ESTRUCTURA DE LA POBLACIÓ

La piràmide de població de Mollet a febrer de 2001 mostra un perfil atípic pel que és normal a Catalunya, ja que presenta irregularitats importants, i en especial perquè s'expandeix de forma molt pronunciada a la part baixa, on als nombrosos nascuts en els darrers cinc anys, s'hi afegeixen els petits novinguts. Aquest fet ens està parlant de l'arribada de població jove, amb fills molt petits, i per tant en edat de tenir-ne més. De fet, els efectius de la cohort de 0 a 5 anys són molt superiors a les dues anteriors, tal vegada pel fet que una part d'aquests es troben entre les famílies que marxen de Mollet. L'elevat nombre de nens és reflex dels importants efectius de persones d'entre 25 i 35 anys.

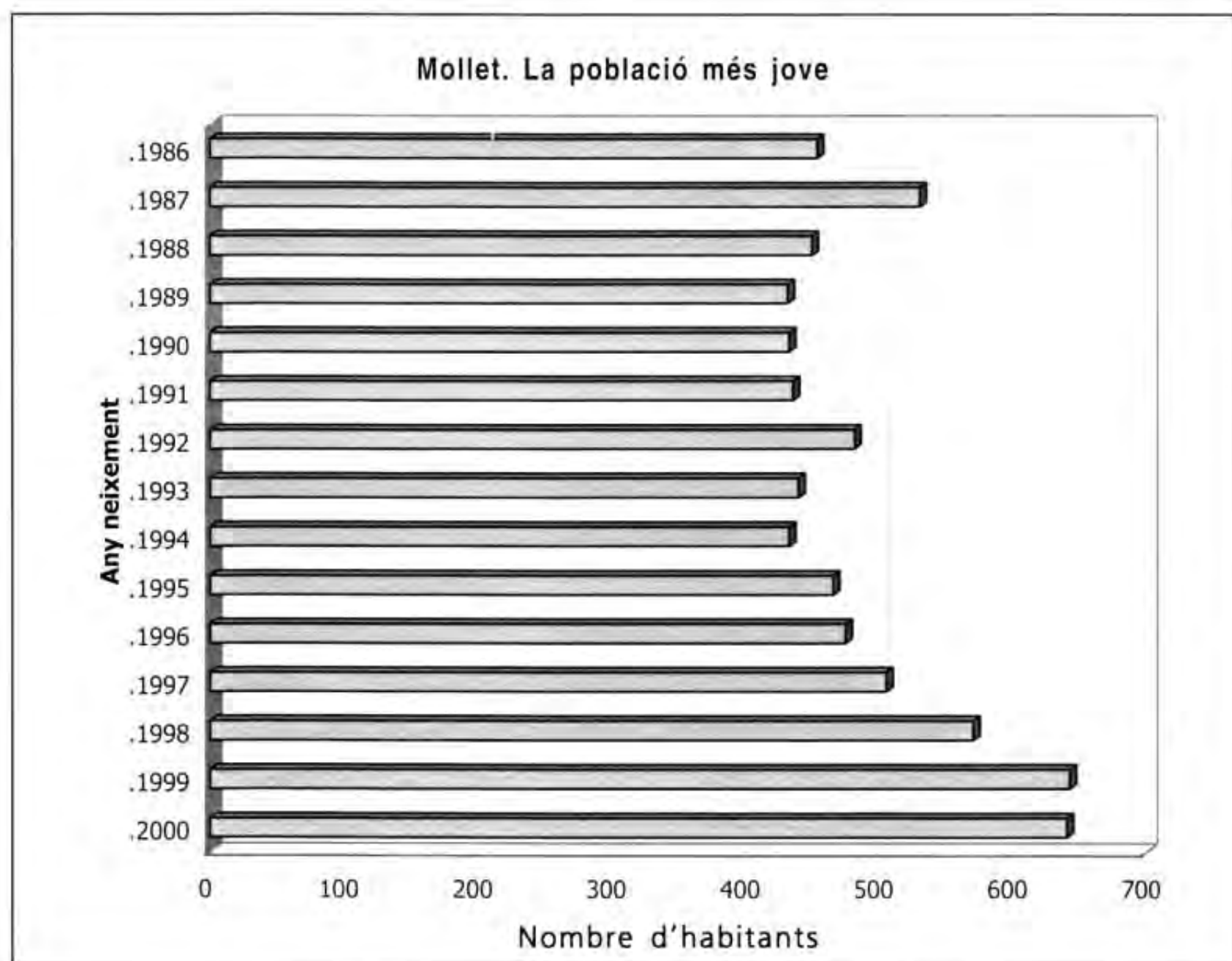

Per contra, el nombre de majors de 65 anys és moderat, reduït fins i tot, si el comparem amb la població jove. Molt reduït si el comparem amb Barcelona i fins i tot amb d'altres municipis més centrals.

UNA ESTRUCTURA QUE CANVIA RÀPIDAMENT

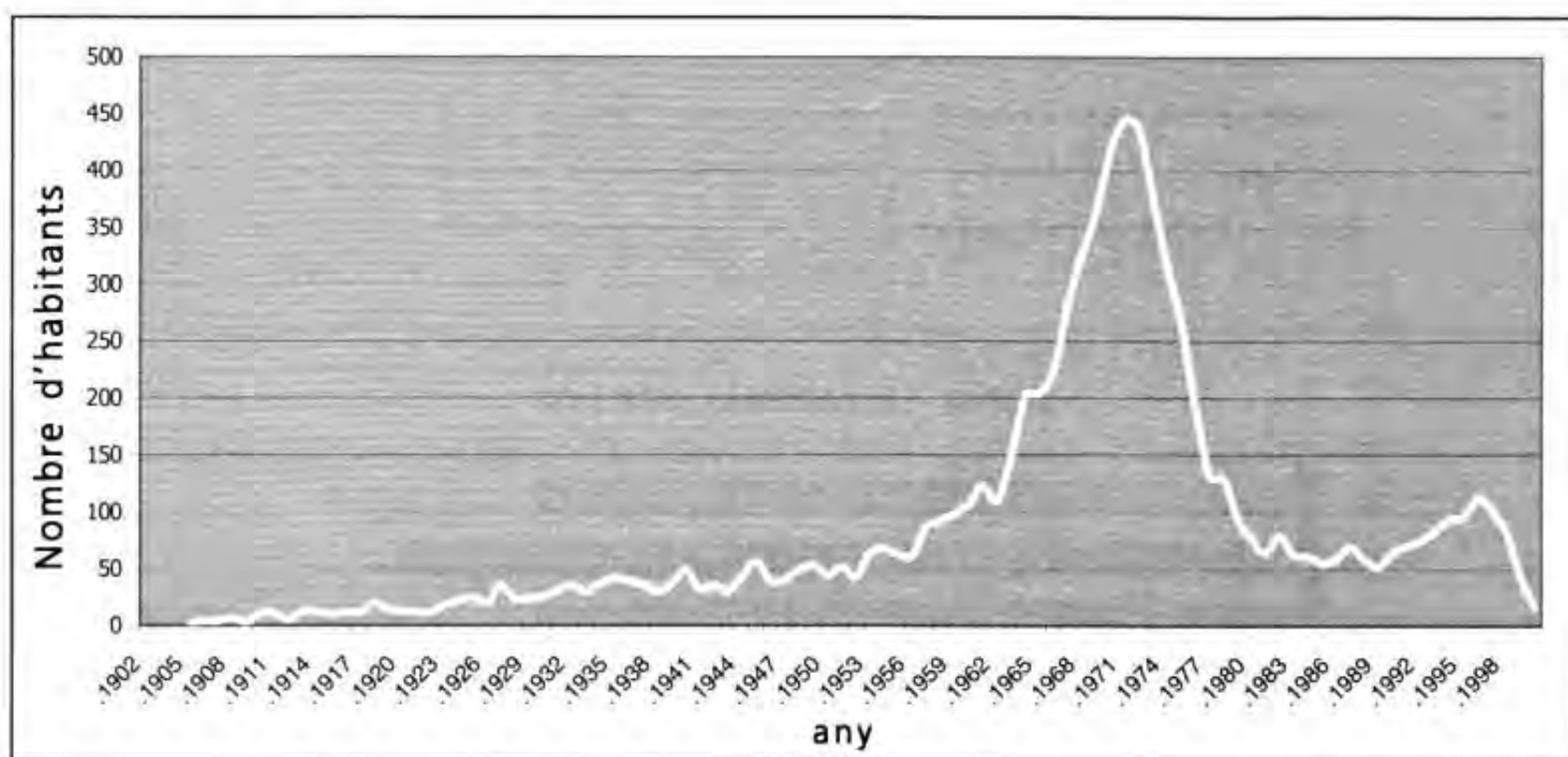
Els fets anteriors, i també l'estructura d'edats de la població immigrada, condicionen el creixement vegetatiu. Cal fixar l'atenció en el col·lectiu dels menors de quinze anys. Resulta una estructura estranya, pel fet que manté una gran regularitat en el centre, mentre que s'expandeix, i molt, a la part baixa, entre els nens en edat de llar d'infants. Els naixements per barri ens mostren una relació directa entre els barris amb més habitatges de nova construcció i el nombre de naixements en els darrers cinc anys.

Barri de can Borrell	554
Barri de can Pantiquet	355
Barri de la Plana Lledó	322
Barri dels Col·legis Nous	269
Barri del Centre	229
Barri de l'estació de França	201
Barri de l'estació del Nord	194
Barri de la Riera Seca	107
Barri del Calderí	87
Barri de Santa Rosa	71

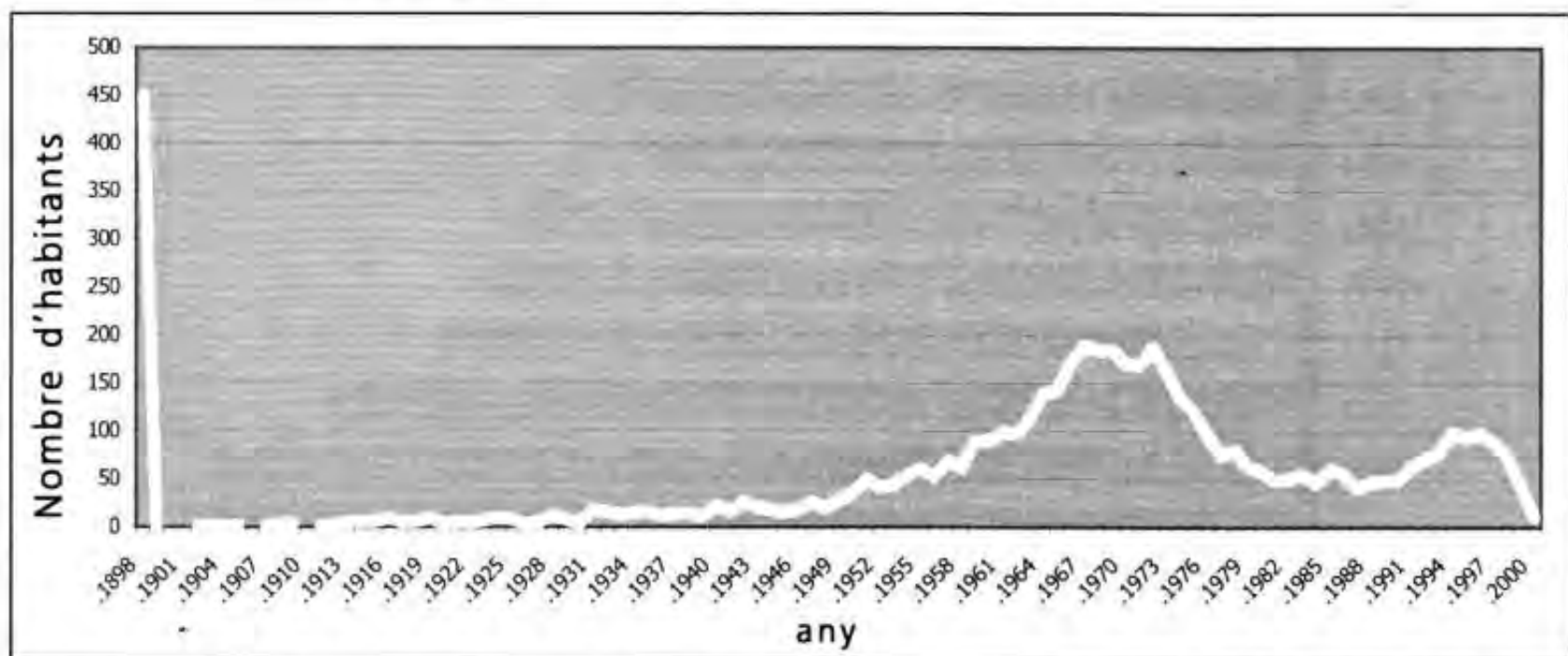

Les gràfiques de les edats dels que han marxat i dels que han vingut ens donen pistes sobre com pot evolucionar.

Destaca molt clarament un aspecte: els que marxen són més grans que els que hi arriben, i conseqüentment, belluguen amb ells nens més grans. En particular els que hi arriben es concentren molt entre els 22 i el 28 anys, i arrossegueu amb ells nens de molt curta edat. Conseqüentment, es pot deduir que es troben en el moment de formació de les parelles i per tant cerquen, abans que res, habitatges assequibles. Per contra, els qui marxen són més grans, són parelles probablement més establertes i a la recerca d'habitatges més costosos. Aquest fet corroboraria la dependència directa que tenen els moviments demogràfics respecte a l'oferta immobiliària, que portaria associada la progressiva conversió de Mollet en una població molt homogènia des del punt de vista social, tal i com està succeint, en un altre estrat social, a Sant Cugat del Vallès. També destaca el creixement de la població en edat pre-escolar.

Els que han arribat a Mollet, per any de naixement.

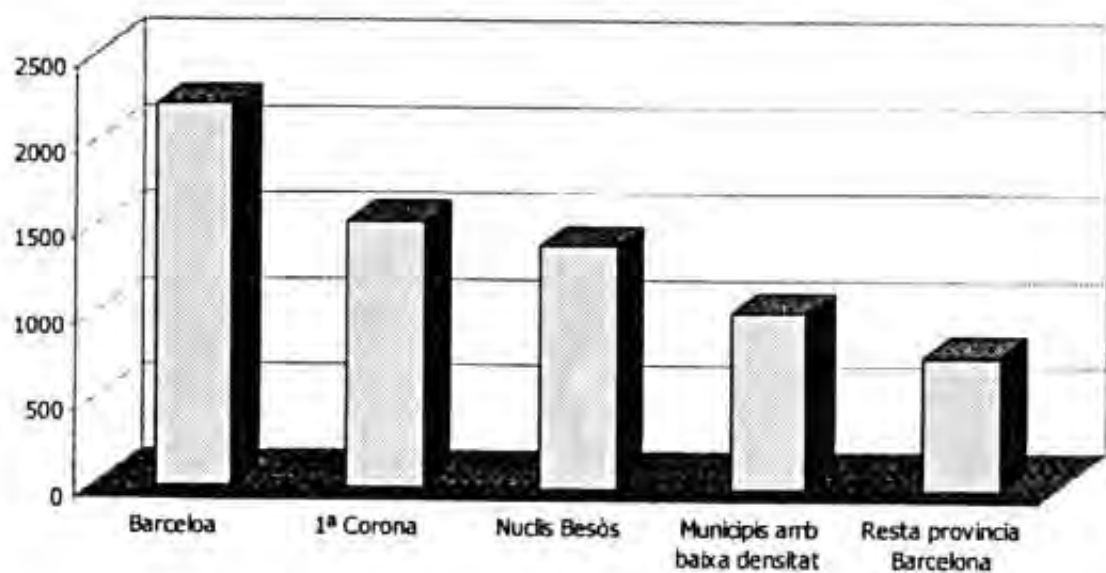
Els que han marxat de Mollet, per any de naixement.

EL MOVIMENTS MIGRATORIS

Ja va quedant clar que els moviments migratoris són en extrem importants. De fet, podem afirmar que s'està produint una recreació de la ciutat que, com anirem veient, tendeix cap a un nou equilibri, un equilibri que implica, però, una nova forma d'entendre la ciutat de Mollet. Per analitzar les relacions de Mollet amb el seu entorn metropolità hem dividit els municipis de la província en cinc grups; Barcelona, Primera Corona, municipis densos de les Ribes del Besòs (que poden incloure bosses importants de residència de baixa densitat), municipis amb predomini de la baixa densitat, i resta de la província. Els grups tercer i quart en realitat es confonen en alguns aspectes i el criteri per separar-los és força arbitrari, però pensem que es pot aportar més informació fent aquesta distinció.

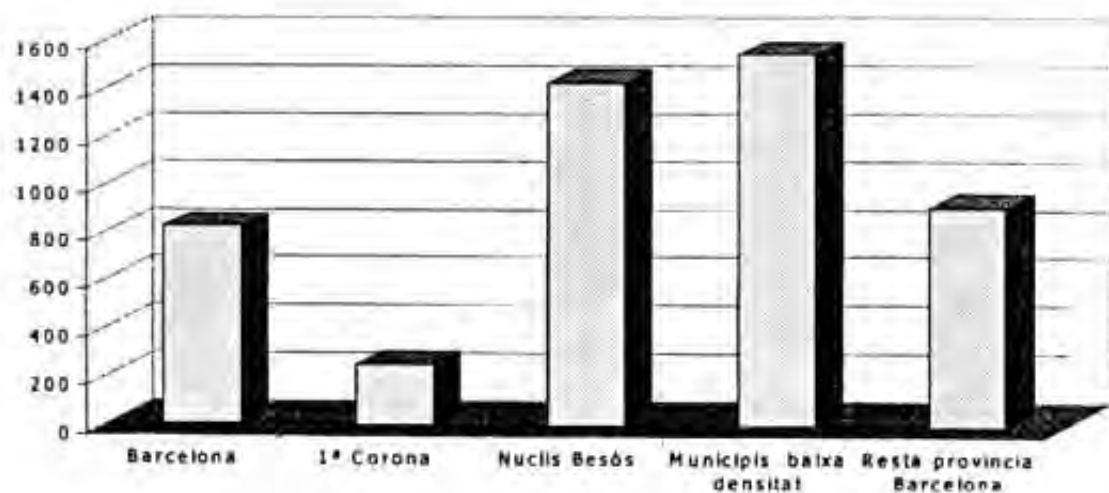
A la gràfica següent veiem com el flux d'immigrants procedeix bàsicament del nucli de l'Àrea Metropolitana, on els preus de l'habitatge, en general, són més elevats. Cal parar atenció al fet que també hi ha un flux significatiu de persones que procedeixen de municipis amb predomini de la baixa densitat, que probablement es correspon amb persones «defraudades» per l'esperança d'una vida millor «al camp» on, en realitat, hi ha un baix nivell de serveis.

Respecte als que han marxat, trobem, curiosament, la mateixa dicotomia. La major part han deixat la ciutat densa en busca de la baixa densitat, però hi ha un nucli important que ha anat a Barcelona, i dels inclosos en «resta», cal tenir present que molts han marxat cap a Terrassa i Sabadell.

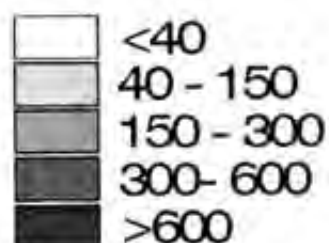
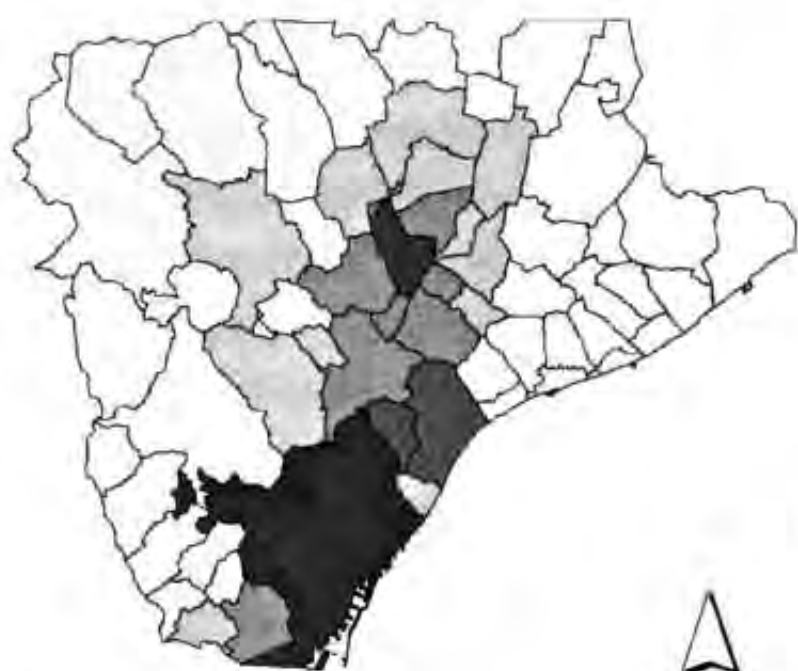
Procedència⁴ dels nous ciutadans de Mollet

Destinació dels que han marxat de Mollet.

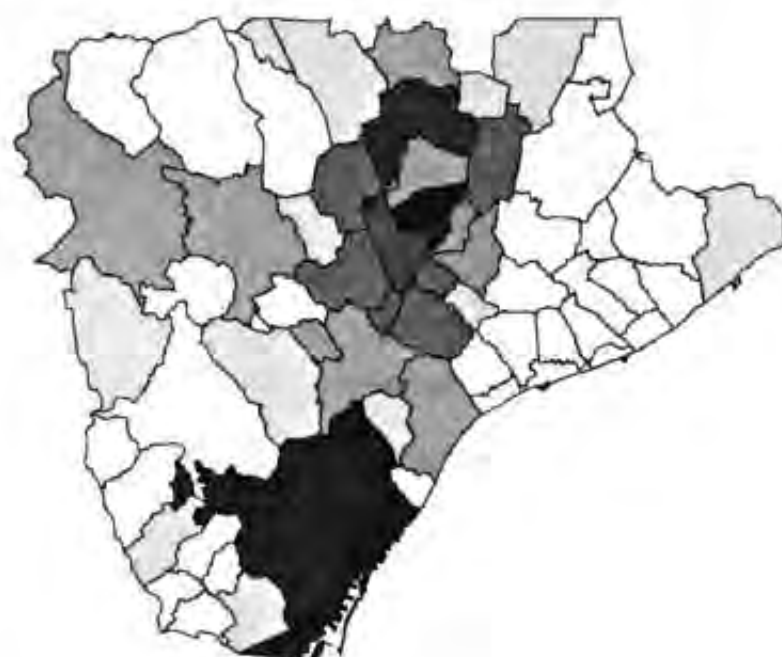
Els mapes següents ens mostren el fenomen a escala metropolitana. Els nous habitants provenen, majoritàriament, de la banda nord de la Primera Corona Metropolitana i municipis de la conca del Besòs. Sembla raonable pensar que les motivacions són diferents en els dos primers casos que en el tercer, com ja hem vist.

Nombre d'emigrants cap a Mollet,
per municipis
(des de maig del 1996)

0 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115 120 125 130 135 140 145 150 155 160 165 170 175 180 185 190 195 200 205 210 215 220 225 230 235 240 245 250 255 260 265 270 275 280 285 290 295 300 305 310 315 320 325 330 335 340 345 350 355 360 365 370 375 380 385 390 395 400 405 410 415 420 425 430 435 440 445 450 455 460 465 470 475 480 485 490 495 500 505 510 515 520 525 530 535 540 545 550 555 560 565 570 575 580 585 590 595 600 605 610 615 620 625 630 635 640 645 650 655 660 665 670 675 680 685 690 695 700 705 710 715 720 725 730 735 740 745 750 755 760 765 770 775 780 785 790 795 800 805 810 815 820 825 830 835 840 845 850 855 860 865 870 875 880 885 890 895 900 905 910 915 920 925 930 935 940 945 950 955 960 965 970 975 980 985 990 995 1000

Nombre d'emigrants des de Mollet,
per municipis
(des de maig del 1996)

Veiem que la distribució espacial dels que han marxat té poc a veure amb la dels arribats. Es concentren, les fuïtes, en els municipis més propers que es caracteritzen per el predomini de la baixa densitat. També hi han contingents importants cap a les grans poblacions. En conjunt, tot i que el contingent de persones és més reduït, s'estén per un territori molt més ampli.

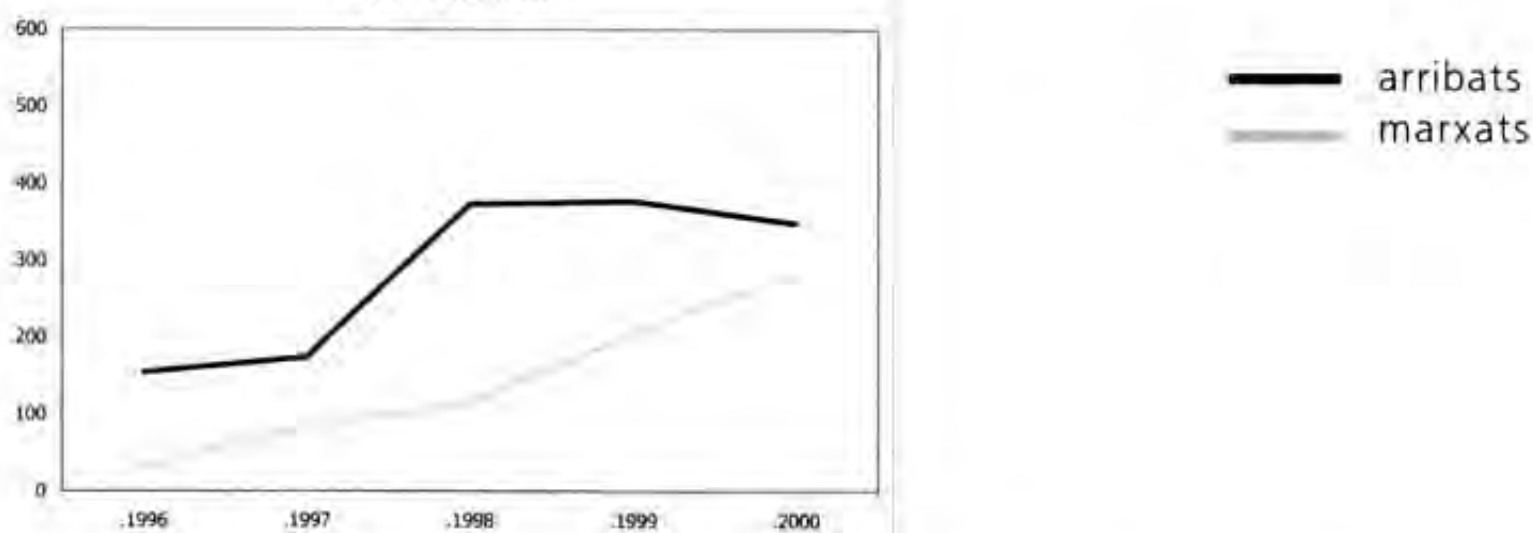
Tot i que no es reflecteix als mapes, hem pogut constatar que a Barcelona, Badalona i Santa Coloma, aquells districtes que estan abocats al Besòs (Sant Andreu, Nou Barris...) són els que reben i emeten més població cap a Mollet, i també cap als altres municipis del corredor del Besòs. Podem formular la hipòtesi que el corredor del Besòs està començant a actuar com un «barri metropolità», tot mantenint unes relacions d'arrelament amb els seus habitants que es belluguen al llarg d'ell, però que els costa de «saltar» cap a d'altres àmbits metropolitans. Aquesta qüestió té gran importància per entendre el comportament migratori a nivell de barri i, sobre tot, per establir hipòtesi de futur per a la ciutat.

ELS MOVIMENTS MIGRATORIS A ESCALA DE BARRI

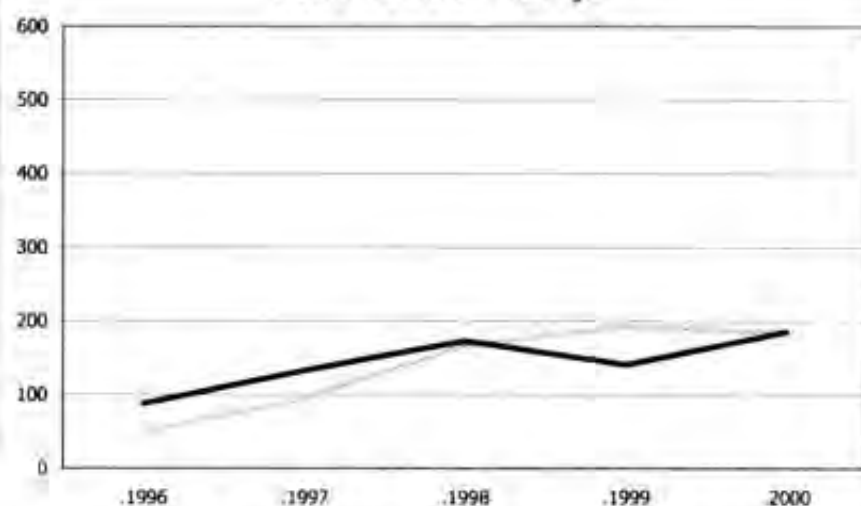
Un cop vista la magnitud dels canvis a escala municipal, és convenient detenir-se en els canvis que s'estan produint a escala de barri, ja que és aquesta qüestió la que revesteix major importància per al planejament urbanístic. Les gràfiques següents mostren els canvis demogràfics deguts a arribades o marxades a l'exterior, a nivell de barri. Tot i que mostren una diversitat de tendències, hi ha alguns trets comuns a destacar, com és la convergència de les línies a la majoria de barris, que vol dir que la gent que marxa és substituïda per d'altra. Únicament el barri dels Col·legis Nous mostraria, podríem dir, un procés de despoblament (tampoc exageradament marcat), en tant que els que hi arriben no compensen els que marxen. Per contra, al barri del centre es donaria un procés de reompliment, ja que n'hi van arribant cada cop més. A la resta, la tendència sembla ser que cada marxa sigui compensada per una arribada.

Les gràfiques corroboren la hipòtesi que Mollet comença a funcionar com un «barri metropolità». Dintre d'ell, determinats barris satisfarien les necessitats de determinats ciutadans metropolitans, que els deixarien en canviar les seves circumstàncies personals, però que probablement no marxarien massa lluny. D'altres, en circumstàncies semblants a les seves quan va arribar, ocuparien el seu lloc, de manera que mai s'arribaria a produir el buit.

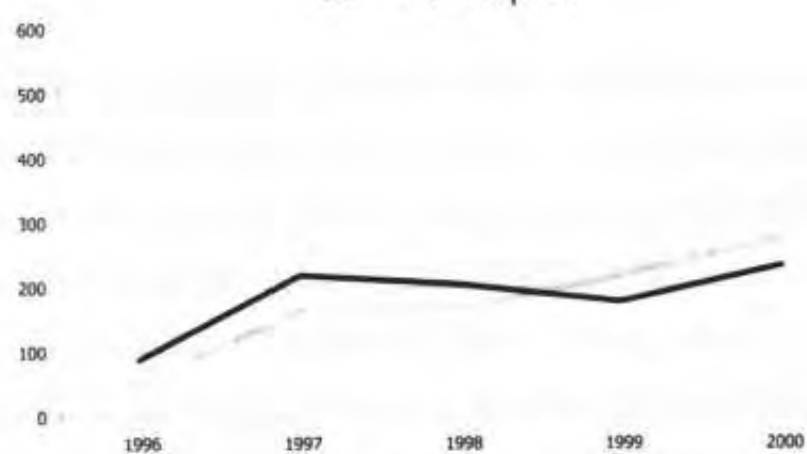
Can Borrell

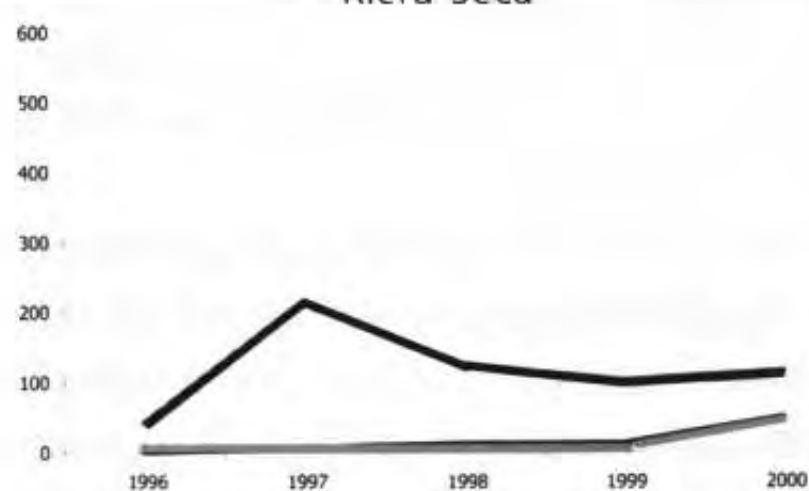
Estació de França

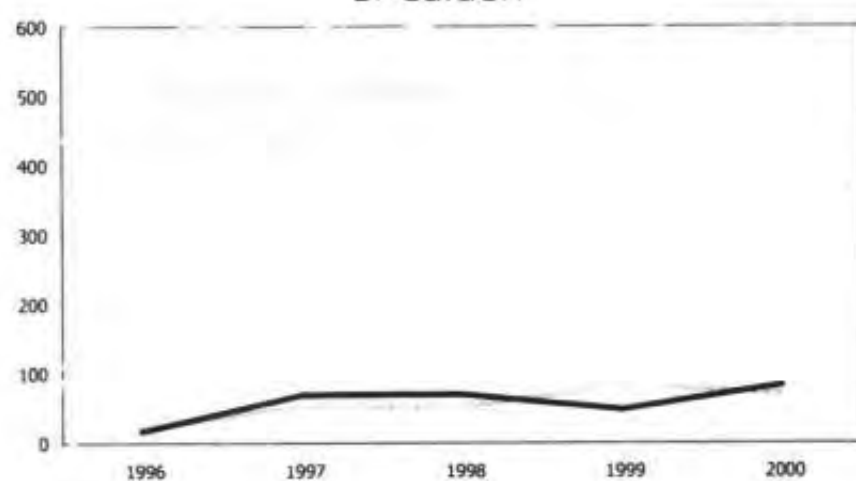
Can Pantiquet

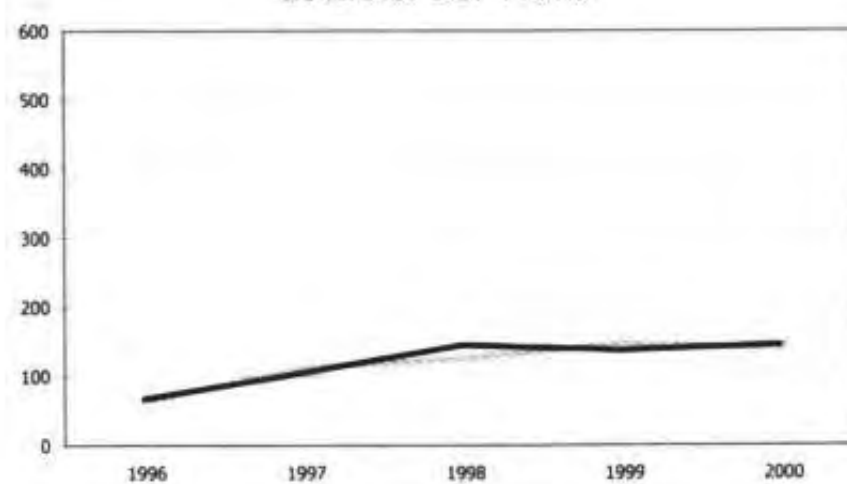
Riera Seca

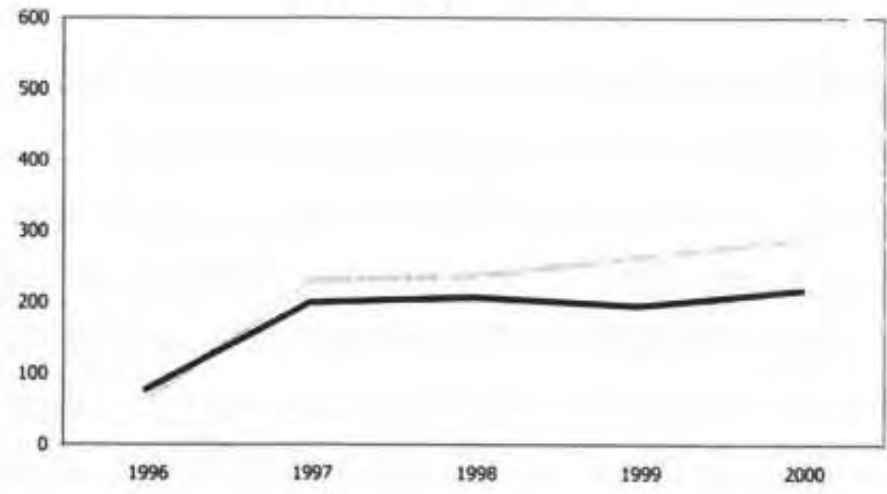
El Calderí

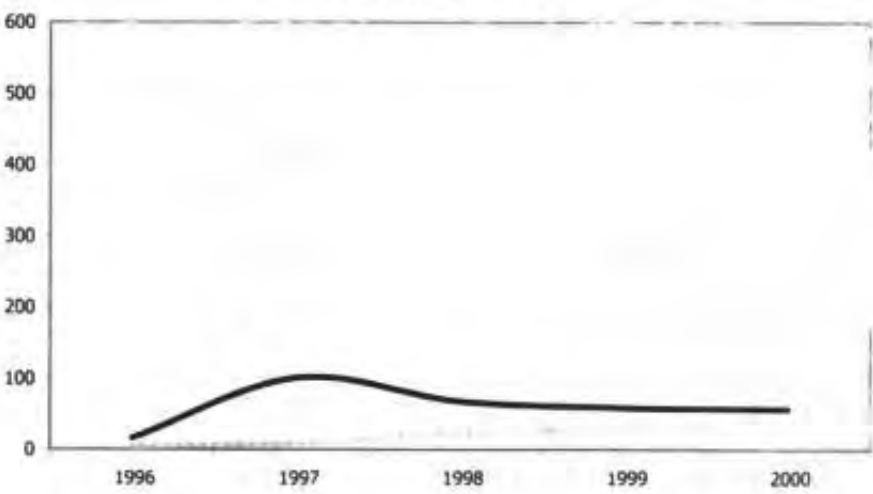
Estació del Nord

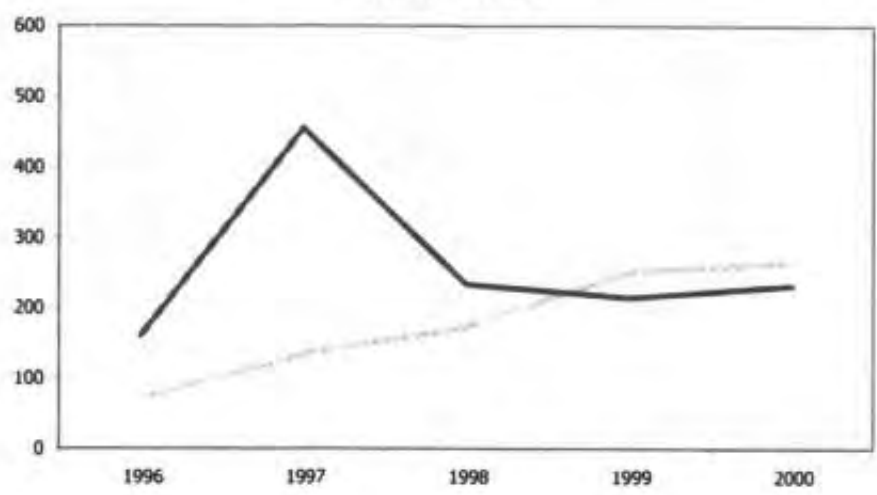
Col legis Nous

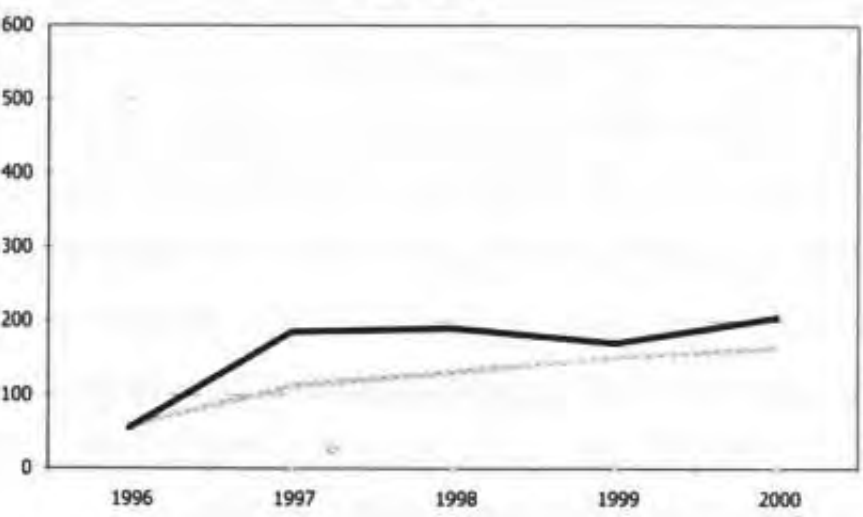
Santa Rosa

Plana Lledó

Centre

ELS NOUS HABITANTS

La següent taula ens mostra a quins barris han anat a parar aquest nous habitants, segons barri d'acollida i tipus de municipi de procedència.

Sembla definir-se una certa relació entre l'origen dels nouvinguts i allò que es busca a Mollet. Mentre els que procedeixen de les àrees centrals de la metròpolis semblen anar a la recerca d'una bona relació qualitat-preu en habitatge nou, i per tant cerquen les zones d'expansió, els que procedeixen dels municipis propers, especialment aquells que venen de llocs on predomina la baixa densitat, semblen atrets pels sectors més centrals de la vila on existeix un transport públic metropolità eficient. Però potser ens resultarà més gràfic veure d'on procedeixen els habitants de cada barri:

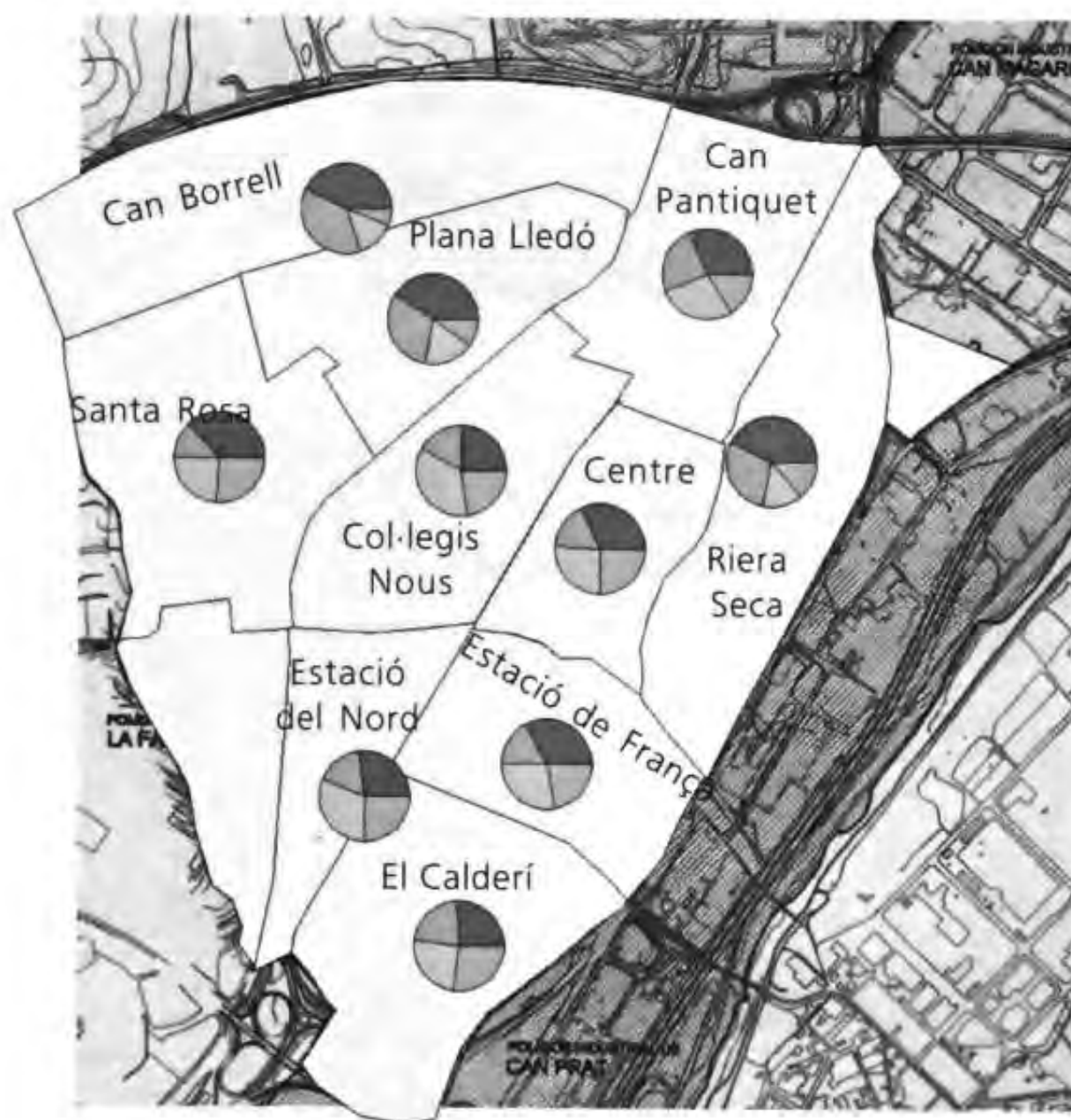
	BCN	la Corona Metropolitana	Vall del Besòs	Municipis propers amb predomini de baixa densitat
Can Borrell	468	406	165	60
Can Pantiquet	201	138	210	70
Estació de França	154	76	133	105
Estació del Nord	92	57	109	85
Plana Lledò	346	245	156	84
Riera Seca	204	138	70	59
Santa Rosa	84	25	45	51
El Calderí	46	22	54	47
Centre	168	88	145	127
Col·legis Nous	128	80	178	118

ELS QUE HAN MARXAT

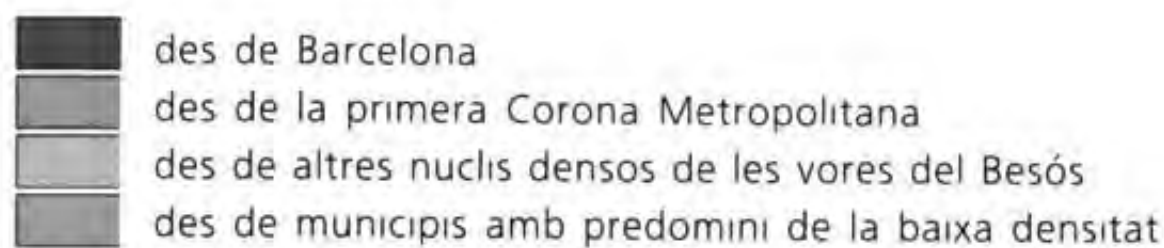
Com era d'esperar, el comportament dels qui marxen es gairebé el contrari. Marxen sobre tot els habitants de les zones més denses i es dirigeixen cap a municipis de baixa densitat. Es veu una relació lògica, ja que marxen més d'allà on les condicions són tot al contrari d'aquests municipis de destinació. Curiosament, els que més van (o més aviat tornen) cap a Barcelona són els dels barris més nous, amb tota seguretat pel fet que es tracta d'habitants metropolitans "purs" que no han arribat a afeblir els seus vincles amb el nucli central i que, per tant, tenen pocs problemes per tornar-hi. Destaca en particular la gran quantitat de població que surt de Can Borrell, que ens estaria parlant d'una residència temporal en aquests barris, a l'espera d'un salt cap a un espai més central.

	BCN	la Corona Metropolitana	Vall del Besòs	Municipis propers amb predomini de baixa densitat
Can Borrell	157	58	89	174
Can Pantiquet	64	39	245	217
Estació de França	58	22	181	175
Estació del Nord	66	19	138	153
Plana Lledò	74	48	229	216
Riera Seca	17	4	12	27
Santa Rosa	9	5	10	39
El Calderí	17	10	95	74
Centre	42	15	140	182
Col·legis Nous	80	29	288	287

En termes percentuals

Origens del arribats

En termes percentuals

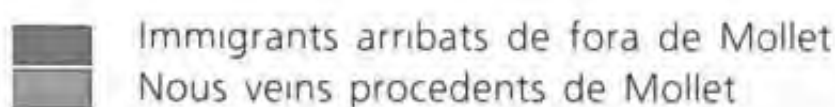

Destinacions dels
que han marxat

- cap a Barcelona
- cap a la primera Corona Metropolitana
- cap a altres nuclis densos de les vores del Besòs
- cap a municipis amb predomini de la baixa densitat

ELS MOVIMENTS INTERNS

Disposem d'informació sobre els barris als que han anat a parar els molletencs que han canviat de residència, i aquesta ens mostra, en compararla amb la distribució dels nous veïns procedents de fora de Mollet, com les preferències d'uns i altres no coincideixen. La major part dels que arriben de fora de Mollet, ho fan als barris del nord, on ha estat més important l'oferta de nous conjunts residencials. Per contra, als barris del sud, on l'oferta de nous habitatges ha estat més puntual, arriben a predominar els trasllats des de l'interior de Mollet. Una deducció directa seria el paper que té la imatge d'un «nou espai» de cara a atreure població de fora, mentre que els canvis interiors vindrien afavorits per una major relació amb determinats barris, o bé per un major coneixement del funcionament de la ciutat.

DIAGNOSI

En un retrat de la població actual de Mollet caldria destacar els següents trets:

1. una població jove, en vies de ser-ho encara més
2. en gran part dedicada a les activitats industrials (i de serveis assimilables)
3. que en general treballa a prop de la seva residència
4. que tendeix a ser cada cop més metropolitana
5. i que té una proporció de població «en òrbita» que utilitza Mollet com a centre de referència, encara que estiguin empadronats a d'altres municipis

1) La població més jove, en edat pre-escolar, ha augmentat molt. I pel tipus de moviments migratoris que es donen, és possible que aquest sector es mantingui elevat durant un temps. Això es degut a que els que marxen ho fan amb nens més grans i els que arriben estan en plena etapa reproductora, en tant que són famílies a la recerca de pisos més adaptats a les seves noves necessitats. Els naixements per barri ens mostren una relació directa entre els barris amb més habitatges de nova construcció i el nombre de naixements en els darrers cinc anys.

És evident que les qüestions anteriors plantegen un problema important d'infraestructura escolar per als propers anys, en tant que si aquesta està dimensionada per les condicions actuals (força estables) es veurà desbordada per la demanda d'aquí a tres anys. Fins i tot és possible que molts dels nens que han marxat a viure als municipis propers encara depenen de Mollet pel col·legi. Així doncs, podem formalitzar una primera conclusió: el creixement de la població en edat pre-escolar és molt important.

2) Aquest fet es contrasta tant amb la població ocupada en el sector com pel nivell de renda, relativament baix, que es situava el 1996 uns 15 punts per sota de la mitjana de Catalunya. El nivell de formació també és baix. Aquest retrat ens està parlant d'una abundància de tècnics mitjos, operaris i personal subaltern, que fa funcionar el gran nombre d'empreses industrials i de logística que es localitzen en les proximitats.

3) Aquest fet es contrasta molt bé amb els mapes de mobilitat obligada que hem vist. La gran majoria dels habitants de Mollet es mou dins d'un àmbit més comarcal que no pas metropolità, encara que, com veurem al punt següent, aquest patró està canviant a causa de l'arribada de nous pobladors.

Una bona part de la població viu a Mollet per la relació qualitat-preu de l'habitatge i per la proximitat a les indústries, sector que el 1996 encara ocupava la meitat de la població. Molt més si hi afegim els que tenen una feina que figura com a servei però que en realitat és purament industrial, com ara els grans magatzems de distribució.

4) Mollet ha evolucionat d'una ciutat industrial tradicional cap a un «barri metropolità» de l'Àrea Metropolitana de BCN. No creix com una estructura coherent en si mateixa, amb un augment d'un determinat estrat social, com per exemple durant les migracions dels anys 60, sinó que senzillament ofereix una residència amb una localització i condicions econòmiques i de serveis determinades, que la fa atractiva per a un determinat estrat social, que l'ocupa i, podem aventurar, l'ocuparà en un futur.

5) Hi ha motius per pensar que una bona part de la població que ha sortit en els darrers anys s'ha dirigit cap a punts propers, de forma que poden mantenir una certa relació de dependència amb Mollet: escola, oci, vida social, compres.

Podem intuir que a Mollet existeix una població «dual»: una que té la ciutat com a centre, tot i que en part no hi resideixi, i una altra que té Barcelona com a referent, que veu Mollet com un lloc (temporal?) de residència que ofereix bons serveis a bon preu.

QÜESTIONS OBERTES

UNA POBLACIÓ EXCESSIVAMENT UNIFORME?

El tipus d'oferta immobiliària que s'està fent és potser massa uniforme?

Atreu un estrat de població molt concreta: treballadors dels sectors indústria i comerç de nivell mig o mig-baix?

Caminaria així Mollet cap a una mena de monocultiu social?

És Mollet «víctima» d'una seva determinada imatge externa?

És realment tan inestable la població? La magnitud de les sortides, tot i que sembla similar a la de les ciutats madures de l'entorn, així ens ho mostraria respecte als que marxen cap a la baixa densitat i no s'allunyen, però el nombre dels que marxen cap al centre de l'Àrea Metropolitana és prou important com per cercar resposta a la demanda. Perquè en marxen tants?

UNA POBLACIÓ MOLT JOVE

L'augment de població en edat preescolar pot condicionar canvis importants en la política social. No ens enfrontem, sembla, a una ciutat madura típica europea, en la que la població de gent gran tendeix a prendre la prioritat, sinó més aviat a un barri perifèric metropolità molt dinàmic, on predominaria la població jove.

UNA POBLACIÓ MÉS RADICADA A MOLLET

Pot funcionar realment com a centre d'un Mollet difús, en el que bona part dels molletencs reals visquin a zones de baixa densitat en els voltants i tinguin com a referència urbana Mollet? O més aviat la dispersió, en un futur no molt

llunyà, farà que es trenquin aquestes relacions i aquests es deslliguin definitivament de Mollet?

Els canvis econòmics marquen, ben segur, una tendència cap a l'augment del sector serveis en detriment dels altres. No és aquesta una oportunitat per crear llocs de treball en aquest camp i lligar així part de la població «flotant», «metropolitana», al poble.

Cal obrir possibilitats en aquest camp: locals per a petites noves empreses, «nous espais productius», obrir la porta al canvi sense deixar la ciutat.

UNA POBLACIÓ METROPOLITANA QUE CALDRIA INTEGRAR MÉS

Una altra forma de potenciar la diversitat social seria replantejar el potencial que ofereix Mollet respecte a l'accessibilitat al centre de l'Àrea Metropolitana. Una millora (qualitativa, quantitativa) en els transports públics i una oferta d'habitatge en relació amb aquests (àrees de les estacions).

No és urgent crear una imatge renovada del paper de Mollet dins l'Àrea Metropolitana?

D'altra banda, si realment comença a funcionar com a «barri metropolità» més que com a ciutat, es poden desprendre canvis substancials en les necessitats i també en les expectatives vitals dels seus habitants.

Notes

1. Les dades demogràfiques que abasten des de l'abril de 1996, data de formació de la base de dades municipal, fins a febrer de 2001
2. A febrer de 2001. Aquest valor s'aproxima extraordinàriament al previst per Galup el 1996
3. Totes les dades procedeixen d'elaboracions realitzades a partir de la base de dades del padró de l'Ajuntament, però donat que aquesta no és molt exacta en molts aspectes, algunes dades han estat estimades, com la mortalitat.
4. Només dels procedents de la província de Barcelona

Apunts per a la història de la indústria ciclista de Mollet.

Una conversa amb Antonio Basoli i Rabasa *

*Ramon Boter de Palau i Gallifa
Samuel Palacín i Fàbregas
Geògrafs*

 abasa, Solà, Basoli, Filbà, Enrich, Isern, etc. són cognoms molletans que no es poden dissociar de la indústria ciclista local de la primera meitat del segle XX. Per parlar d'aquests tallers, i de com en alguns casos han derivat a la indústria de la motocicleta, hem anat a trobar al Sr. Antonio Basoli i Rabasa. El nostre interlocutor, comerciant i empresari de la indústria auxiliar de la motocicleta, molt amablement, ha acceptat respondre'ns una sèrie de preguntes que li hem formulat.

Parlar d'Antonio Basoli i Rabasa és parlar d'una persona íntimament lligada al món de la bicicleta i del motociclisme al nostre país, i a Mollet en particular. Ens podríeu comentar a partir de quin moment establíu aquests vincles amb la ciutat?

Bé, la meva relació amb Mollet sempre ha estat i continua sent molt estreta. De fet, sóc molletà de naixement. Vaig venir al món en aquesta ciutat, llavors un petit poble, el 27 d'agost de 1927, al número 1 del carrer de Sant Oleguer. Aquesta casa on vaig néixer era molt propera a l'església de Sant Vicenç. Des de llavors i fins avui, la meva vida ha girat sempre a l'entorn de Mollet, on actualment hi resideixo amb la meva esposa Montserrat Ferret i Pujol.

* Aquesta entrevista ha estat elaborada a partir de dues converses tingudes amb el Sr. Antonio Basoli i Rabasa els dies 31 d'octubre i 13 de novembre de 2002. La conversa ha tingut lloc a la botiga Basoli del carrer de Berenguer III, núm. 62 de Mollet del Vallès. Agraïm les informacions complementàries facilitades pels germans Andreu i Josep Solà i Rabasa, Montserrat Ferret i Pujol i Antoni Basoli i Ferret.

El component biogràfic sovint resulta imprescindible per tal d'entendre la trajectòria vital de les persones i, en definitiva, de les famílies. Ens agradaria que, breument, ens parléssiu dels vostres avantpassats.

El meu avi matern, Andreu Rabasa i Cuberas provenia de Vilamur, poblet del Pirineu lleidatà proper al Port del Cantó. Era fill d'una família de pastors. L'avi Andreu era mosso d'esquadra i al llarg de la seva vida professional va estar destinat a diversos pobles de Catalunya. Es casà amb Rita Singla i Vila. Fruit d'aquest matrimoni van néixer cinc fills amb el següent ordre: la Margarita (la meva mare), en Simeón, en Papitu, la Teresina i en Joan. Els quatre primers van néixer a Prats de Rei i el darrer fill, en Joan, vingué al món a la Pobla de Lillet. Els mèrits de l'avi dins el cos dels mossos d'esquadra van fer que el traslladessin d'aquest llogarret pirinenc a una població més gran. Aquesta vegada la nova destinació va ser Mollet del Vallès, un poble petit, però amb una indústria emergent, era l'any 1914. La meva mare, Margarita, en aquest poble va aconseguir les seves primeres feines, i a partir d'aquell moment la família Rabasa s'establí definitivament a Mollet. La mare, al cap de vuit anys de l'arribada a Mollet, va conèixer el meu pare, Antonio Basoli i Valls.

Margarita Rabasa i Singla, en bicicleta, pel carrer de Berenguer III a principis dels anys vint. Col·lecció Antonio Basoli i Rabasa

Ens heu parlat de la branca familiar per part de mare, però què ens podríeu dir en relació als orígens de la seva família paterna?

Els Basoli eren pagesos originaris del Bruc, poble al peu de la muntanya de Montserrat. El meu besavi, Antonio Basoli i Sabaté –casat amb Teresa Estrada i Marcet– es dedicava a la vinya. Era una persona humil i que no sabia escriure, però ell mateix es va construir una casa al Bruc, propietat que encara roman en mans de la família. Els meus avis paterns eren Marcelino Basoli i Estrada i Pepeta Valls i Torres. Aquest matrimoni va tenir tres fills: l'Antonio (el meu pare), la Teresa i l'Andreu. El pare va arribar a Mollet l'any 1922 i va conèixer la mare. El 1925 es van casar i jo vaig néixer dos anys més tard. El meu germà Andreu va néixer el 1929. El pare, entre d'altres llocs, va treballar a l'Hotel Colón, a Barcelona, i a l'Hostal La Marinette a Mollet. De fet, la seva aspiració era arrendar un negoci del sector de l'hosteleria i la restauració. Però el delicat estat de salut de la mare i l'excés d'hores de dedicació que comporta l'hosteleria el van fer desistir. Aleshores, als anys trenta, va començar a treballar al taller de reparació de bicicletes del seu cunyat, en Simeón Rabasa i Singla. És a dir, per tant, que a partir d'aquell moment la família Basoli passa a vincular-se al món de les bicicletes.

Ara que heu esmentat en Simeón Rabasa, ens podríeu comentar com va anar la fundació de la fàbrica de bicicletes i motocicletes de la marca RABASA-DERBI?

Per explicar els inicis de la fàbrica cal remuntar-nos als anys de joventut d'en Simeón, el meu oncle. Simeón començà a treballar d'adolescent en diverses feines. Entre d'altres tasques, treballà en una botiga de queviures a Barcelona, a La Pelleria, arrencant soques d'arbres a la Conreria, etc. A banda de tot això, començà a arreglar bicicletes. Les primeres bicicletes les reparava a la cuina –de 4 m² de superfície– de la casa dels avis del carrer Sant Oleguer, número 1; la casa, com ja he dit, en què vaig néixer. Finalment, l'any 1922, Simeón inaugura un petit taller de reparació i lloguer de bicicletes amb l'ajut dels seus germans. Posteriorment, l'any 1925, amplià el negoci i fundà, conjuntament amb el seu cunyat Vicenç Solà i Pujol, el taller de bicicletes RABASA-SOLÀ. Aquests dos oncles meus tenien el taller ens els baixos de Can Solà, casa situada davant de l'església de Sant Vicenç. Al cap de quatre anys, el 1929, Simeón Rabasa i Vicenç Solà es van independitzar. D'una banda, Rabasa buscà uns terrenys a Martorelles i aixecà les naus del taller de BICICLETAS RABASA; i, de l'altra, Solà continuà al taller que tenia en els baixos de Can Solà, és a dir de casa seva.

I com passà tota aquesta indústria ciclista al món de les motocicletes?

Bé, l'evolució del món de la bicicleta al ciclomotor en l'empresa de Rabasa es va fer amb uns quants anys i moltes hores de treball. De la mateixa manera en el cas dels tallers de Solà. Simeón, abans no construï la primera motocicleta,

va estar força temps construint components per bicicletes (quadres, parafangs, forquilles, etc.). Solá també va recórrer un llarg camí fins que no va fabricar el primer ciclomotor. El cas és que aquell parell de tallers de bicicletes d'abans de la guerra van derivar, a partir dels anys cinquanta, a dues indústries de motocicletes molletanes molt potents a nivell nacional. Per un costat, Simeón Rabasa creà la companyia NACIONAL MOTOR, SA, l'any 1950; i, de l'altre, Vicenç Solá creà l'empresa INDUSTRIA CICLISTA VICENTE SOLÁ.

Les vicissituds de Simeón Rabasa i DERBI, probablement, s'han difós més que la trajectòria empresarial de Vicenç Solá; ens podríeu comentar una mica la història d'aquesta altra marca de ciclomotors molletana?

Bé, seguint el fil de la conversa, us deia que Solá creà l'empresa INDUSTRIA CICLISTA VICENTE SOLÁ. Aquesta societat, l'any 1957, canvià de raó social i es passà a denominar INDUSTRIA CICLISTA SOLÁ, SA (ICSSA). L'any 1962, amb la jubilació de Vicenç Solá i Pujol, l'empresa passà en mans dels seus fills Andreu i Josep Solá i Rabasa. Aquesta fàbrica, a meitats dels anys cinquanta, començà a produir ciclomotors, els quals sortien al mercat amb la marca DUCSON. A banda d'això, continuà produint peces per a bicicletes com ja havia fet Vicenç Solá abans de la Guerra Civil. De fet Solá, durant molts anys, fou un dels productors més importants d'Europa de caixes del pedaler. Aquesta empresa també va ser la número ú d'Espanya en fabricació de parafangs. La INDUSTRIA CICLISTA SOLÁ, SA (ICSSA) està situada a cavall dels carrers d'Espanya, de Portugal i de Vidal i Barraquer. A part de la faceta industrial, DUCSON –a nivell esportiu– va tenir molt d'èxit en les competicions de moto. Aquesta marca, fins i tot, a principis dels seixanta tenia un equip més competitiu en relació a les motos de carreres DERBI de la mateixa època. Abans de continuar parlant de les motocicletes i del món de la indústria, però, m'agradaria explicar una anècdota ben curiosa en relació a les bicicletes.

Endavant...

Les primeres dones de Mollet que van anar en bicicleta van ser la meva mare Margarita i la seva germana Teresina Rabasa i Singla. Era a la dècada dels vint. Recordo que la mare sempre m'explicava que una dona en bicicleta era molt mal vista al poble. A més a més, un dels grans dilemes de l'època era el tipus de vestit que havien de portar, ja que les dones d'aleshores vestien faldilles. Per tal d'evitar situacions compromeses, la mare i la meva tia es van fer unes faldilles amb les vores plenes de perdigons de caçar. D'aquesta manera s'asseguraven que un cop de vent no els fés una mala passada... Ben segur que era una solució molt elemental, però pràctica a la vegada.

Participacio d'Antonio Basoli i Rabasa en una Gymkhana a Santa Perpètua de Mogoda (1950) El ciclomotor es un SRS 49cc, el primer model integrament construït per Rabasa Col·leccio Antonio Basoli i Rabasa

Déu n'hi do...!!! Retornant al fil de la conversa, ens podrieu explicar quan es comencen a fabricar les primeres motos DERBI?

Papitu i Simeón Rabasa van construir una primera motocicleta Rabasa amb motor Williers, a la dècada dels quaranta. A continuació, el 1946, es construï el model SRS. Aquest model portava un motor marca IRESA, de 48 cc, el qual li permetia assolir els 45 km / h. El nom SRS correspon a les sigles de Simeón Rabasa i Singla. La gent, d'aquestes sigles, en to irònic, deien que significava «Se Rompe Sola», ja que la moto tenia un xassís i unes rodes força fràgils. En relació a la SRS, el meu germà Andreu la va fer servir per recórrer tot Espanya amb dos objectius: El primer, per donar-la a conèixer en el mercat, i el segon, per començar a crear una xarxa de concessionaris de motocicletes. La primera DERBI, nom comercial format a partir de l'abreviació de «Derivados de la Bicicleta», va ser la 250 cc. Aquest model, inspirat en la moto txeca JAVA, es va presentar al mercat l'any 1950. El primer èxit comercial de la marca va venir de mans de la DERBI 98 cc. Aquest model evolucionà de la DERBI 95cc, amb motor de 2 temps i dos pistons amb cambra d'explosió comuna. Després ja van seguir d'altres models.

Ens imaginem que els anys seixanta deurien ser molt bons moments per a la indústria dels ciclomotors. ...

Sí. Cal tenir present que l'evolució natural del transport va partir de la bicicleta per passar al ciclomotor de 50cc, per tant les indústries de Mollet, amb la tradició que hi havia en la indústria ciclista, van afrontar la construcció de ciclomotors amb molt èxit. Als anys seixanta hi havia moltes marques espanyoles dedicades a la fabricació de ciclomotors, però, entre les que més bona acceptació tenien al mercat hi havia DERBI i DUCSON. És ben curiós que aquestes marques, com la resta d'indústries del sector, derivaven directament de la indústria de les bicicletes. De fet, si ens parem a pensar, és força lògic, perquè un ciclomotor no és res més que una bicicleta amb un motor de 49 cc. Aquells anys la producció de DERBI i DUCSON era pel mercat nacional, encara no s'exportava.

Ara que heu fet esment, també, de ciclomotors DUCSON, la coexistència de les dues marques de ciclomotors pràcticament en una mateixa població va generar una indústria auxiliar de la motocicleta?

Sí, efectivament. Pensem que a Mollet, com a conseqüència de l'existència de DUCSON, i a Martorelles de RABASA-DERBI, moltes persones tre-

Antonio Basoli i Rabasa amb la DERBI 250 cc, davant del moll de càrrega de l'estació de França (1951). Col·lecció Antonio Basoli i Rabasa

ballaren directa o indirectament per aquestes fàbriques. Per exemple, a Mollet hi havia moltes persones que sota l'escala de casa seva tenien un torn o una fressadora per fer els acabats de les peces dels motors. O bé, sense anar més lluny, a la foneria que tinc, durant molts anys hem fabricat peces d'alumini pels motors de les DERBI. Ara bé, això, amb els anys, es va anar acabant. A mesura que la fàbrica DERBI guanyà en potencial, passà a tenir capacitat per construir-se ella mateixa els components.

DERBI encara es fabrica els components?

No, en certa manera es com si s'hagués tornat als orígens. És a dir que DERBI compra els components i a la fàbrica el que fan, essencialment, és muntar motos en cadena. És una manera de treballar que han adoptat gairebé totes les fàbriques del món del sector de les motocicletes i de l'automoció. Per cert, ara que parlo de l'automoció, hi ha un aspecte de la vida industrial de Mollet que no es massa conegut.

A què us referiu?

Que als anys cinquanta a Mollet hi havia una sèrie d'industrials catalans que tenien previst construir una fàbrica d'automòbils. L'impulsor principal del projecte era el meu oncle Simeón Rabasa. En el projecte es contemplava aixecar una fàbrica d'automòbils a la finca de Can Prat. Malauradament, però, aquesta iniciativa no va prosperar, ja que des de Madrid no van arribar a donar mai els permisos necessaris. Sempre he pensat que si la proposta hagués vingut de Terol, o bé de Madrid, tot haurien estat facilitats. Probablement, si el projecte hagués reeixit, ara a Mollet tindríem una de les indústries de l'automoció més importants del país. La idea era construir automòbils inspirats en els models de la marca alemanya Lloyd. Encara que l'empresa no va tirar endavant, a l'Hostal de Can Prat es van fer una sèrie de proves i, fins i tot, es va arribar a construir algun cotxe. En concret, si mal no recordo, se'n van arribar a construir dos a tres. A manera d'anècdota, les unitats que es van fabricar es van realitzar a la sala on ara hi ha el gran menjador de l'Hostal de Can Prat. També us puc dir que bona part dels components del motor dels cotxes que es van arribar a materialitzar es realitzaren a la «Fundición de Antonio Basoli». A banda de la meva aportació en la construcció d'aquests cotxes també hi van intervenir, entre d'altres, l'enginyer Cardonets i l'Andreu Rabasa i Negre, el meu cosí. Per cert, l'Andreu, al cap d'uns anys, seria el successor de Simeón en la direcció de l'empresa RABASA-DERBI.

Els germans Antonio i Andreu Basoli i Rabasa amb el seu cosí Andreu Rabasa i Negre (al centre de la foto), fill del fundador de DERBI. (Dècada dels noranta).

Col·lecció Antonio Basoli i Rabasa.

Per cert, en un parell d'ocasions ens heu fet esment de la «Fundición de Antonio Basoli», ens podríeu fer cinc cèntims de la història d'aquesta foneria?

Bé, parlar de la "Fundición de Antonio Basoli" és parlar, en definitiva, dels negocis de la família Basoli. Per tant, per contextualitzar les activitats de la foneria, permetint-me, abans, explicar-los com començà Antonio Basoli i Valls a treballar en el món de ls bicicletes. El meu pare, després d'abandonar el sector de l'hosteleria, treballà una temporada d'encarregat en el taller BICICLETAS RABASA. Aquella temporada li serví d'aprenentatge i, a partir de 1931, fundà un taller propi de bicicletes. Aquest primer establiment estava situat al carrer de Berenguer III, en l'immoble on actualment hi ha el forn de pa Corbalan. En aquest taller el meu pare hi arreglava bicicletes, però també hi fabricava components. Posteriorment, en la immediata postguerra, deixà de banda la producció de components i fundà la botiga del carrer de Berenguer III. En concret, aquest establiment estava al costat de l'edifici on hi havia antigament el BANCO CENTRAL de Mollet. A la botiga hi veníem bicicletes i, a partir de l'any 1945, es van començar a vendre motos. Un dels primers models que es van vendre va ser la GUZZI 65 cc. Posteriorment la botiga va esdevenir agent oficial de la marca DERBI. A

part del taller, primer, i la botiga, deprés, la meva mare tenia una botiga de vetes i fils en el mateix carrer de Berenguer III. La botiga es deia «La Preferida» i es venien –com molt bé indica el seu nom– vetes i fils i espardenyes.

Ens imaginem que, a principis dels anys quaranta, vos encara no estàrieu vinculat a la botiga i al taller del vostre pare?

Acabada la guerra el meu germà Andeu i jo erem uns adolescents, que, bo i no participar directament en el negocis familiars, vam començar a treballar, perquè era una època econòmicament molt dura. Per exemple, els diumenges amb el meu germà llogàvem bicicletes. En l'espai on ara hi ha el Casal Cultural hi havia una pista de patinatge, en la qual també hi llogàvem patins. Un cop més grans, el meu germà compaginà els estudis de piano i el treball. En concret, l'Andreu començà a treballar de comptable i de viatjant a l'empresa BICICLETAS RABASA. I jo vaig estudiar peritatge industrial a l'escola d'enginyeria industrial de Terrassa. El 1946 vaig acabar la carrera i l'any 1951 em vaig col·legiar al Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona. Mentre estudiava ajudava al meu pare a reparar bicicletes. Un cop finalitzats els estudis universitaris vaig treballar a la foneria Trullàs de Granollers. Aquells anys d'aprenentatge van ser claus, ja que després d'aquella experiència, cap a l'any 1951, vaig fundar la REFINERIA ORIENTAL que, posteriorment, passà a ser la FUNDICIÓN DE METALES NO FERRICOS BASOLI.

Per cert, ens podríeu comentar quin tipus d'activitat es fa en una indústria d'aquest tipus?

A la «Fundición de Antonio Basoli» fem l'activitat pròpia d'una foneria. En aquest tipus d'indústria es realitza la fosa de metalls i aliatges per, a continuació, abocar el metall fos dins el motlle amb la finalitat d'obtenir peces metàl·liques. Durant els primers anys de la foneria fabricàvem, sobretot, les peces dels motors DERBI; va arribar un moment, però, que pel tema dels costos, a mi no em va interessar treballar per aquesta fàbrica i vaig estar 10 o 15 anys sense fer una sola peça per DERBI. Durant tots aquells anys vaig treballar molt per l'empresa de balances MOBBA, de Badalona. Ara, en canvi, torno a treballar per DERBI; per exemple fabriquem les culates dels motors de 49 cc de DERBI refrigerats per líquid. A banda d'aquesta empresa el grup Basoli, format pel meu germà, el meu fill Antoni i els meus nebots, tenim una xarxa de botigues de motocicletes en diferents punts de Catalunya. (Mollet, Granollers, Badalona, Sabadell i Girona).

Operari de la «Fundición de Antonio Basoli» desbarbant una culata de motor DERBI de 49 cc. (2002). Col·lecció Samuel Palacín i Fàbregas.

En un altre ordre de coses, la competició en el món del motociclisme és, en bona part, causa i conseqüència del desenvolupament d'una indústria motociclista local; ens podríeu explicar els inicis de la marca DERBI en el món de la competició?

L'impulsor de DERBI en el món de la competició va ser el meu oncle Papitu Rabasa. De fet, des de ben jove ja era un apassionat de les motos de carreres. Abans de la Guerra Civil ell i el seu amic molletà Gabriel Balcells ja participaven en curses de motocicletes. D'aquella època, una de les proves amb més anomenada es feia al circuit de l'Ametlla. Era una volta per diverses carreteres de la comarca en una cursa de velocitat pura. Per cert, Balcells, malauradament, va perdre la seva esposa en el bombardeig dels Quatre Cantons, que tingué lloc durant la Guerra Civil. Balcells, després de la guerra, va refer la seva vida i tornà al món de la competició amb DERBI. Aquest corredor, pels volts del anys cinquanta, en una carrera de Sabadell va tenir un desafortunat accident que li va costar la vida. Heu de pensar que abans les condicions de seguretat en les carreres de motos eren ínfimes. A més, cal tenir present que les motos de 500 cc d'aquelles èpoques, en les rectes, ja podien assolir velocitats superiors als 120 km/h.

D'aquella època quins altres pilots van córrer amb DERBI?

Altres pilots destacats dels anys cinquanta i seixanta eren, entre d'altres, Jaume Pahisa, Josep Maseras, Josep M. Busquets i el meu germà Andreu Basoli. Als anys cinquanta, el meu germà era un dels millors motoristes d'Espanya en

les proves de moto-cross i regularitat. Precisament pel fet de tenir bones aptituds en les proves de regularitat, la marca d'automòbils PEGASO el va fitxar com a copilot de Joaquín Palacios.

Excuseu-nos, PEGASO no és una marca de camions?

Sí, efectivament, però PEGASO durant uns quans anys també fabricà automòbils. La segona meitat dels anys quaranta es fundà ENASA (Empresa Nacional de Autocamiones, S.A.), la qual, sobretot, fabricava els camions de la marca PEGASO. El règim franquista, amb l'afany de donar una imatge de modernitat al país, va decidir que ENASA també fabriqués automòbils. Els PEGASO que es van fabricar eren uns cotxes esportius de «super luxe» i de competició molt bonics. L'artífex de l'aventura automobilística de PEGASO va ser Wifredo Ricart, enginyer barceloní que durant la II Guerra Mundial havia treballat a la marca italiana ALFA ROMEO. D'automòbils PEGASO no se'n van construir gaires, per aquesta raó són molt apreciats entre els col·leccionistes de vehicles antics.

Els automòbils PEGASO, a nivell esportiu, van fer bon paper?

Sí, en especial, en les competicions de caràcter nacional. A nivell internacional van ser presents en curses tan mítiques com a les 24 hores de Le Mans, a Montecarlo o a la Carrera Panamericana. A banda del meu germà, Andreu Basoli, els corredors de l'equip PEGASO foren Joan Jover, Joaquín Palacios, Paco Godia, etc. A part del vessant més competitiu, el PEGASO model Z-102, l'any 1951 va ser presentat com el cotxe comercial més veloç del món. En unes proves fetes a Bèlgica aquest vehicle va arribar a una velocitat punta propera als 250 km/h. Per tant, es va considerar el cotxe esportiu –no de competició– més ràpid del moment.

Els corredors Joaquín Palacios (pilot) i Andreu Basoli i Rabasa (copilot) amb el model PANAMERICANA de PEGASO. La celebració de la «I Vuelta a Cataluña» (1954) serví per presentar aquest vehicle en societat. Col·lecció Antonio Basoli i Rabasa.

Després d'aquest parèntesi, en relació a la història de la indústria de l'automòbil espanyola, ens podríeu comentar com van ser els inicis de DERBI en el món de la competició internacional?

DERBI començà a participar en competicions internacionals a principis dels anys seixanta. En els seus inicis, en els circuits mundials, una marca rival a superar era KREIDLER. Eren unes motos alemanyes de 49 cc que portaven unes caixes de canvi de 7 o 8 velocitats, en canvi les DERBI de competició inicialment només en portaven 3 o 4. Ara bé, a partir del moment que els motors DERBI van millorar i es van equiparar a les motos alemanes, la marca catalana va començar a recollir títols internacionals. En aquesta cursa per assolir bons resultats al campionat del món va ser molt important comptar amb uns corredors molt bons, dels quals destacà, sobretot, Ángel Nieto. I més recentment Jorge Martínez «Aspar» i Manuel Herreros «Champi». Aquest tres pilots citats van ser campions del món de motociclisme en diverses categories amb les motos DERBI.

Ens imaginem que per assolir un palmarès internacional tan brillant DERBI deuria tenir un equip d'enginyers de motos de competició molt bons...

Recordo una temporada en què la marca HONDA, amb un gran pressupost per la competició, volia fitxar l'enginyer de la marca i no el va trobar. I saben per què? Doncs, simplement, perquè no existia. La clau de l'èxit de les motos de competició era la feina en equip; és a dir era fruit d'una tasca feta amb molta il·lusió per un gran nombre de professionals que treballaven de valent, tant a la fàbrica com en els circuits. A DERBI, repeteixo, sempre han estat gent pràctica; en una taula sempre s'han assegut un encarregat, un fonedor, un «xispes», un xapista, etc. i d'aquesta forma s'han guanyat mundials. De tota manera, dues de les persones clau de l'èxit en la competició durant anys han estat: en Papitu Rabasa i en Francesc Tombas. El meu oncle Papitu per la seva gran passió per la competició i tenacitat en el treball. I Tombas perquè és un mecànic molt bon preparador, el qual s'ha guanyat el sobrenom de «Mago de DERBI».

Per finalitzar la conversa, ens podríeu comentar quina és la seva visió del panorama actual del campionats del món de motociclisme?

El món de la competició ha canviat molt. Actualment, les marques vencedores són aquelles que inverteixen més diners en l'equip; per tant s'ha convertit en un negoci molt important. De la mateixa manera, els pilots d'ara són uns professionals de l'esport, que, en definitiva, són com les fitxes dels jugadors del futbol... Abans, els qui competien ho feien per afició; ara, en canvi, els pilots

Antonio Basoli i Rabasa amb la primera bicicleta de joguet de la marca Basoli (2002)
Col·lecció Samuel Palacin i Fabregas

són uns professionals que arrisquen molt per guanyar i, de fet, si van més ràpid i s'exposen més a les caigudes és perquè els circuits internacionals s'han millorat molt en seguretat

Teófilo Valero, encarregat de la «Fundición de Antonio Basoli» colant una culata (2002) Col·lecció Antonio Basoli i Rabasa

És el capvespre quan deixem el Sr Antonio Basoli i Rabasa. Abans ens convidava, però, a fer una visita a la «Fundición de Antonio Basoli», situada al capdavall de la rambla de Balmes. Allí ens espera en Teófilo Valero, encarregat de la foneria. Molt amablement, ens fa una petita demostració de com es fabriquen els components d'alumini dels motors. Valero, amb professionalitat, treu el cullerot de l'olla de gresol que conté alumini fos a una temperatura de 700 C i el posa dins el contenidor del motlle de la màquina d'injectar. I amb pocs segons ens treu una peça de motor ja feta.. És formidable!!! exclamem. Nosaltres, profans en la matèria, quedem meravellats de com es fabrica una peça de motor. Ara –ens comenta Valero– només restarà desbarbar la peça, és a dir, treure'n les rebaves per tal que pugui anar, a continuació, cap a la fàbrica.

Una vegada marxem de la foneria –tot fent un cafè en un conegut bar de la plaça de Prat de la Riba– comentem la rellevància que ha tingut el món de les bicicletes i de les motos en el Mollet del segle XX; una importància tant des de la perspectiva econòmica i esportiva com social que –en certs aspectes– ha transcendit molt més enllà de l'àmbit estrictament local. El fenomen de les

bicicletes i les motos a Mollet, pensem, no ha estat gratuït. En tot cas, creiem que si Mollet ha anat «sobre rodes» ha estat gràcies a la tenacitat i l'esforç d'unes quantes famílies que han sabut generar riquesa i benestar. Però que, per sobre de tot, han actuat amb un esperit que es sintetitza en: UNA GRAN PASSIÓ PER LES BICICLETES I EL MOTOR.

Bibliografia i pàgines WEB d'interès

Llibres i revistes

- A.A.V.V. (1987): *Rabasa Derbi, 1922-1982*. Barcelona. Ed. Juventud, SA.
- A.A.V.V. (1987): *Rabasa Derbi, 1922-1987*. Esplugues de Llobregat. Ed. Rabasa-Derbi.
- HERNANDEZ, Carlos (Any desconegut): *Un caballo de carreras. PEGASO Z-102 B/3,2 de competición*. Dins la revista *Motor Clásico de AUTOPISTA*, Núm. 9
- HERREROS, Francisco (1992): *ABC de la motocicleta española*. Ed. Motos Retro. (1ª part de la A-K)
- MEDINA, L.F. (Any desconegut): *El cerebro. Historia de Wifredo Pelayo Ricart*. Dins la revista *Motor Clásico de AUTOPISTA*, Núm. 9
- RABASA i SINGLA, Simeó (1987): *Simeó Rabasa i Singla, fundador de les empreses Rabasa-Derbi, 85 anys de la vida d'un home*. Barcelona. Rabasa-Derbi.

Pàgines WEB

<http://www.classics.com>

Pàgina web amb un article sobre la història dels automòbils PEGASO.

<http://www.derbiracing.com>

Adreça de l'equip de competició actual de DERBI. Inclou un repàs sintètic del palmarès de DERBI en el món de la competició.

<http://www.derbi.es>

Adreça oficial de DERBI - NACIONAL MOTOR, SA.

<http://www.lloydselig.com>

Pàgina web de la marca d'automòbils alemanys Lloyd.

<http://www.readysoft.es/home/mxicola/hpvspain.html>

Pàgina web en castellà de bicicletes inclinades (EURBIKE- secció HPV). Inclou entrevista del molletà Marc Xicola a Antonio Basoli i Rabasa.

Entrevista a Lluís Sala i Sala.

122ª Brigada Mixta de l'Exèrcit Popular de la República

Mª Dolors Bernal i Creus

Joan Corbalán i Gil

Historiadors

ls camins de les investigacions històriques ens porten moltes vegades a descobrir d'altres que fins a aquell moment ens eren desconeguts. Aquest és el cas de Lluís Sala i Sala. Mentre s'investigava la vida a l'exili del Joan Ambrós i Lloreda en el Camp de Concentració francès de St. Llorenç de Cerdans (febrer del 1939), vam trobar per la nova xarxa de comunicació (i per què no afirmar-ho també, de recerca), és a dir Internet, un escrit d'un company internauta que ens donava a conèixer als companys de la llista de discussió "Guerra Civil Española" a un home de Callús que havia passat la frontera en els mateixos dies que el Joan Ambrós. Moguts per la curiositat i preguntant perquè les coincidències es donessin en aquest cas insòlit de solidaritat internauta, ens vam posar en contacte amb Lluís Sala i ens va confirmar que, efectivament, també havia estat tancat a l'esmentat camp i en les mateixes condicions inhumanes (manca d'higiene, fam, fred...) que ja han quedat descrites en el llibre *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat*, publicat fa uns mesos pel Centre d'Estudis Molletans. El 23 de gener de 2002, ens vam dirigir a Callús per realitzar-li una entrevista i conèixer de primera de mà i en primera persona el seu testimoni sobre el camp de St. Llorenç de Cerdans.

L'entrevista a Lluís Sala (Callús, 1915), va donar un gir inesperat quan ens va dir que durant la passada Guerra Civil espanyola (1936-1939), va coincidir i va combatre al costat de diversos molletans a la seva brigada mixta, la 122ª Brigada Mixta de l'Exèrcit Popular de la República. En Lluís Sala ens va parlar de les seves experiències amb alguns dels seus camarades i va reviuire per a nosaltres aquells moments tan tràgics. Va recordar a en Josep Nogués i Valldeoriola i el seu cosí Joaquim Guasch i Valldeoriola, en Gregori García, en Fèlix Navarro, el Josep Roca Anglada, en Torrents i en Brunés (sergent també com ell).

Ens els darrers mesos, la documentació consultada a l'Arxiu Històric Municipal de Mollet (principalment el cens de població del 1936 i el registre d'entrades de correspondència entre el 1936 i el 1938) ens ha permès saber, conèixer mínimament algunes cosetes d'aquests molletans, «grans anònims» de la nostra recent història. Així, per exemple, hem sabut del Joaquim Guasch, nascut a Mollet el 13 de novembre del 1915 i de professió lampista. Vam saber del Josep Brunés Valldeoriola que es dedicava al comerç, molletà i també nascut el 1915 (el 13 d'octubre), però també vam descobrir que el seu pare en Joan Brunés Oliver (nascut el 1891) estava presoner de l'exèrcit franquista al final de la guerra, ja que la seva dona demanava un aval al nou consistori franquista sorgit després de la victòria dels sollevats. Del Gregori García, natural de Lorca (Múrcia) i també lampista. Del Fèlix Navarro, nascut a Cehegín, província de Múrcia, el 18 de maig del 1916 i de professió curtidor. En el cens de població del 1936 vam descobrir tres germans Grimau (Josep, Ramon i Vicenç) que per la seva edat qualsevol podia haver estat el company del Lluís Sala, ja que van néixer el 1911, el 1914 i el 1919 respectivament, però el seu company de brigada va ser en Ramon; els tres eren pagesos. Les consultes a l'Arxiu Històric de Mollet ens han portat a saber de més molletans que prestaren els seus serveis a l'esmentada 122ª Brigada Mixta, com en Josep Rota o en Manuel Pérez, o a les altres brigades de la 27 Divisió.

La 122ª Brigada Mixta juntament amb la 123^a (amb molts estrangers que havien vingut per celebrar l'Olimpíada Popular en oposició a l'Olimpíada de Berlín, i que havien decidit quedar-se a combatre per les llibertats i contra el feixisme) i la 124^a, formaven part de la 27 Divisió (antiga columna comunista anomenada Carles Marx) del XI Cos de l'Exèrcit (al llarg del conflicte la 27 Divisió s'integrarà en d'altres cossos d'exèrcit segons les necessitats de les operacions militars: del XXI al desembre del 1937 o al XVIII a l'abril del 1938, però sempre formada per les mateixes brigades). D'aquestes altres brigades formaren part altres molletans, com Pere Tomás, Agustí Fernández Campillo, Joan Martínez Navarro o el Francesc Artés (que també era sergent).

Molts van ser els molletans, catalans i espanyols que van anar a la guerra «carregats» d'uns ideals de justícia, llibertat i, curiosament, de pau. Molts van marxar ja els primers dies en diverses columnes de milicians voluntaris, com la «Durruti» o la del «Vallès». A partir del setembre del 1936 el govern de Largo Caballero intenta organitzar i homogeneïtzar aquell reguitzell de columnes de voluntaris, plens d'ideals i d'il·lusions però mal armats i sense una formació militar mínima adequada, mitjançant la creació nou exèrcit republicà, exèrcit que es va anar creant sobre la marxa. Alguns van sacrificar mesos o anys en els camps de batalla, alguns van ser fets presoners, d'altres es van haver d'exiliar amb la derrota de l'exèrcit republicà o bé van patir la conseqüent repressió.

uns altres van desaparèixer i d'altres van morir. El CEM ha publicat recentment tres llibres que tracten el període republicà i el de la Guerra Civil; fins i tot s'han tractat la repressió i l'exili. Malgrat no ser de Mollet, esperem que amb l'entrevista que vam fer a en Lluís Sala i Sala (sergent de transmissions del 2n batalló de la 122ª Brigada Mixta quan va travessar la frontera per Besalú a principis del febrer del 1939), ens mostri el camí d'un nou aspecte de la història de la ciutat. Aquestes notes són una molt petita aproximació a una altra història, la història d'aquells que van lluitar al front.

La 122ª Brigada Mixta (juntament amb la 123^a i 124^a) va ser creada durant el maig del 1937 i es va adscriure a la 27 Divisió, creada el 28 d'abril d'aquell 1937 sota el comandament del major de milícies Manuel Trueba; el seu primer comissari polític va ser Felipe García-Guerrera del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), i com a cap de l'estat major el comandant d'infanteria Eligio Mateo. Al capdavant de la 122ª brigada mixta hi havia el major de milícies Marcelino Usatorre, com a cap de l'Estat Major hi havia el capità Manuel Labandera i era el comissari polític l'Ignasi Tresaco, del PSUC. Tal i com veurem més endavant van participar en els fronts més actius i perillosos de la guerra (campanyes d'Aragó, Terol, Ebre i la «retirada» per Catalunya).

Alguns joves de la lleva del 1936 (nascuts el 1915) es van incorporar aquest any 1937 al conflicte armat. En Lluís Sala recorda així els principis de la brigada... «vam sortir de Tortosa el 20 o 21 de juny del 1937, cap al campament que era al davant de la serra d'Alcubierre (aquesta serra està situada a la província de Saragossa, al marge esquerre de l'Ebre, amb una longitud de 50 km. i unes alçades d'entre 500 i 800 metres dintre de la zona dels Monegros). Al cap d'un parell de dies ens van portar a dalt d'aquesta serralada. El segon batalló era a la posició anomenada "la Pasionaria"; allà no ens vam estar gaire temps, fins que ens van fer anar cap al cantó de la província de Terol. Va ser quan la 11 Divisió del Líster, passava poble per poble i treia tots els comitès de la CNT i la FAI. Nosaltres, els de la 27 Divisió, vam anar cap a pobles de la província de Terol: Gelsa, Muniesa... trèiem els comitès i fèiem ajuntaments normals». En Lluís Sala es refereix a l'acció de la dissolució del Consell d'Aragó instaurat per la CNT-FAI i totes les col·lectivitats anarquistes que s'havien organitzat en diversos municipis, aquestes accions es van fer durant el mes d'agost d'aquest 1937 per tal d'assegurar la reraguarda en una acció militar global que havia ideat el general Rojo, amb la doble finalitat de posar en perill Saragossa ocupada pels franquistes i alleugerar la pressió que els sollevats exercien sobre Astúries.

«D'allà ens van tornar a portar cap el cantó de Bujaraloz (població situada a uns 70 km a l'est de Saragossa) i ja va ser quan va començar el 24 d'agost l'ofensiva sobre Zuera» (important eix de comunicació entre Saragossa i Osca respecte

l'eix que representa el riu Gàllego), dins de les operacions de la Batalla de Belchite. *«La 124 i la 123 van atacar Zuera directament, mentre que la 122 vam atacar pel cantó de la serra d'Alcubierre. Cap de les brigades va assolir els seus objectius essent rebutjades per l'enemic. L'actuació de la 124 va resultar un fracàs tal que van resultar afusellats el cap de la brigada i el seu comissari»*. El fracàs dels objectius militars de la 27 Divisió es tornarien a repetir en una altra acció sobre Saragossa entre el 9 i l'11 d'octubre.

«El 10 de setembre del 1937 deixem Zuera, i la 122ª Brigada Mixta torna a la zona de Casp-Fraga per tal de reorganitzar-se (degut a les baixes)». Segons el llibre d'entrada de correspondència de l'ajuntament no hi consten baixes de molletans. *«El 19 de setembre del 1937 marxem de Casp en camions cap dalt a muntanya i cap a posar-nos a davant de Jaca. El 22 de setembre comencen les operacions de Jaca que havien de durar 52 dies»*. És l'època en que la 43 Divisió que dirigia l'«Esquinazau» va ser envoltada pels franquistes i va haver de saltar a França.

En aquest front en Lluís Sala ens explica la proximitat de la perillositat en la guerra: *«Quan estava a metralladores a dalt a Jaca un dia va caure un obús que al menos era del 10. Va caure sobre la metralladora, va matar el cabo que era el tirador, va ferir el primer, que era qui porta la cinta de municions, i els tres soldats de la metralladora aquella. Allà dalt a l'Aragó dos dies abans de treure'ns a Jaca la infanteria atacava l'ermita de Sant Pere i la companyia de metralladores ens vam quedar a darrera a la muntanya al pendent que feia. De cop i volta van començar de tirar «la loca», aquella artilleria italiana i van començar a caure obusos per on hi havia la companyia de metralladores i els oficials: -i Venga dispersarse! Uns per aquí, d'altres cap allà. Hi havia una roca que feia una mica de cova i allà ens hi vam posar un sergent, un cabo, un altre soldat i jo, i al cap d'una estona d'estar allà ficats booom! com que els obusos fan com un vano tu diràs si ens va tocar de ple. El sergent mort, el cabo mort i el soldat també i jo campí qui pugui»*.

«I el dia 13 de novembre deixem el front de Jaca i ens porten a Mequinensa». A últims de desembre la 27 Divisió va ser mobilitzada per a ocupar zones de vanguardia en la «Batalla de Terol». Segons l'historiador Carlos Engel¹, la 27 Divisió va ser enviada a la zona de Terol, al sector Alcorisa-Calanda-Alloza. És en aquella zona on arriben els primers èxits i nombroses baixes: l'ocupació de Casas de la Soya (25 de gener del 1938) per part de la 122ª brigada té un cost de més 500 baixes; segueixen el seu avanç fins arribar a Singra on són rebutjats per l'exèrcit enemic. Un esquadró de cavalleria dels «Regulares de Melilla» els va atacar sabre en mà, i els va fer retrocedir, però l'esquadró perdrà el 80 % dels seus efectius. En Sala no va participar en aquests combats ja que estava hospitalitzat pel tifus.

A la batalla de l'Alfambra la 122 Brigada és situada en unes posicions que, per sort, no pateixen cap atac enemic important (el 5 de febrer entre Lidón i el vèrtex Pedracho, i el 8 al Collado de los Concejaes). Va ser enviada a ajudar

la 132ª Brigada Mixta al cementiri de Pancrudo, però quan van arribar l'exèrcit franquista ja havia guanyat aquesta posició.

És durant aquests mesos que en Lluís Sala es fa molt amic del Fèlix Navarro ja que «ens va tocar la mateixa metralladora, **la maxi**, la russa (la Maxim M1910). Quan ets al front, no dorms mai un de sol i encara que tinguis dues mantes si en poses una a sota i només una a sobre et fotaràs de fred, doncs t'havies d'ajuntar amb un altre i amb l'escalfor d'un i de l'altre i una manta a sota i tres a sobre podies anar fent i mira ens vam ajuntar nosaltres dos, i totes les operacions de Jaca vam anar sempre plegats». Aquell va ser un hivern amb unes condicions climàtiques molt dures, amb temperatures que van estar en algunes zones per sota dels 15° centígrads sota zero. Però si observem aquests comentaris del Lluís Sala, ens adonem que la intendència de l'Exèrcit Republicà no disposava de l'"equipació" necessària per subministrar-la a la tropa per poder suportar l'hivern; alguns soldats anaven calçats amb espardenyes; a més caldria tenir en compte una deficient alimentació i el cansament físic i moral dels soldats republicans.

En Lluís Sala ens parla del Navarro «era un bon xicot que havia vingut de Múrcia. I no sabia ni llegir ni escriure res, res, res. No era de cap partit. I ja feia temps, quan vam baixar de Jaca que ens van portar a Mequinensa per reorganitzar-nos, sempre em deia Lluís ens hem d'escapar algun dia, escapem i anem a casa teva i ens amaguem fins que s'acabi la guerra».

Els avatars de la guerra van portar el nostre entrevistat a ser durant un curt període de temps comissari polític de la secció de la seva secció de metralladores. «Jo sempre feia unes cartes molt Visca la república! No ens guanyarà ningú... i per això el comissari del batalló ja em tenia clissat i al cap d'uns dies de ser a Mequinensa el comissari de la companyia de metralladores es va posar malalt, es deia Solsona i era de Vilafranca del Penedès, i a mi em va cridar el comissari del batalló em va dir: – Mentre el Solsona estigui malalt tu fes de comissari de la companyia de metralladores. Al cap de 15 dies de fer de comissari vaig agafar el tifus i em van hospitalitzar».

«La funció del comissari era més aviat política. La censura de les cartes la feia ell. La feina del comissari era per exemple que si un dia el ranxo era molt dolent i els soldats protestaven, havia de fer de mediació entre els soldats i el capità de la companyia. Havia de donar exemple i a les garrotades al front havia d'anar davant sempre».

La figura del comissari polític s'instaura durant l'octubre del 1936 per tal de legalitzar l'existència de delegats o comissaris polítics que ja funcionaven des dels primers moments de la guerra, des dels inicis de les milícies de voluntaris i havien estat nomenats pels mateixos sindicats i partits. Amb la militarització d'aquestes milícies (setembre del 1936) calia una actuació prudent i paulatina per tal que hom acceptés la creació d'un nou exèrcit més disciplinat

i ordenat en la zona republicana. El govern de Largo Caballero es va encarregar d'aquest procés amb diversos decrets durant la tardor del 1936: accés d'oficials de milícia a quadres professionals de l'exèrcit; mobilitzacions de les lleves –les primeres van ser les del 1932 al 1935– amb la qual cosa es deixava la voluntarietat dels milicians que a partir d'aquest moment devien obediència a l'exèrcit; obligació de la salutació militar; creació dels comissaris polítics (en certa manera era crear una dualitat de poders o bé la submissió del poder militar al polític). El 16 d'octubre es produeix la unificació dels «mandos» de l'exèrcit i de les milícies, comandament que assoleix en Largo Caballero; és a dir es donava el pas definitiu cap a la creació definitiva d'un exèrcit més «tradicional». El 20 d'octubre, i en aquest sentit, un altre decret suprimia legalment i definitivament les milícies de partits i sindicats formades per voluntaris.

Com dèiem, en el decret del 16 d'octubre es crea la figura del comissari polític, o es legalitza la seva situació. Al pròleg d'aquest decret es deia que «La naturaleza político-social de las fuerzas armadas que actúan en todo el territorio sometido al gobierno legítimo de la República y el motivo mismo de la guerra civil, hace necesario, a la par que imprimir la máxima eficacia militar al ejército en armas contra la rebelión, ejercer sobre la masa de combatientes constante influencia, a fin de que en ningún caso esta necesidad esté en pugna con la absoluta conveniencia de prestigiar la autoridad de los mandos. Antes al contrario tiende, además de a lo que consignado queda, a establecer una corriente espiritual y social entre los jefes, oficiales y clases del ejército leal y los soldados y milicianos que componen el volumen total de éste, de tal suerte que el noble afán combativo que a todos nos agrupa en los momentos actuales se centuple, y al ser traducido en hechos, tengan éstos la virtud de que cada acción del ejército leal al régimen, sea paso firme y definitivo en orden al logro de la victoria total».

A la Gasetta del 25 de novembre del 1936, al mateix temps que es constituïen les brigades mixtes s'establia que hi hauria un comissari per companyia, batalló i brigada. Posteriorment es van instaurar els comissaris de divisió i inspectors de l'exèrcit. Les funcions, però no queden ben definides fins a d'altres ordres posteriors. Una vegada es deixava clar que el comissari i les seves funcions no anirien en contra ni en desmèrit dels caps militars, podem dir que algunes de les seves funcions eren: exercir una influència moral en els soldats, donant exemple públic tan militar, polític i social (segons les consignes del Front Popular); informar els milicians i soldats que un cop guanyada la guerra s'instauraria un nou ordre social; convèncer els milicians i soldats que havien d'obeir els oficials professionals que tenien tota la confiança de les autoritats polítiques. I a l'hora convèncer aquests oficials que no havien de tenir por de la nova institució; resoldre els problemes polítics que podien sorgir mantenint la imparcialitat; controlar l'estat de les armes, les transmissions, els proveïments,

la sanitat... orientar els oficials militars sobre els resultats de les diferents operacions; organitzar cursos d'alfabetització i organitzar grups de lectura, grups de xerrades polítiques... i procurar la regular distribució de la premsa; evitar que en els fronts més inactius es confraternitzés amb l'enemic; informar els seus superiors de qualsevol afer, amb la llibertat de criticar els mateixos comandaments militars i de fer autoavaluació de la seva tasca.

Com a resum podríem dir que el seu objectiu era el de mantenir i elevar la moral dels combatents (proveïment, sanitat, higiene, alfabetització, etc.) segons les consignes del Front Popular, explicar el significat de la guerra preparant aquests combatents políticament i mentalment per a realitzar les diferents operacions militars.

Després de passar el tifus en Lluís Sala s'incorpora novament a la seva brigada, *«quan vaig passar el tifus, els vaig anar a trobar a Terol; quan vaig arribar a la companyia de metralladores ja hi havia un comissari nou, el que havia estat malalt es va amagar. Vaig trobar tota la companyia (en fa referència al total de soldats que devia tenir la brigada), ja que quan vaig marxar de Mequinensa encara no havia arribat la gent, perquè de Jaca penseu que vam quedar quatre gats i no sé quines lleves van mobilitzar. Tot era gent nova. Llavors va ser quan allà dalt a Jaca teníem a la companyia de metralladores per tinent un de Sallent (un jove, dos anys més que jo, que havia fet 4 mesos a l'escola titular de guerra de Barcelona, l'Escola Carles Marx). Allà a Terol, aquest xicot havia pujat a tinent ajudant de comandant del batalló, i un dia li dic: -Mira Amadeu que allà a la companyia de metralladores no hi estic bé, l'he trobat tota canviada. Vigila si em pots posar en un altre puesto. -Ja ho vigilaré. I al cap de 2 o 3 dies em van venir a buscar i cap a estudiar per transmissions. Vam estar de dues a tres setmanes anant a uns cursets i vaig sortir caporal. El curset el vaig fer a un poble de la província de Terol, Hinojosa de Jarque (població situada a la serra de San Just). I ja ens porten a transmissions del segon batalló. Allà hi havia el Brunés de Mollet que era sergent com jo. Això va ser durant el febrer del 1938».*

La situació que ens explica en Lluís Sala ens porta a situar novament la 27 Divisió i la seva 122ª Brigada Mixta a la Batalla d'Aragó. Les tropes franquistes davant de l'ocupació a finals del 1937 de Terol per part republicana, van decidir reconquerir la ciutat amb una forta contraofensiva que va acabar amb la retirada de l'exèrcit republicà el mes de febrer del 1938. A partir del 9 de març del 1938 l'exèrcit dels sollevats va protagonitzar una forta i ràpida ofensiva cap a Catalunya des dels Pirineus fins al Maestrat i la Mediterrània. El 22 de març les tropes franquistes van travessar l'Ebre; el dia 27 van entrar a Catalunya, el 30 de març van arribar al Segre i a la Noguera Pallaresa; el 3 d'abril ocuparen Lleida i Gandesa. El dia 5 d'abril el general Franco abolia l'Estatut de Catalunya. Poc després van caure d'altres ciutats com Balaguer, Tremp, Sort...

Pel sud, el dia 14 d'abril les tropes franquistes arribaven a Vinaròs i aïllaven Catalunya de la resta de la zona republicana.

Seguint el que explica Carlos Engel² de tota aquesta nova actuació bèl·lica, la 122ª brigada és enviada a Utrillas i es veu obligada a retirar-se el 12 de març, tres dies després perden la serra de San Just. El dia 24 tota la 27 Divisió es veu obligada a retirar-se fins la línia del Cinca per tal d'integrar-se al cos de l'Exèrcit de Lleida. Usatorre, cap de la 122ª brigada és nomenat nou cap de la 27 Divisió en lloc del comunista i secretari general de la UGT a Catalunya Josep del Barrio que havia estat nomenat cap del XVIII Cos de l'Exèrcit, essent substituït pel major de milícies Manuel Pérez Cortés. Amb la caiguda de Lleida la situació bèl·lica és tan compromesa que la 27 Divisió fuig en autèntica desbandada per tal d'ocupar posicions a l'altre riba del Segre. En finalitzar aquesta ofensiva franquista la 27 Divisió passa a defensar el sector d'Ibars d'Urgell. En Sala ho explica així: *«Llavors va venir la retirada de l'Alfambra, vam anar a Galve. Era quan va començar l'ofensiva d'Aragó tot el cantó de Saragossa i Osca fins que es va posar el front aquí a Lleida. De Terol ens deixen aquí davant Lleida pel cantó de baix a Sarroca i al cap d'uns quants dies ens porten cap a Ibars d'Urgell i allà és on es reorganitzen la brigada i la Divisió. De la 27 divisió en fan la 60 i la 72 (recorrem que el Joan Ambrós es va integrar en una brigada de la 72 Divisió que s'estava reorganitzant al Palau d'Anglesola després d'haver estat destrossada a la Batalla d'Aragó), i llavors els caporals pugen a sergent, de sergent a tinent i els tinents a capitans. Jo aquí pujó a sergent. Això a últims d'abril i el 22 de maig comença l'ofensiva al cap del pont de Balaguer»*. Durant la nit del 9 al 10 d'abril del 1938 forces dirigides pel general Moscardó van creuar el Segre per Balaguer, que havia estat abandonat per les tropes republicanes, aconseguint una zona (un cap de pont molt perillós per la situació de l'exèrcit republicà) entre Assentiu, La Ràpita i Vallfogona de Balaguer, essent fortament fortificada en molt poc temps per a facilitar la seva defensa dels republicans. Aquest cap de pont tenia com a finalitat per als sollevats facilitar el trencament del front (tal i com ho van aconseguir en la campanya de Catalunya). Durant 9 mesos van haver-hi cruentos i acarnissats combats, especialment al principi. Davant d'aquesta forta amenaça l'Estat Major del Grup d'Exèrcit de la Regió Oriental (el GERO) organitzarà diverses ofensives per a eliminar-la. Encarregades de portar a terme aquestes ofensives seran les tres divisions (la 27, la 60 i la 72 Divisions) que formaven en aquell moment el XVIII Cos de l'Exèrcit, sota el comandament de Del Barrio. La 60 Divisió s'havia d'encarregar de la zona sud, la resistència la constituïa principalment el poble de Vallfogona de Balaguer; la 72 Divisió s'encarregaria d'atacar el sector centre amb la població d'Assentiu-ermita del Pedrís com a principal escull, i la 27 Divisió amb les seves brigades 122, 123 i 124 s'instal·larà a la zona nord, on el principal nucli de resistència de l'exèrcit franquista serà la cota 306, un turonet anomenat «El Merengue».

La batalla de Balaguer, doncs, va ser un contraatac de les forces republicanes que es va fer a finals del mes de maig del 1938 per recuperar, sense èxit, la riba del riu Segre que havia caigut en mans de les forces franquistes que van ocupar Balaguer. La 122ª Brigada va participar als famosos i cruels combats de «El Merengue», un turonet de 306 metres d'altitud des d'on els nacionals dominaven estratègicament la situació. D'aquests darreres accions militars, arriben a l'ajuntament de Mollet moltes cartes anunciant la mort, la desaparició o bé que han estat ferits alguns molletans, com per exemple la mort del Pere Tomás, que pertanyia a la 124 Brigada Mixta; les desaparicions de Julià García (sense dir a quina brigada pertanyia), la de l'Agustí Fernández i la de Joan Martínez (els dos de la 124). També arriba una carta des de l'Estat Major de la 27 Divisió nomenant sergent Francesc Artés i ordenant la seva incorporació immediata a la 122 BM.

El 22 de maig la 122ª brigada avança per la Vall de Camarassa i pel Barranc Salat fins la Torre Figueres. L'atac sobre la cota 306 el va iniciar el 2n batalló de la 122 Brigada Mixta recolzat per tancs; a mitja tarda havien encerclat les posicions enemigues, però sense poder avançar en la zona controlada pels «nacionals». L'enorme desgast en víctimes comporta que a la nit aquest batalló sigui substituït pel primer aixecant momentàniament el cercle, cosa que aprofitaran els insurrectes per obtenir reforços per a la seva defensa, una companyia del Batalló de las Palmas. Els atacs continuaren el 23, amb el primer batalló que arriba a travessar la zona enemiga, però en trobar el suport de les altres companyies que participaven a l'assalt es veuen obligats a retirar-se, però mantenint el cercle sobre els sitiats. L'endemà es va tornar a repetir la situació. Malgrat la situació, els defensors del «Merengue» són substituïts amb forces d'elit de refresc. El nou atac del dia 25 el protagonitza novament el primer batalló de la 122 Brigada Mixta; malgrat arribar a les proximitats de les defenses nacionals, són rebutjats fàcilment. El dia 27 encara hi va haver un nou intent fracassat republicà per atacar la cota 306. La resta de les Divisions també van fracassar. El general republicà Rojo ordena passar a la defensiva. Aquestes accions van costar la vida a nombrosos combatents d'ambdós exèrcits. Pròxim al lloc de combat, descansen les restes d'uns 800 soldats nacionals, la majoria canaris.

En Lluís Sala explica així la seva experiència des de transmissions dels combats del Merengue: «Comença l'ofensiva el 22 de maig i el primer batalló que va atacar el Merengue (cota 306) va ser el 2n batalló (el 486° batalló) de la 122ª brigada (el 486 batalló era el segon, el 485 el primer i el 487 el tercer), i la primera línia telefònica que es va tirar del mando del batalló cap a les companyies d'infanteria, que ja eren tocant El Merengue, em va tocar a mi. Un sergent portava 4 soldats i dos caporals, set homes, i em crida el comandant del batalló, que era Joaquín del Río, en una trinxera i diu: –Coge tu grupo y por allí continuas hasta encontrar las comapa-

ñias de infanteria. Agafo els 4 soldats, uns rotllos de fil i un telèfon i comencem a estendre línies i quan començava a estendre línia vaig dir que els 4 anessin apartats d'on anava jo, entre uns 50 o 70 metres, que no anéssim el grup de 7 tots junts. Un soldat un cabo i jo esteníem la línia, ja feia estona que esteníem línia que ens comencen a fotre els morters petits, me'n cau un a un pam del peu i no explota. Nosaltres continuem però tot plegat se'ns acaba el rotllo i teníem la norma de quan s'acabava un rotllo de fil havies de posar el telèfon i telefonar a veure si continuaves o no. Se m'hi posa el tinent de transmissions, en Fernández. –¿Continuo o què? –Vaig a demanar al comandant. Hi va estar mig minut, torna i diu: –Sala coge la línia y vuelve aquí. I vinga torna a deixar i cap allà. Llavors allà al mando me'l va fer tirar a un altre lloc que estava més reservat i abans d'arribar a les companyies d'infanteria em telefonen i em diuen que no em mogui que no estengui més línies, que hi haurà altres ordres i al cap de l'estona plega altra vegada la línia i fins el mando».

El segon batalló (486º) de la 122 brigada va fer diversos intents infructuosos d'ocupar la posició enemiga defensada per experts tiradors d'Ifni i un batalló del regiment Canàries. «El segon batalló que havia quedat bastant esclafat, va ser rellevat pel primer (el 485º) batalló que també ho va intentar sense èxit els dies 26 i 27 de maig. Les pèrdues en conjunt van ser enormes, però la unitat es va guanyar en aquestes accions un gran prestigi».

La situació bèl·lica era molt desfavorable per a les forces republicanes, l'exèrcit franquista ocupava un ampli front des dels Pirineus fins a la costa, seguint la línia dels rius Segre –travessat a l'alçada de Sort, Tremp, Balaguer i Lleida– i Ebre –ocupant la riba dreta en alguns punts com Gandesa, Amposta o Tortosa–. A més, estava en plena ofensiva sobre Llevant per tal d'ocupar València i els republicans tenien una gran inferioritat d'homes i material. El GERO es trobava dividit en dos exèrcits: l'Exèrcit de l'Ebre comandat pel Tinent-Coronel Juan Modesto, amb el V cos d'exèrcit del Líster –que comptava amb la 46 Divisió de Valentín González *El Campesino*–, el XV cos de Manuel Tagüeña i el XII cos d'Etelvino Vega, tots membres del PCE, disposats entre Mequinensa i la desembocadura de l'Ebre, i l'Exèrcit de l'Est, comandat pel Tinent-Coronel Juan Perea, que ocupava la resta de front. El 25 de Juliol s'iniciava una altra de les campanyes més cruentes i dures de la Guerra Civil Espanyola, la Batalla de l'Ebre. Les divisions de Líster i Tagüeña travessen l'Ebre per Flix, Ascó i Móra d'Ebre, amb 70.000 homes i agafen per sorpresa als nacionals. Però l'ofensiva no aconsegueix el seus objectius i l'1 d'agost comença una batalla de trinxeres i desgast que durarà quatre mesos, amb unes 130.000 baixes repartides per igual entre els dos bàndols. El 7 de novembre els nacionals ocupen Móra d'Ebre i el 16 i 17 les últimes tropes republicanes travessen novament el riu tornant a les posicions inicials.

Després de recuperar-se de les moltíssimes baixes de «El Merengue» (amb la incorporació de noves lleves, com la del «biberó») la 122ª brigada (i tota la

Divisió) va ser enviada a la Batalla de l'Ebre, sota les ordres d'un nou comandant, el major de milícies «Astúries» i com a comissari Sabino Sacedo Alonso. El 6 d'agost van creuar el riu per tal de rellevar les forces de la 35 Divisió del major de milícies Pedro Mateo Merino, davant de Vilalba dels Arcs. El 19 d'agost participa en els combats del triangle Vilalba-Corbera-Vèrtex Gaetà. Després de 8 dies d'intensa lluita van quedar davant de la línia de Gandesa. El 3 de setembre va patir una forta investida per part de les forces franquistes a la zona de Corbera-Gandesa, perdent la població de Corbera i veient-se obligada a retirar-se a la Venta de Camposines. Pràcticament desfeta va abandonar el cap de pont, igual que van fer la 123^a i la 124^a. La desfeta va ser tan important que la 27 Divisió, i les seves brigades no es van poder recuperar per a la batalla de Catalunya. De la cruesa d'aquests combats ens parla Lluís Sala: *«El segon batalló de la 122 va entrar en línia el dia 23 d'agost al matí, estava complert amb 800 homes a la cota 444. I al vespre restaven 82, van quedar tots allà. Els del segon batalló, allà l'Ebre, de la secció de transmissions vam passar la nit al cementiri de Corbera i l'endemà al matí abans de fer-se clar el tinent ens agafa i ens porta a uns refugis a baix a Corbera i allà hi vam estar uns tres dies, llavors els franquistes ja anaven baixant i ens van portat més avall de Camposines. I d'allà ens van treure a mig setembre».*

D'aquests dies també trobem molta correspondència a l'ajuntament donant males notícies. Morts de l'Isidre Castellsegués (136 BM), del Víctor Tarté (sic) (133 BM), Lluís Duñó (especificant «front de l'Ebre»); trasllat a un hospital de campanya de Víctor López (sense especificar) i de Manuel Pérez (122 BM) ferit a Corbera i traslladat a l'hospital de la 27 Divisió; desaparicions de Gerard Gràcia (64 BM), del Josep Mancebo (60 BM), del caporal Baldomer Solans Falcón (226 BM), Melcior Palau (sense especificar), de Josep Rota (122 BM), de Conrad Ros (XVIII cos de l'Exèrcit)...

Després d'aquestes accions a la Batalla de l'Ebre, la 27 Divisió i les seves brigades amb tantíssimes baixes no es van poder reorganitzar per a la defensa de Catalunya. La desfeta i la retirada van ser molt dures, tal i com ho testimonia el nostre entrevistat: *«Durant la retirada que vam sortir de Preixens, a la banda de Balaguer, vam passar pel poble d'Agramunt; d'Ivorra amb camions vam anar cap a Solsona, Cardona, Súria, Callús i ens van deixar aquí al Molí de Boixeda. Vam passar la nit al Molí de Boixeda i l'endemà al matí i des d'aquí tot caminant enganxem cap a Castelltallat i abans d'arribar a Castelltallat ja vam trobar els franquistes que baixaven, ens vam endarrerir cap aquí a baix, vam passar per Sant Mateu... i sense menjar passàvem per aquí Callús a les 5 de la tarda i no havíem menjat res. Els franquistes anàvem darrera nostre... Callús, Santpedor, Sallent, Santa Maria d'Oló, Collsuspina, Tona, Sau, vam passar el riu Ter allà on hi ha Pantà de Sau per un pont d'aquells romans, que feien esquena d'ase. Llavors Susqueda, Amer, Sant Esteve d'en Bas i així quan érem a Sant Esteve d'en Bas ja Olot era*

ocupat pels franquistes (que havien baixat des de Ripoll), ara teníem l'ordre d'anar cap a Olot».

«Llavors vam enganxar al vespre un guia que devien agafar d'allà d'aquell poble de Sant Esteve d'en Bas i sempre per camins de cabres, allà per una muntanya que em sembla que en diuen la serralada del Corb i vam anar a sortir a Santa Pau, estàvem allà vora la carretera ajaguts per allà terra de cansats i això, i tot plegat sentim per la carretera que venia d'Olot el trepitjar d'un cavall i se'ns para allà, nosaltres estàvem allà ajeguts per la cuneta de la carretera, i se'ns para allà: —De qué regimiento sois? —I diu un soldat que era allà —i ¡Aquí no hay regimientos, aquí hay brigada mixta!!! (i va marxar)».

«Aquella mateixa nit vam continuar i vam passar molt a la prop d'allà aquell Santuari del Collell (molt a prop de Banyoles) on hi va haver aquella matança de presos de Montjuïc de Barcelona -48 o 50 homes (entre ells Rafael Sánchez-Mazas, escriptor i amic personal de José Antonio Primo de Rivera, i uns dels fundadors i ideòleg de la Falange). A Besalú ja també ens pensàvem que ens haviem passat de bando i vam haver de fer sortir una patrulla, el mando va fer sortir una patrulla que anés 300 o 400 metres endavant de nosaltres per veure si ja estava ocupat. Per sort no estava ocupat encara i a partir de Besalú ja enganxem allà per unes muntanyes per camins de cabres, de pastors, i encara vam fer una altra nit a fora; aquell dia que vam passar per Besalú encara no vam arribar a la frontera vam dormir a fora i l'endemà (no recordo si era el 8 o el 9 de febrer) al matí allà les 10 passàvem la frontera».

En Lluís Sala va anar a parar al camp de St. Llorenç de Cerdans. «Allà s'havien de fer una cues i ja hi havia uns gendarmes que et deien: «¿Franco o Negrín?». Nosaltres, anàvem quatre companys, dos de Sùria, un noi de Vallirana i jo, ja feia estona que discutíem si Franco o Negrín i vam acordar: el que digui el de davant seguirem tots. I va dir Negrín». De seguida que van travessar la frontera els francesos els van prendre tot el que portaven a sobre. «No, això al passar la frontera de seguida ho van deixar. Fixa't que jo portava un lot de dues piles d'aquelles planes per fer servir per transmissions que estava adherit a fer senyals del morse i fins allò em van prendre».

«Allà a Sant Llorenç ens vam trobar un camp ras, res res allà, mira, passava la carretera així per sobre mateix i tot de senegalesos al voltant del camp, ni espíns no hi havia... només cada 20 o 25 metres un guàrdia». Pel que fa al menjar «passàvem en fila índia i anaven donant el que fos».

Per poder dormir utilitzaven «les mantes les que cadascú es portava. No te'n donaven pas de noves. I el que sempre recordo d'aquell camp amb més tristesa és que hi havia el tinent ajudant del comandant del batalló, que es deia Torrent que era de Barcelona, i estava malalt, malalt, malalt a més no poder i així del camp aquí dalt passava, feia com una pendent de 7 o 8 metres i a dalt passava la carretera. A dalt sempre s'hi posaven els gendarmes i veien tota la planada del camp amb les

4.000 o 5.000 persones que hi havia allà i per sota aquella mica de rostera, de pendent, hi passava un rec d'aigua amb una fondària de més de mig metro. Doncs aquest tinent, el tinent Torrents, es veu que es trobava tan malament, perquè semblava un mort de cementiri. No hi havia cap tipus de serveis mèdics. Els únics serveis mèdics eren els soldats de sanitat que van passar però em feia l'efecte que no tenien res. Doncs aquell tinent va poder pujar fins a dalt la carretera i es posa a enraonar, jo això de baix estant ho vaig veure, amb un gendarme i el que li va dir no sé... li deuria dir que l'auxiliessin o alguna cosa, doncs el gendarme li fot empenta i el fot rostolls avall i va anar a petar dintre el rec de l'aigua.... però segurament que devia morir al cap de poc». Aquells dies va fer molt de fred i malgrat la negativa de les forces franceses de poder talar arbres i poder foc «hi havia algun propietari allà, que venia molt allà aquell camp, devia ser un home que tenia bon cor i li feia llàstima que la gent es morís de fred allà i tallava pins que devien ser seus, no eren pins era una altra classe d'arbre, i repartia la llenya aquella. Com voleu fer foc amb una llenya verda que no es podia ni encendre?».

La massificació era molta en aquell camp i encara agreujava més la situació higiènic-sanitària d'aquells homes. En Joan Ambrós explicava que ell no va trobar cap amic seu ni cap conegut de Mollet. Per agreujar la situació l'11 de febrer va arribar gent de la 46 divisió, però pot ser que hi hagués tanta gent i tant desordre que alguns d'una punta no sabessin si hi havia algú del poble a l'altra? En Lluís Sala ens ho confirma: «Sí, això pot ser. Jo a Setfont vaig trobar gent d'aquí Callús, vaig trobar 2 de Callús que no anaven en la 27 divisió, perquè tota la 27 va anar a espetegar a Setfont. Tot el mando de la 27 Divisió, com el Torres, comissaris... tothom era allà. Jo ho sé perquè hi havia un capità d'estat major de la 422ª brigada que era de Sallent (aquell que m'havia fet entrar a transmissions) estava allà. Allà els tenien tots els comissaris i els de graduació de l'exèrcit a part, no els deixaven estar amb els soldats i això no sé perquè ho feien».

També recorda en Lluís Sala la forta nevada de finals de febrer que descrivia l'Ambrós en un dels seus articles. «El dia 24 va començar a nevar... Encara no hi havia res, cap refugi... tot al ras i va ser llavors quan hi van haver protestes i va ser llavors quan ens van deixar anar a dins el poble». En Joan Ambrós explicava que no els van deixar anar sinó que van sortir i que havia qui es posava per davant que ni els senegalesos (els seus guardians) van respectar... en Lluís Sala és d'un altre parer, «si no hi hagués hagut ordres de la guàrdia de deixar sortir no sé si haguérem sortit. Almenys dues vegades, els francesos temien que tinguéssim armes (els de la Divisió 46 tenien el seu armament) i un altre dia, sense saber per què, ens van fer sortir a tots del camp però sense res només amb la roba que portàvem; tot es va quedar allà: mantes i macutos i això, tot allà on dormies, i nosaltres fora del camp i llavors van sortir 40 o 50 gendarmes i ho van remoure tot i ja en van trobar de pistoles, en van trobar bastantes. Saps com se'n van passar tantes de pistoles? A dintre una cantimplora. L'obriren pel mig, posaven la pistola dintre tornaven a cloure la cantim-

plora, la funda per sobre... Al poble ens vam haver d'espavilar, ens acompanyaven ja et dic a l'església i a nosaltres ens va tocar una casa en construcció que ja era coberta i tot». Però bé, a part de buscar refugi allà on es podia al poble, alguns van anar a parar al cinema i els malalts van anar a parar a l'església ja que el mossèn ho havia autoritzat.

Als camps hi havia agents franquistes dient que es podia tornar a Espanya, que no passava res. Els francesos els deixaven entrar als camps i deien que es podia tornar si no hi havia delictes de sang, «però la gent no se'n fiaven. Inclús quan érem a Sant Llorenç, un dia van passar per la carretera una columna que venia del cantó de la frontera d'algun altre camp que hi havia per allà i eren del Franco que havien sortit per anar altra vegada cap Espanya. I passant per allà se'ls va dir de tot!! Doncs, cinc o sis van deixar estar els altres i van venir cap a nosaltres».

De Sant Llorenç alguns presoners continuen el seu particular patir en d'altres camps, el Lluís Sala va haver de marxar a Setfont. Al camp de Setfont «ja hi havia els barracons fets quan vam arribar, barracons de 250 o 300 persones i es va anar organitzant, allà hi havia els barracons de la Creu Roja, de sanitat. Allà hi havia menjar per resistir, a Sant Llorenç res (fins i tot alguns van morir de gana). Jo amb els dos de Sùria vaig anar a veure el barracó de sanitat i vam veure un que tenia el tifus i em va durar pocs dies.... estaven en barracons a part...» van marxar de Setfont «els primers de març (8-9 de març). Vam marxar cap el poble més a prop que hi passa via de tren que és Arlès-Sur-Tec. Allà Arlès hi havia un camp dels que tornaven cap a Espanya, que allà hi tenia dos meus germans. Amb un, amb el que estàvem a la mateixa divisió, el germà gran, l'últim cop que ens havíem trobat era a Tona (a la retirada) i havíem quedat arribant a França que quan s'acabés la guerra civil, tornar cap aquí, tots dos hi vam estar d'acord. Llavors quan vaig ser allà vaig fer al revés. Ell allà es va trobar amb l'altre germà, que feia transmissió a intendència i es van trobar allà Arlès, junt amb un altre de Callús que era del primer trimestre de la lleva del 42 que havien demanat (els de la lleva del 1942 eren els de la famosa "lleva del biberó", joves d'uns 17 anys) i un nostre cosí de Santpedor. Aquests amb dos o tres més de Santpedor l'1 d'abril, quan els diaris francesos van portar que s'havia acabat la guerra, a la nit següent s'escapen del camp de concentració, passen la frontera i demanant caritat venen fins a Callús. I no van trobar mai ningú que els digués res i anaven vestits de soldats de la República! Sempre pels boscos i per les cases demanant i no van tenir cap tipus de repressió».

En Lluís Sala va ser el primer en sortir del camp de Setfont per tornar cap a Espanya. «Vaig ser el primer pres de Setfont que va sortir i vaig arribar aquí el dia de Sant Isidre, el 15 de maig. Jo tenia una cosina a Perpinyà que hi era des de l'any 1922-23, era de Santpedor, que el seu home havia desertat per la guerra de l'Àfrica. (...) Jo tenia la direcció d'aquesta meua cosina, ja a Sant Llorenç de Cerdans em va venir a veure. Doncs aquesta dona treballava en un magatzem de fruita a Perpinyà,

que l'amo del magatzem era amic d'un diputat del parlament francès, un diputat comunista. I resulta que aquí Callús la meva mare era molt amiga d'un propietari, perquè la mare de la meva mare i la seva eren les administradores de la Mare de Déu del Dolors, i aquell home tenia a la meva mare per molta simpatia. I la mare el va anar a veure i li va dir: -M'has de fer els avals per aquell xicot que és a França. L'endemà ja tenia els avals fets. Van agafar els avals una meva germana que encara no tenia 18 anys i la meva cunyada, la dona de l'altre meu germà, van agafar els avals i els van portar a Perpinyà amb la meva cosina. La meva cosina per mediació del seu amo els van donar al diputat i el diputat em va venir a buscar al camp, i vaig ser el primer. Vaig sortir del camp un dia allà a mitja tarda i el diputat amb els seu cotxe em va portar de Setfons a l'estació de Montalban, em treu el bitllet del tren fins a Perpinyà i em diu: -Marxa, i a l'estació de Perpinyà hi haurà la seva família. Això tot vestit encara amb la roba de militar i potser feia mitja hora o tres quarts que anava al tren i se m'assenta davant meu una francesa de 35-40 anys amb un barret d'aquells que portaven i se'm comença d'anar mirant: -Espanyole? -Si, -Barcelona? -Si -Baja para Barcelona? -Franco pam, pam pam! (va fer el soroll de trets). Em va caure l'ànima als peus».

«Després de la senyora francesa jo vaig continuar cap a Perpinyà. A Perpinyà no m'esperava la meva cosina, hi havien gendarmes per allà l'estació de tren i no sé per què no em van detenir. Jo vaig sortir cap a fora, portava francs que m'havia donat ja ella quan m'havia vingut a veure a Sant Llorenç de Cerdans. Agafo un taxi, li vaig donar la direcció i quan vam arribar a casa seva ella sortia de casa seva, estava mal informada de l'horari dels trens. M'hi vaig estar dos dies allà amb ella. Al cap de dos dies havent dinat truquen a la porta i era un capellà. I es presenta i nosaltres no ho sabíem, i em diu que per mediació d'una gent de Sant Joan de les Abadesses, que ell és el rector de Prats de Molló, em portarà des de Perpinyà a Prats de Molló i allà m'entregarà a una gent que em faran passar la frontera».

«Vaig haver de passar la frontera d'estranguis, malgrat els avals i tot; amb els avals si passo per Figueres em foten en un camp de concentració. Bona part dels capellans del Rosselló abans haurien fet un favor a un de la República que en un del Franco. Eren molt, molt, molt, a favor de la República. M'agafa amb el cotxe de línia de Perpinyà cap a Prats de Molló i arribem allà de fosc i em porta a una casa, em presenta un home i diu: -mira aquest es un contrabandista, aquesta nit passareu la frontera i et portarà fins a Sant Joan de les Abadesses. Aquell home va dir: -d'aquí una estona ja marxarem i em sembla que tindrem una nit plujosa. Portes cèntims? -Pocs o molts sí. I diu: -Vés a la botiga del costat i compra un paraigua. Això era per allà el 13 o 14 de maig»..

«Aquell home portava dos homes més de Sant Joan de les Abadesses carregats tots tres de contraban: sucre, xocolata... potser portaven 35 o 40 kg. a l'esquena, i a peu. Enganxem per la carretera que va al Coll d'Ares i encara no havíem caminat ni mitja hora, deixem la carretera i enganxem allà pel bosc i vinga a caminar, caminar i

caminar, potser vam caminar 3 o 4 hores. El contrabandista em diu: -Ja hem passat la frontera, ara trobarem una casa i ens quedarem a dormir una estona. Així va ser, no va cridar ni res tot i que hi havia gent... això ho devia fer cada setmana. Vam dormir allà en uns cobertots, vam dormir 3 o 4 hores i quan va començar a fer-se de dia vam tornar a marxar, però llavors ja havíem passat la frontera, ja érem a Espanya. Al cap de poc, tres quarts o una hora ja vam trobar la carretera de Coll d'Ares que anava cap a Camprodon. Enganxem aquella carretera i cap a Camprodon, no vam trobar mai cap guàrdia civil, ni cap soldat, res, res, res, això el 13 o 14 de maig. A Camprodon al lloc on es trobaven, a una taverna a fora el poble, jo no tenia quasi bé mai set, però ells van beure i van dir que en portaven un. I així vé cap Espanya? I t'estaves a França? Dic sí. Malaguanyat el Franco com va fer la frontera que no passés la frontera i ocupés França».

Vam anar marxant avall i carretera avall vam arribar a Sant Joan de les Abadesses a les tres de la tarda i cap problema. Jo llavors ja anava de paisà, des de Perpinyà ja m'havia vestit de civil, però sense cap problema de demanar papers amb tres contrabandistes carregats com burros. Arribem al poble, anem a casa del contrabandista dinem i havent sopat em diu: -Ara vindràs al cafè una estona. -No... -Hauràs de venir que encara tenim un cosa a fer. Ens anem al cafè cap allà una taula on hi havia 5 o 6 persones i em comença a dir: aquest és l'alcalde, aquest el secretari, aquest és el jefe de Falange... I em va presentar tota l'alta aristocràcia de Sant Joan de les Abadesses. I dues o tres taules més enllà hi havia quatre o cinc guàrdies civils. Al cap d'una estona el que m'havia fet passar la frontera diu a l'alcalde, mira aquell és el que et vaig dir i demà l'hem d'enviar cap avall quan agafarà el cotxe de línia hi haurà la Guàrdia Civil i ens l'enxamparà, porta els avals però no n'hi ha prou, el fotaran a un camp de concentració. L'alcalde li explica el fet al secretari i el secretari fot el camp i al cap d'un quart diu -té!. M'havia fet un passi amb data de tres dies endarrerit, que llavors no hi havia la guàrdia civil encara a Sant Joan de les Abadesses. L'endemà al matí agafo el cotxe de línia, salto a Vic, agafo el tren, ja que els cotxes de Vic a Manresa no anaven encara. A Vic enganxo el tren fins a Montcada i Reixach i d'allà el tren de Manresa i al vespre arribava a casa meua, a Callús. L'endemà al matí vaig baixar a aquí l'Ajuntament i hi havia el que m'havia fet els avals, que era l'alcalde».

«Vaig passar un any a casa, fins que van demanar la lleva del 1936 que no havia fet la mili amb en Franco. Ens agafen i ens porten a A Corunya, sortint en un tren des de Barcelona un dia a la tarda i en vagons de portar bestiar; hi vam estar tres dies sense rentar-nos la cara, semblàvem senegalesos. Quan vam arribar van passar el coronel i el comandant ajudant veient-nos un a un. Hi havia 400 persones allà. Em vam demanar -A veure a quin camp de concentració has estat. Jo no havia estat a cap. -En que campo de concentración?, en ninguno. -Cómo!! ¿en ninguno??? Li explico el "cuento" aquest. Llavors el coronel li diu al seu ajudant «apúntese el nombre» i van demanar aquí qui era. Però el cap de la Falange d'aquí era un fill de cosí meu.

«Allà a A Corunya ens feien fer molta teòrica perquè quan vam fer la instrucció hi va haver un merder ja que es deia que havíem d'anar a agafar Gibraltar, i dels 4 batallons del regiment en van organitzar un de ben organitzat per anar a agafar el penyal de Gibraltar. I aquest batalló (en el qual estava jo) estava rebaixat de tot servei, no feiem res! Al matí després del cafè ens anàvem a una muntanya a fer una mica d'exercici i a la tarda teòrica. Estava a infanteria. La teòrica jo la sabia molt bé i havia un tinent que m'havia agafat simpatia i sempre quan un soldat no sabia alguna cosa em deia: —Oye Sala dímelo tú. Per mi que el tinent aquell es pensava que jo dins l'exèrcit republicà havia estat alguna cosa i un dia va dir: —Entre vosotros habrá alguien que habrá sido cabo, sargento, teniente... ya lo podeis decir que no pasa nada! Però, jo res de res».

«Hi havíem anat al juny i al Nadal tots els «veterans» que havia al quarter van marxar amb permís i pels que havíem vingut de Catalunya no hi va haver permís per ningú. Quan va tornar el primer torn, agafó un dia a aquest tinent i li dic: —¿Por qué no me deja ir con 10 dias de permiso? I em diu: —¡Lo hubieras podido decir antes! Em va donar 15 dies de permís i perquè no fos dit que hi anava jo sol li va donar a un altre de Barcelona, i vam marxar dos de 70 o 80 que érem a la companyia de gent de Barcelona».

Igual que l'Ambrós recordava amb emoció el toc de «L'emigrant», en Lluís Sala recorda una anècdota semblant a A Corunya: «Una de les poques guàrdies que havia fet abans d'anar al Col·legi Militar, m'havia tocat a la presó de La Corunya que era a fora de la ciutat i allà mentre feia guàrdia en una garita des de una finestra se sentia que cantaven «L'emigrant»... i vàries cançons catalanes i era un pres».

En fi, que aquí tenim una petita història personal, un exemple del patiment de la guerra al mateix front (i “només” la tragèdia diària del conflicte procurant sobreviure i sense entrar en d'altres detalls com els proveïments, la sanitat o l'enterrament dels companys caiguts). També una mica el després. Molts homes varen haver d'enfrontar-se després d'haver fet la guerra (alguns joves voluntaris hi van estar els tres anys) a fer el servei militar obligatori per al nou règim franquista i, a més, estigmatitzats o assenyalats pel seu passat republicà. La seva vida va ser diferent, molt diferent a la dels guanyadors. La Guerra Civil va durar quelcom més del que anunciava el famós «parte» del quarter general del «Generalísimo» signat a Burgos l'1 d'abril del 1939: «En el día de hoy, cautivo y desarmado el ejército Rojo, han alcanzado las tropas Nacionales sus últimos objetivos militares. LA GUERRA HA TERMINADO.»

Notes

1. *Historia de las Brigadas Mixtas del Ejército Popular de la República*, pàgines 109 a 112. Publicat per l'editorial Almena, Madrid, 1999.
2. Opció citada.

Lluís Sala a Mequinensa (novembre del 1937)

Fèlix Navarro i Lluís Sala amb la seva Maxim 1910 a Mequinensa (Novembre del 1937)

Metralladora rusa Maxim M1910 durant la guerra

Un equip metrallador transporta la seva màquina sota el foc enemic

Foto de Robert Capa en la qual s'observa un soldat mort sobre un arbre, sembla que, mentre estenia les línies telefòniques de transmissions

Tropes de la 46ª Divisio a la Serra de Cavalls durant la batalla de l'Ebre

*Les dones i la República 1931-1936 **

Maite Fandos i Payà

Directora executiva de l'Institut català de la Dona

Bona tarda,

Alcaldessa, regidors, regidora, director, senyores, senyors.

En primer lloc, vull agrair que m'hagin convidat a participar amb tots vostès en aquestes jornades sobre "República i progrés", i a pronunciar una conferència sobre el tema de "Les dones i la República".

L'any 1931, primer amb la proclamació de la Segona República i, després, amb l'aprovació de la Constitució el 9 de desembre del mateix any, representà un canvi significatiu en la trajectòria política del nostre país.

Aquest període de la nostra història contemporània, considerat com un parèntesi democràtic entre llargues etapes d'autoritarisme, va tenir conseqüències enormes per a les dones i va comportar modificacions substancials en la seva condició social, ja que les reformes que es van emprendre contemplaren canvis legislatius que derogaren, en gran part, la legislació discriminatòria vigent fins llavors.

Per tal de poder oferir una visió de la situació de les dones durant el període de la República, he estructurat la meva intervenció en quatre apartats:

- Les dones i la política
- La condició social de les dones
- Les dones i l'ensenyament
- Les dones en el món del treball

1. LES DONES I LA POLÍTICA

L'adveniment de la República, amb el que significava de creació d'una nova forma política de convivència amb vocació de resoldre les diferents

* Conferència pronunciada a Mollet del Vallès el 19 d'octubre de 2001, en el marc de les Jornades de Tardor «República i modernitat».

problemàtiques socials, va significar per a les dones que lluitaven per la igualtat, la creença que el règim donaria resposta a les proposicions a favor d'un nou estatus per a la dona a partir del qual podria equiparar-se a l'home en drets ciutadans.

Tot i així no va ser senzill.

El Decret de 8 de maig de 1931 va considerar les dones com a «elegibles», però no va reconèixer el dret de vot de les dones. A les eleccions de 28 de juny van ser escollides tres dones: Clara Campoamor; Victòria Kent i Margarita Nelken. Posteriorment es va realitzar un debat parlamentari que va precedir la Constitució, dins la qual, en l'article 36, es reconegué finalment el dret de vot de les dones. El resultat d'aquesta votació va ser de 161 vots a favor i 121 vots en contra.

La Constitució de 1931 concedí el vot a les dones en igualtat de condicions que als homes i establí, d'aquesta manera, el sufragi universal. Tanmateix, va ser a la Llei Electoral de 27 de juny de 1933 quan es va concretar el dret de la dona al sufragi actiu i passiu, és a dir, a ser electora i a ser elegible.

Des d'aleshores, les dones de tot l'Estat espanyol gaudiren dels mateixos drets polítics que els homes. No obstant això, la mentalitat tradicional que considerava el món polític aliè a elles perdurà, i foren molt poques les dones que s'incorporaren de ple al món polític.

L'hostilitat vers la projecció política i social de les dones, fora de l'esfera privada de la llar, era compartida per la majoria de les forces polítiques, tot i la teòrica adhesió al principi d'igualtat. Aquest fet dificultà en gran mesura la integració femenina a la dinàmica social i política del país. Els partits republicans, per exemple, basaven el seu programa en els principis de llibertat i igualtat davant la llei, democratització de la vida pública i eliminació del privilegi social, però no solien especificar en els seus programes que aquests ideals eren d'aplicació a homes i dones.

Amb tot, cal destacar que les dones comencen a ser protagonistes de la reflexió i les alternatives sociopolítiques, de manera que les seves interpretacions deriven i es concreten clarament cap a una proposta alliberadora i igualitària per al col·lectiu femení, independentment d'etiquetes i definicions.

Per una altra banda, a Catalunya, la demanda del vot no havia estat una reivindicació tradicional en l'associacionisme.

És cert que algunes figures excepcionals, com Carme Karr, s'havien identificat amb la reivindicació sufragista, però, en conjunt, el moviment català de promoció de la dona havia centrat més la seva atenció en la demanda d'altres drets.

L'eix reivindicatiu de l'associacionisme femení d'aquella època fou l'accés a l'educació i a la cultura, de cara a la millor formació de la dona catalana i a la seva inserció en el desenvolupament del nostre país.

Mica en mica, a partir de l'establiment del sufragi universal, es va produir un cert canvi en les actituds polítiques a Catalunya, motivat, era evident, per la necessitat de captar el vot femení.

Tot i que la presència femenina en la política fou admesa i, fins i tot, promoguda en moments concrets d'eleccions, mai no fou concebuda en condicions d'igualtat amb els homes. Així, la idea imperant era que les dones no havien de pretendre imitar els homes ni desplaçar-los, sinó mantenir les qualitats pròpies de la dona i, des d'aquestes posicions, influir en la política.

En aquest context, el nacionalisme fou una de les vies més importants de politització de les dones catalanes. Abans de la proclamació de la República, les dones catalanes es van mobilitzar per recollir signatures en defensa de determinades causes.

Així, l'entusiasme general que provocà la gestació de l'Estatut d'Autonomia a la societat catalana fou motiu de mobilització femenina. Atès que les dones no gaudien del dret de vot en aquell moment, les catalanes s'organitzaren per donar suport al referèndum a favor de l'Estatut celebrat el dia 2 d'agost de 1931.

Les dones foren recolzades en llur iniciativa pel President de la Generalitat, Francesc Macià que, en un missatge adreçat a les dones, les instava a fomentar el suport masculí a l'Estatut: «*Dones catalanes: el vostre deure, en aquest moment, és fer votar l'Estatut i signar les fulles del plebiscit femení*».

El mateix dia del referèndum, les dones a Barcelona, mobilitzades en comitès femenins creats amb aquest propòsit, organitzaren el seu propi plebiscit i aconseguiren més de 400.000 signatures femenines d'adhesió a l'Estatut d'Autonomia.

Les catalanes tampoc pogueren exercir el seu vot en les eleccions autonòmiques per al Parlament de Catalunya del 1932. Aquesta contínua marginació política de les dones a causa, no ja de la negació del sufragi femení, sinó de les dificultats en la confecció d'un cens electoral que inclogués les noves electores, impedí la intervenció femenina en aquests comicis.

Durant els anys següents es dona un major grau de mobilització femenina en l'àmbit de la política. La presència de les dones en els mítings de la campanya electoral del 1933 comença a ser notable. Hi participen entre altres Ana Murià, Paulina Pi de la Serra, Francesca Bonnemaison i Dolores Ibárruri (PCE), emblemàtica figura del comunisme l'any 1936.

Una altra dimensió de l'activitat política i social de les dones fou el moviment obrer català. Ningú com les dones va entendre el signe d'aquest moviment quan defensà la seva llibertat per expressar-se i per a exigir el mateix tracte en el treball. Destaquen, en aquest sentit, Mercè Revollo i Mònica Prat, obreres del tèxtil i continuadores de la dirigent anarquista Teresa Claramunt.

Sens dubte, una de les figures femenines més destacades d'aquells anys fou Frederica Montseny. Va tenir un relleu extraordinari en el moviment obrer i anarquista de l'època, militant de la CNT l'any 1931 i de la FAI el 1936, i en l'escenari polític, en esdevenir la primera dona ministra a Espanya, el 1936, com a Ministra de Sanitat i Assistència Social. Fou una figura molt influent en

el moviment llibertari i els seu carisma i la capacitat de convocatòria enfront de les masses la convertiren en una de les dirigents obreres amb més ascendència sobre la classe obrera a Catalunya.

2. LA CONDICIÓN SOCIAL DE LES DONES

És en el període republicà que, per primer cop, conflueixen dones de diverses generacions compromeses a favor d'un canvi de la situació social i legal de les dones i que formen part de les forces propulsores d'un nou model social. Aquestes dones solen ser conegudes públicament pels seus mèrits intel·lectuals o professionals, viatgen a l'estranger i saben idiomes, tenen amics o familiars en els cercles polítics i intel·lectuals del país, són notícia en la premsa i revistes on apareixen signant articles o manifestant les seves opinions. Són fundadores o membres il·lustres d'organitzacions de caràcter feminista i professional de variada finalitat, com el Lyceum Club o el Club Femení d'Esports de Barcelona, per exemple. També s'incorporen a associacions de predomini masculí com ateneus, acadèmies, cercles de belles arts o organitzacions republicanes o socialistes, i fins i tot opten als llocs directius. Són dones que, des de posicions liberals, propugnen un nou estatus per a la dona en la societat.

Paral·lelament, en aquest període s'introduïren canvis substancials a la legislació espanyola per eliminar les clàusules discriminatòries de la dona.

La República va permetre a les dones aconseguir algunes conquestes importants. Es van concedir a les dones drets civils, es va establir el divorci, es van abolir les distincions entre fills i filles legítims i naturals, es va aprovar la Llei de l'Assegurança de Maternitat i es van introduir millores en el sistema educatiu.

Es modifica, també, la legislació entorn de la família i el matrimoni i, a Catalunya únicament, s'establí el principi d'igualtat de la dona casada en el matrimoni.

La llei catalana sobre la Capacitat Jurídica de la Dona i dels Cònjuges, de 19 de juny de 1934, establí la igualtat entre els cònjuges i l'eliminació del principi d'autoritat marital: «*La dona té la mateixa capacitat civil que l'home*», (Art. 1); «*El matrimoni no és causa modificativa de la capacitat d'obrar de la dona*», (Art. 2).

Aquesta regulació eliminà tots els obstacles que obligaven a la submissió de la dona casada al marit, com també el permís del marit perquè la dona exercís professions, càrrecs, actes jurídics, etc.

Aquesta legislació igualitària fou motiu d'alguns problemes quant a la seva aplicació, en entrar en conflicte amb la legislació vigent a la resta de l'Estat espanyol.

Així, un Decret de la Generalitat de 13 de març de 1935 clarificà el dret de la dona casada a disposar de passaport, sense necessitat d'una llicència marital.

Per altra banda, la Llei del Divorci, de març de 1932, establí el divorci per comú acord o per la petició d'un dels cònjuges en el cas d'adduir les causes determinades per la llei.

Dins la dinàmica de modernització i de construcció d'una nova societat catalana, l'interès social de la dona en aquests anys es manifestà en el camp de l'assistència social. Precisament, a partir dels traspassos a la Generalitat, es procedí a l'estructuració d'un nou sistema de serveis de Sanitat i d'Assistència Social a Catalunya a partir de maig del 1933.

En aquest marc, la preocupació per la dona va tenir un doble eix: la protecció a la maternitat i la regulació de la prostitució. Ambdues vessants de l'obra assistencial de la dona s'assentaren en el marc d'iniciatives paral·leles de lluita contra la mortalitat infantil, en el primer cas, i de campanya de reducció de les malalties venèries, en el segon.

3. LES DONES I L'ENSENYAMENT

Fins el 1857 (Llei Moyano) no s'estableix a l'Estat espanyol l'ensenyament primari com a obligatori per als dos sexes.

Com és lògic, l'ensenyament elemental va ser el primer nivell educatiu majoritàriament assolit per la població, a Catalunya i a tot l'Estat espanyol, però cal tenir present que la seva generalització va seguir un ritme molt més lent i retardat per a les dones. Els índexs d'escolarització primària femenina no aconsegueixen anivellar-se amb els masculins fins ben entrat el segle XX.

Així, durant el període de la segona República i després de l'important esforç en matèria de construccions escolars dels primers anys, encara es manté una lleu però significativa diferència entre les taxes d'escolarització d'un i altre sexe (curs 1932-33, taxa d'escolarització: nens 62,6%, nenes 53%), i les diferències són encara més acusades a les escoles privades, on la majoria de l'alumnat són nens.

Aquestes diferències pel que fa a la matriculació cal interpretar-les com a conseqüència de l'escassa rellevància que s'atorgava a la instrucció primària de les nenes, tot i que aquesta no entrava en contradicció amb els seu paper tradicional a la llar, sinó que més aviat contribuïa a reforçar-lo.

No obstant això, en arribar els anys de la República el nostre país comptava ja amb un decisiu moviment de renovació pedagògica, encapçalat per Rosa Sensat, que començava a donar fruits.

Paral·lelament a la reivindicació d'una sòlida formació domèstica i d'acord amb les exigències d'una incipient demanda de mà d'obra femenina especialitzada, entre els sectors pedagògicament més avançats es reclama una preparació adequada de les nenes cara al possible exercici d'una professió.

En aquesta època es dóna ja una àmplia difusió als plantejaments a favor de l'escola mixta i el principi coeducatiu comença a formar part de l'ideari pedagògic, tot i que la manca de suport legal fa que no prosperi.

Pel que fa a Catalunya, la manca de competències a nivell educatiu feia

impossible una legislació pròpia en aquest sentit. Només després de l'aixecament militar i de la creació del Consell de l'Escola Nova Unificada, que regia l'ensenyament primari català, i per primera vegada a l'Estat espanyol, un Decret de la Generalitat d'octubre de 1936, vigent durant tot el període de guerra, va implantar la coeducació d'una forma generalitzada a tots els centres educatius catalans.

Pel que fa a l'ensenyament superior, la invisibilitat de l'alumnat femení en les universitats i centres superiors és palesa fins ben entrat el segle XX.

El curs 1934/35 el percentatge de noies matriculades a la Universitat de Barcelona era del 8,4. Tot i això, s'estava produint ja un efecte de permeabilitat en l'entorn social que afavoria el creixement lent però regular de la presència femenina a les universitats que es mantindria fins a la Guerra Civil.

Una presència, però, condicionada per factors ideològics, socials i econòmics que feien que no fos generalitzada, sinó que es produïa només en determinats tipus de carreres considerades més adients per a la població femenina. S'aconsellava a les dones, doncs, estudiar Magisteri, Farmàcia, Biblioteconomia o Infermeria, carreres considerades més pròximes a la naturalesa femenina. Així, el grup de les professionals més nombrós fou el de les docents, ja que l'ensenyament o la docència constituïen uns estudis i una professió cap als quals, en principi, s'encaminaven les dones amb inquietuds intel·lectuals, encara que després es dediquessin i destaquessin en altres activitats.

La formació superior femenina estava, doncs, més pensada vers la formació cultural de les dones que no pas orientada a la formació professional qualitativa. Encara que el periodisme i l'assaig feminista comptava amb una elit femenina visible en els mitjans de comunicació, pendent del que s'esdevenia en la vida pública nacional, i que demanava una legislació que convertís les dones en ciutadanes de ple dret, amb igual capacitat civil, social i política que els homes. En aquest sentit, totes les associacions feministes i organitzacions sindicalistes i anarquistes incloïen en els seus programes la igualtat de la ciutadania sense diferència de sexe.

4. LES DONES EN EL MÓN DEL TREBALL

La preocupació dels poders públics per la protecció del treball de les dones, ja manifestada en la legislació espanyola des de principis de segle, també es va reflectir en la constitució republicana. L'article 46 declarava que el treball era una obligació social, protegit per la llei que regularia especialment el treball de les dones i la protecció a la maternitat, a més de l'assegurança de malalties, accidents, atur forçós, vellesa, invalidesa i mort, i treball del jovent. No obstant això, tot i que el nou marc legal republicà va canviar la vida de les dones, el dret al treball remunerat es trobava encara limitat per determinades lleis i per la pressió psicològica existent al respecte.

Per una banda les obligacions familiars i domèstiques de les dones, establertes en la divisió genèrica del treball, seguien vigents. Les idees contràries al treball extradomèstic de les dones continuaven presents en les pautes culturals del país i servien com a base per al manteniment d'unes condicions laborals desfavorables per a les dones, així com la seva desvaloració social com a treballadores. Recordem que les obreres del tèxtil català eren conegudes com les «xinxes».

Per altra banda, la Llei de Contractes de Treball de novembre de 1931 encara mantenia el dret de control material del salari de l'esposa, llevat del cas d'un permís explícit del marit o d'una separació legal o de facto.

Així, durant aquest període, el treball assalariat femení només s'admetia en moments de necessitat ineludible de les famílies obreres. Per això, la situació laboral de les dones es caracteritzà per la discriminació salarial, la segregació ocupacional, la manca de formació professional, la infravaloració de l'estatus de dona treballadora i la inhibició del moviment obrer enfront de les reivindicacions específiques de les dones. Mostra d'aquestes discriminacions era que, en la legislació laboral general i en les bases de treball signades des de 1931, es consignaren una sèrie d'ocupacions prohibides per a la dona a causa de la seva biologia específica, feblesa, moralitat, obligacions domèstiques o desocupació masculina. Per aquests motius, les dones no podien treballar en ocupacions qualificades com a nocturnes, perilloses, dures o senzillament en llocs definits com a reservats o propis d'homes. Per a les joves, l'accés a certes ocupacions considerades insalubres o immorals requeria una edat més alta que per als homes joves.

Les prohibicions a determinades feines es justificaven en base a la protecció de la dona, però la gran varietat dels continguts prohibitius fa suposar que, més que la cura del cos femení, l'interès primordial estava en el manteniment d'unes ocupacions masculines.

En definitiva, la incorporació de les dones de la classe obrera al treball remunerat sembla haver constituït una alternativa motivada no tant per la reivindicació del seu dret al treball, com per la necessitat ineludible dins l'estratègia general de resistència i de supervivència de la família obrera.

A mesura que avança el segle XX, el desenvolupament econòmic i els canvis que s'efectuen en les estructures demogràfiques, amb una superior longevitat femenina, el descens de la taxa de nupcialitat i l'ascens de l'edat mitjana del matrimoni, el nombre de dones soles afectades per la necessitat de disposar d'uns ingressos econòmics s'anà ampliant fins a incloure dones procedents d'altres classes socials, particularment de la petita i mitjana burgesia, que s'incorporen a les noves professions en les oficines, el comerç i l'administració.

Tot i això, durant la República encara la major part de les dones treballen dins de la llar i sense cap remuneració. Malauradament, només l'impacte de la

guerra civil va aconseguir, només de manera parcial, vèncer la ideologia patriarcal i aconseguir la incorporació de les dones al treball de la producció de béns de consum i serveis en la reraguarda.

CONCLUSIÓ

És evident que, durant els anys que va durar la República, les dones van avançar en tots els terrenys. En el terreny de la participació política, en el terreny dels drets individuals, i també en el món de l'ensenyament i del treball. Però els anys de dictadura van esborrar pràcticament tots aquests avanços.

Ara, en relativament pocs anys, la situació de les dones al nostre país ha evolucionat molt positivament. S'han assolit grans fites:

- Avui la plena escolarització de les nenes i els nens és un fet irreversible.
- Actualment les dones són majoria en el centres universitaris i comencen ha estar presents en carreres fins ara masculinitzades.
- En els darrers anys, l'augment de la participació de la dona en el mercat del treball remunerat ha estat qualificada de revolucionària, i s'han assolit les taxes d'activitat i d'ocupació més altes de tota la nostra història.
- Les dones, avui, són presents en tots els estaments polítics i administratius del nostre país.
- Han desaparegut del nostre marc legislatiu totes les lleis que discriminaven, directament o indirectament, les dones.

En definitiva hem avançat com mai, i aquest és un fet constatable. No obstant això encara ens queden coses per fer en molts terrenys:

- En el de la conciliació de la vida familiar i laboral
- En el de l'equiparació dels salaris
- En el de la igualtat en la promoció professional
- En el de la violència de gènere.

Des del Govern de la Generalitat de Catalunya estem treballant per continuar avançant cap a una societat més justa i igualitària, i esperem comptar amb la complicitat de tota la societat, homes i dones, per dur a terme aquest projecte de futur.

Moltes gràcies

Una petita reflexió sobre l'associacionisme a Catalunya, 1931-39 *

Joan Serrallonga i Urquidí

Professor d'Història Contemporània a la UAB

atalunya arriba als 2.791.000 habitants el 1930. En aquest país, trobem distribuïda la població en 1.068 municipis que estan englobats en les quatre províncies administratives. El 1936 la xifra ha pujat fins els 2.919.000, el què representa un augment del 4,6%. Aquest és un creixement demogràfic certament modest, però encara no prou preocupant. En aquesta última data, el 54,5% de la població catalana és a la Regió I, la futura Vegueria de Barcelona, amb 127 municipis que ja estan constituïts plenament. La capital del país, Barcelona, arribà el 1936 a 1.062.157 habitants. Les línies del poblament continuaven sent les tradicionals de tot el procés de creixement econòmic català dels últims cent anys. Les conques fluvials del Llobregat i del Ter acumulen un llarg rosari d'indústries i fàbriques –predominantment dedicades al tèxtil i plenes de colònies industrials– que ocupen un volum de població prou considerable. El Pla de Barcelona és, però, la zona fonamental de residència de la classe obrera catalana. Les comarques de Tarragona, Lleida, Girona i el nord de Barcelona tenen un volum demogràfic menor i cada vegada més dependent de la macrocefàlia barcelonina. Ara bé, la situació actual amb un pes gegantí de l'àrea metropolitana no es produeix encara i les entitats comarcals i locals tenen una vida pròpia molt rica i amb notable projecció en el conjunt del país. A aquesta vitalitat de les estructures catalanes hi contribueix de forma més que notable el manteniment d'una sociabilitat distintiva i d'un associacionisme general que les dota de força front a qualsevol intervenció que minusvalori els seus valors i objectius. La formulació d'una divisió del territori de Catalunya –aprovada per decret de la Generalitat del 25 de desembre del 1936 després d'un llarg seguit de documentats treballs en una modèlica i docta Ponència que coordinava Pau Vila– té en compte les característiques específi-

* Conferència pronunciada a Mollet del Vallès el 20 d'octubre de 2001, en el marc de les Jornades de Tardor «República i modernitat».

ques de les agrupacions humanes en relació al conjunt del país. No hi ha, per tant, un model de nova centralització, sinó la constatació d'una realitat específica de país amb el reflex de les cares de tot el territori. Aquestes més de mil cares, sorgien ara amb una nova il·lustració després que la maquinària del catalanisme burgès i conservador les hagués arraconat en benefici d'un elitista concepte de la cultura i de la societat que mai va imbricar el país. Aquest és, al meu parer, el primer punt que hem de fixar per entendre el progressisme del règim republicà a Catalunya: una voluntat clara de trencar totes les barreres, d'estendre la cultura per tot el país fugint dels cercles tancats que havien caracteritzat les tres primeres dècades del segle XX. Per dir-ho més clar, amb la República emergeix institucionalment a Catalunya de nou tota una vella cultura popular, del catalanisme més viu entre la població, que havia volgut ser sistemàticament i intencionada arraconada pels qui eren al vell poder en qualsevol de les seves manifestacions.

El canvi de règim polític després de les eleccions del 12 d'abril, la constitució d'una República catalana i —després de moltes vicissituds— el d'una Generalitat de Catalunya presidida primer per Francesc Macià, confegiren al nostre país un ritme distint, una visió diferent i uns objectius parcialment nous que sorgien de manera principalíssima de la vitalitat del què avui en dia se'n diria amb èmfasi la societat civil. Ara bé, aquesta era una societat civil prou compromesa i força organitzada. Totes les seves associacions, els agrupaments, els partits, els sindicats, les cooperatives, les mutualitats... es veieren ara emmarcades en una nova legalitat que s'estava construint sobre les runes del feudalisme anterior, sobre les despulles dels que havien volgut reeixir amb l'anorreament dels altres, i emparada per la il·lusió col·lectiva. Així, doncs, anotar quatre coses sobre la legalitat republicana no pot ser gens ociós. La Constitució de la República espanyola (1931), nascuda a l'empara de la llibertat per expressar-se, feia clara referència al dret d'associar-se i a la legalitat de les associacions en un article fonamental:

Article 39. Los españoles podrán asociarse o sindicarse libremente para los distintos fines de la vida humana, conforme a las leyes del Estado. Los Sindicatos y Asociaciones están obligados a inscribirse en el Registro público correspondiente, con arreglo a la ley.

En la legislació catalana pròpia, l'Estatut de Catalunya, aprovat per les Corts constituents el 9 de setembre del 1932, feia també referència explícita i instrumental al dret d'associació i al caràcter de les associacions en tres dels seus articles:

Article 5, punt 8. Règim de premsa, associacions i reunions, i espectacles públics.

Article 7. La Generalitat podrà sostenir centres d'ensenyament en tots els graus i ordres que cregui oportú.

Article 12. Beneficència / Cooperatives, mutualitats i pòsits.

En les normes compreses en l'Estatut Interior (1933) hi ha també dues referències prou explícites que mereixen un relleu propi:

Article 11. La Generalitat salvaguardarà l'existència i l'obra de les institucions i fundacions privades de cultura que, atenent-se a les mesures legals, contribueixin al progrés dels estudis i a la formació espiritual del poble català.

Article 12. La Generalitat... propulsarà el cooperativisme i el mutualisme.

Aquest era, sens dubte, un marc nou en el que es buscava l'eficàcia de la societat per sobre de les caduques estructures del vell sistema de base feudal, oligàrquica, reglamentista i molt controlador. Però també sobre el vell model elitista construït a imatge i semblança de les capes més benestants, que sempre havien detestat el poder d'una o altra forma. No hi ha dubte, tampoc, que la base de tot l'edifici descansava en l'ús que d'aquesta normativa en poguessin desenvolupar les noves institucions de govern; altrament l'obra quedaria mutilada o en mans dels senyors tradicionals. És a dir, l'èxit radicava en el suc que hom li pogués treure. Per tant, les idees i les persones que estiguin al front dels governs seran una peça prou notable per poder implementar iniciatives que s'adiguin amb aquella societat civil que havia estat el coixí necessari del canvi polític. Hi ha, en aquest sentit, entre els nous governants, una consciència prou clara que sense el recolzament de l'ampli ventall popular el canvi no s'hagués realitzat i no es podria continuar. No disposem encara, tot i els anys de l'actual govern de la Generalitat, d'un estudi monogràfic sobre el govern de Catalunya en el període pre-estatutari 1931-32 i estatutari del 1932 al 1936. El buit es faria encara més espectacular si miréssim el període de la Guerra civil (1936-39), tot i que tothom sembla usar-lo ningú l'ha estudiat prou detingudament. Ni la presidència, ni les conselleries, ni l'estructura orgànica dels departaments que es modifica poderosament, ni les distintes facetes del govern han merescut un estudi prou complet: en realitat gairebé cap, seria més encertat de dir. Cap estudi que ens porti a considerar globalment l'obra del govern de la Generalitat de Catalunya. Sí que podem dir que les conselleries relacionades amb el tema de l'associacionisme en tots els seus àmbits eren les de Justícia, Governació, Treball i Cultura. Si les dues primeres d'alguna manera eren "instrumentals" i, per tant, tenien cura de la maquinària legal del procés; les altres dues treballaven directament amb un associacionisme ric i divers que no para de créixer en tot el període. Els homes que regiren les conselleries durant el període 1931-36 impulsaren –com podem veure– un nou i molt més dinàmic concepte de les associacions, recollint de fet les tesis del propi moviment associatiu i portant-les a les noves institucions creades des de la Generalitat i des dels Ajuntaments. És en aquest sentit que la Conselleria de Cultura –primer com d'Instrucció en l'accepció del nom antic– per una banda i la de Treball per una altra, prenen una munió d'iniciatives que en molt ultrapassen la tasca d'un govern amb poders massa limitats com ho era el nostre.

Punt apart mereixeria l'estudi de la rica dinàmica municipal del país, a l'empara després de la modèlica Llei municipal de Catalunya. Josep M. Escofet, en prologar-ne l'edició completa el gener de 1935 en deia: «*la vida municipal no és solament allò reflectit en la Llei elaborada per homes d'un gran fervor idealista: la formen els costums, els homes, l'aptitud dels partits polítics, l'actuació dels Governos i, en fi, tot l'ambient social del país*». Una vida municipal prou ben coberta en els primers passos, per un estol de monografies esparses que situen avui la vida de les poblacions catalanes de forma institucional, econòmica i social. L'esforç de la historiografia local, de la que Mollet en té exemples prou dignes i sobretot mereixedors d'estímul, ha cobert abastament aquesta part. Els diversos congressos i simposis d'historiadors de l'àmbit local i comarcal donen també testimoniatge de la vitalitat d'aquest important sector. Sens dubte però, a més dels treballs dels arxius locals –i potser de la part de documentació perduda que és encara fora de casa nostra–, caldria una anàlisi més curosa de la realitat de l'associacionisme en l'àmbit local. Aquest fet ens faria superar del tot la primera descripció, per passar a un estudi de fons certament més complet, viu i molt dinàmic. Però, òbviament, tot i apuntar-lo aquest no és un tema que haguem de tractar aquí avui.

Des de les institucions de govern de la Catalunya republicana, el generós impuls a la viva dinàmica de la societat civil ve mogut per la necessitat de dotar-se d'uns recolzaments suficients per governar, i també per transformar el país amb la visió posada en l'extensió, la implementació i comprensió del nou règim polític. Es tractava, en síntesi, de posar les bases socials a les transformacions orgàniques que s'anaven produint. Fer-ho sense aquest coixí o bé menys-tenint-lo, no sols no hagués estat efectiu, sinó que realment no hagués portat enlloc. Restar d'esquena a la societat i treballar per decret és, per qualsevol govern democràtic, un joc de greus despropòsits quan no la negació de la seva mateixa essència. Així, doncs, el govern de Catalunya promou o ajuda a mantenir des del 1931-32 un associacionisme que en podríem dir propi, i estimula el creixement d'un altre que es vol que col·labori a la finalitat suprema de construcció del país. En tot cas, però, podem dir que no hi ha censures ni frens a la dinàmica associativa; tant la constituïda com la que es va posant en marxa. En aquest sentit, l'obra de la Generalitat de Catalunya en el període estatutari ve determinada en un volum important i no únic per l'extensió i l'accés a la cultura, així com –i és realment molt rellevant– per l'abolició pel camí dels fets de les velles estructures que marginaven o allunyaven de les institucions una bona part de la població del país.

És hora d'entrar, doncs, en la quantificació de l'esforç realitzat i també en la sumària descripció dels seus àmbits d'actuació. Abans que res hem de fer una prevenció necessària: no podem fixar-nos, en parlar avui de l'associacionisme català durant l'etapa de la Generalitat republicana, en les idees concebudes en

la situació de resistència que hem hagut de viure aquests últims quaranta anys de sagnant dictadura. Aquesta visió ha estat prou motivada per la dolorosa imposició d'un Estat opressor, el règim franquista, que reduí el volum d'associacions dins de Catalunya a uns nivells tan insignificants que fins i tot s'allunyaren perillosament de la vitalitat mínima. Fou un anhilament tant bestial que ha quedat del tot gravat a la memòria col·lectiva. Així, per exemple, el volum d'associacions legalment inscrites de les comarques barcelonines passa de les 3.599 el 1930 a les 466 del 1940 (Pere Solà: 1993), és a dir, es redueixen al 13%; una xifra que potser resultaria encara molt superior si hi afegíssim les creades durant el període republicà. I no sols es produeix la mort de l'associació, sinó l'aplicació de la més sagnant i cruenta brutalitat sobre els seus membres. És, sens dubte, la pretensió per part dels ocupants de destruir la vivència de la col·lectivitat humana ocupada.

Però tornem al tema. En el territori de la Catalunya republicana les línies bàsiques de creació o manteniment d'associacions en el període 1931-1936 es mouen entre les que tenen una base política, sindical, patronal...; les tradicionals lligades a la beneficència o a la caritat, i les d'un àmbit més genuïnament cultural i/o reivindicatiu. Com en tota classificació apressada, cal que sigueu generosos en les valoracions. No analitzarem aquí el manteniment de les associacions religioses d'àmbit català o més gran que, tot i constituir un gruix considerable, tenen una altra finalitat distintiva que la de fer emergir la societat civil que havia recolzat el canvi de règim. Mereixerien, això sí, un estudi més social que l'ofert per les pròpies institucions religioses i pels seus acòlits. Tampoc les institucions ja constituïdes de bon antuvi per diverses organitzacions amb finalitat econòmica. Tanmateix els partits, les associacions patronals i les centrals sindicals han estat ja profusament analitzades per la historiografia i tenen, per tant, un detall propi des d'on narrar-les. A l'anàlisi feta pels militants, ja de per sí interessada, s'hi ha afegit la publicació recent dels seus estatuts (Isidre Molas: 1999) i el sedàs comprensible dels historiadors. Les associacions lligades al tema de la beneficència, generalment institucionals però també les privades, canvien en aquell moment el seu plantejament per entendre ara l'ajut com un deure de necessària solidaritat. Una qüestió que en algun cas, potser massa sovint, xoca prou amb l'ideari anterior. Tampoc faré esment de les associacions esportives –en el medi local prou incidents en dures batzegades–, perquè ja han tingut un relleu important i han començat a ser analitzades ja des d'una òptica nova i prou distintiva (Carles Santacana: 1994). Ens ocuparem doncs, de manera especial i breu, de les associacions que tenen com a base l'extensió de la cultura a tothom, i de les que pretenen l'eliminació de les parets que des de sempre marginaven bona part de la societat catalana. Aquestes parets, aquestes tanques seculars, afectaven sobretot els grups més desfavorits de la societat, els col·lectius de damnificats pel feudalisme de l'Estat

central i pel règim burgès nascut de la plena implantació del capitalisme. Eren desfavorides –per agafar alguns dels exemples més pregonos– les dones, que no gaudien de la plenitud de drets i estaven ben lluny del reconeixement; ho eren els analfabets, privats de qualsevol ressort que els permetés defensar-se en aquell món tan estrictament reglamentari; ho eren els treballadors, sotmesos a les inhumanes condicions de treball per un sou autènticament miserable que els condemnava a una vida de patiments que s'allargaven als seus fills; i ho eren també –entre d'altres– aquells que no responien als clixés morals que imposava despietadament la societat burgesa. Així, doncs, el règim nascut el 12 d'abril serà progressista si pot donar resposta real i eficaç a aquests col·lectius que la demanen imperiosament.

No n'hi ha prou, doncs, en plantejar que el règim republicà està ple de molt bones intencions i també d'una legislació social i cultural nova, cal desbrossar concisament el capítol de les realitzacions per poder confirmar de manera efectiva fins on es pogué arribar. Òbviament hem de ser molt breus perquè la historiografia del país ja s'ha ocupat abastament dels temes aquí proposats, encara que avui alguns els vulguin deixar parcialment de banda. Permeteu-me citar algunes de les realitzacions, sense cap altra pretensió que la ja dita, per poder situar un règim que és *socialment progressista* i així ho demostra. I no ho és perquè el què va venir després va ser la brutalitat del feixisme, sinó per sí mateix i per les seves realitzacions en temps difícils. Així, en el capítol dels drets de la dona el règim republicà i de forma molt especial el català va anar prou més enllà –tot i ser important– del detall legal. Les institucions de cultura adreçades a la dona, que el conseller Antoni M. Sbert glossava amb esperit paternal en una publicació de 1937, foren la modèlica modificació de velles creacions de la Mancomunitat de Catalunya, però ara amb l'esperit social i no excloent que caracteritzà l'obra de la Generalitat republicana en aquest terreny. Cal citar: l'Escola professional de la dona, l'Escola de Bibliotecàries, la d'Infermeres, l'Institut de la dona que treballa, la Residència professional femenina, la Internacional d'estudiantes, entre moltes d'altres. Però, el fet singular no és institucional, és el reconeixement ple –en el moment viscut i amb les limitacions del temps– dels drets fonamentals de la dona. En el progrés cultural la Generalitat va posar en funcionament –amb més èmfasi si aleshores era possible– un conjunt d'iniciatives que pretenien l'alliberament directe de la multitud de persones que havien estat sotmeses a l'ignominiós règim de l'analfabetisme. Institucions com el Consell de Cultura (creat el 9 de juny de 1931), el Comitè de la Llengua, la Comissió d'Educació General, l'Institut Escola, l'Escola del Treball, l'Escola de Canet, la Normal de la Generalitat (a la que Jaume Carbonell hi dedicà una primera monografia: 1977), no foren només pantalles per la galeria, foren en molt realitzacions modèliques que encara avui rendeixen un tribut als seus creadors. Foren, sobretot, les que apartaren de la

ignorància una generació de catalans que suara encara les recordava amb admiració. Era la construcció de la «Catalunya dels nostres somnis» que encara evocava Ventura Gassol en prologar el 1978 l'estudi de Ramon Navarro sobre l'educació a Catalunya durant la Generalitat. I, finalment, en l'enderroc de les humiliants parets de la injustícia social i de la marginalitat, el règim republicà i la Generalitat de Catalunya construïren un digníssim edifici que intentaren soterrar alguns designats durant el bienni negre i de nou durant els quaranta anys la cruent barbàrie del règim franquista.

No voldria pas acabar aquí sense explicitar el meu convenciment de la necessitat del retorn a la plena història social, després de dècades d'estèril economicisme, i ho faré citant les paraules de l'amic Josep Termes qui, en un fonamental article a l'Avui del 1993 titulat «Quatre etapes d'una historiografia», acabava dient: «... em sembla un error haver abandonat la història social, que continua essent essencial per al coneixement del país, car la història de Catalunya contemporània és, certament, la història del conflicte social».

Ensenyament de la Història i República*

E. Xavier Hernández i Cardona
Professor d'Història de la Universitat de Barcelona

Durant els primers decennis del segle XX l'ensenyament primari i secundari va continuar en els paràmetres establerts per la llei Moyano des de mitjans segle XIX. L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera va comportar un nou canvi de Plans d'Estudis que va afectar novament l'ensenyament secundari. Eduardo Callejo de la Cuesta, ministre d'Instrucció Pública, va promulgar un nou pla d'estudis el 1926, que venia a substituir el de 1903 (*Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1926, Madrid, 1926, pàg. 743-752). La reorganització dels estudis de secundària es plantejaven en dos grans cicles. Primer el batxillerat Elemental, amb tres anys de durada, que havia de garantir una cultura general. El seguia un batxillerat Universitari, també amb tres anys de durada i amb una finalitat propedèutica molt més marcada. En aquest segon cicle, els alumnes tenien un any d'estudis comuns i després dues branques, una de lletres i l'altra de ciències. El nombre d'assignatures es va reduir notablement i es va procedir a una reorganització del tipus i nombre d'exàmens. Durant el primer curs del primer cicle es cursava *Nociones generales de geografía e Historia Universal*. Durant el segon curs *Nociones de Geografía e Historia de América*.

En el tercer curs es feia la *Geografía e Historia de España*. Certament no deixava d'ésser curiosa la proposta, ja que passava d'aspectes generals a aspectes més concrets, si bé val a dir que l'estudi de la història i la geografia d'Amèrica en el segon curs és un xic desconcertant. Durant el curs comú del segon cicle la història tornava a tenir protagonisme, en aquest cas l'assignatura es denominava *Historia de la civilización española en sus relaciones con la universal*.

La proclamació de la Segona República Espanyola el 14 d'abril de 1931 va comportar importants canvis en l'Ensenyament. Un català republicà, Marcel·lí Domingo i Sanjuan es va fer càrrec del ministeri d'Instrucció Pública derogant d'immediat la legislació vigent, reimplantant amb algunes modificacions el pla

* Conferència pronunciada a Mollet del Vallès el 20 d'octubre de 2001, en el marc de les Jornades de Tardor «República i modernitat».

d'estudis de 1903, a l'espera d'aprofundir legislativament en noves reformes. A continuació es va dissenyar, a corre-cuita, un pla provisional que afectava parcialment les matèries d'ensenyament secundari (*Colección Legislativa de España*, vol. 3, de 1931, Madrid, 1931, pàg. 432-435). Durant el tercer any es cursava la *Geografía e Historia de España* i durant el quart la *Historia Universal*. La coexistència de tres plans d'estudis va comportar, lògicament, una gran confusió.

La reforma reglada va venir, un cop aprovada la Constitució, de la mà del nou ministre Fernando de los Ríos. El Pla d'Estudis de juliol del 1932, es basava en el de 1903 (*Colección Legislativa de España*, vol. 3, de 1932, Madrid, 1932, pàg. 102) i *Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1932, Madrid, 1932, pàg. 204-205). Aquestes primeres mesures es van complementar amb la promoció, el desembre del 1932, d'un ampli projecte de remodelatge de la instrucció primària i l'ensenyament secundari (*Proyecto de ley leído por el Sr. Ministro de Instrucción Pública y Bellas Artes para la Reorganización de la Primera y Segunda Enseñanza*. Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española. Apéndice nº 9 a la sesión del 9 de diciembre de 1932, pàg. 1-8). Es donava molta importància als idiomes moderns i a les assignatures optatives: tanmateix, s'insistia força en les orientacions de tipus pedagògic. L'ensenyament secundari quedava fixat en set anys i s'hi ingressava a l'edat de deu anys. Durant el primer curs s'estudiava *Geografía e Historia*. Durant el tercer curs s'estudiava *Historia de España* i durant el quart *Historia Universal*.

Sota el govern del radical Samper i essent ministre d'Instrucció Pública Filiberto Villalobos, es va produir, el 1934, un nou arranjament del Pla d'Estudis de Secundària (*Colección Legislativa de España*, vol. 4, de 1934, Madrid, 1934, pàg. 380-385). Segons els nous canvis a primer curs es cursava *Geografía e Historia*, i la mateixa assignatura es repetia, augmentant la complexitat de continguts al segon, al tercer, al quart i al cinquè.

Pel que fa a l'objecte d'estudi de la història a secundària, la Història d'Espanya (político-cultural) i, en menor mesura, la Història Universal, són els protagonistes principals. En cap moment hi ha història de Catalunya, ni a Catalunya, ni òbviament, fóra (llevat dels centres de primària sota control de la Generalitat republicana). La Història de Catalunya, cas d'explicitar-se, ho feia com a part integrant de la Història d'Espanya i en la proporció o importància que li atorgués el pensament historiogràfic del moment.

A Catalunya, la victòria republicana del 1931 va portar l'Esquerra Republicana de Catalunya a diferents instàncies de poder, entre elles la nova Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona. Els republicans es van apressar a continuar l'obra iniciada per la Mancomunitat de Catalunya i per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona. De fet, bona part dels moderns grups escolars projectats es van acabar durant el període republicà, alhora que es van iniciar nous projectes.

La Generalitat es va preocupar per garantir la formació dels mestres, i el mateix 1931 va crear per decret (22 d'agost) l'Escola Normal de la Generalitat adquirint els seus estudis una categoria universitària. El mateix 1931, es creava també per decret (26 d'octubre) l'Institut-Escola, que havia d'esdevenir l'avançada peonera de la renovació i catalanització de l'ensenyament secundari a Catalunya.

En poc temps l'Institut-Escola, que va ubicar-se al Parc de la Ciutadella, esdevingué pol de referència de la renovació pedagògica, tant de primària com de secundària. Professionals entusiastes com Angeleta Ferrer, Josep Estalella, Enric Bagué, van donar el tremp que la nova institució necessitava. En el camp de la geografia van destacar els esforços de renovació pedagògica, gràcies a l'impuls de Lluís Solé Sabarís. En el camp de la història, i potser per primer cop d'una manera sistemàtica, es van aconseguir progressos en el camp didàctic. La història de Catalunya es contemplava com estructurant, i Enric Bagué va saber donar a la història una metodologia didàctica nova i atractiva, basada en el coneixement directe del paisatge històric, en les excursions, en el coneixement del patrimoni i en simulacions i representacions. També va exercir docència a l'Institut-Escola un historiador que esdevindria cabdal en la historiografia catalana: Jaume Vicens i Vives.

La Generalitat també va impulsar les Escoles d'Estiu, que van passar a dependre, a efectes d'organització, de la nova Escola Normal.

Amb tot, la redacció definitiva de l'Estatut del 32 va resultar un tant ambigua en el camp de l'ensenyament, ja que l'Estat no va traspasar ni centres, ni escoles, ni docents, veient-se la Generalitat obligada a potenciar una xarxa pròpia.

La revolta feixista del juliol del 36, i la victòria popular a Barcelona, van col·locar l'ensenyament en una delicada situació. L'escola confessional va desaparèixer de facto, calia posar ordre en el caos i donar un pas endavant, fent rutllar de nou l'ensenyament en una situació revolucionària. A fi de sortir de l'impasse, el mateix juliol del 1936 es va decretar la creació del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), en el qual es van integrar docents de variades procedències, incloses les de tradició llibertària de les escoles racionalistes.

El CENU va aconseguir èxits notables, va dissenyar tota una nova planificació de l'ensenyament, que comprenia des dels nivells d'escola bressol fins els politècnics universitaris. Tot insistint en criteris de renovació pedagògica, es va procedir a una tasca urgent de formació de mestres, d'adaptació de locals i de recerca de tota mena de recursos. Potser el major i indiscutible èxit del CENU va ser aconseguir, en plena guerra i a partir del curs 1937-38, la pràctica universalització de l'ensenyament primari. La consigna *Cap nen sense escola, cap escola sense mestres* va poder acomplir-se en un grau altament satisfactori.

El CENU va implantar, de cop i per a totes les escoles, la gratuïtat, la coeducació, el neutralisme (entès en la dimensió laica i ideològica) i un

acceptable nivell de catalanització de la llengua i continguts. Èxits que caldria matisar molt des del punt de vista qualitatiu, però valuosos tenint en compte la conjuntura extraordinàriament difícil que en aquells moments vivia Catalunya.

Les matèries objecte d'estudi de l'ensenyament primari van ser arranjades donant-se instruccions per a la seva impartició. La història es plantejava en una dimensió molt correcta, tenint en compte les edats dels infants, ja que es posava l'èmfasi en aspectes de vida quotidiana a través del temps, i en visions diacròniques del treball, la ciència, la tècnica, etc., enquadrant l'esforç didàctic en la tradició de l'escola activa. En una ordre de la Generalitat del 12 de setembre del 1938, signada pel Conseller de Cultura Carles Pi i Sunyer es donaven les Normes generals del treball escolar, que havien d'orientar l'activitat pedagògica de les escoles catalanes. Reproduïm, a continuació els paràgrafs que fan referència a la geografia i a la història.

«..Grups d'infants en els primers anys de l'Escola Primària

...Extreure de l'observació i del medi i de la vida que volta l'Escola, motius per a exercicis de càlcul procurant relacionar el càlcul amb qüestions veritables i viscudes, les qüestions a resoldre han d'ésser molt senzilles, operant només amb unitats i desenes. S'han d'excloure les operacions amb dades desmesurades. Amb la resolució de les qüestions senzilles s'iniciarà el raonament del càlcul escrit.

Observació i reflexió davant les coses, els accidents, els fenòmens del medi que volta l'escola; concretar amb llur nom les coses, els animals, els vegetals, etc.

Aquesta observació del medi ha d'ésser insistent i curiosa i com a base i font de les activitats escolars, més o menys teòriques. Res de coneixements fraccionats en assignatures, només noció global del medi com a base i concentració de tots els coneixements.

Narració de llegendes i biografies d'homes notables....

...Grups d'edats intermitges

...Estudi del medi geogràfic i històric de l'escola, de la barriada, del terme municipal, de la comarca. Relacionar-lo amb nocions generals de la geografia. Paisatge del terme municipal, orografia, hidrografia, vegetació, comunicacions, indústries, etc. del terme municipal o de la comarca. Nocions generals sobre orientació, climes, població, cultius, produccions, etc. Documents i referències verbals, sobre fets històrics relacionats amb el poble i la comarca. Aplicació dels mateixos temes relacionats amb Catalunya, Espanya, Europa i el món en general.

S'ha de procurar eliminar dels ensenyaments geogràfics i històrics, com en els altres ensenyaments, el memorisme i la subjecció a les lliçons i textos escrits. Partir del dibuix i de la interpretació de plànols senzills del poble, del

terme municipal, etc. Proveir la natural curiositat de l'infant amb fotografies, projeccions, lectures, documents, mapes, etc., que portin a la idea més exacta de les èpoques i dels països més o menys llunyans.

S'aconsella instal·lar a l'escola senzills aparells que permetin a l'infant fer permanents i acurades observacions meteorològiques.

Comparació entre la vida de l'home primitiu i la civilització actual, i breu visió de les diverses etapes històriques. No la història de reis i batalles, sinó la història de l'esforç humà en les distintes èpoques i països per a dominar la naturalesa i construir la civilització: història de la navegació, del vehicle, de l'habitable, de l'enllumenat, del vestit, del treball, dels instruments de llaurar, del llibre, etc.

...Grups de les darreres edats de l'Escola Primària

...Exercicis: Problemes sobre construccions geomètriques: àrees, volums, interpretació de plànols. La geografia de Catalunya i d'Espanya. Regions naturals. Nocions de cada una de les àrees continentals. Interpretació de mapes i cartes meteorològiques, etc.

És aconsellable d'establir la correspondència interescolar nacional i internacional, lligam de l'aprenentatge geogràfic, el qual ha de tendir a destacar l'aspecte humà sobre el merament descriptiu.

Nocions de l'evolució de la humanitat en les distintes èpoques, i l'evolució dels vincles socials, el treball, els costums, els descobriments, l'art, el progrés, etc.

La lluita dels pobles per la llibertat en les èpoques moderna i contemporània. La Constitució espanyola, Estatut de Catalunya. La guerra actual, la significació ideològica i com a guerra d'independència.

S'ha d'assignar més valor a la recerca de documents, fotografies, lectures, etc. per tal de construir una visió històrica original, que a l'aprenentatge de lliçons d'una història d'interpretació ja feta, sense perdre's, però, en un fraccionament excessiu que negligiria la síntesi dels grans processos històrics...»

Òbviament, el resultat de la guerra va tallar la primera experiència prometedora de renovació escolar de la història.

Monogràfic
Projectes arquitectònics singulars que
han marcat la transformació urbanística
de Mollet del Vallès

Presentació

INTRODUCCIÓ

Is passats dies 19 i 26 d'octubre de 2002 es van realitzar les Jornades de Tardor organitzades pel Centre d'Estudis Molletans, que aquest any han portat el títol de "Projectes arquitectònics singulars que han marcat la transformació urbanística de Mollet del Vallès". La monografia que es presenta en aquest número de la revista **Notes** és el fruit d'aquestes jornades.

L'ARQUITECTURA A LES CIUTATS

Moltes vegades m'he preguntat perquè a les persones ens resulta important que a les nostres ciutats hi hagin edificis, carrers, parcs i places que ens facin sentir bé i dels que puguem sentir-nos orgullosos.

És un fet inqüestionable que un dels motius que ens fan viatjar pel món és la satisfacció que ens produeixen les coses que anem descobrint i que ens deixen impressionats. Concretament, quan visitem una ciutat, volem gaudir dels seus monuments, museus, parcs, aeroports, llacs i canals, ports, llums dels carrers, botigues, i tot un seguit d'espais urbans que ens facin feliços i que, després, recordarem i explicarem en tornar a casa nostra.

De la mateix manera, quan nosaltres reben als visitants de les nostres ciutats, els ensenym totes aquelles coses que ens agraden i ens fan sentir orgullosos, i volem que, després d'una bona estança, s'enduguin un record positiu del lloc on vivim, de la nostra cultura, del nostre país. Volem que ens recordin com habitants d'una ciutat on viure-hi està molt bé, tant o millor que en qualsevol dels llocs del món.

Aquí és on podem trobar part de la resposta del que volem que signifiqui l'arquitectura de les ciutats; no només volem que doni satisfacció a les nostres necessitats funcionals (que ens allotgi, ens

protegeixi de la pluja, del vent i del fred), sinó que també volem que ens emocioni, ens faci sentir bé, que en puguem gaudir al mirar, al moure'ns-hi. Que sigui símbol positiu de la nostra cultura.

Des dels orígens de la història de la nostra espècie, s'ha produït un doble fet que s'ha traslladat a l'arquitectura. En primer lloc, la necessitat i el neguit de dominar la natura i protegir-nos d'ella, ha comportat l'evolució continua de les tècniques constructives, la investigació dels materials, la millora en la tecnologia, per poder dotar-nos d'espais més confortables i fer edificacions cada vegada més grans i millors. En segon lloc, la necessitat de significar-nos com a grup social, de transcendir, de sentir emocions, ha comportat una recerca contínua de la bellesa expressada per mitjà de les arts, que, en el camp de l'arquitectura, s'ha constituït com un legat de distinció de cada moment en les diferents civilitzacions, cultures, països i ciutats.

Des de les piràmides d'Egipte, passant per les catedrals del gòtic francès, els palaus i els jardins del renaixement italià, l'arquitectura de ferro i vidre a la revolució industrial culminada pel Cristal Palace anglès, l'arquitectura moderna dels mestres Le Corbusier, Frank Lloyd Wright o Mies Van der Rohe, fins a l'arquitectura contemporània, sempre, els edificis han estat un vehicle fonamental per expressar i perpetuar la cultura de les societats més emprenedores.

La història de les arts ens ensenya que les ciutats i els seus dirigents (polítics i religiosos) han competit per tenir i mostrar el seu prestigi, concentrant al seu voltant els millors artistes del moment, realitzant les millors i més belles construccions possibles del seu temps.

En un viatge pels voltants de París, per conèixer el gòtic francès, vaig poder comprovar els efectes de l'espectacular competició que es va produir en el passat entre les ciutats de Chartres (1145-1220), Laon (1160-1225), Noyon, Senlis, Reims, París (1163-1250), i Amiens (1220-1269), per quina d'elles tindria la Catedral més gran, més alta, més lleugera i més maca. El poder religiós volia expressar els seus valors culturals per mitjà de les catedrals. La d'Amiens, que fou la darrera i més gran que es va construir en aquella època, és tan impressionant que des de dins, mirant cap amunt, gairebé no es veu l'acabament del sostre.

Aquest paper representatiu que sempre s'ha atorgat a l'arquitectura s'ha desenvolupat històricament des dels diferents poders civils, religiosos, polítics i econòmics de cada moment. A Catalunya, des de l'inici de l'etapa democràtica, el poder polític atorgat a l'ad-

ministració pública ha assumit per mitjà de la seva arquitectura una part molt important de la representativitat de la cultura de la nostra societat.

EL MOMENT ACTUAL DE MOLLET

Aquí, al nostre país, la història recent de les ciutats va lligada clarament a la recuperació urbanística iniciada en el període de la democràcia i que s'ha portat a terme fonamentalment des dels ajuntaments.

En un primer moment els protagonistes urbanístics foren les infraestructures més bàsiques dels carrers (les clavegueres, els paviments, l'aigua i l'enllumenat públic). L'arquitectura va tardar una mica més. Va arribar a la ciutat de Barcelona, amb la preparació dels Jocs Olímpics, recolzant-se en la bona preparació i experiència professional dels arquitectes de l'anomenada escola de Barcelona. Després es va estendre per totes les ciutats del país, també a Mollet. Des d'aquell moment, l'arquitectura va tornar a ser part fonamental de la promoció de les ciutats.

La història urbana de Mollet és un reflex de la història del país en els darrers cent anys, ja que és en aquest període que la ciutat ha passat de tenir 2.130 habitants fins als 50.000 habitants actuals. A diferència d'altres ciutats madures com Barcelona, Sabadell o Terrassa, la dictadura va coincidir amb el desenvolupament més gran de la població, que va passar de 6.132 habitants l'any 1940 fins a 31.163 habitants de l'any 1976.

Aquestes dades signifiquen que la formació de la ciutat correspon al període de la dictadura, amb un manca total de projecte urbà, amb processos constructius totalment abusius, sense la creació d'infraestructures i equipaments, fet que va deixar unes ferides que han tingut un pes molt negatiu, posant en perill el futur de la ciutat.

Després de més de vint anys d'Ajuntaments democràtics, de lluita col·lectiva i d'aplicació d'un model de ciutat equilibrat, no només s'han aconseguit superar els dèficits històrics, sinó que la ciutat n'està sortint reforçada.

Aquests darrers anys s'estan recollint els fruits de tots aquests anys de treball, i hem estat veient com creixia poc a poc un sentiment d'orgull col·lectiu. L'orgull de ser d'un lloc que ha millorat molt, que ha lluitat contra un passat negatiu, que ha pogut amb el pes de la

historia, que ha passat la pàgina d'un període fosc de dictadura de la que vam heretar una ciutat destrossada i que, a més, ara ja es pot ensenyar amb il·lusió.

Després de molts anys d'esforços, la ciutat està en un moment dolç. I adaptant la frase d'una famosa pel·lícula, ja tenim la certesa que, "mai no tornarem a passar la vergonya de no tenir una ciutat maca", que no es pugui ensenyar als viatjants que ens visiten, amb el mateix orgull que ells ens ensenyarien casa seva.

La construcció de molts bons projectes urbans ha estat, en part, la raó de que a Mollet estiguem orgullosos de la nostra ciutat i que puguem treure una mica de pit.

Projectes com els de la Casa de la Vila a Can Mulà, el Museu Abelló, el complex esportiu de ca n'Arimón, el Parc dels Colors, el Parc de Can Borrell, la recuperació de molt del patrimoni arquitectònic de la ciutat, i molts i molts altres que han anat protagonitzant aquest canvi lent, quasi imperceptible, que de sobte avui està esclatant amb tanta força.

Amb la posada en funcionament de la nova Casa de la Vila, la darrera del les obres públiques d'aquesta ciutat, veiem com les persones que s'apropen amb curiositat a l'edifici, quan l'utilitzen i el recorren, no només perceben un edifici, l'obligació del qual és ser funcional, sinó que, a més, amb la llum, els materials, els espais interiors, baixant per les escales mecàniques, mirant les façanes i la volumetria exterior, pensen i reconeixen que també és un lloc emocionant.

Quan hi penso, sempre torno a la pregunta inicial: perquè els humans, sempre, des dels temps més remots, han fet obres arquitectòniques agosarades, espectaculars, plenes d'esforç amb l'objectiu d'agradar i d'emocionar?

I sempre em responc el mateix: l'arquitectura està feta per allotjar a les persones, i allotjar-les bé, i per respondre a les seves necessitats, però també està feta per emocionar-les, per transmetre sensacions, per crear sentiments d'admiració, per fer gaudir i per mostrar la cultura.

És per això que ens agrada, quan viatgem i visitem ciutats, admirar-nos dels seus carrers, passeigs, parcs, monuments, i dels seus edificis.

I ara, a Mollet, també podem passejar i pensar amb orgull que alguns dels projectes que s'han realitzat en els darrers anys, com dels que hem parlat aquests dies, ens transmeten aquestes sensacions que trobem en altres ciutats d'arreu del món i que també nosaltres ens mereixíem tenir.

RESUM DE LES JORNADES

Tant la participació de públic com el nivell de les presentacions dels autors dels projectes triats per l'ocasió ens han fet pensar que no ens vàrem equivocar en triar la temàtica.

Només ens va saber greu tenir que deixar fora de la tria i no presentar altres projectes que també hagueren estat mereixedors de donar-se a conèixer.

El primer dissabte, dia 19, en una maratoniana sessió, vàrem poder gaudir de les ponències sobre el «El Patrimoni arquitectònic de Mollet del Vallès» a càrrec de Rosa Escala i Moyés i Jordi Sardà i Ferran; «El complex esportiu de Ca n'Arimon» a càrrec de Moisès Gallego i Olmos; «El Museu Abelló» a càrrec de José Félix Basterrechea i Ayuso (que al migdia ens va acompanyar a fer un visita guiada al Museu Abelló); «La nova Casa de la Vila» a càrrec d'Enric Serra i Riera i Jordi Cartagena i Miret; «Els 200 habitatges i el parc de can Borrell» a càrrec de Jordi Garcés; «El parc dels Colors» a càrrec de Benedetta Tagliabue. Vàrem acabar la sessió amb un petit debat amb la participació de la totalitat dels ponents.

El segon dissabte, dia 26, la sessió va ser més tranquil·la: un passeig per la ciutat, amb les visites al Parc dels Colors, el Parc de can Borrell, un passeig rambles avall fins als Quatre Cantons on es creuen les traces més antigues de la ciutat, creuar el Mercat municipal entre el brogit de les parades, la Plaça Major, l'espai comercial de can Mulà, i per acabar una visita de les obres de la nova Casa de la Vila en mig dels darrers acabats.

En acabar el passeig, els de Mollet vàrem veure, amb un somriure de satisfacció, com es repartien els elogis cap a la nostra ciutat entre els visitants.

Xavier Ludevid i Massana

Arquitecte. Coordinador de les jornades.

El patrimoni urbanístic de Mollet del Vallès

*Rosa Escala i Moyés
Jordi Sardà i Ferran*

Arquitectes

INTRODUCCIÓ

La primera reflexió sobre el Patrimoni de Mollet va sorgir quan l'Ajuntament ens va proposar com caldria abordar un Pla del Patrimoni a Mollet. En aquell moment ens vam preguntar què vol dir «catàleg» ara, i què vol dir «catàleg a Mollet».

Inevitablement el terme catàleg es refereix a inventari i valoració, i ens transmet un sentit molt lligat a la immobilitat i al passat. Era i és la nostra voluntat transcendir aquesta condició, i entendre que qualsevol document urbanístic és un document de passat i de futur, que té en la transformació i millora general de les coses el seu sentit més clar, i és en aquesta línia en la que hem estat interessats en treballar.

Comptem amb dos aliats: 1. Els coneixements històrics, ara més profunds que mai, que ens parlen de manera científica del valor dels edificis i dels fragments de la ciutat. 2. La convicció que la preservació té sentit, és un bé socialment assolit i acceptat, i és compatible amb la transformació i dinàmica de la ciutat.

Però hem de lluitar contra un sentiment que apareix sempre en els moments de crisi, de les arts i formes. Sentiment que fa pensar que qualsevol cosa antiga serà millor que la moderna que la substitueixi. Fet que, d'altra part, l'especulació, densificació, i la proliferació i normalització del "pastiche" han confirmat sobradament.

De la mà de la història i amb sentit conservador, però crític, hem mirat Mollet, el Construït i el Terme, amb ull d'urbanistes, és a dir, conscients que sigui quin sigui el contingut i les eines per explicitar-

ho, un «Catàleg o Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic» ha de ser un document estrictament lligat al Planejament general i particular del municipi, i en si mateix no pot ser una eina de conservació. Si no de dinamització, que no prohibeixi, que proposi.

METODOLOGIA DEL TREBALL

Vam elaborar un primer document anomenat «estudi i determinació de criteris per a la protecció i millora del patrimoni urbanístic del terme municipal de Mollet del Vallès», amb l'objectiu principal de valorar tot el Patrimoni edificat de la Ciutat i el Patrimoni construït i natural del conjunt del Terme Municipal, per tal d'aconseguir una relació justificada d'edificis i conjunts d'interès establint les condicions per a la seva conservació i millora, total o parcial.

Per aquest treball, previ al desenvolupament d'un Catàleg i a la redacció d'un Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Natural, es va considerar el conjunt de la documentació existent entorn del tema. A través d'un reconeixement de la ciutat i del seu medi natural, es van identificar els elements objecte de l'estudi i també es van descobrir d'altres elements d'interès, com espais buits, interiors d'illes, conjunts de cases, ... constatant sobretot que, dins d'aquest patrimoni es conserven, encara, «molts» grups d'edificacions seriadades, tipològicament semblants, i que responen a unes parcel·lacions característiques de la ciutat. És precisament per aquesta qüestió, i per l'abundància d'aquestes agrupacions, que hem entès que calia aprofundir en un estudi més acurat entorn del tema.

El resultat d'aquesta observació va ser un document consistent en una síntesi i barreja del material emprat, i mostrant la diversitat de fonts i formes d'elaboració o de manipulació dels diferents documents, complementant l'imprescindible i bàsic treball de camp, comprovant aspectes dels documents gràfics existents i descobrir-ne d'altres que aquests no observaven.

L'elaboració d'un primer plànol d'anàlisi (E: 1/2000) va evidenciar la gran quantitat d'agrupacions parcel·laries i la seva feblesa, que encara trobem a la ciutat, convivint amb altres parcel·les i edificacions de característiques molts diferents. Una ordenança molt genèrica en el vigent planejament, que confon una estructura suburbana amb la d'un eixample, donant-li unes expectatives que conseqüentment fan perillar

Les agrupacions parcel·laries i el primer gran creixement de Mollet
(Elaborat a e1/2000 pels autors del treball)

la conservació de l'estructura original de Mollet i la distorsionen seriosament. Aquest plànol del conjunt urbà, també reflecteix les altres edificacions d'interès arquitectònic, global o parcial, de caràcter aïllat i els conjunts d'interès que preveia el Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Mollet de 1984-1985. La seva observació ha permès constatar que la majoria d'edificacions recollides en el Catàleg són cases unifamiliars, d'interès arquitectònic relatiu, però que estan dins d'una estructura parcel·laria d'interès perquè defineix una forma de creixement i una època de gran extensió de la població, i que és aquest conjunt el que mereix la pena de conservar. Si més no, estudiar i projectar, per a poder donar-hi solucions precises, urbanístiques, independentment de si la casa té més o menys elements decoratius a la façana.

ÀMBIT CONCEPTUAL

El treball recull el patrimoni urbanístic i arquitectònic considerat tradicionalment monumental, i tota mena de construccions, tant urbanes com rurals, significatives, i que tinguin interès; com a mínim, el d'àmbit local.

Cal fer notar que gran part del patrimoni urbanístic es concentra en cases rurals, les masies, que expliquen l'origen de la població.

El treball, evidentment, recull patrimoni de diverses característiques. Per aquesta raó s'han diferenciat per categories. Una primera (categoria A) que inclou el Patrimoni més singular, una segona (categoria B) que recull el Patrimoni d'interès que va lligat als propis ambients. Els Conjunts (inclouen peces d'altres categories), són molt característics de la població i formen o han format part del motor de la vida molletana. I altres categories que encara que inclouen Patrimoni són d'interès menor, però malgrat això, han de rebre l'atenció adequada, perquè en quedi, si més no, constància documental.

CRITERIS DE VALORACIÓ

En principi convé definir el grau d'interès que converteix un element en «catalogable», sempre dins de l'òptica d'aquest treball: catalogar amb la finalitat de protegir.

Els tipus d'interès, moltes vegades superposats, han estat: Històric, Artístic, Arquitectònic, Monumental, Tipològic, Representatiu (simbòlic), Social (sentimental), Pintoresc, Tradicional, Tecnològic i científic, Urbanístic.

El treball realitzat abraça tota la història, però és necessari fer referència a les èpoques més representatives dins del Patrimoni de Mollet del Vallès. El període que aporta més immobles i conjunts al Catàleg és el que està a cavall dels segles XIX i XX, de gran importància arquitectònica i urbanística, perquè no tan sols defineix l'època pròspera de la ciutat, sinó que és el de la formació de la ciutat. Anteriorment existien grups de cases disseminats i les masies, que avui també formen un grup unitari dins del patrimoni de Mollet.

A l'hora de l'estudi s'han tingut en compte les tipologies edificatòries produïdes en el territori:

Habitatges rurals urbans, Arquitectura civil, Arquitectura religiosa, Arquitectura industrial, Construccions menors i mobiliari urbà i rural.

Per evitar la sorpresa d'incloure en un mateix catàleg des d'un edifici residencial menor a una església o a un complex industrial, cal dir que el motiu d'inclusió d'un element és divers, i que el tipus de protecció i d'actuació a exercir, també.

LES MASIES DEL TERRITORI DE MOLLET

En el conjunt d'elements catalogats al Municipi de Mollet apareix un nombre important de masies, i per aquest motiu cal aprofundir en aquesta tipologia per tal de trobar les vies oportunes per a la seva conservació.

En conjunt, moltes de les masies del Vallès Occidental han estat rodejades per les ciutats o han estat enderrocades. D'altres han estat desvinculades de les activitats econòmiques primàries, o sigui del camp, per convertir-se en habitatges de gent que té el seu treball en activitats secundàries i terciàries dels conglomerats urbans.

El terme municipal de Mollet del Vallès, en aquest sentit, avui compta amb un patrimoni arquitectònic i urbanístic important que explica l'origen de la població i que són les masies. Aquestes, repartides per tot el terme municipal, expliquen la mesura de les terres d'explotació, necessàries al seu moment, com a finalitat de cobrir les necessitats de la família i d'intervenir en l'economia de mercat com a proveïdors. Coincideixen amb els factors de posició, que tenen a veure amb la mesura de la dispersió: poder comptar amb aigua, estar en contacte amb boscos i les característiques del relleu, es podrà treballar les terres de secà, però se'n viurà apartat.

L'aspecte i la quantitat de masies permet fer-se un criteri de la situació econòmica i agrària de la contrada en el moment històric en el qual les

cases varen ser construïdes o reformades, fins a mitjan del segle XX. La més típica és la gran masia amb la façana mirant a migjorn, amb la coberta a dues vessants i el carener perpendicular a la façana principal.

Així, el territori més intacte del terme, Gallecs, encara està organitzat per una banda per les traces de l'escorreria que tenen la direcció Nord-Sud i són les rieres i torrents, camins careners i camins de fondejada. I per altra banda, en direcció Est-Oest hi ha les traces de camins paral·lels que travessen el territori, alguns trams existeixen, altres són marges o límits de cultius. El conjunt d'aquestes traces formen una malla o quadricula i en les interseccions, encara hi trobem les masies.

ORGANITZACIÓ DEL TREBALL

En aquest punt el treball s'ha organitzat en cinc capítols:

- I. Elaboració d'una relació anomenada Peces de Catàleg, que recull i sintetitza les edificacions de més clar valor del terme municipal, reduint considerablement les definides al Catàleg de 1984.
- II. Individualització d'uns recintes anomenats Els Conjunts, sobre els que s'ha elaborat una fitxa on es defineixen i es valoren.
- III. Determinació d'Espais i elements naturals de valor, constatant la singularitat del gran espai natural de Gallecs.
- IV. Anotació genèrica dels Elements d'Inventari.
- V. Observació, reflexió i síntesi sobre cinc sectors de la ciutat que contenen prou elements de seriació parcel·laria i edificatòria com per a ser considerats una unitat: Els anomenem les sèries urbanes. S'han seleccionat, s'han estudiat i s'ha provat de trobar possibles estratègies de millora.

LES PECES DEL CATÀLEG

El fet que el Catàleg del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Mollet del Vallès, elaborat al 1984 i que mai va ser aprovat definitivament, fos molt ampli ha permès reflexionar entorn del concepte «protecció», sobre el què i el com s'hauria de protegir per a conservar.

Malgrat això, la documentació complementària de l'esmentat Pla Especial ha ajudat força a distingir entre dos vessants: el patrimoni individualitzat o de conjunt (peces de catàleg) i les sèries urbanes,

Les traces de Gallecs i les Masies.
(Elaborat pels autors del treball)

que contenen molts dels elements inclosos en el primer Catàleg i que, aïlladament, avui potser no tenen interès si no és considerant la repetició. Aquest és, de fet, el Patrimoni Arquitectònic urbanístic «real» de Mollet.

Les peces de Catàleg les formen totes aquelles construccions que tenen un indiscutible interès arquitectònic i ambiental, que pot ser global o parcial.

Generalment tenen interès tipològic (masies), són edificis públics i/o edificis singulars, que destaquen sobre una ciutat molt homogènia, que s'ha desenvolupat mitjançant diversos creixements suburbans, i amb tipologies residencials identificables.

De tot el conjunt s'han distingit quatre peces d'arquitectura que tenen un valor clarament diferenciat de la resta, perquè són fites i referents històrics de Mollet. Són esglésies i les masies més antigues:

- A1 - Església de Sta. Maria de Gallecs
- A2 - Església Parroquial de St. Vicenç i Rectoria
- A3 - Can Borrell
- A4 - Can Vila

La resta del conjunt de les peces de Catàleg són una selecció, resultat d'una reflexió i anàlisi entorn el concepte «patrimoni arquitectònic».

Masies urbanes:

- B1 - La Marineta
- B2 - Can Lledó
- B3 - Can Pacià
- B4 - Can Fonolleda

- B15 - Estació del Nord
- B16 - Museu Municipal Joan Abelló
- B17 - Col·legis Nous
- B18 - El Tabaran
- B19 - Acadèmia Mollet

Masies rurals:

- B5 - Masia Can Ros
- B6 - Can Jornet de Gallecs
- B7 - Masia Can Cruz
- B8 - Masia Can Mular
- B9 - Masia Can Veira
- B10 - Can Cònsol
- B11 - Can Magarola

Edificis residencials:

- B20 - Casa Viñas
- B21 - Casa al carrer Itàlia, 4
- B22 - Can Boix
- B23 - C/ Berenguer III, 100 –
C/ Jacint Verdaguer
- B24 - Casa al c/ Abat Escarré, 46
- B25 - Farmàcia Amador
- B26 - Casa als Quatre Cantons
- B27 - Conjunt de cases al
c/ Àngel Guimerà, 7-9-11-13
- B28 - Casa Mutgé

Equipaments i serveis:

- B12 - Ajuntament
- B13 - Antic Mercat
- B14 - Can Gomà

Sta. Maria de Gallecs
(Peça del Catàleg categoria A)

Conjunt de cases al c/Àngel Guimerà 7-9 11 13
(Peça del Catàleg categoria B)

ELS CONJUNTS

Una vegada relacionades les Peces de Catàleg es constatava que algunes d'aquestes formaven part d'espais o sectors més amplis i complexos, i identificables en el continu urbà, amb els que sovint compartien l'ús, públic o privat. I ha semblat adequat, per això, establir una relació específica que anomenarem Els conjunts.

Els conjunts que assenyallem són:

- AM1 - El primer centre històric
- AM2 - Farinera Moretó i Parc de la Farinera (Jardins de la Farinera)
- AM3 - Teneria Moderna Franco - Española i Indústria Lefa
- AM4 - Can Flequer - Can Pantiquet
- AM5 - Parc de can Mulà
- AM6 - Cementiri de Mollet i parc de la Plana Lledó
- AM7 - Ca l'Andreu, cal Farrat, ca l'Antich
- AM8 - Eixample de l'Estació de França

Teneria Moderna Franco - Espanyola (Conjunt)

Sota aquesta relació s'apleguen espais industrials amb posicions estratègiques a la ciutat, que inclouen edificis de valor arquitectònic, encara en ús (Farinera Moretó, Teneria Moderna Franco - Española), espais lliures molt centrals, enjardinats i amb usos col·lectius fonamentals (Parc de Can Mulà, Cementiri i Parc de Plana Lledó), alguns recintes urbans buits, expectants que contenen peces de bona arquitectura (Can Flequer-Can Pantiquet) i tres de molt diferent condició: l'únic conjunt construït de Gallecs (Ca l'Andreu, Cal Ferrat, Ca l'Antich), el primer centre històric de Mollet i l'Eixample de l'estació de França.

Donada la seva complexitat, la condició d'espais identificables i amb posició, forma i ús molt diferenciats, entenem que podrien ser objecte d'un planejament individualitzat (Plans Especials), que tingui cura de salvaguardar i millorar l'arquitectura de valor que contenen, però sobretot de consolidar, modificar i millorar l'ús, atenent a la condició de centralitat i referent urbà, que sens dubte assoleixen.

ESPAIS I ELEMENTS NATURALS

En referir-nos als espais i elements naturals del terme municipal de Mollet del Vallès, el primer que es constata és que per un seguit de circumstàncies especials, no repetibles en aquest moment, mig terme municipal està gairebé tot ocupat per activitats residencials i industrials, i l'altra meitat del terme resta completament buida, amb una situació expectant i una agricultura congelada. Aquest fet esdevé encara més excepcional si es té en compte la condició de completa titularitat pública d'aquesta meitat buida del municipi, que és Gallecs.

L'origen d'aquesta situació està en el Pla Director de l'àrea metropolitana de Barcelona que preveia construir a la zona una nova ciutat de 130.000 habitants sobre una superfície de 1.472 hectàrees, afectant a diversos municipis, sobretot a Mollet que perdia el 60% del seu terme municipal. D'aquest projecte, l'únic portat a terme fou l'expropiació, per l'empresa de l'INUR, justament anomenada Santa Maria de Gallecs.

El 1981, transferida la titularitat del sòl a la Generalitat de Catalunya, s'acorda la construcció de la part situada per sota l'autopista B-30 i mantenir com a sòl agrícola la resta (part central de Gallecs), que encara conreen els antics propietaris. Darrerament l'INCASOL ha permès la instal·lació de petits horts familiars.

La part del territori de l'àrea de Gallecs que no està conreada, està ocupada pels enclaus agrícoles (masies i altres construccions) i per

algunes masses boscoses, on hi predominen ara els pins: els boscos de Can Torres, de Can Jornet i de Can Veire, que poden esdevenir, com qualsevol bosc mediterrani, alzinars.

Es clar que aquesta barreja d'agricultura i natura, sobre titularitat pública, insòlita sobre qualsevol territori d'aquest país, dóna una condició de gran singularitat al patrimoni natural i d'espais lliures del terme de Mollet. Però el que més valorem en el nostre discurs, és la condició de buit, complementària i necessària a l'altra meitat plena del municipi, en una condició d'equilibri general i municipal. És per això que aquest capítol no fa especial èmfasi a tots els elements naturals de l'àrea de Gallecs, sinó en els més homologables amb la resta del municipi.

En tot el conjunt del municipi hem destacat dos tipus d'espais naturals de valor: les restes de boscos, arbredes i riberes, com a espais d'aparença i condició natural, i els espais plantats, alineacions, jardins, cultius, ... A més, s'ha fet una relació genèrica d'elements que recull els més simbòlics del territori i de la ciutat, i qualsevol altre que per les seves condicions de forma, posició, alçària o edat ho mereixin:

1. Els boscos de Gallecs: Can Torres, Can Jornet i Can Veira.
2. Els Pinetons i qualsevol grup de més de 50 arbres i/o 200 m² de superfície.
3. Les riberes i els cursos d'aigua: la Riera de Gallecs o Torrent de Caganell, la Riera Seca i el Riu Besòs.
4. Els espais plantats: Els parcs de Can Mulà i Plana Lledó (relacionats als conjunts), l'arbreda de Can Prat, les alineacions d'arbres de Can Magarola, les alineacions urbanes dels carrers Berenguer III i Rafael Casanova, i l'arbreda de la finca de Via de Ronda amb el carrer Fèlix Ferran. I qualsevol grup de més de 30 arbres i 200 m² de superfície
5. I, també, considerem elements de valor natural qualsevol exemplar que pel seu valor de posició, singularitat o mesura s'hagi fet digne d'un nom, o identifica un territori (pi de Can Jornet, palmera del carrer Itàlia i al carrer Pau Claris). També voldríem incloure en aquest apartat qualsevol exemplar plantat o natural de fulla caduca de més de 30 cm de diàmetre, i qualsevol exemplar de fulla perenne de més de 25 cm de diàmetre.

El patrimoni vegetal relacionat en aquest capítol hauria de ser motiu d'un estudi i/o inventari específic, que el situï sobre el territori, el valori sobre el seu entorn i determini les condicions de conservació i millora.

Tenint especial cura de la necessitat urgent d'intervenció en un dels espais naturals més interessants del sector i del municipi, i molt important pel valor ecològic i complet com els cursos d'aigua: la Riera Seca, la Riera de Gallecs o Torrent del Caganell i, sobretot, el Riu Besòs (estudi necessàriament complementari i conjunt amb altres municipis de la conca).

El territori de ribera a Gallecs

El territori de secà a Gallecs

ELEMENTS D'INVENTARI

Aquest grup el formarien les construccions o part de construccions que per la seva condició d'individualitat, fragmentació, descontextualització o repetició no permeten ésser considerades peces de Catàleg. Malgrat tot, tenen prou interès per ser relacionades, o inventariades i conservades, tant dins com fora del seu context inicial. Ens referim a restes de construccions, esgrafiats, elements de construccions (portes, finestres, baranes ...), mobiliari urbà, elements de valor simbòlic, i sobretot restes de complexos agrícoles i industrials, els més interessants i abundants al terme de Mollet (pous, molins, xemeneies,...)

Es proposa la formació d'un inventari que relacioni tots els documents localitzats, i permeti la inclusió d'altres possibles. I, alhora, proposi les adequades condicions de conservació i millora.

LES SÈRIES URBANES

Les sèries urbanes són les agrupacions residencials que han format la primera gran expansió de Mollet, primer al costat de camins i cursos d'aigua i després construint trames més regulars i homogènies, amb mesures parcel·laries i de carrers semblants, amb tipus de cases unifamiliars que varien sensiblement segons el sector i posició, ja sigui referent a l'extensió de la ciutat o a la cronologia històrica.

Malgrat que gran part d'aquestes sèries de cases s'han anat transformant en cases d'habitatges plurifamiliars, encara són moltes les que queden dins del teixit i que donen continuïtat urbana, identifiquen una època d'extensió de la ciutat, que no va produir espais lliures públics, però sí que tenia gran quantitat d'espais lliures interiors d'illa (buits), vinculats a aquestes sèries de cases que es conserven en gran part, on encara no s'ha transformat l'edificació. El conjunt de tots aquests espais és prou ampli com per considerar aquest tema un element a preservar, que sumat a parcs i places resulta d'una gran dimensió. En la ciutat central i en la suburbana, també es troben espais lliures d'edificació en algunes cantonades, acompanyant a altres tipus edificatoris, i d'altres espais en espera de noves edificacions. Aquests creixements residencials es localitzen en sectors delimitats per les vies més importants de comunicació: ambdós costats de l'avinguda Jaume I i les dues vies del tren, i ambdós costats de la Rambla Nova. Carrers que, posteriorment, estructuraran els diferents barris i relacionaran els creixements moderns, clarament identificats tant per les noves tipologies residencials com per la pròpia definició viària.

Si comprovem la documentació del Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Mollet, aprovat provisionalment el 1985, en tot el seu conjunt és una informació basada en l'edificació, molt propi de l'època en que es redacta el Pla Especial, i en la què calia salvar un Patrimoni Arquitectònic en perill. Passats els anys, i amb ulls d'arquitectes urbanistes, comprovem que aquesta manera de protegir, possiblement vàlida en el seu moment, partint ara d'una informació més àmplia, comprovem que de la gran quantitat d'elements aïllats que es pretenia conservar, el propi temps n'ha fet una primera tria, i que el seu interès no és, ara, l'estrictament arquitectònic sinó el tipològic.

Reflexionant entorn el tema, tant si parlem d'una casa entre mitgeres com d'una en cantonada, veiem que es tracta d'una mateixa tipologia, que forma part d'una fila de cases i que anomenem tipològicament suburbana. El concepte suburbà ve caracteritzat per una parcel·la estreta i més

o menys profunda, s'aplega formant conjunts de diverses dimensions, organitzats en fileres o en forma d'illa. Aquestes agrupacions, o parcel·lacions suburbanas, han construït la gran majoria d'extensions residencials

Plànol de les Sèries Urbanes (Elaborat pels autors del treball a e1/2000)

de les nostres poblacions. Aquest fet a Mollet configura una extensió molt important, es tracta del primer gran creixement del segle XX.

Aquesta reflexió ens ha portat a entendre, doncs, aquestes tipologies des de la seva formació, la parcel·la, i les agrupacions de parcel·les, l'espai que ocupa la casa i l'espai que queda lliure per pati o jardí i ens resulta un document molt diferent, ja no parla d'edificació, sinó de divisió, ocupació i ús del sòl, que reflecteix formes i mesures diferents, corresponents a diversitat de «sèries» o paquets tipològicament iguals, insinuant unitats o sectors.

Els sectors identificats per l'estudi són el següents: Estació de França, Estació del Nord, Centre, Rosaleda - Can Gomà, Santa Rosa.

Per a determinar criteris urbanístics hem treballat sobre els elements bàsics, la divisió del sòl públic o privat i la parcel·lació. També hem diferenciat el buit de l'ocupat, del que n'ha resultat una evidència clara de la seriació de les files o bandes de cases, més o menys extenses, i l'agrupació dels buits.

Alguns conceptes, els buits, les mitgeres, les cases en cantonada i els ràfecs i cobertes, són temes reiterats a tots els sectors, entenent que, juntament amb la forma i ocupació de la parcel·la, són les claus fonamentals de les sèries urbanes de Mollet.

BUITS

D'aquest estudi i anàlisi dels buits urbans ha resultat una imatge planimètrica de Mollet molt diferent de l'habitual, que acostuma a observar que la gran majoria dels parcs, boscos i horts, es troben per sobre del ferrocarril del Nord, al sector de Can Borrell i a Gallecs. I les places, a les àrees d'extensió residencial de nova creació, com la Riera Seca, Can Pantiquet, Can Borrell i altres de la perifèria. En canvi, en els sectors que han estat objecte del present estudi de les sèries urbanes, els espais lliures reconeguts són els jardins i patis privats, els solars i els patis dels equipaments, resultant, però, un teixit prou ric, espaiós i extens com per merèixer atenció i ser objecte d'un estudi més profund, que apunti dades novedoses i més precises pel planejament general.

Els buits urbans són de diferents tipus i formes, passatges privats (interstícis), solars, jardins i patis. Els passatges a vegades ens introdueixen a l'interior de l'illa i de vegades a una planta superior, probablement resultant d'una ampliació de l'edificació, o d'una nova residència. Els solars que estan esperant un projecte d'edificació i els jardins i patis, els

més habituals, es corresponen a les tipologies edificatòries més clarament suburbanes. Quan es tracta d'una parcel·la en cantonada la tipologia no difereix gaire i l'espai buit, de vegades, també es situa lateralment, relacionant el carrer amb l'interior d'illa. Cal dir que aquest sistema de buits pren una enorme importància perquè és el mecanisme que relaciona, il·lumina i omple de vegetació els carrers.

MITGERES

En els gràfics elaborats es poden reconèixer unes línies més gruixudes. Corresponen a les mitgeres importants, fruit d'una substitució d'algunes peces de la sèrie urbana, seguint una nova ordenança que ha permès créixer en alçada. Com que les edificacions inicials eren gairebé sempre de planta baixa, per poca que hagi estat la seva crescuda, aquesta emergirà; per tant apareixerà la mitgera.

Encara que algunes d'aquestes mitgeres estan ben tractades, són molt abundants, és per això que haurien de ser objecte d'un estudi, però no únicament sobre els materials o colors d'acabat, sinó sobre la solució a adoptar per la casa veïna, la més feble.

CASES EN CANTONADA

Un altre tema molt suggerent i a tenir en compte és el de la casa de la cantonada, que en aquests sectors objecte del nostre estudi, és molt habitual que tingui l'angle arrodonit, condició que dona a la cantonada una característica pròpia, resultant-ne, sovint, formes curioses a les cobertes, sempre acabades d'un ràfec, molt característic del lloc.

Les cases amb la cantonada arrodonida no constitueixen, però, una nova tipologia, sinó que és una casa més de la sèrie que, pel fet de trobar-se amb el carrer, gira, accentuant el gest, donant-li el significat a l'angle, permetent un camp visual més ampli. És per aquest motiu que s'hi situa un balcó o finestra que singularitza, alhora, el carrer i la casa.

RÀFEC I COBERTES

Un tema generalitzat a Mollet és el coronament de les edificacions, amb un ràfec format amb permòduls, prefabricats, materials ceràmics i teules àrabs, que apart de remarcar l'acabament de la coberta, protegeixen la façana i li donen un joc molt ric d'ombres i ritmes que fan que, per molt senzilla que sigui la construcció, evidencii la concepció de peça acabada i unifiqui les façanes, donant al carrer l'aspecte de conjunt.

Buits, mitgeres, cases en cantonada, rafecs i cobertes

El complex esportiu de Ca N'Arimon

Moisés Gallego Olmos

Arquitecte

LA CIUTAT

La carretera de Ribes, eix vertebrador de la zona, es troba, abans d'arribar a Granollers, amb Mollet del Vallès. És fàcil deduir el paper estructurador que ha tingut aquesta via en l'origen de l'assentament i del primer creixement urbà de la nostra ciutat. El sentit acusadament lineal que tingué aquesta carretera en el tram urbà de Mollet, no feia més que resseguir les línies bàsiques de la geografia circumdant. El corredor lineal del Prelitoral i el riu Tenes ja van estructurar, abans que res, la forma del lloc. Després van venir el ferrocarril, les línies elèctriques, l'autopista de Girona i la variant nord d'aquesta artèria. Totes elles han esdevingut grans traços en el paisatge que ressegueixen, en paral·lel, el sentit longitudinal del corredor i totes elles travessen Mollet de sud-oest a nord-est. És lògic pensar que durant molt de temps també va ser aquest el sentit del creixement de la ciutat.

De tots els traçats descrits, la línia fèrria pel nord i l'autopista pel sud van ser, cadascuna al seu temps, les barreres infranquejables que van marcar els límits al creixement de la ciutat en el sentit transversal.

L'escassa permeabilitat del traçat del tren va fer que a, l'altre costat de la barrera, pel nord, el creixement urbà es realitzés per bosses, just en aquells punts on el sistema viari salvava la barrera del tren. En cada pas, sota via o a nivell, es varen desenvolupar nuclis de la ciutat, en forma ramificada a partir del tronc urbà. Aquestes agrupacions estaven desconnectades entre elles. Els nexes d'unió amb la resta de la ciutat eren precisament els eixos viaris que travessaven la línia del tren. Entre aquests nuclis hi va quedar un conglomerat d'espais buits d'edificacions. En la resta del conjunt urbà també varen anar apareixent espais lliures, no edificats, localitzats de forma clapejada

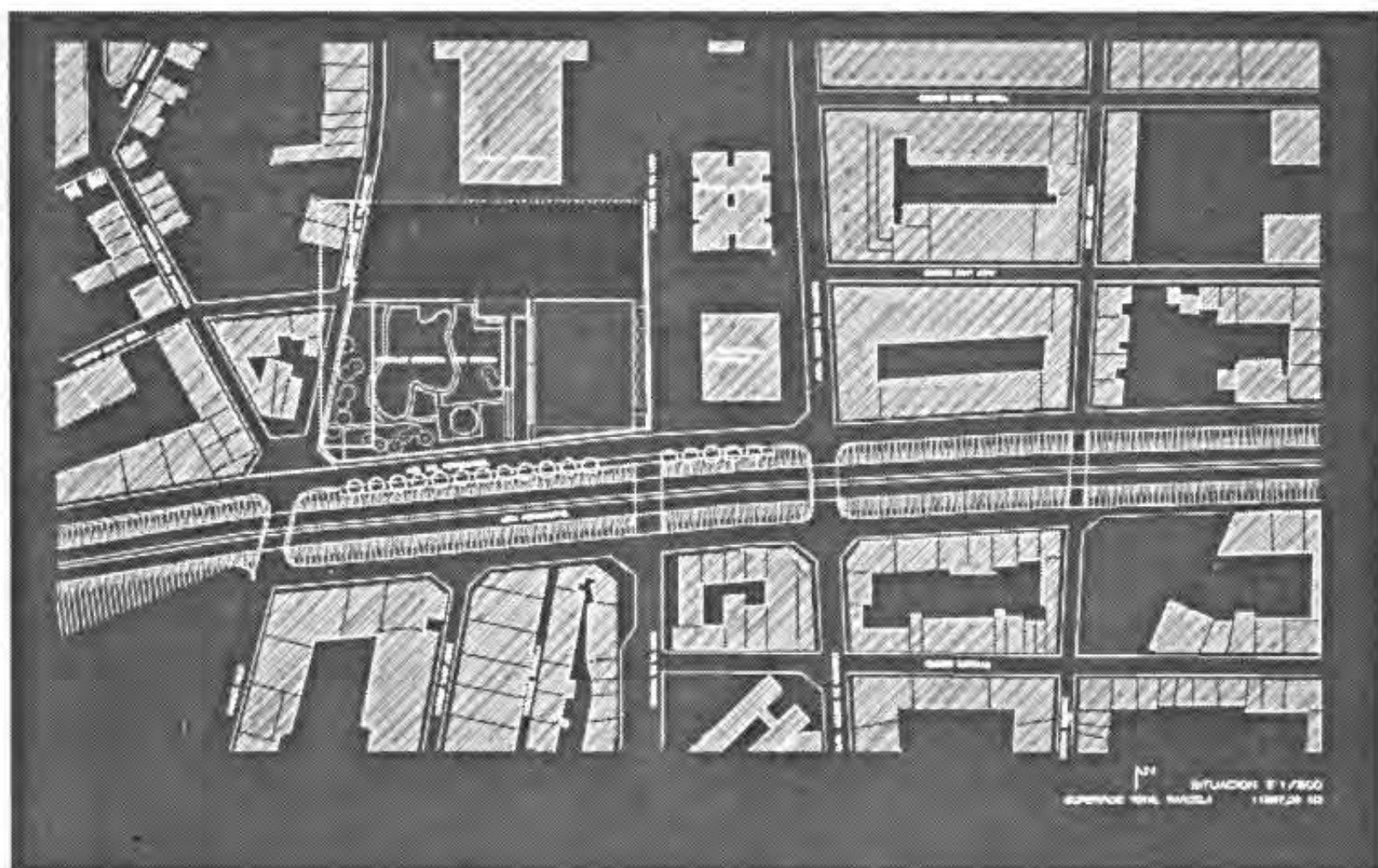
i dispersa, i concentrant-se en àrees de tangència, fos amb les zones industrials o amb els grans vials descrits.

Les recents operacions urbanes de cosits i de nous assentaments fan que la realitat actual de la ciutat tingui un grau de complexitat que va més enllà del que acabem d'apuntar. Evidentment aquella estructura ja no és suficient per descriure la realitat urbana de Mollet en l'actualitat, però dóna una idea del procés de creixement fins a l'aparició dels ajuntaments democràtics.

No és estrany, doncs, que una de les tasques prioritàries a realitzar pel nou consistori fos la d'estructurar aquests barris de l'altre costat de la via de tren, urbanitzar-los i relacionar-los entre ells i amb el centre de la ciutat, al temps que calia dotar-los dels equipaments necessaris perquè perdessin la condició d'àrees marginals urbanes.

EL LLOC

Un d'aquests grans espais lliures pel nord, situat tangent a la via fèrria, va estar ocupat per un conjunt de piscines descobertes, conegudes com de Ca n'Armon. Aquestes instal·lacions han ocupat un lloc privilegiat respecte al municipi. La seva proximitat al centre de la ciutat, l'original disseny dels vasos de piscines, la gran quantitat de làmina d'aigua pel bany, l'abundant espai enjardinat i les

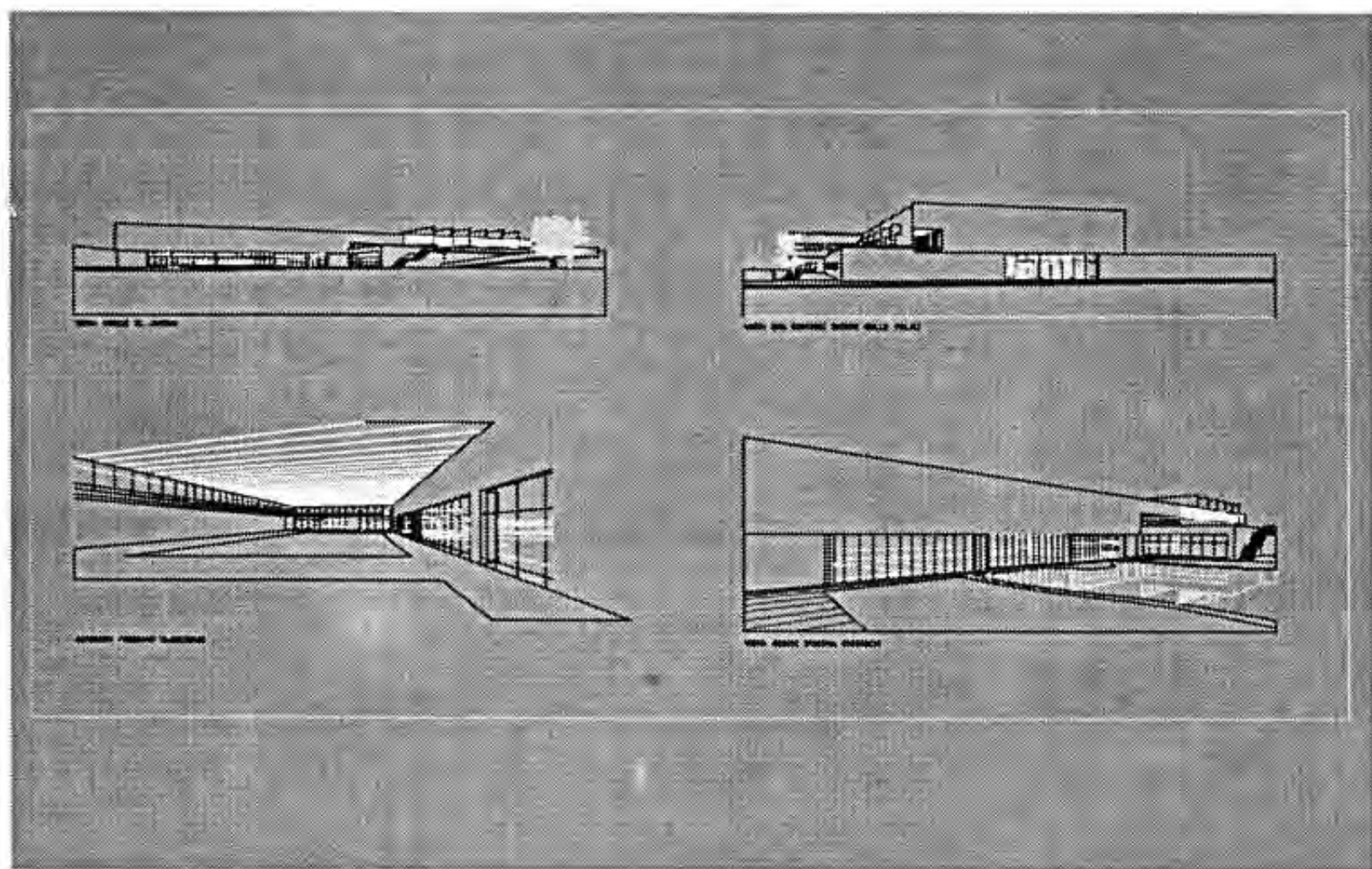
magnífiques condicions d'assolellat, en feien un marc idoni per a la pràctica esportiva. Ca n'Arimon ha representat per al municipi un centre lúdic d'estiu de gran tradició per a les activitats relacionades amb el bany.

Però les instal·lacions han anat quedant antiquades amb el pas dels anys. Les parets dels vasos de piscina presentaven esquerdes amb importants pèrdues d'aigua, que en dificultaven la depuració; el sistema de filtració era antiquat i, en part, obsolet, i els vestidors demanaven una reforma. De tot plegat se'n va deduir la necessitat de procedir a la seva completa remodelació.

EL CONCURS D'AVANTPROJECTES

El nou projecte va sorgir com a conseqüència d'un concurs d'idees promogut pel propi Ajuntament de Mollet, que va elaborar un complet programa que incloïa dues piscines cobertes, un pavelló polisportiu, un conjunt de gimnasos, sales per a entitats, dues pistes polisportives descobertes i un bar-restaurant. Es demanava, en el possible, mantenir alguna de les actuals piscines descobertes i fer que les noves instal·lacions fossin compatibles amb elles.

Projectar en una parcel·la d'1,2 ha. era una oportunitat per a cenyir-se a les regles més directes del veïnatge i, també, a les més àmplies de tota la ciutat. I, a més, en aquest cas, totes dues coincidien. La

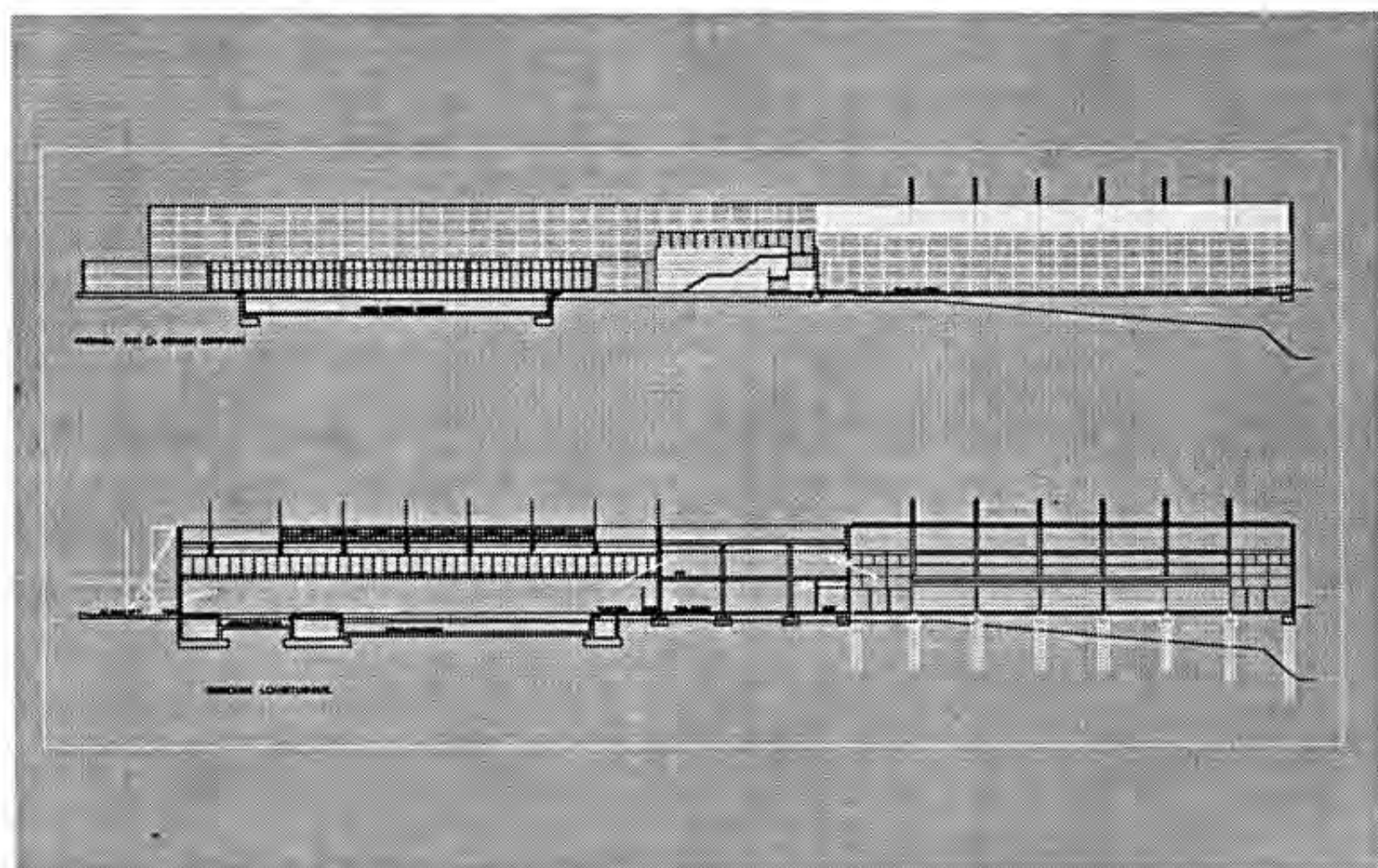

Perspectives de la proposta per al concurs

línia del ferrocarril era el traç veí més fort i proper ja que, de fet, la pròpia disposició de la parcel·la i l'organització de les antigues piscines es subordinen a aquest traç en tota la zona del sector. Disposar les edificacions en paral·lel a la via, però el més distanciades possible, no era fer altra cosa que resseguir l'ordre establert i, a més, comportava una gran quantitat d'avantatges pel projecte.

La disposició de l'edificació al llarg de la parcel·la i, en el fons de la mateixa, preservava la part davantera, la millor zona assolellada del solar, per als espais esportius a cel obert. La ubicació proposada respectava íntegrament una de les piscines existents, en tant que la nova edificació faria de teló de fons de l'espai esportiu, preservant una immillorable orientació, bàsica per al recinte de les piscines cobertes.

Es feia necessari que tot el cos edificat respectés aquesta premissa de frontalitat i paral·lelisme descrits, la qual es subratllava i accentuava amb la decisió de mantenir al llarg de l'edifici una mateixa línia de cornisa. Aquests dos elements són els encarregats de donar la necessària simplicitat i rotunditat a la intervenció, amb clares referències a l'ordre bàsic del municipi. El gest de disposar la massa construïda en el fons del solar equival a retrocedir uns passos sobre la parcel·la per a minimitzar-ne la intervenció, vigilant el seu impacte sobre el terreny escolar contigu mitjançant una secció escalonada.

Alçat i secció longitudinal de la proposta per al concurs.

DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE

Els primers traços de la definició volumètrica i situació concreta en el solar van estar clars des de l'inici. L'evolució de la proposta va consistir en organitzar les parts del programa supeditant-les a la volumetria resultant. El recinte de les piscines es disposaria a la zona esquerra, en contacte amb la zona d'aigües de l'espai exterior. A l'altre extrem, s'ubicaria el pavelló, donant la cara als recintes esportius descoberts, i entre ambdós es disposaria un cos de dues plantes que acolliria els espais comuns. El llarg front edificat resultant té més de 100 metres de longitud, i es conforma mitjançant l'addició dels tres cossos independents.

L'estructura del recinte de les piscines es va resoldre amb bigues d'ànima plena de fusta laminada i tractada, mentre que el cobriment del pavelló es resol amb encavallades planes metàl·liques. El cos central es realitza amb una estructura reticular de formigó. Així, doncs, apareixen tres solucions estructurals per a cobrir cada una les diferents parts de què consta el projecte. L'element unificador seria el mur perifèric exterior resolt amb formigó vist, encofrat amb plafons fenòlics.

El problema d'uniformar les altures interiors en tot l'edifici no és tan senzill, ja que l'altura lliure interior òptima per a un recinte de piscines, no és la mateixa que la necessària per a un pavelló polisportiu. D'altra banda, el tipus d'estructura idoni per a resoldre el primer espai no és el mateix que el que es requereix per al segon, ni per les distàncies a cobrir ni per recomanacions funcionals. Es feia precis, doncs, un esforç perquè aquestes diferències no s'acusessin a l'exterior.

Les bigues de fusta del primer recinte estan disposades sota el plànol de coberta, mentre que les del pavelló esportiu emergeixen del referit plànol de coberta, expressant-se a l'exterior. Malgrat això, amb aquest mecanisme encara no arriben a enrasar-se ambdues parts i és precis fer créixer el mur de façana sobre la coberta de les piscines i del cos intermedi per a unificar alçades. El plint creat en aquestes parts permet allotjar la maquinària de l'aire condicionat i un sistema de plafons solars que completen la dotació de l'equipament.

La llum entre corretges és la mateixa per a tot l'edifici, i per això el ritme estructural es manté al llarg del projecte i s'emfatitza a l'exterior a través de les encavallades emergents de la coberta. Aquest element estructural adquireix una gran esbeltesa, ja que s'ha resolt sense mostrar el travat transversal necessari que es passa a ubicar en el centre de les encavallades, mitjançant una gran claraboia i una línia de cornisa, sota el plànol de coberta.

Vista del complex esportiu des de la piscina exterior

En l'organització interior es respecta escrupolosament el programa requerit. La diferència d'amplituds entre el pavelló i les piscines –més ampli el pavelló– es resol mitjançant un decalatge parcial de la massa del cos de piscines que genera un espai posterior, pel qual es planteja l'accés a l'edifici. De la mateixa manera, la diferència d'alçades entre les zones de vestuaris i l'alçada útil dels recintes esportius permet abordar la secció transversal mitjançant un escalonat que minimitza l'impacte sobre la veïna construcció escolar. Les ombres que produeixen aquests dos grans volums es projecten sobre les cobertes dels cossos baixos i posteriors dels vestuaris.

Planta general de la proposta per al concurs

Una encertada recomanació de l'acta del jurat recomana entrar a l'edifici des del carrer Ferrocarril, la qual cosa implica desplaçar l'accés principal des de la façana posterior a la frontal. Aquest canvi, recollit en el desenvolupament del projecte definitiu, va fer que es millorés notablement la intersecció del conjunt edificat de la zona. La proposta definitiva recupera, a tots els efectes, la frontalitat del lloc. El canvi d'accés ha permès transformar l'espai lliure posterior en un recinte de serveis, dotant les instal·lacions d'una rampa amb accés rodat a la planta tècnica del baix de les piscines.

El fet de no ser compatibles entre elles les activitats esportives a l'exterior, implica la necessitat d'introduir un element arquitectònic que aïlli, visual i materialment, la zona de bany a l'exterior amb les pistes esportives a cel obert. Atendre aquesta exigència suposa introduir un cos annex, de baixa altura, que perpendicularment divideixi l'espai exterior en dues parts, des de la façana reculada fins a l'alineació del carrer. És una falca que travessa el solar i s'endinsa en l'espai lliure fins a topiar amb la nova façana. En sentit invers, equival a un braç que surt de l'edifici per a ordenar l'espai obert acabant amb un dit estès. O sigui, amb una rampa que serveix d'accés directe a les zones comunes del cos principal.

Vista de l'entrada al complex des del carrer Ferrocarril

Darrera la llarga paret de façana es disposa el conjunt esportiu cobert, el qual es planteja amb dues plantes: la baixa, destinada exclusivament als que actuen, i la planta pis, per al públic i zones comunes. La simplicitat de l'organització ha permès que s'introduïssin canvis funcionals durant el transcurs de l'obra sense que, per això, es modifiqués l'essència de l'edifici.

En el desenvolupament de les instal·lacions, s'atén l'estalvi de consum energètic mitjançant l'aportació d'energia solar, energia calorífica provinent de la seva orientació al sud, i bombes de calor de recuperació energètica de la deshumectació de l'ambient.

Ca n'Arimon té una superfície edificada de 7200,00 m² i consta dels següents espais:

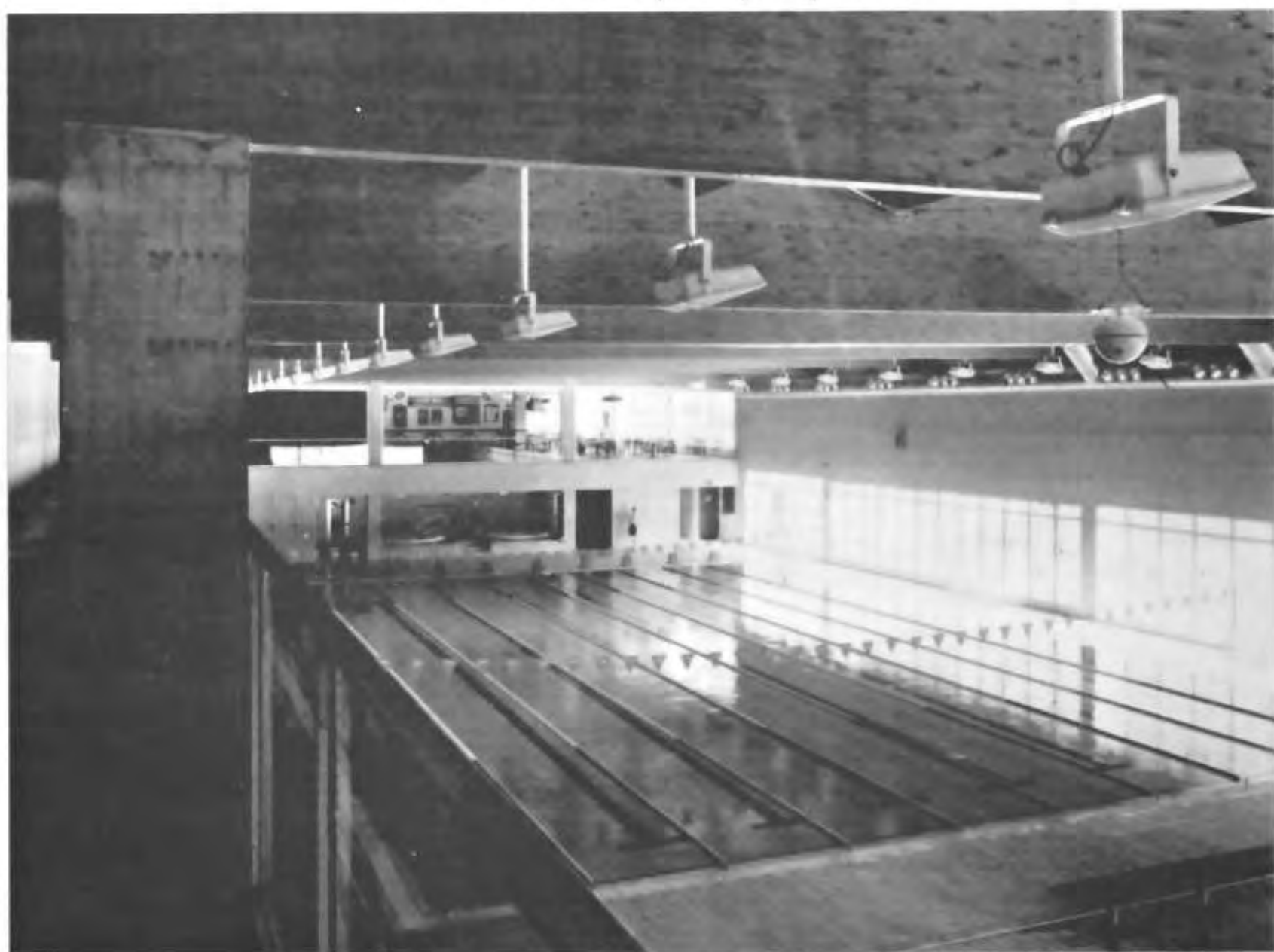
Un recinte de piscines cobertes de 1041,00 m², amb una piscina de 25 x 16,75 m i una altra de xipollejar, de 15 x 6'75 m, més una piscina exterior, de forma irregular, de 1050 m², amb una làmina d'aigua total de 1586 m², i una superfície per a gimnasos i sales d'activitats dirigides de 650 m², entre altres dependències. El resum dels espais útils resultant és el següent:

1. Zona piscines	2605 m ²
2. Zona polisportiu	2050 m ²
3. Zones comunes	1840 m ²
4. Zona instal·lacions aire lliure	250 m ²

L'execució de les obres s'ha dut a terme durant 22 mesos i les tasques més complexes de la seva execució han estat relacionades amb la cimentació, degut a la presència del nivell freàtic molt proper a la base de la cimentació, i a la poca consistència del subsòl. Durant les obres s'han introduït lleugeres modificacions i millores, mantenint-se les línies bàsiques de la proposta que han permès donar a l'edifici la magnífica qualitat que ofereix als seus usuaris, i que ha merescut el primer premi d'Instal·lacions Esportives de l'any 2002, atorgat pel Consell Català de l'Esport.

Vista interior de la pista polisportiva

Vista interior de la piscina coberta

El Museu Joan Abelló

J. Fèlix Basterrechea Ayuso

Josep Ortíz

Mª Angeles Rodríguez

Arquitectes i Arquitecte Tècnic

EMPLAÇAMENT I ENTORN

L'edifici es troba situat al carrer Berenguer III núm. 122, ocupant també el seu pati posterior limitat pels carrers Àngel Guimerà i Lluís Duran, dins del barri de l'Estació de França, en el municipi de Mollet del Vallès.

Aquest barri neix a partir del creixement lineal del carrer Berenguer III, un dels eixos vertebradors de Mollet, conjuntament amb l'antiga carretera de Vic. Aquest carrer comunicava el centre del poble amb la zona industrial i l'estació del ferrocarril.

Quan es va fer el primer projecte d'eixample de Mollet del Vallès, obra de l'arquitecte municipal Sugrañes l'any 1913, es va recollir la presència d'aquest edifici, fent coincidir el traçat dels carrers Àngel Guimerà i Berenguer III amb la cantonada formada per les façanes de l'edifici.

LA HISTÒRIA

L'edifici apareix catalogat en el Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Mollet del Vallès, de l'any 1984. Es construeix l'any 1908, segons consta en un relleu situat a l'eix de la seva façana principal (del carrer Berenguer III).

Es tracta d'un dels edificis d'ús residencial plurifamiliar més important del municipi del seu temps, tant pel que fa a la seva mida com al seu disseny. El seu ús fins els anys 80 va ser de caserna per la guàrdia civil. L'edifici té planta baixa, dues plantes pis i un soterrani. Cada

planta tenia dos habitatges, i la planta soterrani es destinava a cavallerisses i calabossos. Tenia un pati posterior, amb petits coberts, que arribava fins al carrer Lluís Duran.

En aquest Catàleg es fa especial menció a l'interès que presenta aquesta façana, de composició simètrica i importants elements ornamentals, com les motlures del voltant de les balconades, les de l'ampit de coronament de la façana, les ménsules dels balcons, etc. També són força interessants les baranes de ferro forjat dels balcons, així com la seva composició, amb una barana correguda a la planta primera, i dos balcons simètrics respecte a l'eix principal de la façana, a la planta segona. Aquesta composició és molt típica de l'arquitectura residencial noucentista i de començament del segle XX.

EL PROJECTE

L'edifici està destinat a Museu municipal dedicat al pintor local Joan Abelló. La implantació d'un museu en el carrer Berenguer III, suposa un nou impuls pel desenvolupament social i cultural del barri de l'estació de França en particular i de tot el municipi de Mollet en general, alhora que es rehabilita un dels edificis més importants, a nivell històric, de la ciutat.

TREBALLS PREVIS:

Inicialment, per comprovar l'estat de l'estructura existent, es van realitzar una sèrie d'inspeccions que van donar com a resultat que els forjats existents eren de biguetes de fusta, molt deteriorades, amb apuntalaments de bigues de ferro en molts llocs, que van desaconsellar el seu manteniment, donat l'elevat cost que suposaria la seva reparació.

Per aquest motiu es va decidir l'enderroc complet de l'edifici, excepte la façana del carrer Berenguer, pels seu valor històric-artístic i la façana del carrer Àngel Guimerà, per facilitar l'estabilitat de la façana principal.

Així, es va realitzar un estintolament total de les façanes a conservar, amb una estructura auxiliar de tub de ferro desmuntable, prèviament a l'enderroc dels forjats existents de tot l'edifici i de les construccions auxiliars del pati.

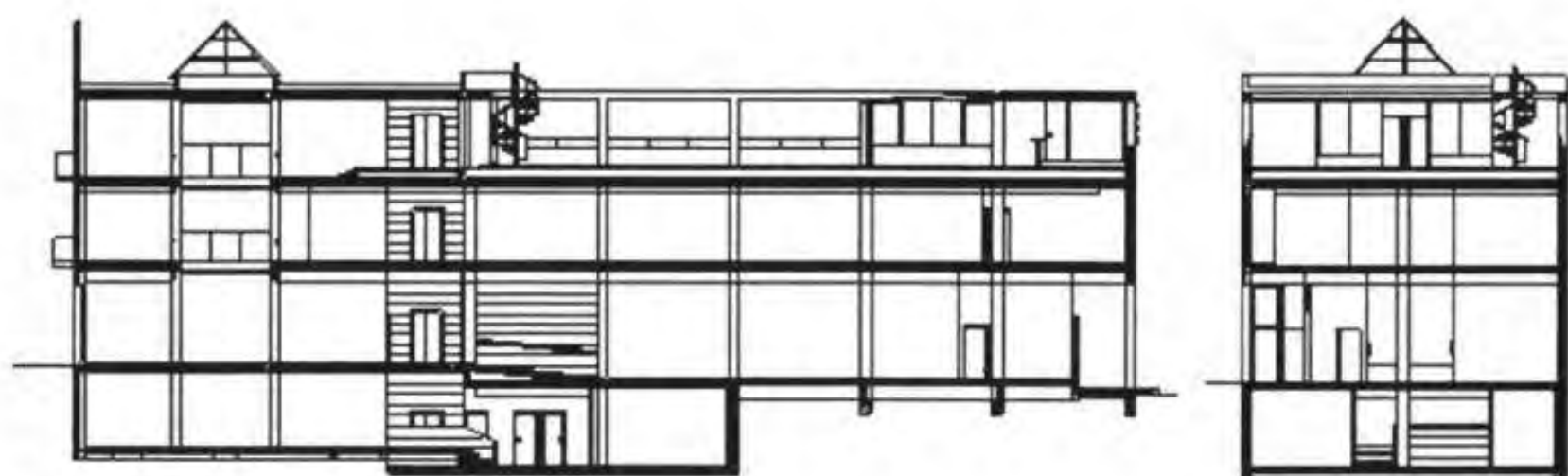
DESCRIPCIÓ DEL PROJECTE.

El Museu es desenvolupa en un únic edifici, ocupant tot el solar disponible, però exteriorment representa la unió de dos edificis de tractament molt diferenciat, d'una banda l'antic edifici amb una façana modernista al carrer Berenguer III que es va rehabilitar, i la d'Àngel Guimerà conservada en part; i, d'altra banda, l'ampliació d'aquest volum original amb un de nova construcció. La relació entre ambdues zones es realitza pel contrast entre el vell i el nou, amb una arquitectura de començament de segle, de murs de càrrega i predomini del massís, que es juxtaposa a una arquitectura realitzada amb una estructura vista de pilars de formigó i tancament lleuger de plafons d'alumini (Alucobond) a la part nova. La transició entre les dues tipologies la fa un mur cortina, amb *brise-soleil* exteriors, que correspon a l'escala principal de l'edifici.

El tractament de la nova façana emfatitza la idea de caixa tancada pròpia dels museus, però que s'adapta a diferents requeriments, com és la interacció amb el seu entorn urbà, de forma que, a la planta baixa, es trenca el volum per fer aparèixer un porxo amb un aparador de vidre per exposicions integrat a la façana (aquest espai té la funció de nexa connector de visitants entre el museu i la futura Casa - Museu del pintor que es troba al carrer posterior); i la creació d'una terrassa a l'últim pis, però que queda dins del volum creat per l'estructura de pilars i jàsseres de formigó vist.

L'accés principal està situat a l'antiga façana del carrer Berenguer III. Es produeix a través d'un pati interior que permet la comunicació visual i espacial de tot l'edifici, i fa possible l'entrada de llum natural controlada a totes les plantes. Al voltant d'aquest pati es troba la zona de recepció, botiga i zona d'espera a nivell de planta baixa. A continuació, en un nivell lleugerament inferior, connectat amb una rampa, es troba una sala polivalent destinada a exposicions temporals, i la zona administrativa amb accés directe des del carrer Àngel Guimerà (porxo).

La resta del programa funcional es completa amb una planta soterrani a dos nivells. El superior es dedica a un espai polifuncional (taller de restauració, sala de conferències, sala d'exposicions, etc.) i a l'inferior s'ubica la sala d'àudiovisuals, el magatzem i els espais d'instal·lacions. La planta primera està totalment destinada a sala d'exposicions, destinada a la col·lecció permanent del fons de la Fundació del Museu Abelló, i la planta segona té una zona per exposicions, una terrassa

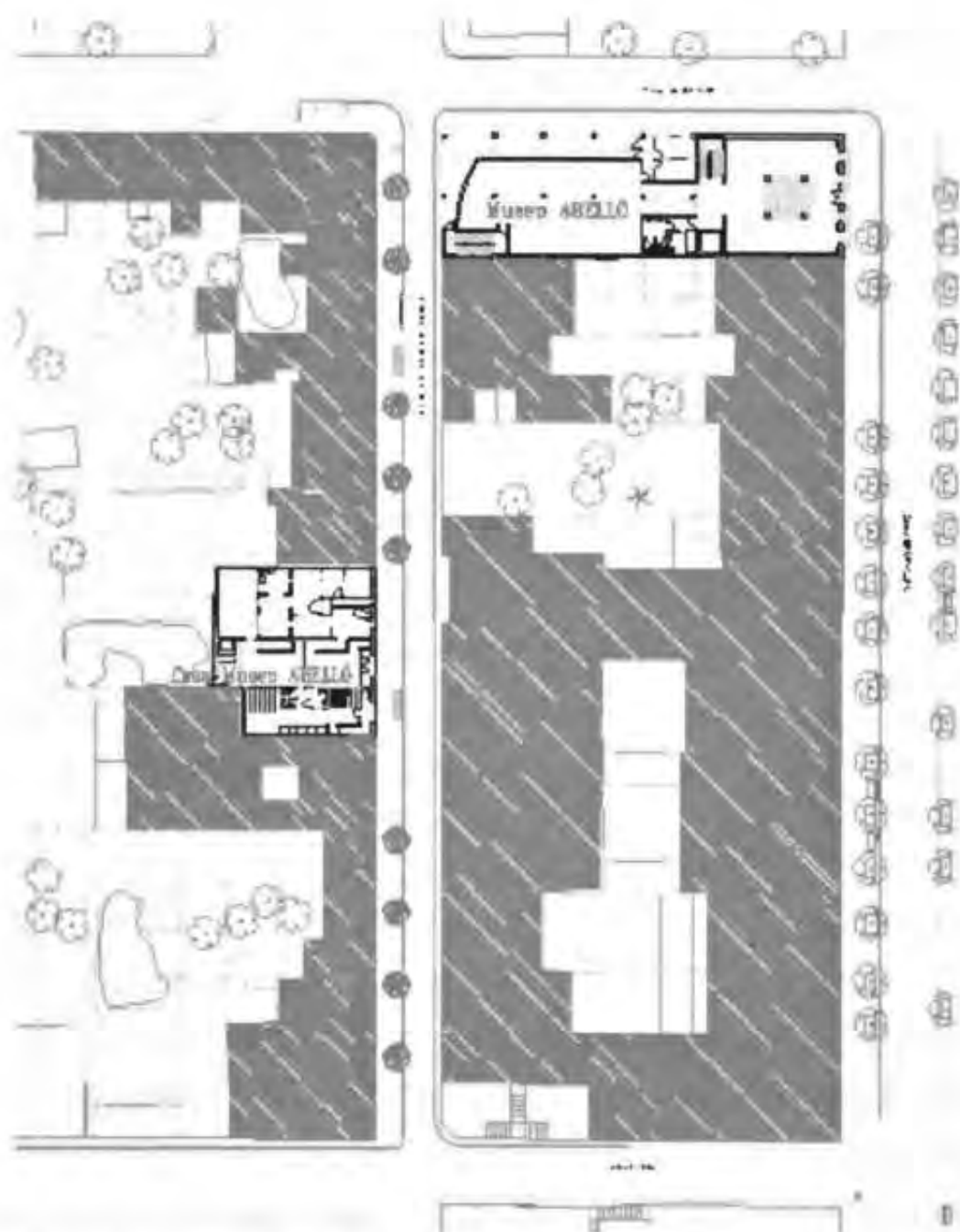

SECCIONS

FAÇANES

Secció i façana del Museu Abelló

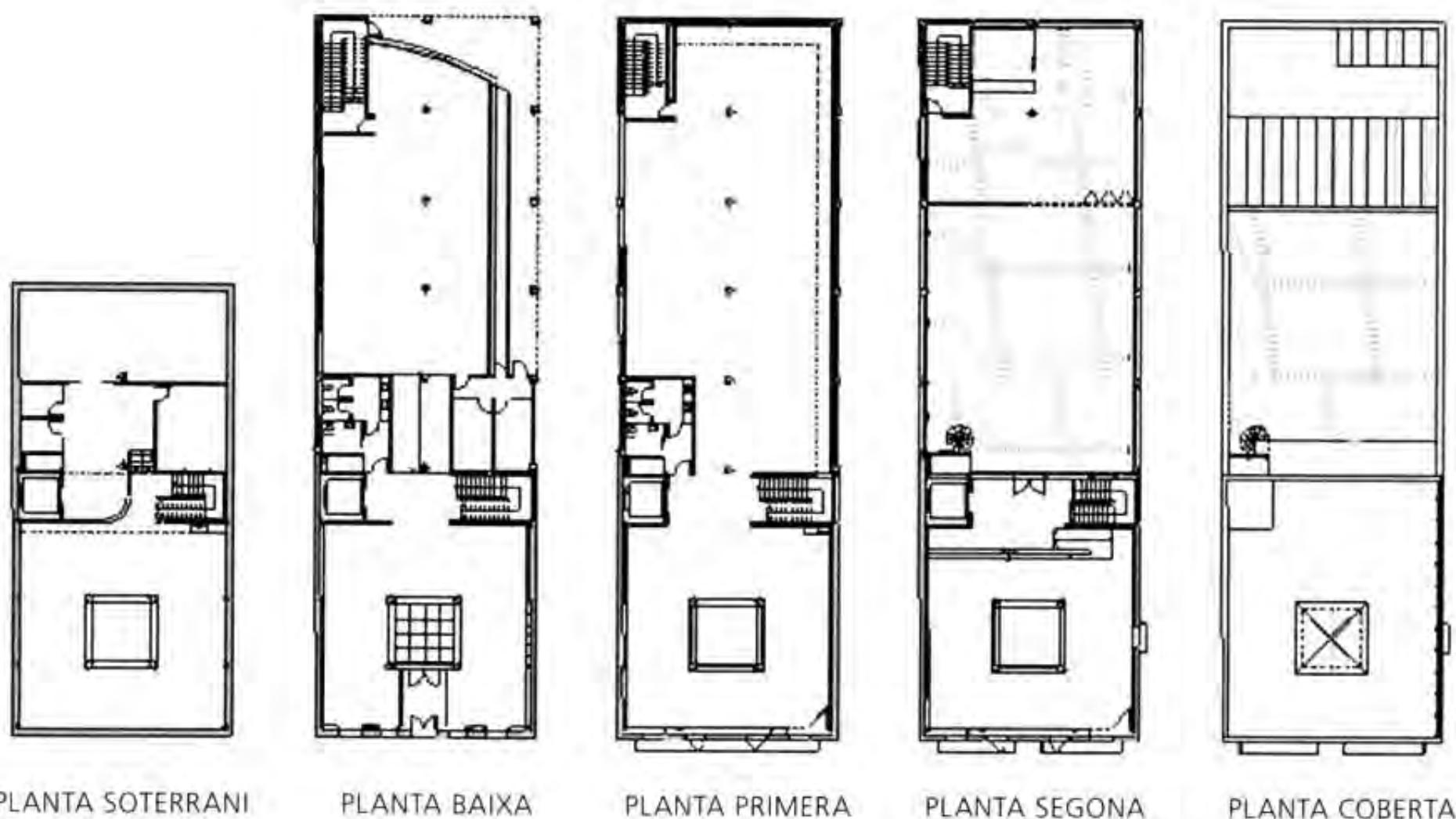

Plànol de situació del Museu i de la Casa Joan Abelló

descoberta (que també es pot fer servir per realitzar exposicions a l'aire lliure), on s'ubica el bar i la zona de descans. La superfície útil total és de 1.500 m².

Els elements de comunicació vertical (escala i ascensor) i els serveis, estan situats en una posició central respecte de tota la planta, a la zona d'unió entre la part vella i la nova.

L'aparador, a part de la seva funció expositiva, compleix amb una funció de senyalització de l'edifici en portar incorporada la retolació de "MUSEU ABELLÓ" als vidres.

Les diverses plantes de l'edifici del Museu Joan Abelló.

La nova Casa de la Vila

*Enric Serra
Lluís Vives
Jordi Cartagena
Arquitectes*

INTRODUCCIÓ

La nova Casa Consistorial de Mollet del Vallès ha estat la darrera peça de l'ambiciós trencaclosques que representa l'experiència urbanística de Can Mulà.

La seva arquitectura i concepció estan estretament lligades als principis de forma urbana que han pautat el projecte del Centre Multifuncional "Can Mulà", i que els darrers anys ha duplicat de manera contemporània i eficientment la vella centralitat històrica.

La ciutat contemporània desplega circumstancialment la seva vitalitat a l'interior dels teixits urbans més consolidats. Les operacions de Reforma urbana en àrees centrals constitueixen un capítol principal, antic i present, de la nostra història urbana.

Aquestes intervencions en àrees centrals representen alhora un doble problema estratègic i estilístic. Afer estratègic innegable, ja que el centre no és un lloc freqüent, sinó un punt crucial en la regulació del sistema urbà. Cavall de batalla estilístic, perquè l'acció projectual en els àmbits centrals pressuposa, inevitablement, la reinvençió d'una nova forma. A desgrat de reconèixer que les raons més sòlides per a una intervenció forta en certs sectors centrals de les nostres ciutats són d'ordre estratègic, no podem evadir el problema morfològic que immediatament es presenta a l'hora de decidir l'arquitectura de la nova ciutat que correspon a àmbits tan compromesos. Les formes del nou centre reinventat han de perseguir els atributs de continuïtat, densitat, cohesió, complexitat formal i funcional, identitat... que posseïen els antics, però els han d'atrapar des de la consciència lúcida de les noves característiques de la societat urbana contemporània.

EL CENTRE MULTIFUNCIONAL DE CAN MULÀ

El lloc de Can Mulà es caracteritza essencialment per la seva amplària i centralitat. Poques vegades una ciutat pot replantejar de bell nou el seu centre i adequar-lo a la nova amplària que els últims creixements li han conferit. L'encàrrec de l'Ajuntament fou el d'elaborar un nou centre multifuncional amb una gran diversitat formal d'activitats (Mercat de proveïments, habitatges, oficines, comerços, aparcaments, espais lliures, i d'altres usos terciaris i institucionals), per tal de generar una forta dinàmica urbana en relació al sector central més consolidat del municipi.

El projecte s'ha desenvolupat sobre tres idees de base:

1. Elaborar una forma urbana basada en els principis de l'espai obert, configurant un espai central permeable a tota la ciutat.
2. L'espai central com a lloc propi d'arquitectures importants que constitueixen una unitat amb els «buits» adjacents ja consolidats.
3. El nou centre com la combinació de dues escales: una referida a tota la ciutat, i una altra d'arquitectures menors, pensada per als vianants.

Pel que fa als mecanismes compositius, s'han tingut molt present tres nocions principals: la intersecció d'escales, la cohesió formal i el principi de nova repetició.

En el Centre Multifuncional de Can Mulà coincideixen dues escales diferents. Per una banda, l'escala petita dels laberints (presents en el complex comercial interior i en l'esquema distributiu de la sala de vendes del Mercat) que fan inevitable la trobada dels llocs on els itineraris es creuen, dels indrets per intercanviar presència i paraules. Dimensions menors convenients a l'escala de l'home, que sempre experimenta la seva petitesa en relació als espais oberts. Per altra banda, també li són pròpies les mides grans, monumentals, que es refereixen a tota la ciutat.

L'escala petita exigeix una resolució específica de les relacions que vinculen l'alçada dels edificis i la seva interdistància. Quan l'alçada dels edificis és major o igual a la seva interdistància, es reforça la tensió que actua entre ells. Si això succeeix, les textures dels tancaments dels edificis, la mida i localització de les obertures, els efectes del sol, juguen un rol especial en la configuració de l'espai urbà.

Per contrast al centre, també li és pertinent l'escala dels «monuments»: el mercat, la Casa de la Vila, són punts fixos, grans elements de caràcter col·lectiu, que pertanyen al conjunt de la ciutat i la doten d'identitat. Espais exteriors o architectures de gran escala que perduren més temps i en les que els valors simbòlics són més forts que la seva funció inicial. Només quan l'escala petita i l'escala gran es fonen en una sola composició complexa, les noves centralitats assoleixen els millors atributs dels centres històrics.

La cohesió és un altre dels atributs perseguits en el Centre Multifuncional «Can Mulà». En els centres històrics, la cohesió morfològica és la resultant d'un procés de decantació lent en el que han intervingut actors de tota mena, i constitueix aquella característica que permet interpretar els diversos components materials del centre físic com una sola entitat, com un lloc d'identitat física.

L'ORDENACIÓ DEL PLA ESPECIAL

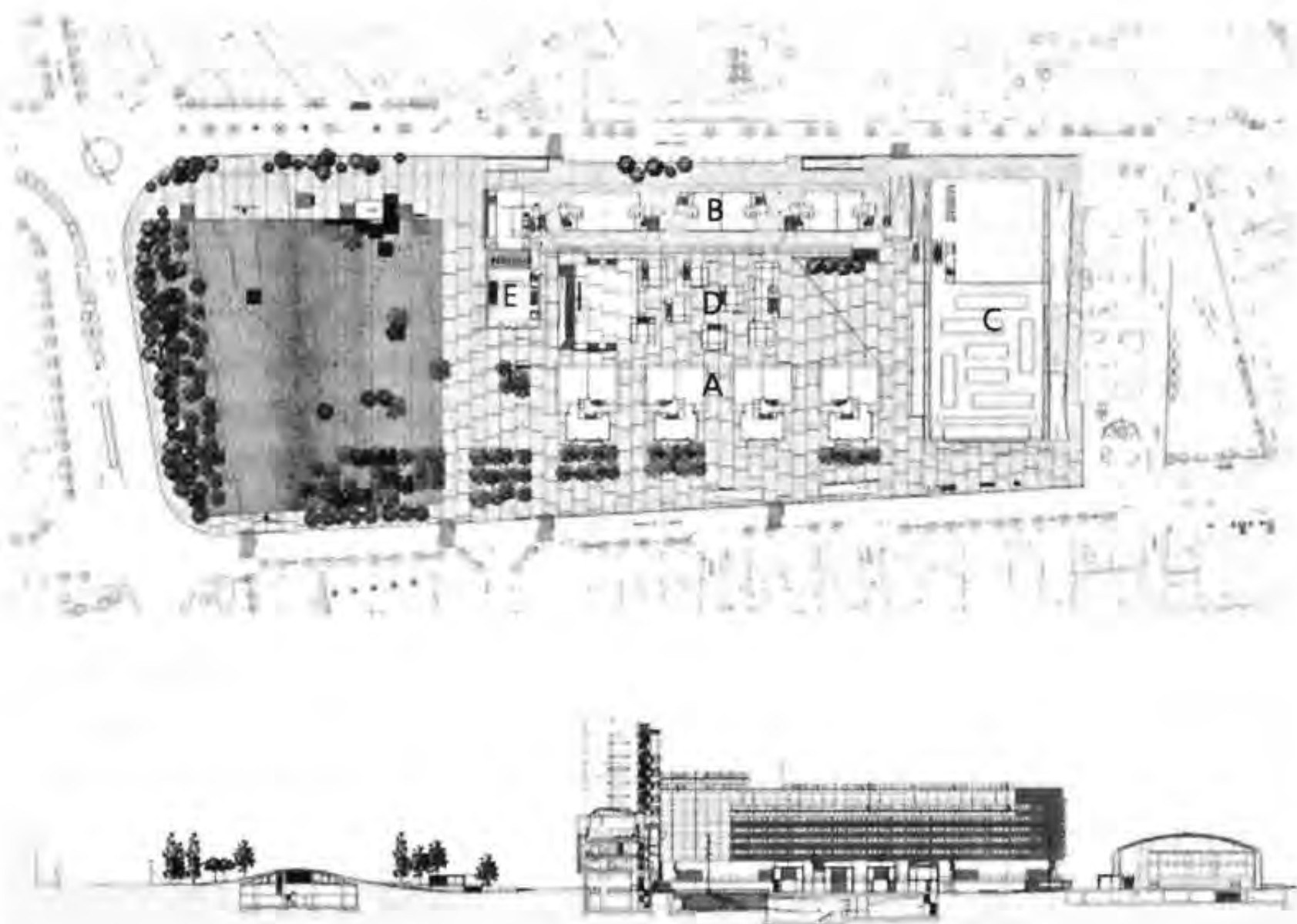
El Projecte Urbà és la integral dels següents components: Les quatre torres d'habitatges, el bloc lineal d'usos múltiples, el Mercat municipal, el centre comercial Multiplex, la Casa de la Vila i el sistema d'espais lliures.

Per tal d'entendre el pes relatiu de l'edificació de la Casa de la Vila en el complex urbà en el que es situa, i la seva vinculació amb la resta de components, cal exposar en quatre línies el paper dels altres integrants.

ELS ESPAIS LLIURES D'ÚS PÚBLIC

Els espais públics i els buits adjacents conformen un sistema únic. Des d'aquesta perspectiva, i com alternativa a l'espaiositat de la Plaça de Pau Casals, actualment en reforma, i en coherència amb el Centre Multifuncional i el Parc de Can Mulà, s'han ideat una sèrie d'espais interrelacionats amb aquests de menor escala, i tots ells recolzats per les arquitectures.

Aquest sistema d'espais esdevé una gran plataforma de mobilitat exclusiva peatonal, on es barregen activitats col·lectives, públiques, privades i l'ús residencial en perfecta simbiosi.

A Quatre torres d'habitatge B Bloc lineal mixt C Mercat Municipal
D, Centre Multiplex E Casa de la Vila

EL MERCAT MUNICIPAL

Es resol mitjançant un projecte explícitament unitari, amb expressió clara del seu caràcter i funció pública, en la transició entre els blocs d'habitatges preexistents i l'espai central de l'illa. Aquest caràcter unitari li atorga una coberta singular de 40 m de llum, que resguarda tres plantes destinades a funcions diverses. La planta primera acull el supermercat i té accés des del carrer Burgos. La planta soterrani es destina a aparcament públic i de serveis del Mercat. La planta baixa es destina al mercat, amb una sala de vendes per a 87 mòduls distribuïts en illes que configuren petites places. Tanmateix aquesta planta baixa és un perllongament de la gran plataforma peatonal d'activitats.

EL CENTRE COMERCIAL - MULTIPLEX

L'espai central de l'illa està concebut com una miscel·lània d'arquitectures menors en relació íntima amb els baixos de tots els edificis, amb els que configuren un sistema únic destinat exclusivament als vianants i a activitats comercial. Es resol mitjançant nou edificis de planta quadrada de 8x8m, amb una alçada de planta baixa i planta

pis pensats exclusivament per a usos comercials amb 1.200 m² de sostre. Aprofitant la plaça inferior com a vestíbul obert, s'organitza el multicinema per sota dels mòduls comercials. La comunicació entre l'espai exterior superior i la plaça soterrada es realitza mitjançant una rampa de bona pendent i dues escales encarades cap a les dues direccions principals de l'espai públic.

LES QUATRE TORRES D'HABITATGES

Són quatre torres idèntiques de 9 plantes d'alçada, separades 20 m una de l'altra, conferint una façana virtual a la nova avinguda de la Llibertat, i al mateix temps, l'obren als espais i activitats diverses de l'àrea central.

Les plantes baixes són destinades a l'ús comercial –amb 1.300 m² de sostre entre les quatre–, i les plantes pis a habitatge –amb 8.100 m² de sostre–; a més, s'han projectat dues plantes soterrani unitàries per les quatre edificacions destinades a aparcament.

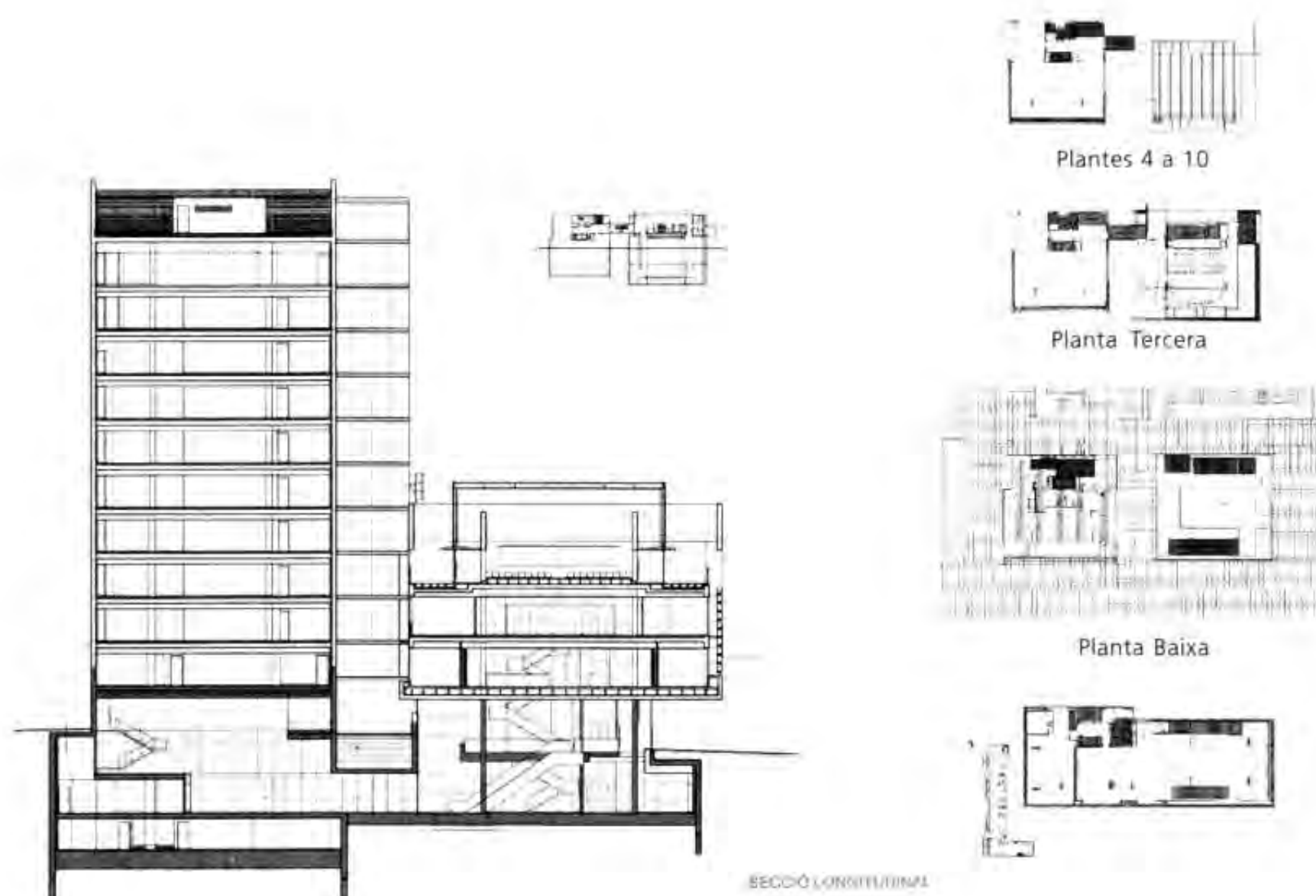
EL BLOC LINEAL MIXT

El gran edifici plurifuncional que se situa en la zona anomenada «bloc lineal mixt», té forma de «L», amb el braç llarg amb façana a l'avda. Burgos, al qual reforça i del qual respecta i amplifica el seu caràcter lineal, amb els baixos filtrats al parc de Can Mulà i als espais interiors de l'illa; i el braç curt a la plaça Pau Casals, a la qual ofereix una façana de proporcions adequades i unes obertures d'entrada a l'espai central.

La part d'edifici amb façana a la plaça Pau Casals constitueix la nova Casa de la Vila.

LA NOVA CASA DE LA VILA

La nova Casa de la Vila constitueix una unitat funcional i formal que es descomposa en dos cossos d'edifici clarament distingibles. El primer cos d'edifici resol les funcions administratives, es desenvolupa en alçada i el componen 3 plantes soterrani i onze plantes sobre rasant. La planta baixa acull l'Arxiu històric de la ciutat i l'entrada del personal administratiu de l'Ajuntament. El referirem com "Edifici d'Oficines". El segon cos d'edifici resol l'accés a les funcions d'informació i d'atenció al ciutadà, i les representatives i polítiques. A nivell del vestíbul de planta baixa hom pot dirigir-se al primer

soterrani, on s'organitza l'Oficina d'Atenció Ciutadana i es comunica amb el nucli d'accessos vertical de l'Edifici d'Oficines, o bé a les tres plantes superiors que organitzen els despatxos dels grups polítics, l'Alcaldia, la Sala de Comissió de Govern i, a la darrera planta, la Sala de Plens que corona aquest cos. Aquest segon edifici, constitueix un nou símbol arquitectònic del municipi i el referirem com "Edifici Institucional".

L'organització funcional és senzilla: L'Oficina d'atenció ciutadana del primer soterrani és una sala diàfana de 800 m² on es resolen el 90% dels tràmits dels ciutadans, i en l'atenció personalitzada és atès pel funcionari o tècnic municipal en sales destinades a aquest efecte.

Corresponen a cada cos d'edifici unes característiques formals i arquitectòniques coherents amb les funcions que els hi són pròpies. Així, l'Edifici d'Oficines s'ha pensat com un sistema de plantes lliures repetides i organitzades des d'un bloc de comunicacions verticals i de serveis, amb la flexibilitat de distribució espacial com atribut principal. Totes les plantes són susceptibles d'ésser modificades mitjançant divisions interiors mòbils, cel ras i paviment tècnic desmuntables i adaptables a futures alteracions de programa.

La solució arquitectònica final és la traducció formal d'una discussió minuciosa del programa funcional òptim. El resultat d'aquesta successió d'anades i tornades del programa a la volumetria és una reconsideració de la volumetria inicial. La diversitat de plantes esglaonades, que es plantejaven en la maqueta i el document genèric de 1991, s'ha substituït per dos cossos de geometria regular i forma i dimensions diferents; un cos orientat a Sud-oest i contigu al bloc lineal-mixt, finalitza aquell edifici marcadament longitudinal reorientant la seva façana a l'entrada principal de la ciutat i la plaça Pau Casals. Un segon cos d'edifici, de volum regular i menor dimensió, es connecta amb l'anterior mitjançant els accessos de les plantes superiors i conté les activitats més simbòliques de la nova Casa de la Vila. La connexió dels dos volums desiguals a partir de la primera planta permet preservar el pas, de caràcter públic, entre l'interior de l'ordenació i el passatge de Joan Brossa. Es conserva, així, l'articulació giratòria entre el bloc lineal orientat al carrer Burgos i la nova volumetria amb façana a la plaça Pau Casals, prevista inicialment. La major simplicitat i cohesió de la nova volumetria permet aconseguir una major eficàcia en la distribució del programa funcional, i una notable reducció del cost de l'edifici. De forma més sintètica es respecta la idea d'un volum decreixent envers l'accés a l'espai interior i l'avinguda de la Llibertat per tal de permetre l'asoleiament del cor comercial de l'illa.

La transició del Bloc lineal amb la torre de l'edifici Administratiu planteja el difícil problema d'associar una torre a un edifici longitudinal i demostra fins a quin punt el Projecte Urbà és per damunt de tot un exercici de sintaxi urbana basada en edificis d'arrel moderna.

Els dos edificis esdevenen especialment sensibles a les penetracions circulatòries, els canvis de rasant i les visuals de l'interior de l'illa vers l'Avinguda de Burgos, la Plaça Pau Casals i l'Avda. de la Llibertat. A nivell de planta baixa, l'Edifici d'Oficines recull la circulació peatonal del balcó del bloc lineal-mixt que s'obre sobre el centre i la penetració transversal de l'Avda. Burgos; el pas entre els dos cossos assenyala l'eix que condueix directament del Mercat a la Plaça Pau Casals; i l'Edifici Institucional acaba d'articular el moviment giratori que connecta totes les rasants, i el seu balcó volat assenyala i emfatitza també l'altre eix directe del Mercat a la Plaça Pau Casals per la banda de l'Avda. Llibertat.

L'agosarada solució estructural de l'edifici Institucional no és una exhibició arbitrària, ans el contrari, respon al propòsit inicial del projecte urbà de connectar visualment el Centre Comercial interior amb la Plaça Pau Casals. La transparència de la Planta baixa s'aconsegueix penjant l'edifici de l'entramat estructural ideat a la planta superior. La permeabilitat visual entre la plaça - parc i el laberint comercial al cor de l'illa contribueixen a unificar ambdós espais públics. De fet tota la planta d'accés a l'edifici Institucional és per excel·lència un component més d'aquest sistema d'espais públics que des de l'inici s'ha pensat com una unitat.

Volgudament la nova Casa de la Vila vol ser un referent de la ciutat i un nou repte arquitectònic. Aquesta idea aglutina conceptes com noves tecnologies, sostenibilitat, materialitat, composició, temps, llum, escala, símbol, metàfora, cultura... i el resultat final només és possible mitjançant una simbiosi subtil i equilibrada de tots ells.

SOSTENIBILITAT

Tot edifici mesura la seva modernitat no tan sols en la mateixa composició arquitectònica, sinó en el bon criteri d'acollir i integrar aquells avenços tecnològics que el fan referent del seu temps. En

aquest sentit, el cos de l'Edifici Administratiu integra en la composició de la seva façana un brise-soleil de plaques fotovoltaïques ben orientades amb una doble finalitat: el control lumínic i de la radiació solar, i la sostenibilitat energètica de l'edifici, en produir una tercera part de l'energia que consumeix.

FORMIGÓ

Un edifici referent del seu temps ha de tenir la vocació de perdurar respecte dels seus contemporanis. Els avenços en la tecnologia del formigó permeten resoldre la majoria de reptes i exigències formals en la composició dels edificis més significatius i emblemàtics.

La tecnologia del postesat permet suspendre l'Edifici Institucional des d'una retícula de jàsseres de gran cantell que es recolzen sobre quatre grans pilastres a nivell de la Sala de Plens. D'aquesta manera s'allibera la planta baixa tot suportant el perímetre de cada sostre que vola amb uns tirants que pengen de les jàsseres de coberta. El postesat aconsegueix contrarestar bona part del pes gravitatori i sobrecàrregues i tendeix a aixecar l'edifici. Aquest esquema estructural s'ha volgut expressar al llarg de tot el cub de formigó suspès, des del soterrani a la Sala de Plens, i és aquesta sala de major significació pública la que disfruta de la presència imponent de la retícula de jàsseres que suporten l'edifici.

D'altra banda, el formigó confereix a les architectures un caràcter tectònic molt proper als edificis significatius del passat, sap envellir com la pedra i tot plegat confereix l'atemporalitat que els caracteritza.

LLUM

La llum ha estat la preocupació primordial del projecte. Llums que s'obren camí al soterrani i als espais interiors de l'Edifici Institucional segons lluernaris que primen la claredat difosa de concepció zenital. Llums que acompanyen en els seus recorreguts a tots els ciutadans des del vestíbul de planta baixa al soterrani o camí de la Sala de Plens. Llums filtrades a través de grans gelosies que protegeixen del sol de Sud i Ponent.

Sigui per requeriment funcional o formal, la llum és una constant en tot l'edifici, llum que canvia de color i com un rellotge pauta el pas del temps.

ESCALA

Els edificis emblemàtics han de saber equilibrar la correcta escala des de la llunyania i la proximitat, i respecte el seu entorn. L'edifici Administratiu, per la seva alçada, és referència de l'entrada a la ciutat des de ponent. En la proximitat, l'escala del Nou Ajuntament també és referent gràcies als buits adjacents (Parc de Can Mulà, Plaça Pau Casals, l'interior d'illa). Però a més, existeix una escala interior dels edificis que els doten o no de noblesa. Grans llums entre suports i pilars, alçades generoses, espais diàfans, tridimensionalitats accentuades (Oficina d'Atenció Ciutadana, Sala de Plens, patis

de llums, tridimensionalitats en el recorregut de l'escala principal...) conceptes que repetidament presents en l'Edifici Institucional, li confereixen aquell to noble i emblemàtic dels edificis significatius.

SÍMBOL, METÀFORA, CULTURA.

Sovint, els edificis significatius i emblemàtics amagaven cert to metafísic, molt lluny de l'estricta procés arquitectònic i constructiu.

La Casa de la Vila és la seu de la representació democràtica d'un poble i, per tant, un referent per si mateix de tots els seus ciutadans. En el recorregut des de l'entrada, passant pel vestíbul i fins arribar a la Sala de Plens, es passen diferents fases de proximitat amb la ciutat. Al vestíbul tenim present la ciutat a peu de carrer des de l'interior d'illa de Can Mulà a la Plaça de Pau Casals; de camí al soterrani la ciutat ens apareix des d'una visió zenital, mentre que de camí a la Sala de Plens, la ciutat se'ns desdibuixa fins a recuperar-la al seu vestíbul amb vistes d'ocell sobre l'interior d'illa de Can Mulà, i visions llunyanes obertes a la serralada litoral des del seu interior.

La Sala de la Comissió de Govern i la Sala de Plens tenen una significació democràtica i per tant de les llibertats per excel·lència. En aquest sentit, bé la coberta, bé el tancament d'aquestes, són una metàfora en ser el únics components que amb la seva secció corba s'alliberen de l'estricta ortogonalitat de l'edifici.

Les façanes a la Plaça Pau Casals ho són també de la ciutat. Precisament en una d'aquestes façanes, la del cub suspès de l'edifici Institucional, apreciem la intervenció de Joan Brossa, la seva última obra: Una A majúscula monumental color "sang de brau" símbol primigeni de la cultura.

Els 200 habitatges i el Parc de Can Borrell

Jordi Garcés
Arquitecte

EL PROCÉS DE PROJECTAR

'interessa l'explicació del procés del projecte des de l'inici i, per tant, com en una peça argumental, el resultat final és producte de la superposició del que es va determinar en les primeres definicions urbanístiques amb tot el que posteriorment afegeix la meva labor com a autor del projecte construït, conseqüència de l'instant en que vaig actuar i també de la biografia o trajectòria intel·lectual i artística fins aquell moment, en la que es barregen ingredients arquitectònics amb tots els restants condiments dels diversos camps de la cultura i memòria personal.

Entenc l'arquitectura com un fenomen intel·lectual, cultural i artístic, i per tant amb graus importants d'arbitrarietat atribuïbles al caràcter personal i intransferible de la decisió.

L'arquitectura no és un producte científic de resultat únic. Al contrari. Les possibilitats són innombrables i sols a través de la invenció artística que "aïlla" un resultat concret desitjat es pot arribar a un final. L'atzar, seleccionat mitjançant el treball i l'atenció intencionada, juga un paper preponderant.

Així doncs, l'arquitecte, en la seva feina de creació pren les dades quantificables del tema (programa, client, lloc, veïns, context, paisatge, pressupost, normativa,...) com a origen en el que fundar la invenció. Aquesta és una gran avantatge de la disciplina arquitectònica enfront de les altres arts que han d'actuar més directament en el buit.

Paradoxalment, la consideració d'aquestes dades tècniques es constitueix també posteriorment, al llarg del procés, en garantia de que en la confecció del projecte no es caurà en el grotesc gratuït.

Així doncs, són palanca del salt creatiu i també xarxa protectora, si se'm permet aquesta metàfora circense.

EL PROJECTE

A continuació, i d'acord amb les intencions que he exposat, passo a detallar el projecte "200 habitatges i el parc a Can Borrell", amb un conjunt de fotografies que il·lustren aquests punts principals:

En el centre d'una important iniciativa residencial de promoció pública i amb solars rectangulars (100x35 m.) a ambdós costats del gran buit central del nou barri, s'han projectat els 200 habitatges, 100 a cada costat, aparcaments i locals comercials. El projecte també inclou el nou parc de Can Borrell delimitat pels dos edificis.

CRITERIS BÀSICS

S'han seguit criteris bàsics ja utilitzats en una anterior obra d'habitatges de promoció pública en el C/Dr. Pi i Molist de Barcelona (1.978):

- Contribuir amb la linealitat dels edificis a la definició de l'espai urbà circumdant.
- Disposar blocs lineals paral·lels que defineixen un gran pati central al que donen solament dormitoris, evitant la promiscuïtat i degradació dels espais comuns en els que s'obren serveis i cuines.
- Dissenyar amb gestos arquitectònics mínims, combinats amb la qualitat de la construcció dels materials emprats.
- Utilitzar mitjans constructius vulgars, requalificats per la superposició d'elements de disseny addicionals.
- Experimentar al màxim el tema de la façana plana suport d'una distribució repetida de forats.

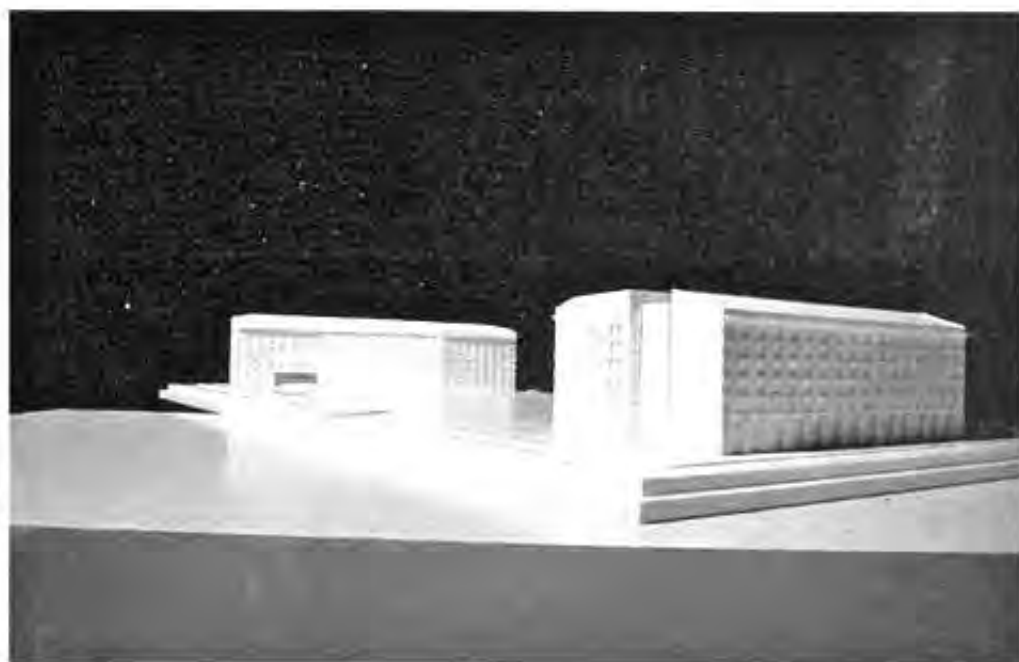
NOVETATS RESPECTE A ALTRES PROJECTES

S'introdueixen com a novetats, en gran part gràcies a les possibilitats que s'oferien per les mesures sobrades dels solars, els següents punts:

- El moviment, mitjançant trencades, dels blocs lineals propers a la plaça central, contribuint així a una major caracterització de l'espai públic i a un augment de precisió formal en la composició de les façanes.

- El tall i retràs d'un segment del bloc lineal proper als carrers exteriors singularitzant l'accés principal. Com a conseqüència de les dues anteriors decisions s'obté un pati central de planta variable, amb un interès espacial particular i amb mesures que arriben a ser considerables.
- Assenyalem també, el tractament amb plànols inclinats de les testeres extremes dels blocs per a remarcar formalment els finals dels edificis.
- L'existència de porxos a doble alçada per a senyalitzar les entrades als edificis pel carrer i per la plaça.
- La repetició exhaustiva d'un sol tipus de finestra que arriba inclòs a situar-se en els extrems coincidint amb arestes de l'edifici, subratllant així el caràcter de teixit continu amb les façanes.
- Introducció d'una cornisa superior que remata la secció.

El material fonamental emprat en la construcció és l'obra vista ceràmica per les seves qualitats d'economia, noblesa i bon envelliment.

Dos detalls del projecte dels habitatges del Parc de Can Borell

Panoràmiques
parcials i de conjunt
dels nous habitatges
del
Parc de Can Borrell

Passeig fotogràfic

Ferran Mateo

Fotògraf

En el manifest de Manolo Laguillo *És possible la fotografia d'urbanisme?*¹ escriu que la fotografia pot recomposar allò fragmentat, és capaç de retornar a la ciutat la seva totalitat perduda i fins i tot descobrir l'ordre ocult –la ciutat ha deixat de ser ordenada i coherent–. D'aquest escrit fa 10 anys i no es pot negar que la fotografia contemporània ha mirat de nou la ciutat en totes les seves cares, però sobretot a l'arquitectura i urbanisme com a manera de documentar els canvis i els nous avenirs del nostres temps. Ara bé, artistes i fotògrafs ja ho han estat fent, però: poden ser les seves obres una eina útil, pràctica i evocadora per als espectadors-neòfits? A la Vanguardia apareix un lector que es refereix a l'obra *Austerlitz* de W.G. Sebald: «Sebald interrelaciona l'arquitectura i el cos humà. Explicar la complexitat dels edificis, la seva raó o desraó de ser. Es com intentar explicar el comportament humà, capaç de crear i destruir alhora, del més grandios i del més vil». Quan em van proposar realitzar un portfoli sobre els projectes arquitectònics singulars que han marcat la transformació urbanística de Mollet –això és: el nou Consistori, el Parc dels Colors, el museu Abelló, el complex de Ca n'Arimon, etc...– vaig intentar, també, fer un recorregut paral·lel als canvis més evidents.

Escriu Eduard Bru² que els canvis decisius es produeixen quan canvia la nostra mirada de les coses i potser veure les noves transformacions permet retornar al que deixem enrera o que encara ens segueix acompanyant. El Vallès és un territori que per a mi té múltiples contradiccions i que encara no ha desenvolupat una autonomia que permetés tenir una relació més forta i alhora autònoma de la capital, i potser encara viu massa subjugat al seu quefer i les seves transformacions³. Josep Lluís Mateo escriu: «La ciutat ha estat vista tradicionalment des de la dialèctica entre centre i perifèria; entre

*lloc hegemònic dipositari de la història i el paradigma d'allò urbà i un exterior caracteritzat per la seva negació, amb un únic destí impossible que seria convertir-se en un fals record (places, carrers) de la ciutat antiga. Aquesta és ja una hipòtesi insostenible».*⁴ Un dels reptes presents és saber entendre aquest manera de créixer de la ciutat de forma explosa. Perque una cosa són les xifres aclaparadores d'un món que tendeix a concentrar-se en futures megalòpolis –en un segle hem passat d'un 10% de població vivint en ciutats al 50%, i per al 2025 la població urbana podria arribar als 5.000 milions, uns dos terços en el països pobres ⁵–, i l'altra, veure a microescala la transformació de la ciutat intermitja i les seves zones d'influència, el seu creixement difós però efectiu. Mollet també pot ser aquest laboratori per entendre aquesta homogeneïtzació importada. L'activitat pública ha canviat i els paràmetres per poder adonar-nos d'això també s'han de reconsiderar. La fotografia va esdevenir un element privilegiat per representar la ciutat, i no és coincidència que la seva expansió estigui estretament lligada a la de les grans ciutats. Però, com en tota evolució, es produeixen punts d'inflexió, algú que mira quelcom d'una manera nova, diferent, potser fins i tot per primera vegada. Entendre la ciutat ja no era solament documentar els centres històrics i els grans monuments –una manera alhora de simplificar excessivament– sinó també més enllà d'aquests límits estrets, cap a l'arquitectura més popular, on els elements s'entremesclen amb més o menys dissort, on els espais i les relacions semblen menys emmanillades per les cotilles del centre administratiu i legislatiu: la perifèria. O, com he dit, d'aquells detalls que escapen del monument. L'art contemporani n'ha begut en gran manera d'aquests espais de llibertat, s'hi ha empadronat i l'ha fet subjecte de les seves especulacions, i alhora els ha intentat preservar –la institucionalització pot ser desfertilitzadora–. Hi ha una força generatriu lluny del nucli a pesar de violar això les forces de la física. Les obres que vaig tenir de fotografiar estaven dins el perímetre de Mollet, però les vaig voler contrastar amb aquesta mateixa línia imaginària i administrativa. L'autor polonès J. Rykwert⁶ explica el ritus de la creació de la ciutat en quatre etapes i el darrer pas, dirigit pel sacerdot o *augur*, tracta del traçat del límit –per la construcció de muralles, per exemple o per delimitar l'espai interior de l'exterior–.

La pregunta seria, a la vista del moment actual, si ara és tan clara aquesta delimitació més enllà de la d'aquesta línia imaginària, o si la muralla són ara els parkings dels centres comercials, les circumvalacions o altres elements sense aquesta concepció primera. Els originals en color

dels nous edificis triats intenten entendre aquests nous punts d'atracció –car tota obra nova, com si de certs trets vius en fes possessió–, té una etapa de joventut en el temps que li fa captivar les mirades, i si resulta una arquitectura que comprèn, serà bellmirada una vegada i altra; la que no, perdrà aquest privilegi només concedit per la novetat. Ignasi de Solà-Morales va descriure aquest espai de llibertat: *«Són llocs aparentment oblidats on sembla predominar la memòria del passat sobre el present. Són llocs obsolets en els que sols certs valors residuals semblen mantenir-se a pesar d'una completa desafecció de l'activitat de la ciutat. Són, en definitiva, llocs externs, estranys, que queden fora dels circuits, de les estructures productives. (...) Apareixen com a contraimatge de la ciutat, tant en el sentit de la seva crítica com en el sentit de la seva possible alternativa»*.⁷ L'Ajuntament de Mollet ha volgut posar accent en presentar els canvis, aquest portfoli és una invitació a que l'anàlisi no sigui puntual en el territori. Com diu també l'article de Solà-Morales, l'arquitectura sembla de vegades haver estat ideada per legislar les nostres vides –car és irrefutable admetre que l'entorn ens influeix de manera molt important, i recordo el terme psicogeografia dels situacionistes–, el posar límits, colonitzar, donar forma, introduir els elements necessaris perquè un territori ja no ens sigui «estrany» –ens deixaran algun espai verge? Sense rètols?–. I en un moment on sembla que el creixement i la grua és protagonista de les corones de Barcelona, valdria la pena plantejar-se profundes interrogacions sobre les pautes de creixement. Com diu el còdi japonès del segle XVIII, l'Hagakure, l'esperit d'una època és irrepetible i, per tant, cada generació ha de fer-ho el millor possible. En la meua opinió, Mollet es troba en un moment important en la seva història contemporània perquè sembla empesa irremissiblement a decidir sobre què vol ser. Quan em vaig fer jo aquesta pregunta, he dit, vaig optar per fer una passejada pel perímetre perquè creia que trobaria aquests espais on el passat es confón amb el present i es respira una expectativa més palesa que al centre de la vila, on els canvis ja són irreversibles. Per bé o per malament, el ciutadà necessita veure quines són les prioritats, i l'arquitectura, quan és institucional, té lectura afegida que es llegeix, no falta dir-ho, de moltes maneres segons els colors.

De fet, moltes vegades quan plantava el trípodem preguntaven els que per allí passaven si eren fotografies per a noves obres, pels nous plans, que si vies d'alta velocitat, que sí noves urbanitzacions... Hi havia una altra opció però, que jo convido a que la faci cadascú, i

seria fer un tall transversal des del centre fins la perifèria i veure com ha canviat la ciutat –com es faria per llegir el tronc d'un arbre– des de l'antiga Casa Consistorial fins un camí capriciós cap el nord, el sud, l'est o l'oest. Sembla que Mollet intenti posar a prova els seus límits –el riu, les autopistes, les vies de tren, els termes municipals–. Com va evolucionant Mollet des d'aquest punt inicial segons anem fins al polígon de Can Prat, fins la Farinera, fins l'escola de Policia o si fem via cap a la Llagosta? Segurament trobarem els centres comercials –el grup Harvard Project on the City ja avisa que la ciutat tradicional europea que ha intentat resistir-se al *shopping*, és ara un vehicle per al consumisme heretat del sistema americà, amb l'automòbil com a unitat de mesura⁸, les noves urbanitzacions, els anuncis publicitaris, els espais buits en espera, els cinturons viaris, etc. És el nostre nou paisatge. I fent comptes d'aquesta possibilitat vaig optar pel passeig erràtic per la línia fronterera, l'espai que sembla serà fagocitat tard o d'hora i, per tant, una eina d'interrogació. Vaig arribar-me fins a molts dels paisatges per on solia anar amb el meu pare quan jo era petit –i a ell li dedico aquest deambular per aquest seu meu poble– perquè allà s'hi produïa un diàleg molt més aferrissat entre les forces de canvi i l'eco –l robo una cita de Josep Pla: «*El món es va tornant una fragorosa maquinària i no s'hi senten les veus de les tombes*»–.

El caminar ha estat una pràctica estètica utilitzada per les avant-guardes artístiques des dels dadaistes, surrealistes o posteriorment els situacionistes⁹. Escriu Walter Benjamin que poc importa no saber-se orientar per la ciutat, i perdre's, en canvi, precisa d'un aprenentatge¹⁰. Perquè perdre's permet fugir de la traça marcada de forma tan evidentment la majoria de les vegades, per cercar certa llibertat i crear una ciutat nova, pròpia, atenent a detalls no indicats i no als fluxos pautats. Proposo aquesta passejada per després tornar a mirar els nous projectes arquitectònics, intentant comprendre i perdonant el errors i les limitacions, descobrint els encerts, amb la mirada de qui ha vist canviar el territori, n'ha estat testimoni i n'ha sentit les històries –sense anar més lluny, la meva família materna va viure on és ara el museu Abelló– o les obres que semblaven no voler definir-se quan anava al batxillerat al Sant Gervasi. Com diu Francesc Serés, Què diuen els plànols? No diuen res, els plànols. Cal parar i escoltar. I la fotografia? Què diu la fotografia? La fotografia es un gran índex, és una mirada; molts cops la pregunta vers allò que no s'entén.

Notes

1. *Berlín* Jordi Bernadó-Ramón Prat. Actar 1993.
2. *Nuevos Paisajes, Nuevos Territorios*, Eduard Bru - Xavier Costa. Macba-Actar. 1997.
3. Em remeto a l'article de Josep Gordi i Serrat a *El Contrapunt* del 27 de desembre de 2002. «On és el Vallès? El motiu d'aquest interrogant és que tot aquest espai és cada cop més homogeni, més urbà, més fragmentat per les infrastructures i, per tant, més mancat de personalitat pròpia».
4. A Quaderns 177.
5. Font: Global Urban Observatory.
6. A *La idea de ciudad*. Ed. Sígueme. 2002.
7. L'article es titula *Terrain Vague*, a *Anyplace*, Cambridge Mass: The MIT Press. 1995.
8. A *Mutaciones*. Rem Koolhaas - Harvard Project on the city i altres. Arc en Rêve-Actar 2002.
9. *Infancia en Berlín hacia 1900*. Alfaguara 1982.
10. A *Una llengua de plom*. Quaderns Crema 2002. La cita de Josep Pla també ha estat treta d'aquest llibre.

La nova Casa de la Vila

Casa i Museu de Joan Abelló

Parc dels Colors

Complex de ca n'Arimon

Parc i habitatges de Can Borrell

CORBALAN I GIL, JOAN
GARCÍA-MORENO I MARCHAN, CONSOL

JOAN AMBRÓS I LLOREDA,
PER CATALUNYA I LA LLIBERTAT

Col·lecció Vicenç Plantada
Centre d'Estudis Molletans
ISBN: 84-931604-4-X

Primera edició: Mollet del Vallès,
juny de 2002

526 pàgs. 17 x 24 cm. Cartoné

El Centre d'Estudis Molletans va editar aquest llibre el mes de juny de 2002. És el resultat d'un llarg treball d'investigació dut a terme pels seus autors a diversos arxius de Catalunya i França sobre la vida i l'obra de Joan Ambrós i Lloreda, regidor de l'Ajuntament de Mollet del Vallès en els anys de la II República i la Guerra Civil.

Aquest llibre ens parla d'en Joan Ambrós, un home polifacètic, amb les seves vessants d'escriptor, polític, militar i catalanista aferrissat. Es tracta d'un personatge que és emblemàtic pel que fa a la història de Mollet, doncs malgrat que va néixer a Mataró l'any 1906 i va morir a Abbeville (França) l'any 1992, va ser un molletà de cap a peus que va dedicar a Mollet una bona part de la seva vida, abans d'haver-se d'exiliar. En Joan Ambrós va viure la major part del segle XX, un segle d'enormes canvis polítics, econòmics i socials, trasbalsat per una guerra fratricida i una postguerra dictatorial que van marcar diverses generacions de catalans.

Es tracta, doncs, d'una obra en la que els autors ens introdueixen, tot seguint la vida i l'obra d'en Joan Ambrós, en el Mollet del Vallès del primer terç del segle passat, amb les inquietuds culturals que hi havia aleshores, la primera Dictadura i la segona República, l'Ajuntament republicà i la Guerra Civil, on el protagonista de la nostra història va prendre part activa com a soldat i, més endavant, com a professor a l'escola de caporals de Talladell. Un cop acabada la guerra, la desfeta es va evidenciar en una repressió salvatge en la qual molts catalans van ser empresonats, d'altres van morir i d'altres es van exiliar, sobretot a França i a Sud-Amèrica.

En Joan Ambrós és un paradigma del català que defensa els seus ideals democràtics, fins al punt d'haver de marxar de casa seva per tal de poder seguir dient amb la veu ben alta tot allò que la dictadura franquista havia silenciats al territori espanyol.

L'obra que avui comentem té la virtut d'unir la biografia d'un molletà del segle XX amb un exhaustiu recull dels seus escrits, diferenciats entre els que va produir quan era jove, a Catalunya, i la producció de l'exili, força més àmplia. Es tracta d'un amplíssim recull que aplega escrits publicats a Mollet del Vallès els anys 20 i 30, a més dels publicats als diaris *La Nau* i *La Publicitat*, juntament amb diversos poemes i sardanes. Pel que fa als escrits de l'exili, destaquem també d'altres poemes i sardanes, els articles publicats a *Plançó* (Suïssa), *Vida Nova* (Montpeller) i *Mai no morirem* (Angulema), on en Joan Ambrós fa gala d'una gran memòria històrica i d'un coneixement de Catalunya molt important per tractar-se d'una persona que vivia a l'estranger. La part de l'obra d'en Joan Ambrós clou amb un epistolari (1961-1986).

La part documental del llibre, força més àmplia que la biogràfica, acaba amb un apèndix amb fotografies i documents relacionats amb la vida d'aquest molletà il·lustre.

Aquesta és una obra important per conèixer i recordar una part de la nostra història recent: la dels exiliats de la guerra civil. La vida i l'obra d'en Joan Ambrós home del seu temps, fidel a les seves idees malgrat l'adversitat, són un reflex de la integritat de molts catalans que no es van sotmetre a la imposició de la dictadura franquista, i que es van estimar més deixar el seu país que callar davant la barbàrie.

Joan Ambrós i Lloreda és l'autor de l'Himne de Mollet del Vallès.

Josep M. Bernís i Pueyo
Professor de Secundària

Autor: Marian Pidelasserra i Brias
(1877 - 1946)

Títol *Nena Estiuejant*

Data 1925

Tècnica: Oli sobre tela

Mides 175 x 100 cm

Signat i datat «M. Pidelasserra i Brias/1925» a l'angle inferior dret.

Al revers, titulat, signat i datat «NENA ESTIUEJANT / M. Pidelasserra i Brias / 1925»

Museu Abelló Fundació Municipal d'Art (núm. Reg. 2714).

Observacions. Amb posterioritat a 1928, l'autor va repintar la cara. La model és la filla de l'artista

Exposicions: *Marian Pidelasserra*, Sala Parés, Barcelona, 1928

La Mirada de l'artista. Cinc visions, Museu Abelló, Mollet del Vallès, 1999 - 2002

Marian Pidelasserra 1877 - 1946 Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2002 - 2003

Marian Pidelasserra 1877 - 1946 Fundación Cultural Papfre Vida, Madrid 2003

Bibliografia:

- CAPDEVILA, C., «El pintor M. Pidelasserra», *La Publicitat*, Barcelona 12/4/1928
- ALCÀNTARA GUSART, M. «Marian Pidelasserra i Brias» *Gasetta de les Arts*. Barcelona 11/1928, 3.
- Marian Pidelasserra*, Barcelona 1928, cat. Núm. 28
- VERRIÉ, F.-P., *El pintor Pidelasserra. Ensayo de biografía crítica*, Barcelona, (1947), p. 40
- La Mirada de l'artista. Cinc visions*, Museu Abelló, Mollet del Vallès, 1999, p. 49, cat. Núm. 25, fig.
- Marian Pidelasserra 1877 – 1946* Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2002, p. 148 i 149, cat. Núm. 48 fig.

Marian Pidelasserra i Brias (Barcelona 1877 – 1946) fill d'un petit fabricant de tints, és un pintor amb una de les històries més insòlites de l'art català. Artista maleït alhora que convertit en mite. Al 1899, quan molts dels artistes marxaven a Roma, ell va decidir d'anar a París amb el pintor Pere Ysern i l'escultor Emili Fontbona. Amb ells va compartir residència, taller i estudis a l'acadèmia Colarossi. És a París on va conèixer l'impressionisme i el simbolisme, i on va patir un radical canvi en la seva forma de ser i de pintar. Va passar de ser un artista un tant conservador a ser un pintor «modern». Així va fer els únics quadres que es consideren genuïnament impressionistes de la pintura catalana, tot i que de seguida va renunciar a seguir per aquest camí que ben segur li hauria reportat una bona acceptació i, per tant, una bona qualitat de vida. L'impressionisme que es considerava un llenguatge d'avantguarda a Barcelona, a París ja era cosa del passat. El simbolisme en canvi, amb Pierre Puvis de Chavannes al capdavant, viu el seu punt culminant en aquests moments. És ara quan Pidelasserra, després de veure els frescos del Panteó pintats per P. Puvis de Chavannes, es decideix per endinsar-se en el místic món del simbolisme. Aquí tindrà el seu primer fracàs pictòricament parlant. A Barcelona no s'entén encara aquest nou llenguatge i Pidelasserra és marginat fins el punt que en un atac de rebel·lia destruirà fins i tot la seva primera obra simbolista. A continuació decidirà retirar-se cap a terres del Vallès Oriental, en concret al Montseny. És el 1903. Aquí pintarà paisatges que no entendran del tot els seus coetanis, però que sí captivaran a les generacions posteriors. Molts han estat els crítics i historiadors que s'han adonat de la vàlua de Marian Pidelasserra; de Feliu Elias, Rafael Benet, Francesc Pujols o Eugeni d'Ors a Josep Llorens i Artigas, Gabriel Ferrater o Juan Eduardo Cirlot. Tots ells van lloar en certa manera l'obra i persona d'un dels artistes més personals i desconcertants de la pintura catalana moderna. Això farà que, entre 1910 i 1914, Lluís Plandiura decidís adquirir un cert nombre d'obres de Marian Pidelasserra en la seva incipient col·lecció de pintura. No ens ha d'estranyar doncs, que anys més tard, un altre artista i col·leccionista amb bon instint com el

molletà Joan Abelló i Prat és fixés en la seva pintura. Gràcies a la conjuntura favorable del moment, Abelló es va poder fer amb quasi bé una trentena d'obres originals de diferents èpoques i temàtiques convertint-se en una de les col·leccions més interessants i completes que existeixen sobre Marian Pidelasserra i que avui en dia es conserven a les instal·lacions de la Fundació Municipal Joan Abelló, de Mollet del Vallès.

Josep Felix Bentz

Historiador de l'art

TOCS DE LITERATURA

ELS ALTRES ARTISTES DE MOLLET

J. ALBERTO SÁEZ

Dues ceramistes: **Nieves Gaspar i Teresa Solera**
i un escultor de fusta: **Víctor Gulías**

De barro y madera

De barro...

Cuando lo veo en vuestras manos
contemplo sin rubor
el origen de la vida al desnudo
con sus ingredientes naturales:
Agua, tierra, fuego y aire.
Barro por vosotras modelado,
igual que Dios modeló con sus manos el barro
para crear al hombre,
igual que el hombre,
también con sus manos,
modeló el barro para crear sus dioses,
para dejar constancia de su existencia
aquí y en el más allá,
desde el origen de los tiempos.
Cada objeto, cada símbolo,
en su forma más primaria,
sintetiza la creación en sí,
surgiendo de las entrañas de la vida
y convirtiendo en arte nuestras cosas cotidianas.

Cuando lo veo en vuestras manos,
me aflora un aroma de infancia,
un instinto creativo,
puro,
de primera vez,
en ese afán de acariciar la naturaleza
y hacerla a nuestra imagen y semejanza,
y poseerla, y contemplarla, y admirarla.
Así sois vosotras,
con vuestras manos,
textura de nuestros sentidos,
metáfora de nuestra existencia.

...y madera

De la vida brota
para cobijar más vida,
para aliviar al caminante,
para alimentar el fuego.
Vida inánime.
Vida inerte,
y tras la muerte,
vida recobrada.
Vida eterna
por tu mano tallada.

Una pintora: **Carmen Herencia**

Tu luz, surgida de la nada
como chorro de Creación
de entre las sombras de los tiempos,
se abre fugaz para un instante eterno,
alumbrando cada detalle,
recreando cada momento.

Luz teñida de color
en el contrapunto,
como susurro desde el silencio,
como silencio desde el bullicio,
que cobra vida
y me envuelve adentro.

Dentro de ti,
minucioso virtuosismo
sensual e ingenuo.
Mundo de fantasía, lleno
de ingravidez
y de sintiempo.

Así te contemplo
repleto de mí
desde los sentidos,
repleto de Dios
en el Edén
de tu paisaje
a punto de poner alma
donde tú pones el arte.

Y así te miro
desde el pensamiento,
en el urbano trasluz
de plumizos grises,
entre mis pasos
y entre mi aliento.

Y te miro y te contemplo,
Carmen Herencia,
desde tu pincel que desafía
el contraluz de mi existencia,
desde la nada hacia la vida.

Un poeta: José Martínez

*...y no me llames poeta (...)
llámame sólo amigo
y si hablamos de versos
llámame Pepe a secas.*

¿Y no quieres que te llame poeta?

Si de tus versos brotan los arroyos,
si por tus palabras discurre su agua,
si son tus sonidos su rumor.

Si son tus voces la música del viento,
el tamo dorado de las mieses,
la sombra del enebro en el camino.

¿Y no quieres que te llame poeta?

Tú, que rezumas mestizaje,
árbol que hunde su raíz en tu Granada
y agita su ramaje en tu Mollet.

Tú, que pones voz a nuestro silencio,
y pausado silencio a nuestro murmullo,
y murmullo a nuestra desazón.

¿Y no quieres que te llame poeta?

Tú, que cantas a la tierra
girando en añoranzas
como una noria.

Tú, que jugando a poeta,
buscas raíces al alma
paso a pas,
como estrellas fugaces
su laberinto singular.

¿Y no quieres que te llame poeta?

Por tu corazón, te llamaré amigo,
por amigo, te llamaré Pepe,
y cuando hablemos de versos,
sencillamente poeta.

Y un símbol: La Plaça Prat de la Riba

Desnudo corazón cuadriculado
latiendo sobre piedra milenaria.
Tus muros son de luz y alicatado.
Tu adentro es una fuente hospitalaria.

Viejo cabildo, ecos de mercado,
ribetes modernistas en tu frente.
Viertes en ti torrente acaudalado
de vida y allí remansa tu gente.

Me hueles a domingo y a sardana,
a morera, botica y a café,
a castellers, escudos de tu raza.

Rincón de ayer, de hoy y de mañana,
Mollet de plenitud, Mollet de fe,
mi cita fiel siempre será en tu plaza.

TOCS D'ART

L'Art i la Fotografia

Judith Vizcarra

La fotografia en aquests darrers anys està experimentant canvis molt importants, revolucionant els procediments: L'era digital, la captura de la imatge digital, ens aportarà tant a professionals com a aficionats, estalvi de material sensible, eliminant el procés del revelat químic, guanyant en rapidesa, per visionar i seleccionar un treball.

L'avantatge de tenir emmagatzemat en un mínim espai del disquet quantitats importants d'imatges, la facilitat d'accedir als treballs, l'ordre i sobretot la possibilitat de transformar les imatges originals a través del programa informàtic PHOTOSHOP i d'altres, i per suposat, enviar les imatges via internet...

Aquest control absolut del fotògraf facilitarà la seva feina, suprimint intermediaris que no sempre interpretaven el treball del fotògraf, endarrerint i dificultant el resultat.

La imatge fixa, en comparació al cinema, hem de reconèixer que ens impacta més, ens penetra, la retenim, i la podem assimilar millor; per això ens sedueix i ens emociona, ella ens mostra des d'imatges històriques a situacions d'horror, de denúncia, d'injustícia, però també de bellesa, de felicitat, d'erotisme, i a passar a l'extrem més comú a tots: ens convida a reflexionar sobre la vida i la mort.

Tot aquest ventall de possibilitats la converteixen, encara més, en una eina imprescindible en aquest món, on la comunicació a través de la imatge és transcendental.

La fotografia massa sovint és vista, malauradament, com un element comercial lucratiu. La seva primera aparició (1826 NICHEPHORE NIEPCE) la converteixen en un mitjà de comunicació molt jove, les seves possibilitats es troben encara per desenvolupar.

La necessitat humana de reproduir la pròpia imatge ve de les primeres èpoques on l'home apareix a la terra. Aquestes figures esquemàtiques d'éssers humans a les superfícies irregulars de les coves, representen actituds i gestos de caça, la supervivència de l'espècie humana, la continuïtat, el més valuós en aquells moments.

La fotografia ha estat utilitzada per reproduir la realitat, com a element referencial per pintors, però també com una tècnica en competència amb la pintura.

Existeix una mentalitat negativa i totalment equívoca respecte a la fotografia, per l'aparent simplicitat o facilitat amb que reproduceix el que està al seu davant, restant-li valor i identitat pròpia. L'errada és comparar la fotografia amb la pintura; les dues tècniques s'expressen de forma plana i en una dimensió, però això no vol dir que, a la hora de jutjar-la, hàgim de fer valdre els mateixos paràmetres.

Amb la pintura, l'artista interpreta la realitat des del seu punt de vista. Des de les pintures d'Altamira, als artistes pintors que pintaven personatges nobles de la reialesa, exprimint tot el realisme pictòric, fins a les avantguardes més avançades i passant pels impressionistes, el cubisme, el dadaïsme, l'abstracte i, en l'actualitat, les tendències més emergents on ja apareix la fotografia.

La fotografia té una qualitat inigualable, la capacitat de capturar el fragment de segon, l'instant irrepetible i, sobretot, reflecteix la realitat.

L'artista que utilitza la fotografia proveït de les millors eines, sap que existeix un element bàsic, compromès amb ell de per vida, «La llum» insubstituïble. Si oblidem aquest element, si no ens obsessionem amb ell, observant-lo, entenent-lo i programant-nos seguint les seves pròpies lleis, la fotografia no apareix i per tant no existeix.

Quan en aquesta imatge fotogràfica apareix l'ésser humà, tot pren una percepció diferent.

A cada retrat ens hi veiem una mica nosaltres mateixos, és com si ens emmiralléssim, i per això ens atrau.

El fotògraf retratista sap que, de per vida, s'ha d'exigir a si mateix un exercici de sensibilitat i empatia cap aquell que té davant de la seva càmera. Després, el resultat ens commourà.

La fotografia l'hem d'estimar i valorar pel que ens ofereix, hem de reconèixer en ella un mitjà d'expressió artística més, ubicant-la al seu lloc adequat, que sens dubte té.

Comparant i menysvalorant la fotografia, donem a entendre que no hem entès la seva veritable qualitat.

François Aragon, l'any 1856, va afirmar a l'Acadèmia de Ciències Franceses que «*Amb la fotografia no solament es podia reproduir, la realitat, sinó que, a més, es podia fer amb art*».

Actualment, amb la digitalització de la imatge, també podem transformar, modificar i alterar aquesta realitat; per tant, hem de meditar sobre els paràmetres i encasellaments en que la tenim ubicada.

Potser en el futur, l'artista, el creatiu, a l'hora d'expressar-se tampoc donarà tanta importància a la tècnica utilitzada; el valuós serà que siguem conscients que tenim infinitat d'alternatives.

El veritablement important de la comunicació artística serà «saber què dir», que aporta en positiu per oferir al que gaudeix de l'obra artística.

No oblidem que les noves tecnologies mai substituiran l'essència de l'artista, la seva inquietud, el seu patiment i la passió i plenitud d'aconseguir expressar el que porta dins, al marge de que sigui comprès o no.

Des de l'ensenyament i la cultura en general, caldrà prendre consciència de la necessària sensibilització i coneixement del que representa al món de l'art, fent esment de la diferenciació de cadascuna de les tècniques. Però que mai les tècniques condicionin i limitin l'essència de l'art, posicionant la seva necessitat per a la formació ètica dels joves.

Sense llibertat, l'artista no pot connectar amb la veritable línia que l'impli-ca amb l'espectador. Aquest, lliure de conceptes establerts, i a través de les seves pròpies emocions, decidirà si el que veu el commou o no.

Totes dues parts s'hauran de moure en un terreny on l'alliberament d'es-quemes establerts serà el primer condicionant.

La fotografia ens pot explicar coses de diferent manera, tenint cura de l'aliment que hem de donar a les generacions futures, perquè, si no vigilem, els nostres hereus no hauran après a mirar, distingir, seleccionar i qüestionar el què veuen.

La tasca d'aprendre a «mirar» s'ha d'ensenyar, per així trobar la nostra pròpia veritat, no la que se'ns diu.

A l'art li hem d'extreure la seva funció més rellevant: «La d'alimentar l'ànima humana».

La mort (1989)

Autoretrat El Crit Fotografia i Betum Judea (1999)

Autoretrat Fotografia i collage (2000)

Existeixo? (1999), *L'ull* (2001) i *El pit que plora* (1995)

Objectes personnels (1999)

Seqüència La pell (1990-2000)

Existeixo? (1999)

Publicacions del Centre d'Estudis Molletans

Col·lecció Vicenç Plantada

La Col·lecció Vicenç Plantada té com a objectiu publicar, de manera rigorosa i divulgadora alhora, estudis i materials relatius a Mollet del Vallès.

La col·lecció pren el nom de Vicenç Plantada i Fonollera (1839-1913), l'estudiós molletà que tan importants contribucions va realitzar al coneixement de la seva ciutat.

1. Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença

Edició a cura de Ferran Pérez i Gómez

Centre d'Estudis Molletans i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada 1, 263 pàg.

Mollet del Vallès. 1997

Juntament amb el segon volum, aquest va ser el treball guanyador de la 1ª Beca de recerca Vicenç Plantada. Es tracta d'una aproximació a la figura d'en Vicenç Plantada i Fonollera, molletà il·lustre i estudiós de les més variades disciplines. El llibre comença amb una aproximació a l'època en la qual va viure el protagonista (1839-1913). Trobem una completa biografia de Vicenç Plantada en les seves vessants de mestre i pedagog, veterinari i científic, naturalista, periodista i escriptor, polític catalanista, excursionista i folklorista. La base d'aquest llibre la constitueix el recull de les principals cròniques que va escriure a "*La Renaixença*" entre 1881 i 1905.

S'ha respectat la grafia original pre-normativa emprada en els escrits originals d'en Vicenç Plantada.

2. Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits

Edició a cura de Ferran Pérez i Gómez

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 2, 238 pàg. Mollet del Vallès. 1998

Segon volum de les obres completes de Vicenç Plantada, que aplega monografies sobre meteorologia, zoologia i geografia, diverses narracions breus de temàtica diversa aparegudes a *La Renaixença*, articles publicats al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, material folklòric, articles i cròniques publicats a les revistes *L'art del pagès i Agricultura*, *La Veu del Vallès i La Veu de Catalunya*, *Juny*, *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*. A més, podem trobar un curiós i divertit treball sobre homònims del Vallès.

Igual que en la publicació anterior, s'ha respectat la grafia original pre-normativa emprada en els escrits originals d'en Vicenç Plantada.

3. Gallecs, espai obert

Edició a cura d'Oriol Nel·lo i Colom

Centre d'Estudis Molletans i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona, Col·lecció Vicenç Plantada 3, 137 pàg. Mollet del Vallès. 1996. Exhaustit

Es tracta d'un recull de les actes de les Jornades *Gallecs. Els valors del patrimoni natural i cultural, i l'articulació de la seva protecció amb el planejament urbanístic*, que van tenir lloc a Mollet del Vallès, els dies 16 i 17 de juny de 1995). Els títols dels temes que tracta són: *Els valors geològics, vegetals, faunístics i paisatgístics de Gallecs*, *L'activitat agrícola a Gallecs i la seva relació amb el patrimoni històric i ambiental*, *La gestió dels espais naturals a la regió metropolitana de Barcelona: Gallecs i Collserola, dos casos extrems*, *Gallecs: temàtica, actors i dimensions d'un conflicte* i *Gallecs en el sistema d'espais oberts de la regió metropolitana de Barcelona: dinàmiques territorials i planejament urbanístic*. El llibre clou amb índexs d'antropònims, topònims i institucions.

4. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès

M. Àngels Suárez i González

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 4, 369 pàg. Mollet del Vallès. 2000

Aquest va ser el treball guanyador de la 2ª Beca Vicenç Plantada. Es tracta d'una publicació que abasta un període curt però molt important de la història de Mollet del Vallès: el que va de la instauració de la 2ª República fins al començament de la repressió, un cop acabada la Guerra Civil. És un exhaustiu treball que consta de cinc parts ben diferenciades: la població i l'economia dels anys 30, la República, la Guerra Civil i la postguerra. La part

més important és la que correspon a la Guerra Civil, on l'autora ens parla de temes com la revolució social, els Fets de Maig, l'economia de guerra, els soldats molletans, les víctimes de la repressió a la reraguarda, els refugiats, els bombardeigs i l'ensenyament. El llibre acaba amb una completa bibliografia, a més d'un annex documental i tres índexs: onomàstic, toponímic i de fotografies.

5. Josep Fortuny i Torrents. Una biografia política

Joan Corbalan i Gil i Antoni Lardín i Oliver

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 5, 187 pàg. Mollet del Vallès. 2000. Exhaurit

Es tracta de la biografia d'una de les personalitats polítiques més rellevants del Mollet del Vallès contemporani. Josep Fortuny va ser regidor i alcalde de la vila durant la Segona República i la Guerra Civil, i va morir afusellat per les tropes franquistes l'any 1939.

El llibre consta d'una part biogràfica, que narra la vida d'en Josep Fortuny, totalment lligada a la història del Mollet dels anys 30. L'apèndix documental és la part més àmplia i consta de fotografies, articles publicats a diverses revistes, una Memòria sobre l'època de la Dictadura, els informes políticossocials del processament, el judici sumaríssim, l'estada a la Model i la correspondència que en Josep Fortuny va mantenir amb la seva família. Com a annexos, destaquen diverses actes d'incautació durant la Guerra, un Informe per a la Causa General i un llistat d'organitzacions polítiques molletanes amb alguns membres locals (1936-1939).

6. Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès

Enric Garcia-Pey

Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 6, 413 pàg. Mollet del Vallès. 2001

Malgrat que els darrers anys havien aparegut diverses publicacions sobre els noms de lloc i/o persona a moltes localitats del Vallès Oriental, no n'hi havia cap que fes referència a Mollet del Vallès. Aquest llibre ve doncs a omplir un buit important.

L'autor fa esment al començament de l'obra de les fonts utilitzades, d'entre les que destaquen els manuscrits, mecanoscrits, plànols, arxius i una àmplia bibliografia.

El cos principal de l'obra, de 300 pàgines, es dedica al recull onomàstic. A continuació hi figura un índex onomàstic d'antropònims, classificats per

Estorv

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès